

ВІТЧИЗНЯНА НАУКА НА ЗЛАМІ ЕПОХ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

**Матеріали Всеукраїнської науково-практичної
інтернет-конференції
(18 лютого 2026 року)**

№ 115

Переяслав – 2026

УНІВЕРСИТЕТ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ
В ПЕРЕЯСЛАВІ
РАДА МОЛОДИХ УЧЕНИХ УНІВЕРСИТЕТУ
ГО «ІНСТИТУТ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ
І НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»

Матеріали

Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції

**«ВІТЧИЗНЯНА НАУКА НА ЗЛАМІ ЕПОХ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ»**

18 лютого 2026 року

Вип. 115

Збірник наукових праць

Переяслав – 2026

УДК 001(477)«19/20»
ББК 72(4Укр)63
В 54

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції
«Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»:
зб. наук. праць. Переяслав, 2026. Вип. 115. 171 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Кикоть С. М. – кандидат історичних наук, заступник голови ГО «Інститут суспільного розвитку і наукових досліджень»

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Воловик Л. М. – кандидат географічних наук, доцент

Євтушенко Н. М. – кандидат економічних наук, доцент

Носаченко В. М. – кандидат педагогічних наук, доцент

Руденко О. В. – кандидат психологічних наук, доцент

Скляренко О. Б. – кандидат філологічних наук, доцент

Солопко І. О. – кандидат фізико-математичних наук, доцент

Юхименко Н. Ф. – кандидат філософських наук, доцент

Збірник матеріалів конференції вміщує результати наукових досліджень наукових співробітників, викладачів вищих навчальних закладів, докторантів, аспірантів, студентів з актуальних проблем гуманітарних, природничих і технічних наук.

Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, достовірність фактів і посилань несуть автори публікацій.

© Університет Григорія Сковороди
в Переяславі

© Рада молодих учених університету

© ГО «Інститут суспільного розвитку
і наукових досліджень»

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

УДК 57.04

Ангеліна Коваленко, Алла Соколова
(Харків)

ВПЛИВ СТРЕСУ НА ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ: КЛІТИННІ, ГУМОРАЛЬНІ ТА СИСТЕМНІ МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЯЦІЇ

У статті проаналізовано механізми стресової реакції на всіх рівнях – від клітинного до системного. Досліджено роботу нервової та ендокринної систем, активацію гіпоталамо-гіпофізарно-наднирничкової осі та вплив кортизолу на метаболізм, імунітет і серце. Висвітлено наслідки порушення гомеостазу та хронічного стресу для здоров'я.

Ключові слова: стрес, гомеостаз, кортизол, адаптація, імунна система, нейроендокринна регуляція.

The article examines the biological mechanisms of stress at cellular and systemic levels. It covers the activation of the HPA axis, the effects of glucocorticoids on metabolism and immunity, and the impact of chronic stress on homeostasis and general health.

Keywords: stress, homeostasis, cortisol, adaptation, immune system, neuroendocrine regulation.

Стрес є універсальною адаптаційною реакцією організму на дію різноманітних чинників внутрішнього або зовнішнього середовища. Біологічна сутність стресу полягає в мобілізації ресурсів організму для підтримання гомеостазу – відносної сталості внутрішнього середовища [4, с. 118–126]. У нормі ця реакція має захисний характер і забезпечує виживання організму. Проте тривалий або надмірний вплив стресових факторів призводить до порушення регуляторних механізмів і розвитку патологічних станів [6, с. 745–752].

В умовах сучасного суспільства частота хронічного стресу значно зросла. Постійна психоемоційна напруга, інформаційне перевантаження, порушення режиму харчування та дефіцит сну сприяють формуванню стійкої активації нейроендокринних систем [8, с. 190–194]. Це робить проблему вивчення біологічних механізмів стресу надзвичайно актуальною. Метою роботи є детальний аналіз фізіологічних і біохімічних механізмів стресової реакції, її впливу на різні системи організму людини та можливості профілактики негативних наслідків [1, с. 112–126].

Стрессова реакція формується внаслідок складної взаємодії нервової, ендокринної та імунної систем. Першою ланкою у сприйнятті стресового сигналу є центральна нервова система. Сенсорна інформація про потенційну загрозу надходить до кори головного мозку, після чого передається до лімбічної системи, зокрема до мигдалеподібного тіла, яке відповідає за емоційну оцінку ситуації [8, с. 192–195]. Подальша передача сигналу до гіпоталамуса запускає каскад нейроендокринних реакцій [1, с. 112–126].

Гіпоталамус виконує роль центрального регулятора адаптації. Він активує дві основні системи: симпато-адреналову та гіпоталамо-гіпофізарно-наднирничкову вісь. Перша забезпечує швидко короточасну реакцію типу «бий або тікай». Під впливом симпатичної нервової системи мозкова речовина наднирників виділяє катехоламіни – адреналін і норадреналін [6, с. 748–752]. Ці гормони спричиняють підвищення частоти серцевих скорочень, збільшення сили скорочень міокарда, розширення бронхів, перерозподіл кровотоку до скелетних м'язів і підвищення рівня глюкози в крові [10, с. 618–621]. На клітинному рівні активується глікогеноліз у печінці та ліполіз у жировій тканині, що забезпечує швидке постачання енергії [10, с. 622–625].

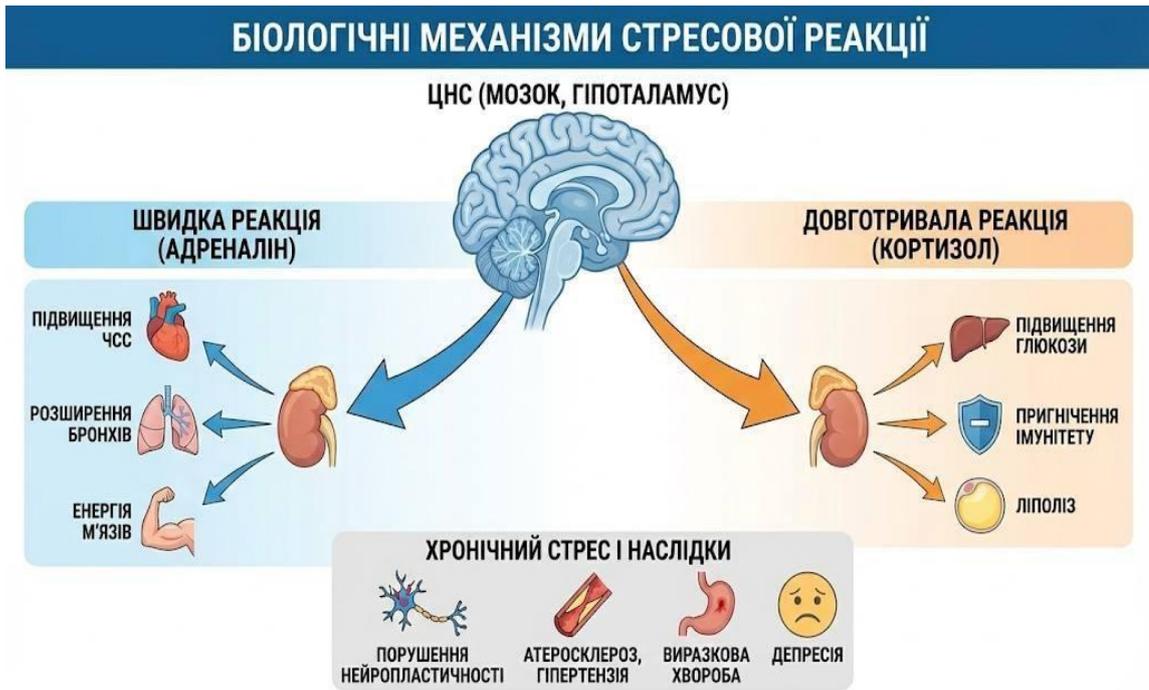

Рис. 1. Біологічні механізми стресової реакції

Довготривалий механізм включає гіпоталамо-гіпофізарнонаднирникову вісь. Гіпоталамус виділяє кортикотропін-рилізінггормон, який стимулює передню частку гіпофіза до синтезу аденокортикотропного гормону (АКТГ) [6, с. 751–752]. АКТГ активує кору наднирників, що продукує глюкокортикоїди, зокрема кортизол [10, с. 623–62]

Кортизол стимулює глюконеогенез у печінці, підвищуючи концентрацію глюкози в крові, та забезпечує мобілізацію амінокислот із м'язової тканини для синтезу енергії [6, с. 752; 10, с. 625]. Одночасно пригнічується синтез білків, що при тривалому впливі призводить до м'язової слабкості та зниження регенеративних процесів [7, с. 172–176].

Вплив глюкокортикоїдів на імунну систему полягає в зменшенні продукції прозапальних цитокінів, пригніченні проліферації Т-лімфоцитів та зниженні активності натуральних кілерів [2, с. 210–215]. У короткочасній перспективі це запобігає надмірній запальній реакції, але при хронічному стресі відбувається зниження імунної резистентності та підвищення сприйнятливості до інфекцій [5, с. 376–381].

На серцево-судинну систему тривала дія стресових гормонів сприяє розвитку артеріальної гіпертензії [6, с. 756–758]. Постійне звуження судин і підвищене навантаження на серце можуть призводити до гіпертрофії міокарда та порушення коронарного кровообігу [7, с. 175–178]. Кортизол впливає на ліпідний обмін, підвищуючи рівень холестерину та формуючи атеросклеротичні бляшки [10, с. 627–630].

Центральна нервова система також страждає від хронічного стресу: нейрони гіпокампа, які відповідають за пам'ять і навчання, втрачають зв'язки, що порушує нейропластичність [9, с. 245–250; 8, с. 196–198]. На клітинному рівні спостерігається підвищене утворення активних форм кисню, порушення балансу антиоксидантної системи та пошкодження ДНК [1, с. 134–138].

Стадія виснаження характеризується вичерпанням адаптаційних ресурсів організму, що підвищує ризик розвитку психосоматичних захворювань: виразкової хвороби, ішемічної хвороби серця, цукрового діабету 2 типу та депресивних розладів [6, с. 756–758; 7, с. 175–178].

Однак помірний короткочасний стрес може бути адаптивним, стимулюючи когнітивну активність, швидкість реакції та формування стійкості до несприятливих чинників [9, с. 112–118; 4, с. 41–45].

Профілактичні заходи включають регулярну фізичну активність, збалансоване харчування, релаксаційні техніки, когнітивно-поведінкові методи та контроль сну. Такі підходи зменшують негативний вплив хронічного стресу на нейроендокринні та імунні системи [3, с. 65–72].

Таблиця 1

Біологічні ефекти гормонів стресу

Гормон	Основні ефекти
Адреналін	Підвищення ЧСС, розширення бронхів [6, с. 748–750]
Норадреналін	Звуження судин, підвищення артеріального тиску [6, с. 748–752]
Кортизол	Підвищення рівня глюкози, пригнічення імунітету [10, с. 623–628; 2, с. 210–215]

Стрес є складною багаторівневою реакцією, що охоплює нейрональні, гормональні та клітинні механізми регуляції. Короткочасна стресова відповідь має адаптивний характер і сприяє мобілізації ресурсів організму. Проте хронічний стрес призводить до порушення гомеостазу, дисфункції імунної системи та розвитку серцево-судинних і метаболічних захворювань [6, с. 745–752; 10, с. 627–630; 7, с. 175–178].

Розуміння біологічних механізмів стресу є необхідним для розроблення профілактичних заходів, спрямованих на збереження здоров'я та підвищення адаптаційних можливостей організму [1, с. 112–126; 8, с. 190–194].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Баранов П. Фізіологія людини. Київ: Наукова думка, 2018. С. 118–226.
2. Гончаренко І. Імунологія та стрес. Львів: Вид-во ЛНУ, 2020. С. 210–215.
3. Долінський В. Біохімія адаптаційних процесів. Харків: ХНУ, 2017. С. 45–102.
4. Сельє Г. Стрес і організм. М.: Медицина, 2016. С. 118–126.
5. Федоренко О. Стрес і імунітет. Київ: Здоров'я, 2019. С. 376–381.
6. Шевченко А. Ендокринологія стресу. Київ: Абрис, 2021. С. 745–758.
7. McEwen B. Stress, adaptation and disease. N.Y.: Academic Press, 2019. С. 172–178.
8. Brown R. Neurobiology of stress. London: Springer, 2018. С. 190–198.
9. Sapolsky R. Why zebras don't get ulcers. N.Y.: Freeman, 2017. С. 112–250.
10. Kumar V., Clark M. Clinical Medicine. Edinburgh: Elsevier, 2020. С. 618–630.

УДК 575.117:575.21./22:502.11]-047.37:616-056.7

*Дарина Шатаєва
(Київ)*

**МУЛЬТИФАКТОРІАЛЬНИЙ ПРИНЦИП
ФОРМУВАННЯ ФЕНОТИПУ**

У статті аналізується питання формування фенотипових ознак людини та взаємодії генетичних і середовищних чинників у цьому процесі. Звертається увага на механізми впливу навколишнього середовища на експресивність і пенетратність генів, а також обговорюється мультифакторіальний характер спадкових захворювань і можливість впливу середовища на їх прояв і перебіг.

Ключові слова: фенотип, генотип, мультифакторіальний принцип, експресивність, пенетратність, спадкова схильність.

The article analyses the formation of human phenotypic traits and the interaction of genetic and environmental factors in this process. Attention is drawn to the mechanisms of environmental influence on gene expression and penetrance, and the multifactorial nature of hereditary diseases and the possibility of environmental influence on their manifestation and course are discussed.

Key words: *phenotype, genotype, multifactorial principle, expressivity, penetrance, hereditary predisposition.*

Мета. Розглянути прояв фенотипових ознак, з'ясувати роль факторів середовища, що впливають на формування фенотипу людини; механізми впливу навколишнього середовища на експресивність і пенетратність генів людини.

Основний зміст. Фенотип – це прояви генотипу, які можна сприйняти і простежити у формі морфологічної, клітинної, клінічної або біохімічної ознаки, сформовані під впливом середовища. Захворювання, симптоми яких впливають на зовнішній вигляд індивіда, є фенотиповими ознаками. Генотип людини є системою усіх генів, успадкованих від батька і матері. Пенетратність генів – це частота фенотипового прояву гена серед особин, які є носіями цього гена, визначається у відсотках (відношення особин з ознаками, що проявились, до загального числа особин-носіїв гена). Експресивністю є зміна кількісного та якісного прояву ознаки в різних особин, що є носіями певного алеля. У разі домінантних спадкових захворювань, експресивність може коливатись. В одній сім'ї можуть проявлятися спадкові захворювання з перебігом різної тяжкості. Рецесивні спадкові хвороби, в свою чергу, проявляються однотипно з дуже незначними коливаннями експресивності. Причина – для прояву рецесивної ознаки необхідні два ідентичні мутовані (пошкоджені) гени, а у домінантних існують комбінації алелів, що точно визначають сам прояв ознаки, але у різних її ступенях. [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7]

Мультифакторіальний принцип формування фенотипу – це загальний механізм формування спостережуваних ознак у конкретної особини під дією кількох факторів. Його не обов'язково розглядати таким, що пов'язаний з генетичним фактором.

Одним з підтипів мультифакторіального принципу формування фенотипу є мультифакторіальна спадковість. Мультифакторіальна спадковість лежить в основі формування фенотипу і проявляється у впливі більше, ніж одного генетичного фактора на прояв ознаки чи виникнення хвороби. До таких факторів належать: харчування (целиакія/глутенова ентеропатія: у людей з певними алелями генів HLA-DQ8 або HLA-DQ2 при вживанні їжі, що містить глютен, виникає запалення слизової обонки кишківника), спосіб життя (діабет другого типу при малорухливому способі життя), психотропні речовини (вживання алкоголю при вагітності може призвести до алкогольного синдрому плода), ступінь забрудненості навколишнього середовища (низька якість повітря може спричинити розвиток хронічної обструктивної хвороби легень у людей з варіаціями у генах GSTT1, GSTM1). Стать людини також є важливим фактором: деякі патології проявляються частіше у чоловіків, ніж у жінок, і навпаки (аутоімунні захворювання частіше виникають у жінок, ніж у чоловіків (наприклад, червона вовчанка) під дією гормонів-естрогенів; гемофілія, рецесивна, зчеплена з X-хромосомою хвороба, що майже завжди проявляється у чоловіків, а жінки є лише носіями). Стать можна розглядати як вагомий приклад для демонстрації мультифакторіального принципу формування фенотипу, якщо розуміти, що це не лише наявність або відсутність Y-хромосоми у каріотипі людини, а й вагомий вплив гормонів, що можуть як бути синтезованими самим організмом (у нормі чи ні), так і надходити ззовні (гормональна терапія). [8, 9, 10]

Отже, мультифакторіальний принцип формування фенотипу – це відхилення від генетично запрограмованого зовнішнього вигляду індивіда під дією факторів зовнішнього середовища. Мультифакторіальна спадковість – це ті спадкові ознаки (хвороби), прояв та інтенсивність яких піддається впливу не тільки генетичного компонента, а й фактору зовнішнього середовища.

Фактор середовища може відіграти роль і у спричиненні хвороби, і у її попередженні або полегшенні.

Таким чином, цей фактор має як негативні аспекти (наприклад, люди-носії гена GSTP1 при часто контактi з забрудненим повітрям або палінні мають підвищений ризик розвитку астми, а без цього середовищного фактору хвороба не завжди проявляється), так і позитивні (діти, хворі на фенілкетонурію (генетичну мутацію), у разі дотримання суворої харчової дієти, не страждають у найтяжчій мірі на тяжку розумову відсталість, судоми і гіперпігментацію). Важливо підкреслити, що фактор середовища впливає не тільки на виникнення чи запобігання іншим хворобам, а й на прояв/перебіг/пригнічення однієї і тієї самої патології.

Хвороби зі спадковою схильністю підпорядковані мультифакторіальному принципу. Це патології, у розвитку яких бере участь спадковість, а у прояві – фактори навколишнього середовища. Ці хвороби поділяються на моногенні і полігенні. Моногенні хвороби в своїй основі містять один мутований ген (реакція організму на лікарський препарат, пил, харчову добавку, погодні умови тощо), а полігенні – комбінацію багатьох генів у взаємодії з багатьма факторами середовища. До других належать мультифакторіальні захворювання. Важливо зазначити, що не існує людей з повністю відсутньою схильністю чи 100% схильністю до якоїсь хвороби. Захворіти може будь-хто, але хтось (у кого більша схильність) – більш вірогідно. Чим менша схильність у конкретної людини до тієї чи іншої хвороби, тим більше роль відіграє фактор середовища у прояві патології, і навпаки. [11, 12, 13, 14]

Висновки. Мультифакторіальний принцип формування фенотипу є механізмом взаємодії кількох/багатьох факторів з організмом, зокрема генотипу з навколишнім середовищем, що обумовлює його зовнішній вигляд. Усі фенотипові ознаки у тій чи іншій мірі піддають впливу зовнішніх факторів, з цього випливає різноманітність у їх експресивності (вираженості) та пенетрантності (частоті прояву), а терміни «хвороби зі спадковою схильністю» і «мультифакторіальна спадковість» фактично описують одне і не саме явище, просто перший ставить акцент на результаті, а другий – на механізмі появи патології. Чинники середовища можуть впливати на фенотип людини як позитивно, так і негативно.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. National Human Genome Research Institute. (2025). Phenotype. URL: <https://www.genome.gov/genetics-glossary/Phenotype>
2. The Editors of Encyclopedia Britannica. (2025). Phenotype. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.brittanica.com/science/phenotype>
3. The Editors of Encyclopedia Britannica. (2025). Genotype. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.brittanica.com/science/genotype>
4. NHS England Genomics Education Programme. (2025). Penetrance. URL: <https://www.genomicseducation.hee.nhs.uk/genotes/knowledge-hub/penetrance>
5. Biology Insights Editorial Team. (2025). Penetrance: Genetic probability and phenotype insights. URL: <https://biologyinsights.com/penetrance-genetic-probability-and-phenotype-insights/>
6. Rebecca Kingdom, Caroline F Wright. (2022). Incomplete penetrance and variable expressivity: from clinical studies to population cohorts. Human Genetics. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9380816/>
7. MedlinePlus Geneics. (2021). What are reduced penetrance and variable expressivity? URL: <https://medlineplus.gov/genetics/understanding/inheritance/penetranceexpressivity>
8. Nationwide Children's Hospital. (2025). Medical genetics – multifactorial inheritance. URL: <https://www.nationwidechildrens.org/conditions/health-library/medical-genetics-multifactorial-inheritance>

9. Quasar S. Padiath. (2025). Multifactorial (complex) inheritance. MSD Manual Professional Version. URL: <https://www.msmanuals.com/professional/special-subject/general-principles-of-medical-genetics/multifactorial-complex-inheritance>
10. Biology Insights Editorial Team. (2025). What is multifactorial inheritance and how does it work? URL: <https://biologyinsights.com/what-is-multifactorial-inheritance-and-how-does-it-work/>
11. Xin Dai, Shyamali C Dharmage, Caroline J Lodge. (2022). Interactions between glutathione S-transferase genes and household air pollution on asthma and lung function. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9557149/>
12. Human Genome Epidemiology Network, International Clearinghouse for Birth Defects Web Guide. (2016). Multifactorial inheritance and common diseases. URL: https://elsevier-elibrary.com/contents/fullcontent/58827/elpubcontent_v2/OEBPS/B9780323053730000129.htm
13. Hyeing Jung, Hae-Un Jung, Bermseok Oh. (2024). Integration of risk factor polygenic risk score with disease polygenic score for disease prediction. URL: <https://www.nature.com/articles/s42003-024-05874-7>
14. Usman Babar. Monogenic Disorders: An Overview. International Journal of Advanced Research, 2017. С. 1398-1424

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Погоріла І. О.

ЖУРНАЛІСТИКА

УДК 341.1-341.3

Володимир Молдован
(Запоріжжя)

НОРМАТИВНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ЖУРНАЛІСТА В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ

У статті досліджено систему міжнародних та національних правових гарантій діяльності журналістів в умовах війни в Україні, з акцентом на їхньому статусі в таких умовах як цивільних осіб та військовополонених при попаданні в полон. Проаналізовано специфіку акредитації працівників медіа в зонах військового конфлікту та висвітлено проблеми низької ефективності розслідування кримінальних правопорушень, вчинених проти журналістів, в тому числі державою-агресором.

Ключові слова: правовий захист, гарантії безпеки, журналіст, медійник, воєнний стан.

The article examines the comprehensive system of international and national legal guarantees governing the professional activities of journalists during the war in Ukraine, placing specific emphasis on their status as protected civilians. Furthermore, it provides a detailed analysis of the procedures for media accreditation within conflict zones and addresses the significant challenges regarding the low efficiency of investigating crimes perpetrated against the press by the aggressor state.

Key words: legal protection, safety guarantees, journalist, media professional, martial law.

В умовах збройної агресії російської федерації проти України, що триває з 2014 р. та набула нової повномасштабної ескалації у 2022 р., питання інформаційної безпеки та захисту прав журналістів набули екзистенційного значення. Журналісти повсякчас опиняються у зоні підвищеного ризику, виконуючи свої професійні обов'язки в умовах, що загрожують життю. Саме тому важливим та нагальним питанням є аналіз системи правових та організаційних гарантій діяльності журналістів в Україні під час воєнного стану.

Правовий статус та гарантії діяльності журналіста в умовах збройного конфлікту регулюються складною системою норм, що включає міжнародне гуманітарне право (далі по тексті – МГП), міжнародні стандарти прав людини та національне законодавство України. На міжнародному рівні права журналістів у зоні збройного конфлікту визначаються насамперед Конвенцією про закони і звичаї війни на суходолі 1907 р., Женевськими конвенціями 1949 р. та Додатковими протоколами до них 1977 р. [2; 5; 8; 3; 6, с. 16].

МГП розрізняє три основні категорії медійників у зоні конфлікту: «військові кореспонденти», «журналісти, які перебувають у небезпечних професійних відрядженнях до районів збройного конфлікту» та «журналісти, відряджені до військової частини» (остання категорія, що виникла в 2003 р. у зв'язку із війною в Іраку, поки не має чіткої правової регламентації, проте потребує отримання акредитації, як і у військового кореспондента) [6, с. 17].

Військові кореспонденти, згідно зі статтею 4А(4) III Женевської конвенції про поводження з військовополоненими, – це представники медіа, які отримали дозвіл супроводжувати збройні сили, але не є їхніми членами [5]. У разі потрапляння в полон вони мають статус військовополонених, що гарантує їм відповідний режим утримання, проте водночас під час здійснення професійних обов'язків вони зберігають статус цивільних осіб і не можуть бути об'єктом нападу [4, с. 211].

Як підкреслює О. Л. Скутельник, аналізуючи норми I та IV Додаткових протоколів (зокрема, ст. 79) Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни 1949 р. «будь-який напад на журналіста, який призводить до серйозних поранень або смерті, розглядається як напад на цивільних осіб, що є військовим злочином. Такий абсолютний імунітет надається журналістам, якщо вони не беруть участь у бойових діях, створюючи міжнародний правовий механізм для захисту їхніх життів та безпеки в зонах збройних конфліктів [8; 14, с. 206].

Основоположним документом, що визначає гарантії свободи слова, є Конституція України. Стаття 34 гарантує кожному право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, а також право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію. Однак, в умовах воєнного стану ці права можуть бути обмежені згідно з положеннями вищевказаної статті та статті 64 Конституції в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку. Разом з тим, важливо зазначити, що стаття 15 Основного закону України забороняє цензуру, що є важливою гарантією навіть у кризові періоди української державності [9].

Відзначимо, що із початком повномасштабного вторгнення правовий механізм захисту журналістів в Україні зазнав суттєвих змін. Проте в умовах воєнного стану однією з ключових проблем гарантій для працівників медіа є обмежене трактування поняття «журналіст». Наприклад, Закон України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» визначає журналіста як «творчого працівника суб'єкта у сфері медіа, який професійно збирає, одержує, створює, редагує, поширює і забезпечує підготовку інформації для медіа. Статус журналіста підтверджується документом, виданим суб'єктом у сфері медіа, професійною чи творчою спільнотою журналістів» [10]. Водночас, у Рекомендації CM/Res(2016)4 Парламентської Асамблеї Ради Європи слушно запропоновано ширше тлумачення цього поняття, включаючи «блогерів, працівників медіа спільноти (операторів, фотографів та допоміжний персонал (водіїв, перекладачів)), громадянських журналістів» та інших осіб, які також наражаються на небезпеку під час здійснення професійних обов'язків в умовах військового збройного конфлікту [13].

Специфічною гарантією в умовах воєнного стану є процедура акредитації представників медіа, яка регулюється Наказом Головнокомандувача Збройних Сил України № 73 від 03.03.2022 р. Цей документ встановлює правила допуску журналістів до районів ведення бойових дій. У 2024 р. до наказу було внесено зміни, які запровадили зонування території («зелена», «жовта», «червона» зони) для регулювання доступу медіа. У «червоній» зоні робота медіа заборонена, за винятком окремих випадків для акредитованих осіб у супроводі посадових осіб з метою фіксації злочинів російської федерації [11]. Вважаємо, що така регламентація, з одного боку, обмежує свободу пересування, а з іншого – виступає гарантією фізичної безпеки журналістів, запобігаючи їх неконтрольованому потраплянню під вогонь.

Попри наявні міжнародні та національні нормативні гарантії, статистика порушень прав журналістів різного ступеню тяжкості залишається більш, ніж тривожною. За даними Інституту масової інформації за період з лютого 2022 р. по травень 2025 р. росія скоїла 836 кримінальних правопорушень щодо журналістів, в тому числі внаслідок російської агресії загинуло 106 медійників, серед яких є як військовослужбовці, так і ті, хто загинув під час виконання професійних редакційних обов'язків (12 осіб). Також згідно з даними моніторингу у списку насильницьких кримінальних правопорушень наявні 14 зникнень журналістів, 29 викрадень, 42 поранення, 30 захоплення або ж обстрілів редакцій медіа, а також 129 випадків погроз, залякувань чи переслідувань працівників медіа. Зафіксовано цілеспрямовані атаки російських військових на журналістів, обстріли автомобілів з маркуванням «PRESS», викрадення та катування медійників на окупованих територіях [1]. Такі дії кваліфікуються як воєнні злочини та грубе порушення МГП.

Хочемо зауважити, що окремою проблемою залишається ефективність розслідування кримінальних правопорушень проти журналістів. Зокрема, за даними Офісу Генерального прокурора, у 2024 р. було зареєстровано 85 кримінальних проваджень щодо кримінальних правопорушень проти медійників, однак до суду передано лише 6 справ, досудове розслідування яких завершилось складенням обвинувального акту (у 2023 р. таких було 7, у 2022 р. – 4) [15]. Це свідчить про проблему безкарності, на яку вказують і міжнародні інституції. Зокрема, Парламентська Асамблея Ради Європи у своїх резолюціях (зокрема №1636 (2008) Показники демократії в медіа та № 2035 (2015) Захист безпеки журналістів та свободи медіа в Європі) неодноразово закликала до проведення ефективних розслідувань та судового розгляду справ щодо нападів на журналістів як необхідної умови функціонування демократії [12; 7, с. 30].

Таким чином, гарантування прав журналіста в умовах воєнного стану в Україні базується на поєднанні міжнародних стандартів, конституційних норм та профільних законодавчих і підзаконних нормативних актів. Ключовими елементами системи гарантій є: визнання журналістів цивільними особами під захистом МГП; процедура акредитації та супроводу в зонах бойових дій; надання акредитованим журналістам гарантій, аналогічних зі статусом військовополонених. Водночас, ще раз наголосимо, що практика реалізації цих гарантій стикається із серйозними викликами, зумовленими інтенсивністю бойових дій, системним ігноруванням норм права державою-агресором та низькою ефективністю розслідування кримінальних правопорушень, вчинених проти них, що вимагають подальшого вдосконалення механізмів захисту та реалізації.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. 836 злочинів вчинила РФ проти журналістів та медіа в Україні три роки і три місяці повномасштабної війни. Інститут масової інформації. 2025. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/836-zlochyniv-vchynyla-rf-protu-zhurnalistiv-ta-media-v-ukrayini-try-roky-i-try-misyatsi-i68403> (дата звернення : 16.12.2025).
2. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі : Конвенція, Міжнародний документ, Положення від 18.10.1907. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text (дата звернення: 15.12.2025).
3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 [...] : ООН; Протокол, Міжнародний документ, Правила від 08.06.1977. Дата оновлення: 08.12.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення : 15.12.2025).
4. Дяченко В. І. Забезпечення захисту журналістів під час збройних конфліктів нормами міжнародного гуманітарного права. Часопис Київського університету права. 2023. № 3. С. 210-214.
5. Женевська конвенція про поведження з військовополоненими : ООН; Конвенція, Угода, Положення [...] від 12.08.1949. Дата оновлення: 23.02.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 15.12.2025).
6. Журналістика в умовах конфлікту: передовий досвід та рекомендації : Посібник рекомендацій для працівників ЗМІ. Київ: «Компанія ВАІТЕ», 2016. 118 с. URL: <https://www.osce.org/sites/default/files/f/documents/9/3/254531.pdf> (дата звернення : 15.12.2025).
7. Збірник документів Ради Європи Безпека журналістів. Рада Європи, жовтень 2016 року. 52 с. URL: <https://rm.coe.int/16806b5970> (дата звернення : 17.12.2025).
8. Конвенція про захист цивільного населення під час війни : ООН; Конвенція, Проект, Угода [...] від 12.08.1949. Дата оновлення : 23.02.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення : 15.12.2025).

9. Конституція України : Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4269> (дата звернення : 16.12.2025).

10. Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста : Закон України від 23.09.1997 № 540/97-ВР. Дата оновлення: 14.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення : 16.12.2025).

11. Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками медіа на час дії правового режиму воєнного стану : Наказ, Перелік, Порядок, Форма, Правила від 03.03.2022 від 3 березня 2022 року № 73. Дата оновлення: 17.12.2025. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS36785?an=1> (дата звернення : 17.12.2025).

12. Резолюція 1636 (2008) Показники демократії в медіа. URL: <https://cedem.org.ua/library/rezolyutsiya-1636-2008-pokaznyku-demokratiyi-v-media> (дата звернення : 14.12.2025).

13. Рекомендація СМ / Рес (2016)4 [1] Комітету міністрів держав-членів стосовно захисту журналістики і безпеки журналістів та інших медіа учасників. *Міністерство внутрішніх справ України*. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/ministry/projekti-mvs/jevropijska-integraciya-ukrayini/rekomendaciyi-parlamentskoyi-asambleyi-radi-jevropi/rekomendaciya-sm-rec-20164-1-komitetu-ministriv-derzav-cleniv-stosovno-zaxistu-zurnalistiki-i-bezpeki-zurnalistiv-ta-insix-media-ucasnikiv-1> (дата звернення : 16.12.2025).

14. Скутельник О. Л. Регулювання міжнародно-правового статусу журналістів під час війни. *Інформація і право*. 2024. № 1(48). С. 203-209.

15. У 2024 році відкрито 85 справ за злочини проти журналістів, лише шість передано до суду – Офіс ГПУ. Інститут масової інформації. 2025. URL: <https://imi.org.ua/news/u-2024-rotsi-vidkryto-85-sprav-za-zlochynu-proty-zhurnalistiv-lyshe-shist-peredano-do-sudu-ofis-gpu-i68162> (дата звернення: 14.12.2025).

*Науковий керівник: докторка наук із соціальних комунікацій,
професорка Чернявська Л. В.*

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

УДК 94(477):321

*Ганна Побережець
(Миколаїв)*

ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

У статті розглянуто основні етапи державотворення України від найдавніших часів до сучасності. Проаналізовано історичні передумови формування української державності, роль національної ідеї, вплив зовнішніх і внутрішніх чинників на процеси державного розвитку. Окрема увага приділяється періоду новітньої історії, зокрема становленню незалежної України після 1991 року та викликам, пов'язаним із війною та євроінтеграційним вибором. Зроблено висновок про безперервність і тяглість українського державотворчого процесу.

Ключові слова: державотворення, українська державність, історія України, незалежність, національна ідея.

The article examines the main stages of state formation in Ukraine from ancient times to the present day. The historical prerequisites for the formation of Ukrainian statehood, the role of the national idea, and the influence of external and internal factors on the processes of state development are analyzed. Special attention is paid to the period of modern history, in particular the emergence of independent Ukraine after 1991 and the challenges associated with the war and the European integration choice. The conclusion is made about the continuity and continuity of the Ukrainian state-building process.

Keywords: state formation, Ukrainian statehood, history of Ukraine, independence, national idea.

Проблематика державотворення України є однією з ключових у сучасній історичній та суспільно-політичній науці. Український народ упродовж століть виборював право на власну державу, проходячи складний і суперечливий шлях політичного, культурного та соціального розвитку. Державотворення України відзначається тривалістю, багатоваріантністю форм та значним впливом зовнішніх факторів, що зумовлює актуальність його всебічного наукового аналізу.

Особливої актуальності тема державотворення України набула в умовах збройної агресії Російської Федерації. Війна стала серйозним викликом для української державності, проте водночас засвідчила її життєздатність, стійкість та здатність до консолідації суспільства. Захист територіальної цілісності, національного суверенітету та демократичного устрою перетворився на ключовий чинник сучасного етапу державотворення.

У сучасних умовах державотворення України нерозривно пов'язане з процесами європейської інтеграції, реформування системи державного управління, децентралізації влади та утвердження національної пам'яті. Усвідомлення історичної тяглісті державотворчих процесів сприяє зміцненню національної єдності, формуванню патріотичної свідомості та відповідальності громадян за майбутнє власної держави. Таким чином, дослідження проблем державотворення України є не лише науково значущим, а й суспільно необхідним у контексті сучасних викликів і трансформацій.

Перші прояви державності на українських землях пов'язані з утворенням Київської Русі у IX–XII ст. Київська держава стала потужним політичним утворенням Східної Європи, що мало розвинену систему управління, власне право, дипломатичні зв'язки та спільну

культурну традицію. Саме Київська Русь заклала основи української державницької традиції, які збереглися у подальших формах політичної організації.

Після занепаду Київської Русі українські землі тривалий час перебували у складі різних державних утворень – Великого князівства Литовського, Речі Посполитої, Османської імперії та Московської держави. Попри відсутність власної незалежної держави, український народ зберігав елементи самоврядування, правові традиції та національну ідентичність.

Особливе місце в історії українського державотворення посідає козацька доба. У середині XVII ст. внаслідок Національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького постала Гетьманщина – козацька держава з власними органами влади, військом, фінансами та правовою системою. Вона стала важливим етапом у формуванні політичної культури українського суспільства.

Попри поступову втрату автономії та ліквідацію гетьманського устрою наприкінці XVIII ст., козацька держава залишила глибокий слід у національній свідомості українців. Ідея самостійності, виборності влади та захисту прав і свобод стала основою подальших державотворчих прагнень.

Новий етап державотворення розпочався під час Української революції 1917–1921 років. У цей період були проголошені Українська Центральна Рада, Українська Народна Республіка, Гетьманат Павла Скоропадського та Директорія. Незважаючи на поразку визвольних змагань, цей період мав важливе значення для формування сучасної української державницької ідеології.

У складі Радянського Союзу Україна формально зберігала ознаки державності, однак фактично була позбавлена суверенітету. Водночас існування Української РСР сприяло збереженню територіальної цілісності та формуванню управлінських інститутів, що стало важливим чинником у процесі відновлення незалежності.

Проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р. стало логічним завершенням багатовікової боротьби за державність. Формування власної політичної системи, прийняття Конституції 1996 р., розбудова органів державної влади та місцевого самоврядування визначили основні напрями сучасного державотворення.

Особливе значення мали події Помаранчевої революції 2004 р. та Революції Гідності 2013–2014 рр., які засвідчили прагнення українського суспільства до демократичних цінностей, верховенства права та європейського вибору. Ці події суттєво вплинули на трансформацію державних інститутів і громадянської свідомості.

Російська агресія проти України з 2014 р., а особливо повномасштабне вторгнення 2022 р., стали серйозним випробуванням для української державності. В умовах війни держава продемонструвала здатність до мобілізації ресурсів, консолідації суспільства та захисту суверенітету.

Сучасне державотворення України відбувається паралельно з процесами європейської інтеграції, реформування державного управління, зміцнення демократичних інститутів і розвитку громадянського суспільства. Успішне подолання цих викликів визначатиме майбутнє української держави.

Попри втрату державності у різні історичні періоди, український народ зберіг прагнення до самовизначення та незалежності. Сучасна Україна продовжує традиції попередніх форм державності, поєднуючи історичний досвід із новими демократичними цінностями. Усвідомлення тягlosti державотворчого процесу є важливою умовою зміцнення національної єдності та успішного розвитку України.

Отже, державотворення України є багатовіковим, складним і водночас безперервним процесом, що формувалася під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Історичний шлях української державності – від Київської Русі та козацької держави до проголошення незалежності у 1991 р. – засвідчує наявність глибокої традиції політичної самоорганізації, прагнення до суверенітету та збереження національної ідентичності. Навіть у періоди

бездержавності український народ не втрачав державницької ідеї, що зберігалася у культурі, правових традиціях і суспільній свідомості.

Становлення незалежної України наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. стало новим етапом державотворення, який характеризується формуванням демократичних інститутів, утвердженням принципів верховенства права та розвитку громадянського суспільства. Події Помаранчевої революції та Революції Гідності засвідчили зрілість української політичної нації та її готовність відстоювати демократичні цінності й європейський цивілізаційний вибір.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко О. Д. Історія України : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2018. 640 с.
2. Субтельний О. Україна: історія. Київ : Либідь, 2019. 720 с.
3. Смолій В. А., Степанков В. С. Українська національна революція ХVІІ ст. Київ : Альтернативи, 2016. 352 с.
4. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної нації ХІХ–ХХ ст. Київ : Генеза, 2017. 656 с.
5. Конституція України : чинне законодавство станом на 2024 рік. Київ : Право, 2024. 96 с.
6. Дрогомирецька Л., Лахно О., Побережець Г. Переосмислення Київської Русі в сучасній українській історіографії: між імперським міфом та національною самобутністю. *Вісник науки та освіти*. 2025. №10(40). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-10\(40\)-2656-2679](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-10(40)-2656-2679).
7. Побережець Г., Пастернак Т. Толерантність як основа демократичного суспільства. Сучасні парадигми соціально-гуманітарного розвитку : матеріали всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Миколаїв, 18 листопада 2025 р.). Миколаїв : МНАУ, 2025. 226 с. С. 175-177.
8. Побережець Г.С. Незалежність України у 1991 році та перехід до демократії. Актуальні дослідження правової та історичної науки (Вип. 53): матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції, (м. Тернопіль, Україна – м. Ополе, Польща, 18 – 19 вересня 2023 р.). Тернопіль : ФО-П Шпак В.Б. 105 с., С. 95-98.

*Андрій Продан, Наталя Сушко
(Миколаїв)*

THE TRANSFORMATION OF THE BRITISH EMPIRE: ADAPTATION, REFORMS, AND THE IMPORTANCE OF KEEPING UP WITH THE TIMES

This article examines the historical development of the British Empire from its formation in the late sixteenth century to its transformation into modern Great Britain in the twentieth century. The study analyzes the economic, political, and ideological foundations of imperial expansion, the crises that challenged imperial dominance, and the reforms that reshaped Britain's global role. Special attention is given to the American Revolution, abolitionist reforms, industrialization, and the impact of the World Wars on imperial restructuring. The article argues that the British Empire's relative success in transitioning from a colonial superpower to a modern democratic state was largely due to its capacity for institutional adaptation and strategic transformation. The findings contribute to broader discussions on imperial decline, modernization, and the dynamics of global power.

Keywords: *British Empire, colonialism, industrialization, decolonization, imperial reform, modernization, global history.*

У статті досліджується історичний розвиток Британської імперії від її становлення наприкінці XVI ст. до трансформації в модерну Велику Британію у XX ст. Проаналізовано економічні, політичні та ідеологічні засади імперської експансії, кризи, що поставили під сумнів імперське панування, а також реформи, які переосмислили глобальну роль Великої Британії. Особливу увагу приділено Американській революції, аболіціоністським реформам, процесам індустріалізації та впливу світових воєн на перебудову імперської системи. У статті обґрунтовується теза про те, що відносний успіх Британської імперії у переході від колоніальної наддержави до сучасної демократичної держави значною мірою зумовлений її здатністю до інституційної адаптації та стратегічної трансформації. Отримані результати сприяють ширшому осмисленню проблем імперського занепаду, модернізації та динаміки глобальної влади.

Ключові слова: Британська імперія, колоніалізм, індустріалізація, деколонізація, імперські реформи, модернізація, глобальна історія.

Introduction. The British Empire was the largest empire in world history in terms of territorial reach and global influence. At its height in the early twentieth century, it covered approximately 35 million square kilometers and governed nearly one-quarter of the world's population [5,43]. Its political authority, economic networks, and naval supremacy enabled Britain to dominate global trade and international relations for centuries.

The British Empire in its prime

However, the British Empire was not a static political entity. Over nearly four centuries, it underwent profound structural transformations. From early settler colonies and mercantilist trade systems to industrial capitalism and eventual decolonization, the Empire continuously adapted to shifting global realities. This paper seeks to analyze how and why these transformations occurred.

The central argument of this study is that the British Empire survived longer than many of its rivals not merely because of military power, but because of its capacity to reform, modernize, and adjust its strategies in response to political crises and economic change [2, p. 28]. The concept of “keeping up with the times” is therefore examined as a key explanatory framework in understanding imperial continuity and transformation.

Foundations of Expansion: Trade, Colonization, and Mercantilism

The origins of the British Empire can be traced to the late sixteenth century, when England began to compete with Spain, Portugal, and France for overseas territories. The claim of Newfoundland in 1583 and the establishment of the Virginia colony in 1607 marked the beginning of systematic English colonization [5, p. 81].

Economic motives were central to imperial expansion. The creation of the East India Company in 1600 institutionalized British commercial ambitions in Asia. In North America and the Caribbean, colonies such as Virginia and Barbados developed plantation economies based on tobacco and sugar production. These industries became integral to Britain's mercantilist system, supplying raw materials and generating profits through transatlantic trade [2, p. 54]. Colonial governance was structured around economic extraction. Indigenous populations were frequently displaced or marginalized, and colonial societies were organized hierarchically. The English language and British administrative practices were introduced to facilitate imperial control and create local elites aligned with British interests [4, p. 11].

Thus, early imperial growth was driven by a combination of maritime strength, commercial enterprise, and political ambition. However, this system also generated tensions that would later threaten imperial stability.

The American Revolution and Imperial Reorientation

The American Revolution (1775–1783) represented the first major crisis of the British Empire. Thirteen North American colonies rebelled against British rule, challenging taxation policies and imperial authority. Britain's defeat and recognition of American independence marked a significant geopolitical and ideological setback [5, p. 62].

The Depiction of American Revolution

This event fundamentally altered British imperial strategy. Rather than relying heavily on settler colonies with growing political autonomy, Britain increasingly focused on strengthening control over trade networks and strategic territories in Asia, Africa, and the Pacific. The colonization of Australia in 1788 and the expansion of British influence in India exemplified this shift [3, p. 19]. The American Revolution demonstrated that coercion alone could not guarantee imperial loyalty. It also encouraged British policymakers to reconsider administrative reforms and develop more flexible governance models. In this sense, crisis prompted adaptation, reinforcing the importance of strategic transformation for imperial survival.

Abolition and Moral Reconfiguration of Empire

The nineteenth century witnessed important moral and institutional changes within the British Empire. One of the most significant reforms was the abolition of the transatlantic slave trade in 1807, followed by the Slavery Abolition Act of 1833 [6, p. 39]. Although slavery was not immediately eradicated in practice, these legislative measures signaled a profound shift in British political and ethical discourse.

The abolitionist movement reflected changing moral values within British society and growing criticism of exploitative colonial systems. According to Ferguson (2003), Britain began

to present itself not only as an imperial power but also as a promoter of liberal values and free trade. However, historians emphasize that economic motives also influenced abolition. Industrial capitalism was gradually replacing plantation-based mercantilism as the foundation of British prosperity [2, p. 13]. Thus, humanitarian reform coincided with structural economic transformation.

Industrialization and the “Workshop of the World”

The Industrial Revolution, which began in Britain in the late eighteenth century, fundamentally transformed the Empire’s economic base. Technological innovation in textile production, steam power, and metallurgy increased productivity and strengthened Britain’s competitive advantage in global markets [3, p. 52].

The rapid expansion of railway infrastructure during the period known as “Railway Mania” symbolized industrial dynamism. Britain became known as the “workshop of the world,” exporting manufactured goods while importing raw materials from its colonies [6, p. 42]. Industrialization reshaped social structures within Britain itself. Urbanization, factory labor, and social inequality generated new political movements and demands for reform. Legislative changes addressing working conditions and political representation reflected Britain’s gradual internal modernization [2, p. 38].

The shift from mercantilism to industrial capitalism demonstrates the Empire’s capacity to evolve economically. Rather than relying solely on territorial expansion, Britain increasingly depended on industrial productivity and global trade networks.

World War I and the Limits of Imperial Power

World War I represented a turning point in British imperial history. The conflict required mass mobilization of troops, including soldiers from across the Empire. In 1916, Britain introduced conscription, marking a significant expansion of state authority [1, p. 22].

The war placed enormous financial strain on Britain and accelerated nationalist movements in the colonies. While Britain emerged among the victorious powers, the economic cost weakened its global dominance. According to Darwin (2009), the war exposed structural vulnerabilities in the imperial system and intensified demands for self-determination.

Propaganda and media played critical roles in shaping public opinion and maintaining morale. The war experience transformed British political culture and reinforced the necessity of further reform.

Decolonization and the Emergence of Modern Britain

After World War II, decolonization proceeded rapidly. India’s independence in 1947 symbolized the beginning of the end of formal empire [1, p. 37]. Anti-colonial movements, economic exhaustion, and changing international norms made continued imperial control unsustainable. Rather than resisting decolonization through prolonged conflict, Britain gradually transitioned toward a new global role. The creation of the Commonwealth facilitated continued cooperation with former colonies. Domestically, Britain developed a welfare state and reoriented its economy toward services, finance, and technological innovation [3, p. 72].

Modern Britain no longer relies on territorial control for influence. Instead, its global role is based on diplomacy, education, finance, and cultural impact. The transformation from empire to modern democratic state illustrates the long-term significance of adaptation.

The history of the British Empire demonstrates that imperial longevity depends not only on power but also on flexibility. Empires that fail to reform risk collapse. In contrast, Britain repeatedly adjusted its strategies in response to crises – from the American Revolution to industrialization and decolonization.

Historians argue that this adaptive capacity allowed Britain to remain a significant global actor even after losing its empire [4, p. 63; 3, p. 37]. The transition was neither smooth nor morally unambiguous, yet it prevented total geopolitical marginalization.

Thus, the principle of “keeping up with the times” can be interpreted as institutional modernization, economic restructuring, and ideological recalibration in response to global change.

Conclusions. The British Empire's trajectory from global superpower to modern nation-state represents one of the most significant transformations in world history. Its expansion was driven by trade, colonization, and military strength. Its consolidation depended on economic extraction and administrative control. However, its survival in altered form was made possible by reform and adaptation.

Key turning points – including the American Revolution, abolition, industrialization, and the World Wars – forced Britain to reassess its imperial model. Each crisis generated institutional and strategic changes that reshaped the state's identity.

The central conclusion of this study is that adaptability was the decisive factor in Britain's historical continuity. While the empire itself dissolved, the British state successfully transformed into a modern democratic actor integrated into global political and economic systems.

The British experience provides an important case study in understanding how states navigate decline, reform, and modernization. It illustrates that keeping up with the times is not merely a cultural metaphor but a structural necessity in international history.

REFERENCES

1. Brown J. M., Louis W. R. (Eds.). *The Oxford History of the British Empire: The Twentieth Century*. Oxford: Oxford University Press, 1999.
2. Cain P. J., Hopkins A. G. *British Imperialism: 1688–2000*. London: Longman, 2002.
3. Darwin J. *The Empire Project: The Rise and Fall of the British World-System, 1830–1970*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
4. Ferguson N. *Empire: The Rise and Demise of the British World Order and the Lessons for Global Power*. New York: Basic Books, 2003.
5. Marshall P. J. *The Cambridge Illustrated History of the British Empire*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988.
6. Porter A. *The Oxford History of the British Empire: The Nineteenth Century*. Oxford: Oxford University Press, 1999.

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

УДК 349.2:351.74

Олена Олицька, Олександр Олицький
(Хмельницький)

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ПОВЕДЖЕННЯ ЗІ ЗБРОЄЮ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРУДОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ В ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ

У статті досліджується взаємозв'язок між дотриманням правил вогневої підготовки та станом трудової дисципліни в правоохоронних органах. Розглядається специфіка дисциплінарної відповідальності як інструменту забезпечення безпеки праці та професійної придатності працівників у контексті сучасних викликів. Авторами запропоновано підходи до вдосконалення нормативного регулювання відповідальності за порушення заходів безпеки зі зброєю.

Ключові слова: *трудова дисципліна, вогнева підготовка, дисциплінарна відповідальність, правоохоронні органи, охорона праці, воєнний стан, зброя.*

The article examines the relationship between compliance with firearm training rules and the state of labor discipline in law enforcement agencies. The specificity of disciplinary responsibility is considered as a tool for ensuring labor safety and professional suitability of employees in the context of modern challenges. The authors suggest approaches to improving the regulatory framework for responsibility for violations of weapon safety measures.

Key words: *labor discipline, firearm training, disciplinary responsibility, law enforcement agencies, labor safety, martial law, weapons.*

В умовах воєнного стану та реформування сектору безпеки України, питання професійної підготовки працівників правоохоронних органів набуває критичного значення. Особливе місце у структурі професійної придатності посідає вогнева підготовка, яка є не лише технічною навичкою, а й складовою частиною загальної трудової та службової дисципліни. Порушення правил поведінки зі зброєю створює пряму загрозу життю та здоров'ю як самого працівника, так і оточуючих, що вимагає чіткого правового механізму реагування у формі дисциплінарної відповідальності.

Питання трудової дисципліни та відповідальності працівників силових структур досліджували такі вчені, як О. Процевський, Г. Чанишева, Н. Болотіна. Проте аспект поєднання вимог трудового права із практичними нормативами вогневої підготовки залишається недостатньо висвітленим у міждисциплінарному дискурсі.

Трудова дисципліна в правоохоронних органах має специфічний характер, що обумовлено особливим правовим статусом працівників та підвищеними вимогами до їхньої поведінки. Відповідно до Кодексу законів про працю України (КЗпП), обов'язком працівника є дотримання трудової і технологічної дисципліни, вимог нормативних актів про охорону праці. Для правоохоронців ці загальні норми деталізуються в Дисциплінарних статутах та відомчих інструкціях з вогневої підготовки [1, с. 45].

Вогнева підготовка як навчальна та службова дисципліна передбачає суворе дотримання заходів безпеки. З точки зору трудового права, недотримання алгоритму дій під час стрільб або неналежне зберігання табельної зброї слід кваліфікувати як дисциплінарний проступок. Об'єктом такого проступку є суспільні відносини у сфері забезпечення безпечного функціонування органу, а об'єктивною стороною – порушення встановлених правил поведінки зі зброєю.

Важливо зауважити, що дисциплінарна відповідальність у цій сфері виконує три основні функції:

1. Превентивну (попередження нещасних випадків).
2. Виховну (формування відповідального ставлення до зброї).
3. Каральну (застосування стягнень за недотримання наказів).

Особливу увагу слід приділити процедурі службового розслідування при випадковому пострілі або травмуванні під час навчальних стрільб. Тут трудова дисципліна тісно переплітається з охороною праці. Викладач вогневої підготовки виступає як особа, що забезпечує безпеку «виробничого процесу», а працівник (курсант) – як виконавець, зобов'язаний дотримуватися інструктажу. Будь-яке відхилення від команди керівника стрільб має розглядатись як порушення трудової дисципліни.

Сучасний "злам епох" вимагає перегляду підходів до оцінки тяжкості проступків. Наприклад, в умовах воєнного стану психологічна напруга працівників зростає, що може призводити до помилок у володінні зброєю. Проте, судова практика свідчить, що стресовий стан не є виправданням для ігнорування правил безпеки, оскільки професійний стандарт вимагає від правоохоронця високого рівня стресостійкості [3, с. 112].

Висновки. Ефективність трудової дисципліни в правоохоронних органах прямо залежить від якості вогневої підготовки та чіткості механізму дисциплінарної відповідальності. Необхідно інтегрувати практичні стандарти вогневої підготовки у посадові інструкції працівників як невід'ємну частину їхньої трудової функції. Це дозволить не лише підвищити рівень безпеки, а й забезпечити правову підставу для відсторонення від служби осіб, які систематично порушують правила безпечного поводження зі зброєю.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Дисциплінарний статут Національної поліції України : Закон України від 15 берез. 2018 р. № 2337-VIII. Київ : Парламентське видавництво, 2018. 48 с.
2. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10 груд. 1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 07.02.2026).
3. Про затвердження Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю : Наказ МВС України від 01 лют. 2016 р. № 70. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0251-16> (дата звернення: 07.02.2026).
4. Професійна підготовка працівників поліції : підручник / за заг. ред. В. В. Петкова. Харків : Вид-во ХНУВС, 2024. 320 с.

МИСТЕЦТВО. ДИЗАЙН

Mariia Dvoretzkova
(Odesa)

ART AS AN INSTRUMENT OF CULTURAL DIPLOMACY OF UKRAINE DURING THE WAR

The article explores the essence of Ukraine's cultural diplomacy. It emphasizes that, in modern conditions, cultural diplomacy serves as an important means of shaping a positive national image and becomes particularly relevant during times of war. It is noted that after the beginning of the full-scale invasion, Ukrainian cultural diplomacy turned into an instrument of dialogue between Ukraine and the international community. Art has become not only a form of expressing national identity but also a way to convey the wartime reality of contemporary Ukraine.

Keywords: *cultural diplomacy, invasion, song, film, artist, image, national identity.*

With the beginning of the full-scale Russian invasion of Ukraine, the level of world attention to the country was unprecedented, especially in the first years of the war. Everything related to Ukraine attracted significant interest. In these circumstances, Ukrainian cultural diplomacy became much more active, and its efforts turned into an important tool for strengthening ties on the international stage, particularly in the European dimension.

It should be noted that, until the beginning of 2022, cultural diplomacy in the Ukrainian academic discourse was primarily viewed as a tool for promoting the country's external image. However, Russia's full-scale invasion shifted the focus of research to its role in attracting international support, protecting national interests, and countering hostile propaganda in the information space. From the perspective of national security, cultural initiatives contribute to the effective integration of Ukraine into the global community [1, p. 73].

Cultural diplomacy is a form of public diplomacy and a tool of 'soft power' that involves the exchange of ideas, art, values, and other elements of culture to strengthen mutual understanding, forming a positive image of the state, and achieve foreign policy goals. It serves as a means of international communications that helps to increase the authority of the country in the world [5, p. 64].

In the modern world, cultural diplomacy is one of the most effective and attractive means of promoting state interests on the international stage. It relies on art, literature, music, dance, cinema and other forms of culture to build trust, mutual understanding and cooperation between nations.

In wartime, cultural diplomacy serves as a powerful instrument for shaping a country's positive international perception and strengthening its national identity. Ukrainian culture has rapidly gained a noticeable presence and recognition in foreign museums, theaters, universities, cultural spaces, and festivals [2, p. 37].

Through cultural exchange, art projects, exhibitions, festivals, and other initiatives, Ukraine aims to promote mutual understanding and establish contacts with the international community. Such activities create conditions not only for cultural dialogue, but also serve as a platform for raising awareness about current war conflict and challenges facing the country.

A vivid example of Ukrainian cultural diplomacy can be the performance of the band Kalush Orchestra at Eurovision 2022 with the song Stefaniya. This song became a kind of prototype of Ukrainian women, who even in wartime remain strong and invincible, protecting their native country, children, and future. The impact of this performance on the European cultural space is obvious. This composition found a response in various audiences around the world. European musical groups such as Monica Liu (Lithuania), The Rasmus (Finland), Krystian Ochman (Poland) sang this song in their own languages, thereby expressing solidarity and support for Ukraine. Picture 1 shows the Kalush Orchestra performing at Eurovision 2022.

Picture 1. Kalush Orchestra performing at Eurovision 2022

In 2024, the documentary film directed by Mstislav Chernov, '20 Days in Mariupol' became the first in the history of Ukraine to win an Oscar (Best Documentary), documenting the war crimes of the Russian Federation. Picture 2 shows the opening credits of the documentary film '20 Days in Mariupol'.

Picture 2. The opening credits of the documentary '20 Days in Mariupol'

'This is the first Ukrainian Oscar in history, and it is a great honor for me', said Mstislav Chernov from the stage. 'But, probably, I will be the first director to say that I wish I would have never made this film. I would like to exchange this award for Russia never attacking Ukraine, occupying our cities, killing tens of thousands of Ukrainians, and for the release of all prisoners [3].

Winning an Oscar is extremely important as a tool of cultural diplomacy, drawing world attention to the war and documenting war crimes. It is a recognition of Ukrainian cinema, a symbol of resilience, and an effective means of keeping the Ukrainian issue on the international agenda.

Since the beginning of the full-scale invasion, a significant number of Ukrainian artists have been presenting their works abroad, demonstrating to the world the richness of national culture,

supporting the morale of the Ukrainian people, and drawing international attention to the war and its consequences for the country.

From January 24 to June 22, 2025, the Berlin Picture Gallery hosted the exhibition 'From Odessa to Berlin: European Painting of the 16th–19th Centuries'. The exhibition's central theme is 60 unique works of art from the collection of the Odesa Museum of Western and Eastern Art, evacuated from the city for preservation during the war. These works are complemented by 25 paintings from Berlin collections, creating a rich artistic and cultural-historical dialogue. The main goal of the event was to promote the cultural heritage of the Odesa region and draw attention to the risks and threats to which masterpieces of world culture are exposed in armed conflicts. Picture 3 shows the opening of the exhibition 'From Odesa to Berlin. European Painting of the 16th–19th centuries'.

Picture 3. The opening of the exhibition 'From Odesa to Berlin. European Painting of the 16th–19th centuries'

Thus, the full-scale invasion has heightened the urgent need to develop Ukraine's cultural diplomacy to improve the country's image on the world stage, strengthen relations with other states, and facilitate the process of concluding new agreements to supply Ukraine with the resources and support it needs. In conditions of martial law, art becomes one of the main instruments of dialogue between Ukraine and the world community. Ukrainian artists, through their activities, not only draw attention to military issues (security, life and health of people, etc.), but also demonstrate that even in conditions of war we realize creative projects that are successful not only within Ukraine, but also abroad.

SOURCES AND LITERATURE

1. Дубовик Н. Культурна дипломатія як інструмент міжнародної комунікації України. *Молодий вчений*. 2023. 4 (116). С. 72-76.

2. Кушнарьова М. Українська культурна дипломатія під час війни: досвід, проблеми, перспективи. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2023. Вип. 67. С. 35-53.

3. Масенко В. Фільм «20 днів у Маріуполі» отримав «Оскар». Це перша українська стрічка, яку нагородили премією. URL: <https://forbes.ua/news/film-20-dniv-u-mariupoli-otrimav-oskar-tse-persha-ukrainska-strichka-yaku-nagorodili-premieyu-11032024-19732> (дата 05.02.2026)

4. Рогозіна А. Культурна дипломатія як інструмент національної безпеки України під час війни. *Збірник матеріалів конференції «Культурні та інформаційні чинники міжнародної публічної політики»*. Вінниця. 2025. С.54-57.

5. Руднева А.О. Культурна дипломатія як інструмент формування іміджу України. *Регіональні студії*. 2024. С. 63-67.

УДК 7.012:891.001

*Анастасія Кальян, Людмила Мельник
(Київ)*

ЗАСТОСУВАННЯ АПСАЙКЛІНГУ ПРИ РОЗРОБЦІ КОЛЕКЦІЇ ЖІНОЧОГО ОДЯГУ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ

В роботі проаналізовано перспективи впровадження циркулярної економіки в текстильній промисловості, яка є альтернативою сучасній лінійній моделі. Розглянуто напрямки зменшення споживання текстильної продукції. Розроблено колекцію жіночого одягу з використанням методу апсайклінг.

Ключові слова: апсайклінг, стала мода, колекція, відходи, індустрія моди, модна тенденція.

This paper analyzes the prospects for implementing a circular economy in the textile industry, which offers an alternative to the current linear model. It also explores ways to reduce textile consumption. A women's clothing collection was developed using the upcycling method.

Key words: upcycling, sustainable fashion, collection, waste, fashion industry, fashion trend.

Текстиль на сьогодні є однією з основних потреб, що необхідний людині в житті та діяльності. Текстильні матеріали широко використовуються для створення одягу з метою захисту тіла від погодних умов, використання в агресивних середовищах, підкреслення індивідуальності окремої людини. На сьогодні сфера використання текстилю вийшла за межі побутового призначення і широко використовується у оздобленні інтер'єрів приміщень різного призначення, у виробництві транспортних засобів, матеріалів медичного призначення, пакувань тощо.

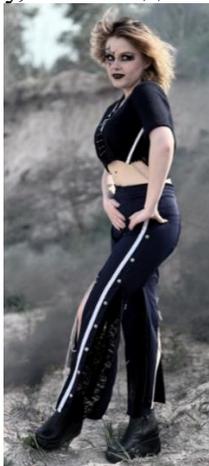
Широке використання текстилю, виготовлення різноманітного одягу, призвело до значних об'ємів текстильного виробництва, відходів, і значної проблеми у питанні утилізації відходів, особливо біологічно нерозкладних синтетичних волокон, нереалізованих та використаних виробів. Тому на сьогодні лінійна модель виробництва у текстильній галузі, в якій ресурси видобуваються, переробляються, а потім викидаються, призводить до критичної ситуації в навколишньому середовищі. Питання переробки текстилю набуває великого значення і на сьогодні є невирішеним, через низку проблем, пов'язаних з умовами переробки, поганою організацією управління відходами [2].

Альтернативою є циркулярна економіка – концепція, в якій цінність продукції зберігається якнайдовше, повторно використовується сировина, збільшуючи життєвий цикл продукції [1, с. 17]. Циркулярна економіка передбачає збереження навколишнього середовища від текстильних відходів та зменшення впливу текстильної галузі на екологію. Текстильна стратегія 2030 в Європі направлена до переходу промисловості до циркулярності з метою розвитку сталого споживання [4]. Україна, як і Європейські держави, має значні екологічні проблеми щодо текстильних відходів, які становлять значну частку муніципального сміття, посилюючи забруднення. Сталий розвиток текстильної промисловості сприятиме зниженню залежності від постачання сировини, впливу на навколишнє середовище, підвищенню конкурентоспроможності промисловості.

Для розвитку циркулярності в текстильній промисловості пропонується розвивати еко-дизайн, який враховує придатність для подальшої переробки, зменшення виробничих відходів, розвиток аренди продукції, збільшення терміну використання виробів за рахунок догляду в процесі експлуатації та ремонту, переробка виробів та відходів на сировину для нових виробів. Дослідження в цьому напрямку вказують, що більша частина текстильних виробів може бути успішно перероблена, отримана продукція з доданою вартістю [4].

Апсайклінг – це можливість надати додану цінність текстильним відходам, без додаткових витрат на їх утилізацію, при цьому немає потреби в застосуванні додаткового обладнання чи технологій. Для створення виробів можна використовувати як відходи виробництва так і вживаний одяг. За допомогою цього методу можна створити новий виріб використовуючи викинуті речі. Апсайклінг потребує від фахівців екологічної свідомості, креативності, інноваційності, що створює умови для отримання унікальних, екологічних виробів на існуючому швейно-розкрійному обладнанні без додаткових інвестицій, сприяє циркулярності в текстильному виробництві [3, с. 110].

Особливо динамічно ця техніка розвивається саме у сфері жіночої моди. Жіночий одяг завжди був віддзеркаленням соціальних змін, естетичних пошуків та індивідуального стилю. Ідея колекції народилась з бажання поєднати зовнішню виразність і внутрішній сильний дух (рис. 1). Естетичний потяг до готики – її тінь, витягнуті форми, драматизм і глибина це основні аспекти даної колекції але головним у сучасному світі є комфорт, рух та темп. Поєднання протилежних світів, які разом формують вражаючий образ та відображають енергетику сильної, вільної і чутливої жінки. Декоративні елементи відіграють ключову роль у колекції. Це вставки з сітки, декоративні стрічки, шнурівка та металеві деталі, які не лише збагачують фактуру, але й підсилюють символізм. Наприклад, елементи шнурівки асоціюються як зі спортивною функціональністю, так і з корсетними конструкціями готики. Таким чином, кожна деталь поєднує між собою два стилістичні полюси. У виборі матеріалів комбінуванням було обрано протилежності: щільного та легкого, матового й прозорого. В основі колекції – бавовняний трикотаж, нейлон, органза, віскоза та мереживо. Таке поєднання дозволяє створювати багатошарові образи, де візуальна маса врівноважується повітрям і прозорістю. У колекції застосовано наступні етапи: зміна форм старих речей, формування асиметричних спідниць і кроп-топів, збереження декоративних елементів (гудзиків, нашивок) без демонтажу. Завдяки макетному методу ми отримуємо тактильний і візуальний контроль над кожним етапом – це особливо важливо в апсайклінгу, де "неідеальність" – це частина ідеї. Таким чином можна передати і форму, і зміст одночасно, не жертвуючи ані естетикою, ані концепцією.

а

б

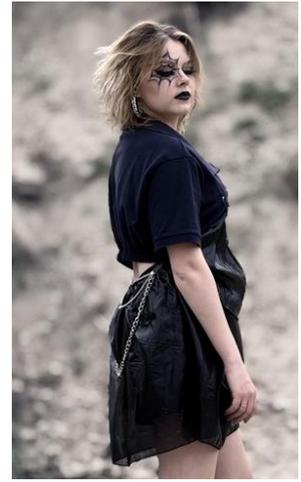

в

г

д

Рис. 1. Фото виробів жіночої колекції виробів: а – кроп-жакет, штани; б – кофта, спідниця, гетри; в – футболка, спідниця; г – худі, спідниця; д – сукня.

Висновки. Ідеологічними засадами створення колекції став тренд сучасного світу, що закликає нас до свідомого споживання текстильних виробів. У створенні колекції запропоновано використовувати метод апсайклінгу, який поєднує творчий підхід з свідомим ставленням до моди. Поєднання готичного й спортивного стилів у жіночому одязі відкриває нові варіації для створення виразних, функціональних та екологічних образів. Розроблена колекція повсякденного жіночого одягу, який складається з п'яти виробів. Всі блоки пов'язані єдиною ідеєю, кольором, оздоблюючими елементами. Вироби в матеріалі були реалізовані із використанням макетного методу, що дало змогу працювати з нестандартними рішеннями та використовувати вживаними матеріалами. Обрана фурнітура є не лише функціональним, але й виразним дизайнерським елементом колекції. Данна колекція є відповіддю на виклики часу й спробою запропонувати актуальну, емоційну та екологічну моду.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Raynal-Peceny E. Circular fashion: an alternative to fast fashion: bachelor's thesis: Liberal Arts & Humanities. Prague: Charles University Prague. 60 p. URL: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/149278/130317215.pdf?sequence=1> (дата звернення: 17.02.2026).
2. Aus R., Moora H., Vihma M., Unt R., Kiisa M., Kapur, S. Designing for circular fashion: integrating upcycling into conventional garment manufacturing processes. *Fashion and Textiles*. 2021. №34. <http://doi.org/10.1186/s40691-021-00262-9>
3. Герасименко О. Д., Чупріна Н. В., Давиденко І. В., Чуботіна І. М., Хоменко В. К., Кудревський М. А. Апсайклінг та мінімалізм як модні тренди помірнього споживання продуктів моди. *Art and Design*. 2023. №3. С. 101-120.
4. Назустріч циркулярній економіці в Україні. Стратегічне передбачення для трансформації циркулярної економіки, видане ЮНІДО в рамках програми EU4Environment, що фінансується ЄС. URL: <https://www.reinventex.com.ua/acts/nazustrich-cirkulyarniy-ekonomiyi-v-ukrayini-strategichne-peredbachennya-dlya-transformaciyi-cirkulyarnoyi-ekonomiyi-vidaniy-organizaciiyu-obiednanih-naciy-z-promislovogo-rozvitku-yunido-v-ramkah-programi-eu4environment-shcho-finansuietsya-ies> (дата звернення: 17.02.2026).

ПЕДАГОГІКА. ОСВІТА

УДК 378:81'271:81'233(043.2)

Світлана Бовдуй, Вікторія Іванова, Діана Колісник
(Балаклія)

ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У тезах розглядається потенціал використання гейміфікації (ігрових методик) як ключового інструменту, що дозволяє перейти від репродуктивних методів навчання до активного засвоєння знань, зокрема з української мови в початковій школі. Автори аналізують вплив гейміфікації на рівень мотивації учнів та ефективність засвоєння мовних норм, для формування ключових складників мовної компетентності: фонетичних, лексичних та граматичних навичок. Визначено, що гейміфікація сприяє створенню безбар'єрного комунікативного середовища, знижує рівень тривожності перед помилками та забезпечує активне залучення здобувачів освіти до навчального процесу.

Ключові слова: *гейміфікація, мовна компетентність, початкова освіта, уроки української мови, ігрові технології, мотивація навчання, НУШ (Нова українська школа).*

The abstract explores the potential of using game mechanics in the process of teaching the Ukrainian language in primary school. The author analyzes the impact of gamification on students' motivation levels and the effectiveness of mastering linguistic norms.

The primary focus is on the practical aspects of implementing game elements (points systems, levels, leaderboards, and quests) to develop key components of linguistic competence: phonetic, lexical, and grammatical skills. It is established that gamification facilitates the creation of a barrier-free communicative environment, reduces anxiety regarding mistakes, and ensures the active engagement of learners in the educational process.

Keywords: *gamification, linguistic competence, primary education, Ukrainian language lessons, game technologies, learning motivation, NUS (New Ukrainian School).*

Актуальним завданням сучасної освіти є перехід від пасивних форм навчання до активних. Такий перехід надає можливість формувати у здобувачів початкової освіти інноваційного мислення та комунікативних здібностей.

Реалізація особистісно-орієнтованого підходу до організації освітнього процесу, де здобувач початкової освіти є активним суб'єктом пізнавальної діяльності, призводить до зростання інтересу до інноваційних технологій навчання, зокрема й інтерактивних [1].

Суттєвою ознакою сучасної початкової освіти є її орієнтація на дитиноцентризм та діяльнісний підхід. Гейміфікацію можна вважати ключовим інструментом, що дозволяє перейти від репродуктивних методів (зазубрювання правил) до активного засвоєння знань, зокрема з мови. Термін «гейміфікація» було запропоновано вченим Ніком Піллінгом у 2002 р.

Концептуальними положеннями гри можна назвати такі: 1) цільовий орієнтир у навчанні щодо розвитку і формування творчої індивідуальності людини (початковою ланкою є усвідомлення унікальності свого інтелекту, самого себе); 2) переорієнтація свідомості здобувача початкової освіти від знеособленого суспільства до виняткового особистого соціально важливого розвитку; 3) свобода вибору, свобода участі, створення рівних можливостей у розвитку й саморозвитку; 4) пріоритетна організація освітнього процесу та його змісту на загальний та фаховий розвиток учнів, виявлення і «виховання» відкритих талантів.

Місце і роль ігрової технології в освітньому процесі, поєднання елементів гри і навчання багато в чому залежить від розуміння педагогом функції педагогічної гри. Гра як педагогічний засіб має значні можливості і виконує у навчально-виховному процесі різноманітні функції.

Мовознавці по-різному трактують гру: її розглядають як метод, прийом або навіть як форму організації освітнього процесу, підкреслюючи роль гри як методу навчання, тоді як інші розглядають її як засіб для формування в учнів пізнавального інтересу та активної розумової діяльності. Існують також підходи до тлумачення гри як форми організації уроку, що може включати різноманітні методичні прийоми – від семінарів і квестів до колективних ігор [2].

М. Пентилюк [4] трактує гру як основний спосіб досягнення цілей навчання, тому необхідно точно знати, які саме навички і вміння потрібно розвинути, що дитина не вміє і чого має навчитися в ході гри; гра повинна поставити дитину перед необхідністю розумового зусилля.

Ігрова діяльність сприяє розвитку уваги, пам'яті та інших пізнавальних функцій. Як ефективний інструмент навчання гра допомагає досягати освітніх цілей, які вміння слід розвивати. Важливо, щоб під час гри дитина стикалася з викликами, що стимулюють її розумову активність та вдосконалюють навички.

Психолінгвісти та педагоги наголошують, що ігрові технології позитивно впливають на розвиток пізнавальних процесів, зокрема пам'яті, уваги та логічного мислення, що особливо актуально при вивченні гуманітарних дисциплін. Застосування гри сприяє подоланню психологічних бар'єрів, активізує творчість і сприяє розвитку мовленнєвих навичок. Різноманітність дидактичних, розвивальних та соціалізованих ігор дозволяє використовувати їх на різних етапах уроку для досягнення навчальної мети від актуалізації знань до перевірки вивченого матеріалу.

Ігрові механіки відповідають віковим психологічним особливостям учнів початкових класів, у яких гра залишається важливою складовою пізнавальної діяльності.

Гейміфікація – це не просто гра на уроці, а використання ігрових елементів (балів, рівнів, лідербордів, сюжетів) у неігровому контексті для підвищення мотивації.

Мовна компетентність включає не лише знання правил, а й здатність дитини вільно, грамотно та доречно використовувати українську мову в різних життєвих ситуаціях.

Порівнюючи ігрові методи з іншими формами навчання, бачимо, що ігри мають такі позитивні аспекти: висока результативність у засвоєнні знань і формуванні вмінь; удосконалення вміння співпрацювати; конкретизація мотивів навчання; розвиток гуманних стосунків між учнями; розвиток навчально-творчої діяльності (планування, рефлексія, контроль, самоконтроль). У дидактичній грі навчальні завдання виступають опосередковано, що забезпечує їх ефективність. К. Ушинський писав, що у грі формуються всі сторони душі людської, її розум, її серце і воля [6].

Гейміфікація – це не просто гра на уроці, а використання ігрових елементів (балів, рівнів, лідербордів, сюжетів) у неігровому контексті для підвищення мотивації.

Мовна компетентність [5] включає не лише знання правил, а й здатність дитини вільно, грамотно та доречно використовувати українську мову в різних життєвих ситуаціях. Механізми впливу гейміфікації на вивчення мови: зняття мовного бар'єру (у грі дитина менше боїться помилитися, оскільки помилка сприймається як «втрата життя» або можливість перепройти рівень, а не як остаточний вирок у вигляді низької оцінки); підвищення концентрації: (використання сюжетних ліній (наприклад, «Рятування літер із королівства Орфографії»), допомагає утримувати увагу учнів протягом усього уроку; миттєвий зворотний зв'язок (цифрові та настільні ігри дають дитині одразу зрозуміти, чи правильно виконане завдання).

Практичними інструментами реалізації прийому гейміфікації є: цифрові платформи (використання сервісів *LearningApps*, *Wordwall*, *Kahoot!* для інтерактивних вправ на

правопис та збагачення словникового запасу); аналогові методи (мовні квести, карткові ігри («Мовний крокодил», «Лото синонімів»), використання метафоричних нагород (наліпки, віртуальні значки); сторітелінг (створення наскрізного персонажа, який супроводжує учнів протягом теми чи всього навчального року).

Результатом застосування гейміфікації може бути формування стійкого пізнавального інтересу до рідної мови, розвиток комунікативних навичок, покращення грамотності через багаторазове (але не нудне) повторення ігрових дій.

Однак важливо дотримуватися балансу, щоб «гра заради гри» не затінила навчальну мету, а перетворилася на засіб досягнення результату, а не самоціллю; уможлиблювала пошук спільної мови з сучасними дітьми, які звикли грати в комп'ютерні ігри та спілкуватися в соціальних мережах, організовуючи активне освітнє середовище, забезпечуючи різноманітні форми інтегрованого навчання на основі базових компетентностей. Зазначено, що гейміфікація – освітня технологія, що швидко розвивається та має позитивний вплив на успішність учнів.

Місце і роль ігрової технології в освітньому процесі, поєднання елементів гри і навчання багато в чому залежить від розуміння педагогом функції педагогічної гри.

Попри накопичений великий досвід використання гейміфікації в освіті, він недостатньо активно використовується вчителями у своїй професійній діяльності. Частково це пов'язано з нерозумінням і небажанням самих учителів, а також недостатньою кількістю дидактичних та методичних розробок. Наявні проблеми зниження якості підготовки учнів, політична та економічна ситуація в країні вимагають розвитку інтерактивних технологій навчання учнів, зокрема, при змішаному та дистанційному навчанні. Тому впровадження гейміфікації допоможе вчителю мотивувати дітей та залучати їх до навчання, розвиваючи різні розумові навички; дозволить дітям навчатися в інтерактивному середовищі, де вони зможуть практикуватися, робити помилки та виправляти їх тощо.

Проте важливо зазначити, що гейміфікація не повинна повністю замінювати традиційні методи навчання. Результати показують, що комбінований підхід із використанням традиційних та інноваційних методів може краще задовольнити різні потреби учнів. Тому гейміфікація може бути потужним інструментом в арсеналі вчителів, які прагнуть модернізувати освітній процес та підвищити якість викладання. Уведення ігрових елементів у навчальну програму не тільки допомагає учням покращити академічну успішність, але й сприяє розвитку у них таких важливих навичок, як критичне мислення, креативне мислення, комунікабельність, здатність працювати у команді та вирішувати проблеми.

Попри численні переваги, впровадження гейміфікації в навчання української мови стикається з певними викликами. По-перше, багато педагогів потребують додаткової підготовки для розробки ефективних гейміфікованих уроків, що вимагає часу, а також навичок володіння новими технологіями та програмами [4]. По-друге, у багатьох школах недостатньо ресурсів для використання цифрових інструментів, що обмежує можливості впровадження гейміфікації на уроках.

Ідею гейміфікації на уроках української мови за певними темами можна застосувати у такий спосіб:

1. Тема. «Фонетика. Звуки та букви». Гра: «Звуковий обід для Монстриків» Механіка: на дошці (або екрані) два персонажі: один їсть лише слова, що починаються на голосний звук, інший – на приголосний. Дія: учні отримують картки з малюнками (яблуко, олівець, кавун). Вони мають «нагодувати» відповідного монстрика. Ускладнення: Монстрики можуть «хворіти», якщо їм дати слово з м'яким приголосним замість твердого.

2. Тема. «Лексикологія (Синоніми, антоніми)». Гра: «Словесний пінг-понг». Механіка: клас ділиться на пари або дві команди. Дія: вчитель кидає м'яч (або віртуальний маркер) і називає слово (наприклад, «день»). Учень має миттєво «відбити» його антонімом («ніч»).

Якщо грають у «Синоніми», то на слово «гарний» учень має відповісти «вродливий», «чудовий» або «прекрасний».

3. Тема. «Будова слова (Корінь, префікс, суфікс)». Гра: «Конструкторське бюро». Механіка: учні стають «інженерами», які збирають прилади (слова) з деталей. Дія: кожна дитина або група має набір карток-деталей: корені (-ліс-, -вод-, -сад-), префікси (про-, за-, на-), суфікси (-ок-, -ик-, -н-). Завдання: за 2 хвилини «сконструювати» якомога більше реальних слів. Виклик: знайти «деталь», що підходить до всіх запропонованих коренів (наприклад, суфікс -ок).

4. Тема. «Частини мови (Іменник, Дієслово, Прикметник)». Гра: «Детективи у пошуках частин мови». Механіка: сюжетна гра-квест. З тексту «втекли» всі дієслова, і речення «зупинилися». Дія: учням видається текст-доказ, де замість дієслів – пропуски. Діти мають «знайти» їх серед розкиданих по класу карток або в інтерактивній хмарі слів. Кожна знайдена частина мови наближає до розгадки головної таємниці уроку (наприклад, де заховано «скарб» – наклейки чи сертифікат на «12 балів»).

5. Тема. «Правопис (Велика літера, апостроф)». Гра: «Коректор» або «Рятувальна операція». Механіка: робота з цифровим інструментом (наприклад, *Genially* або звичайна презентація). Дія: на екрані з'являється лист від інопланетянина, який зробив купу помилок (написав «київ» з маленької, пропустив апостроф у слові «комп'ютер»). Завдання: учні мають «виправити код», щоб повідомлення дійшло до адресата. За кожне виправлення – віртуальна енергія для космічного корабля.

Отже, гейміфікація в початковій школі – це місток між природною допитливістю дитини та академічними вимогами програми. Вона робить вивчення української мови «живим» процесом, що є фундаментом для формування успішної мовної особистості в умовах НУШ.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Большакова І. О. НУШ. Методика навчання української мови та читання у 1-2 класах на засадах інтегрованого, діяльнісного підходів. Харків: Ранок, 2019. 192 с.

2. Крикун Л., Нестеренко Г.А. До питання гейміфікації на уроках української мови. *Наукові записки*. Серія: Філологічні науки. Вип.4 (211) URL: <https://journals.cusu.in.ua/index.php/philology/article/view/572> (дата звернення: 06.02.2026).

3. Кучай О. В. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів засобами мультимедійних технологій: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Черкаси, 2015. 464 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0516U000597> (дата звернення: 06.02.2026).

4. Пентилюк М. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс. Київ: Ленвіт, 2011. 366 с.

5. Пономарьова К. І. Формування в молодших школярів мовленнєвої компетентності : навч.-метод. посіб. Київ: Генеза, 2011. 204 с.

6. Психологія. Теорія дитячих ігор. URL: <https://vseosvita.ua/> (дата звернення: 06.02.2026).

НАВИЧКИ М'ЯКОЇ КОМУНІКАЦІЇ (SOFT SKILLS) В ПІДГОТОВЦІ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ: РОЛЬ ВИКЛАДАЧА У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

М'які навички (soft skills) у медицині – це комплекс особистісних якостей, емоційного інтелекту та комунікативних здібностей, необхідних для ефективної взаємодії з пацієнтами та колегами. Вони включають емпатію, стресостійкість, навички ефективного спілкування, лідерство, відповідальність та командну роботу. Розвиток цих навичок є критичним для забезпечення якісної допомоги, формування довіри та зменшення професійного вигорання медиків.

Ключові слова: фаховий медичний коледж, м'які навички, медсестринський догляд, майбутня медична сестра, здобувачі освіти, викладачі, емоційний інтелект.

У сучасному світі, де медична допомога дедалі більше орієнтована на пацієнта, роль м'яких навичок у діяльності медичної сестри/брата стає критично важливою. Спілкування з пацієнтами, членами їхніх родин, лікарями та іншими членами медичної команди потребує високого рівня емоційного інтелекту, емпатії, уміння слухати та розуміти. М'які навички, зокрема комунікативні вміння, емпатія, асертивність, гнучкість і здатність до саморегуляції, суттєво впливають на якість медсестринського догляду, рівень довіри пацієнтів і ефективність лікувального процесу.

В умовах воєнного часу та післявоєнної відбудови, де пацієнти часто мають підвищений рівень тривожності та стресу, м'які комунікаційні навички (soft skills) медичних працівників стають критично важливими. Тривале дистанційне навчання, ізоляція та підвищений рівень стресу призвели до недостатнього розвитку емоційного інтелекту та навичок міжособистісного спілкування у багатьох здобувачів освіти. Це ускладнює ефективну взаємодію в колективі та знижує якість комунікації під час клінічної практики. Отже, вивчення, розвиток і підтримка м'яких навичок у майбутніх медичних працівників є не лише професійною, а й соціальною потребою.

Теоретичні засади м'яких навичок у медсестринському догляді за пацієнтами:

М'які навички – це нефахові, особистісні якості та поведінкові характеристики, які забезпечують ефективну міжособистісну взаємодію [1]. Ще поняття «Soft skills» визначають, як готовність, здатність та можливість особистості діяти у будь-яких мінливих ситуаціях, спираючись на власний досвід та інтуїцію [2]. Вони протиставляються "жорстким" навичкам (hard skills), тобто професійним знанням і вмінням. У сфері медсестринського догляду за пацієнтами особливу роль відіграють такі м'які навички:

1. Емоційний інтелект (EI): здатність розпізнавати, розуміти й регулювати власні емоції та емоції інших [3]. Високий рівень EI пов'язаний із кращою якістю догляду, меншою кількістю конфліктів і вищим рівнем задоволеності пацієнтів.

2. Активне слухання: уміння не лише чути, а й розуміти потреби пацієнта. Це сприяє формуванню довіри й зменшенню тривожності пацієнтів.

3. Емпатія: здатність відчувати стан іншої людини, поставити себе на її місце. Емпатичне спілкування створює відчуття безпечного середовища для пацієнта.

4. Асертивність: уміння чітко й доброзичливо висловлювати власну думку, поважаючи водночас думку інших.

5. Командна робота: здатність ефективно взаємодіяти з колегами, лікарями та іншими учасниками мультидисциплінарної команди.

Для дослідження використання м'яких навичок викладачами та формування м'яких навичок у здобувачів освіти в Дніпровському базовому фаховому медичному коледжі було проведено анкетування.

Мета анкетування: вивчення рівня розвитку м'яких навичок та самоаналізу емпатії, комунікативних здібностей, емоційної стабільності, готовність до командної взаємодії.

Для анкетування був розроблений опитувальник та за допомогою платформи Google Диск проведено дослідження м'яких навичок у здобувачів освіти першого і четвертого курсу та у викладачів Дніпровського базового фахового медичного коледжу. Всі питання в анкеті розділені на декілька блоків і запропоновані варіанти відповіді з оцінюванням в балах. Після анкетування кожний блок відповідей на питання респондентів проаналізований та зроблені висновки.

Аналіз першого блоку питань: розуміння емоцій через ситуації.

Цей блок опитування сфокусований на емпатії, комунікативних навичках та емоційній регуляції в різних соціальних контекстах. Загалом, 40 відповідей на кожне питання дозволяють побачити певні тенденції.

Розподіл відповідей на питання *"Якщо хтось з однокласників мовчазний і не бере участі в розмові, я запитую, чи з ним усе гаразд?"* свідчить, про помірний та ситуативний рівень проактивної емпатії. Більшість опитаних студентів першого курсу "іноді" звертаються до мовчазного однокласника, що може вказувати на баланс між емпатією та повагою до особистого простору, або ж на певну комунікативну невпевненість щодо доречності такого втручання. Присутність оцінок "часто" свідчить про наявність у групі соціальних ініціаторів, які більш схильні брати на себе емоційну відповідальність за атмосферу в колективі.

Результати опитування більшості студентів 4 курсу свідчать про те, що більшість (11 з 17 здобувачів освіти) час від часу або регулярно проявляють турботу про своїх мовчазних однокласників, запитуючи про їхній стан. Це є гарною основою для розвитку емпатії та підтримки всередині колективу. Однак, значна частина групи (6 студентів) рідко або ніколи не проявляє такої ініціативи. Це вказує на потенціал для подальшої роботи над розвитком проактивної комунікації, емоційного інтелекту та відчуття спільноти, щоб кожен студент відчував себе частиною групи, здатною на взаємну підтримку.

На ствердження *"Якщо мало знайома людина під час спілкування під час практики виглядає стривоженим, я намагаюся його заспокоїти"*, здобувачі освіти, як першого так і четвертого курсу продемонстрували високий рівень емпатії та професійної відповідальності, усвідомленість важливості підтримки та заспокоєння пацієнтів, які перебувають у стані тривоги, особливо в клінічних умовах. Це є фундаментальною якістю для майбутньої професійної діяльності.

При з'ясуванні реакції студентів двох груп (1 та 4 курсу) на різкий тон викладача переважна більшість намагаються застосовувати техніки когнітивної переоцінки, свідомо перемикаючи фокус з емоційного подразника (різкий тон) на об'єктивний зміст. Це критично важливий показник для ефективної адаптації в академічному середовищі. Водночас, наявність відповідей "ніколи" та "рідко" вказує на певну зону вразливості в колективі: частина опитаних досі схильна персоналізувати зовнішній стрес, що може вимагати додаткової роботи над розвитком індивідуальних стратегій емоційного управління.

Загальні висновки першого блоку питань: Аналіз першого блоку питань виявив високий, але неоднорідний рівень емоційної компетентності студентської групи, що має чіткі сильні сторони та зони для розвитку. Здобувачі освіти медичного коледжу демонструють усвідомлений рівень емпатії у професійно значущих ситуаціях (взаємодія зі стривоженими пацієнтами). Це підтверджує фундаментальну готовність здобувачів освіти до надання підтримки та відповідальної поведінки у клінічних умовах. Більшість студентів володіє навичками когнітивної переоцінки, успішно намагаючись відокремлювати

емоційний тон від змісту (реакція на різкий тон викладача). Це критично важливо для ефективної адаптації та зниження стресу в академічному середовищі.

Аналіз другого блоку питань: поведінка у щоденній комунікації.

Цей блок опитування заглиблюється у комунікативні стратегії та навички управління емоціями у повсякденних взаємодіях.

Аналіз відповідей здобувачів освіти першого та четвертого курсу на питання: *"Якщо я щось не зрозумів(ла), я перепитую, а не вдаю, що зрозумів(ла)"* показало, що більшість учасників розуміють важливість чіткості для ефективного навчання та засвоєння інформації. Невелика кількість відповідей "1" та "2" вказує на певний резерв для подолання соціальних бар'єрів (страх здатися некомпетентним).

Інтерпретація зібраних даних у студентів 1 курсу, на питання *"Якщо хтось зі мною не згоден, я намагаюся пояснити свою думку спокійно"* свідчить про низьку схильність до конфліктної чи агресивної реакції, що сприяє конструктивному діалогу в академічному та професійному середовищі. Результати опитування студентів 4 курсу відображають готовність до ведення діалогу та пошуку компромісів, коли виникають розбіжності. 50% студентів опитаної групи (10 з 20) часто або завжди намагаються спокійно пояснити свою думку, що вказує на розвиток навичок асертивності та конструктивного спілкування. Проте, значна частина (6 "іноді", 4 "рідко") все ж може відчувати труднощі з підтриманням стану спокою. Це підкреслює важливість подальшого розвитку навичок емоційної саморегуляції, активного слухання та ефективної аргументації в умовах дискусії. Такі вправи, як "Комунікаційні дилеми", можуть бути дуже корисними для відпрацювання цих навичок у безпечному навчальному середовищі.

Більшість учасників опитування на ствердження *"Якщо я відчуваю, що роздратований(а), я роблю паузу перед тим, як відповісти"* усвідомлено використовують стратегію "паузи" для запобігання загостренню конфліктів. Водночас, наявність відповідей "іноді" та "рідко" свідчить, що певна частина групи все ще схильна до імпульсивної реакції, що вимагає додаткового розвитку навичок управління гнівом/стресом.

Загальні висновки другого блоку питань: аналіз даних опитування показав, що група опитаних здобувачів освіти 1 та 4 курсу медичного коледжу має міцну основу для конструктивної та ефективної комунікації, що є дуже цінним для навчання та майбутньої професійної діяльності.

Аналіз третього блоку питань: оцінює стратегії розв'язання конфліктів і реакції на критику в навчальному середовищі, що є ключовими навичками для успішної командної роботи та особистісного зростання.

В результаті відповідей на питання *"Якщо під час роботи в парі мій партнер не виконує завдання, я намагаюся вирішити це через розмову"* група опитаних послідовно обирає пряме спілкування (діалог) як основний метод вирішення конфліктів. Це свідчить про відмінні навички співпраці та розуміння, що відверта розмова є найбільш ефективним способом покращення командної динаміки та ефективності.

Більшість учасників опитування на питання *"Якщо мене критикують, я намагаюся зрозуміти, чи є в цьому раціональне зерно"* демонструють рефлексивну позицію та прагнуть знайти корисне раціональне зерно у зворотному зв'язку. Це є ключем до особистісного та професійного розвитку. Водночас, наявність відповідей "ніколи" та "рідко" вказує на те, що певна частина групи може сприймати критику особисто, що є бар'єром для самовдосконалення.

Загальні висновки третього блоку питань: в цілому група опитаних здобувачів освіти демонструє виняткові навчальні та командні компетенції, необхідні для успішної співпраці. Студенти схильні проактивно вирішувати проблеми через діалог (замість уникнення чи конфлікту), що є ідеальною стратегією для командної роботи. Переважна більшість має відкрите та конструктивне ставлення до критики, що є запорукою

безперервного професійного зростання. Для тих хто емоційно реагує на критику, треба попрацювати над подоланням їх емоційної реакції на критику.

Аналіз четвертого блоку питань: командна робота через побутові приклади. Цей блок опитування фокусується на навичках співпраці та проактивності в умовах групової роботи, що є важливими для успішного навчання та майбутньої професійної діяльності.

Домінуючими відповідями студентів на питання *"Якщо хтось із групи не підготувався до практики, я можу йому допомогти, щоб разом пройти завдання"* є «часто» та «іноді», що демонструє відчуття відповідальності за спільний результат. Студенти схильні надавати підтримку, що формує сприятливе середовище для спільного навчання. Присутність відповідей "ніколи" і "рідко" вказує на природну варіативність, де деякі учасники можуть надавати перевагу індивідуальній відповідальності.

Реакція студентів 2 груп на ствердження *"Коли ми працюємо над спільним проектом, я беру участь у плануванні, а не чекаю вказівок"* показує, що є ініціативні учасники, які відповіли часто і завжди, але значна частина студентів схильна до пасивної позиції ("виконавця"), частіше очікуючи вказівок (рідко та ніколи). Це може бути викликано невпевненістю, браком досвіду планування або бажанням уникнути відповідальності. Це вказує на потенціал для підвищення ефективності групової роботи через розвиток навичок спільного планування та лідерства.

Загальні висновки четвертого блоку питань: групи опитаних демонструють готовність до взаємодопомоги в академічних питаннях, що є позитивним показником для колективного навчання. Однак, існує певний простір для зростання у сфері проактивності та ініціативи в плануванні спільних проектів. Розвиток цієї навички може допомогти майбутнім медичним працівникам стати більш самоорганізованими та ефективно навчатись.

Аналіз п'ятого блоку питань: самоусвідомлення через реакції.

Цей блок опитування присвячений навичкам саморегуляції, управління стресом та прагненню до саморозвитку у сфері емоційного інтелекту. Це важливі аспекти для особистісного та професійного зростання.

Відповіді опитаних здобувачів освіти на питання *"Коли я хвилююся перед виступом, я намагаюся глибоко дихати або зосередитися"* продемонстрували добре розвинені навички управління хвилюванням. Більшість учасників свідомо застосовують стратегії подолання стресу (глибоке дихання, фокусування). Це свідчить про високий рівень самосвідомості у ситуаціях підвищеного тиску. Незначна кількість "ніколи" та "рідко" вказує на потребу в навчанні технікам релаксації для тих, хто їх ігнорує.

Аналіз відповідей на питання: *"Коли щось іде не так, я думаю про те, що можу зробити, а не лише засмучуюсь"*, дає зрозуміти про здатність студентів швидко переходити від негативної емоції (засмучення) до конструктивного пошуку виходу та свідчить про сильний внутрішній локус контролю та віру у власні сили впливати на ситуацію. Пасивна реакція студентів є мінімальною.

Відповіді студентів на питання *"Я прагну покращити своє спілкування з іншими та краще розуміти емоції людей навколо"* демонструють високу мотивацію до постійного вдосконалення interpersonal skills. Усвідомлення важливості цих навичок є фундаментом для побудови високого емоційного інтелекту, успішної командної роботи та ефективної взаємодії в майбутній професійній діяльності.

Загальні висновки п'ятого блоку питань: цей блок підтверджує, що група має міцну внутрішню основу для особистісного зростання. Учасники володіють ефективними навичками саморегуляції (управління хвилюванням) та демонструють високу стійкість до стресу та невдач (орієнтація на рішення). Найважливіше – сильна мотивація до самовдосконалення у сфері емоційного інтелекту та спілкування. Це є запорукою успішної адаптації та професійного розвитку.

Аналіз шостого блоку питань: роль викладача у формуванні м'яких навичок.

Цей блок опитування оцінює сприйняття здобувачами освіти ролі викладача у розвитку так званих "м'яких навичок" (soft skills), таких як комунікація, емпатія, емоційна підтримка та командна робота. Це допомагає зрозуміти, наскільки середовище сприяє формуванню цих важливих компетенцій.

Загальні висновки шостого блоку питань: аналіз блоку питань, що стосувався сприйняття підтримки викладача та власної мотивації до розвитку, підтверджує наявність високої внутрішньої мотивації студентів та загалом сприятливого, хоча й неоднорідного, навчального середовища.

Група здобувачів освіти 1 та 4 курсу має високу та стабільну внутрішню мотивацію до розвитку емоційного інтелекту та комунікативних навичок. Це є найсильнішою стороною колективу і слугує чудовою основою для ефективного впровадження освітніх програм, спрямованих на розвиток soft skills.

Байдужість до самовдосконалення практично відсутня. Сприйняття ролі викладача загалом позитивне, що відображається у двох аспектах:

1. Значна частина студентів відчуває підтримку викладача у складних емоційних ситуаціях (питання 2), що сприяє формуванню довіри та психологічного комфорту в навчальному процесі.

2. Переважна більшість студентів відчувають, що викладач сприяє створенню умов для вільного висловлення думок (питання 3). Це є ключовим для розвитку критичного мислення та комунікації. Наявність невеликої кількості відповідей "ніколи" та "рідко" у цих двох питаннях вказує на те, що якість підтримки та відчуття безпеки є індивідуальною і потребує уваги для забезпечення універсально комфортного середовища.

Загальний висновок за всіма блоками: здобувачі освіти першого та четвертого курсу медичного коледжу мають високий потенціал до розвитку м'яких навичок, демонструють значну емпатію, прагнення до саморозвитку та проактивність. Вони також відчувають підтримку від викладачів та цінують можливість вільного висловлення думок. Водночас, є зони для зростання, особливо у системному розвитку навичок командної роботи через інтерактивні методи та посиленні цілеспрямованої психологічної підтримки у найбільш стресових ситуаціях.

Результати анкетування викладачів медичного коледжу:

Блок 1: Труднощі студентів та низький рівень взаєморозуміння.

Твердження 1: *"Я помічаю труднощі студентів у вираженні власних емоцій або почуттів."*

Більшість викладачів (58%) часто або завжди помічають, що студентам важко висловлювати емоції. Здатність виражати почуття є ключовою як для психічного здоров'я, так і для ефективної взаємодії з пацієнтами.

Твердження 2: *"Здобувачі освіти часто уникають прямого зворотного зв'язку."*

Більше половини викладачів (58%) відзначають, що здобувачі освіти іноді або часто уникають прямого зворотного зв'язку. Це вказує на потенційний бар'єр у комунікації, що може ускладнювати конструктивний діалог і впливати на якість навчання. Це підкреслює потребу у створенні ще більш безпечного та довірливого середовища, де здобувачі освіти відчуватимуть комфорт, надаючи чи отримуючи зворотний зв'язок.

Твердження 3: *"У групах спостерігається низький рівень взаєморозуміння."*

Значна кількість викладачів (7 з 12) іноді або часто помічають низький рівень взаєморозуміння у групах. Це є викликом для командної роботи та спільної діяльності. Робота над розвитком емпатії, активного слухання та навичок співпраці є ключовою для подолання цього бар'єру.

Проаналізувавши відповіді викладачів можна зробити наступні висновки:

1. Усвідомлення викликів: викладачі чітко бачать труднощі здобувачів освіти у вираженні емоцій та їхнє уникнення прямого зворотного зв'язку. Це є підтвердженням необхідності акцентувати увагу на розвитку цих аспектів.

2. Висока емпатія та підтримка: викладачі активно демонструють емоційну відкритість, доброзичливість та надають підтримку здобувачам освіти у стресових ситуаціях. Це створює міцний фундамент довіри.

3. Впровадження інтерактивних методів: переважна більшість викладачів вже використовують рольові ігри, кейс-методи та завдання на взаємодію, що свідчить про їхнє прагнення до розвитку практичних навичок у здобувачів освіти.

4. Висока рефлексія та мотивація до саморозвитку: викладачі регулярно аналізують власні методи і висловлюють високу готовність до участі у тренінгах з розвитку soft skills та емоційного інтелекту. Це є ключовим фактором для успішного впровадження будь-яких змін.

Ці дані свідчать про те, що викладачі, добре розуміють потреби студентів та готові до подальшого розвитку. Це створює міцну основу для формування компетентних фахівців, які здатні до емпатії.

На основі аналізу можна стверджувати, що здобувачі освіти Дніпровського базового фахового медичного коледжу мають міцну природну основу для розвитку soft skills, зокрема: високий рівень емпатії до пацієнтів, прагнення до саморегуляції у стресових ситуаціях та конструктивний підхід до розв'язання конфліктів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Джон Маєр та Пітер Саловей. Стаття "Emotional Intelligence", 1990.
2. Кожушкіна Т. Л. Міжособистісна взаємодія як складова частина «soft skills» студентів педагогічного коледжу. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи.* 2018. Вип. 63. С. 77–81.
3. Наход С.А. Значущість «Soft skills» для професійного становлення майбутніх фахівців соціономічних професій. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи.* 2018. № 63. С. 131–135.

УДК 18-5

Віктор Єрохін
(Слов'янськ)

ФОРМУВАННЯ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ АВТОМОБІЛЬНОЇ СПЕЦІАЛЬНОСТІ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Розглянуто впровадження новітніх інформаційних технологій у навчання для формування фахових компетентностей здобувачами освіти автомобільної спеціальності.

Ключові слова: компетентність, комп'ютер, Інтернет, сучасні засоби навчання, інформаційні технології.

The article deals with the introduction of modern information technologies into the educational process aimed at developing professional competencies of students in the automotive field.

Key words: competence, computer, Internet, modern learning tools, information technologies.

Впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій у навчання відкриває великі можливості для формування фахових компетентностей здобувачами освіти автомобільної спеціальності. Вивчення будь-якої дисципліни з використанням

інформаційно-комунікаційних технологій дає здобувачам освіти можливість для роздумів і участі у створенні елементів уроку, створює сприятливі умови для формування особистості і відповідає запитам сучасного суспільства.

Новітні інформаційно-комунікаційні технології підвищують інтерес до уроків, активізують пізнавальну діяльність, розвивають творчий потенціал здобувачів освіти. Це дозволяє ефективно організувати групову і самостійну роботу на уроці, сприяє удосконаленню практичних умінь і навичок.

Комп'ютер, Інтернет, сучасні аудіовізуальні засоби навчання дають можливість максимально сформувати фахові компетентності здобувача освіти автомобільної спеціальності, зробити процес навчання творчим, дослідницьким. Нова форма подачі матеріалу за допомогою інтерактивного обладнання являє собою презентацію, що створюється вчителем під час уроку – презентацію, що створюється тут і зараз. Впровадження нових технологій у сферу освіти веде за собою перехід від старої схеми репродуктивної передачі знань до нової, креативної форми навчання.

Мета. Основною метою інформаційних технологій навчання є забезпечення здобувачів освіти – потенційного продукту системи освіти – до повноцінної життєдіяльності в умовах інформаційного суспільства.

Нові інформаційні технології навчання надають викладачеві певну базу та методологію вибору змісту, методів і засобів навчання в реальному освітньому процесі з урахуванням спектра вже наявних освітніх технологій, соціального замовлення та його особистої творчої індивідуальності.

Можна виділити два напрямки застосування інформаційної технологій.

Перший напрямок, зазвичай, зводиться до того, що викладач успішно застосовує на своїх уроках той або інший програмний продукт. Очевидно, що комп'ютерні програми повинні відповідати тим же дидактичним вимогам, що й традиційні навчальні посібники, а саме: науковість, доступність, систематичність, зв'язок із практикою, наочність.

Другий напрямок використання нових інформаційних технологій у навчання пов'язаний із впровадженням навчальних комп'ютерних моделей, дистанційного навчання з використанням можливостей Інтернет. Цей напрямок може складатися із таких видів пізнавальної діяльності: дослідницька робота за комп'ютером, обчислювальні експерименти, телекомунікаційні навчальні проекти.

У педагогічній практиці інформаційними технологіями навчання називають усі технології, які використовують спеціальні технічні інформаційні засоби.

Комп'ютер може використовуватися на всіх етапах навчання і виконує при цьому різні функції: викладача, інструменту пізнання, об'єкту навчання, ігрового середовища. Важливим є те, що нові інформаційні технології навчання дозволяють розв'язувати такі дидактичні завдання:

- вивчення явищ і процесів у складних технічних системах на основі використання засобів комп'ютерної графіки та комп'ютерного моделювання;

- подача у зручному для вивчення масштабі часу різних хімічних та фізичних процесів, які реально протікають з дуже великою або дуже малою швидкістю.

Сьогодні найбільш реалізованим у практиці в роботі закладів є фрагментарне використання комп'ютерів у навчально-виховному процесі в рамках традиційної моделі навчання для розв'язання окремих дидактичних завдань. За такого підходу в викладачів з'являється можливість поєднання різноманітних традиційних технологій навчання з інформаційними. У цьому разі використання нових інформаційних технологій пов'язане з розв'язанням декількох типів дидактичних завдань:

- використання комп'ютерів для виконання обчислювальних операцій та друкування текстів;

- комп'ютер та навчальні програми використовуються як носії навчальної інформації;

- використання комп'ютера на уроках автомобільної спеціальності як засобу наочності;

- комп'ютер може виконувати контролюючу функцію;

– використання комп'ютерної техніки і телекомунікаційних систем для дослідницької діяльності здобувачів освіти у позаурочний час.

Використання інформаційних технологій у навчальному процесі впливає на характер навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти, активізує самостійну роботу здобувачів освіти з різними електронними засобами навчального призначення. Найефективнішим є застосування інформаційних технологій для відпрацювання навичок і умінь, необхідних для формування фахових компетентностей здобувачами освіти автомобільної спеціальності.

Для кращого засвоєння теоретичного лекційного матеріалу, під час проведення занять з сучасним діагностувальним обладнанням для електронних систем керування двигуном, використовується програмне забезпечення «Сканматик – 2», ELM – 327, програма симулятор-тренажер для діагностування електрообладнання автомобілів «Electude», програма Blender для модулювання автомобілів. Автотренажер АТК-ЗУЕ використовується для перевірки навиків водінні автомобілів.

Використання програм, таких як «green-way.com.ua» приладів СТОП-ТЕСТ дозволяють ефективно використовувати час занять проводячи скзовне тестування перед початком практичних і семінарських занять.

При використанні інформаційних технологій здобувачі освіти стають повноправними учасниками навчального процесу, їх досвід служить основним джерелом навчального пізнання. Я даю їм ні тільки готові знання, але намагаюся спонукати їх до самостійного пошуку. У порівнянні з традиційним навчанням в інформаційному навчанні змінюється взаємодія викладача і здобувача освіти.

Педагог в ролі своєрідного фільтра що пропускає через себе навчальну інформацію, і виконую функції помічника в роботі, одного з джерел інформації. У своїй роботі я використовую цю технологію. Вона себе виправдовує, особливо при виконанні практичних та семінарських занять. Здобувачі освіти отримують завдання, знаходять літературу, опрацьовують її, складають план розробки електронної презентації.

При підготовці до виконання практичних та семінарських занять здобувачі освіти використовують відеофільми, презентації, електронні підручники. В відеофільмах закладена наочна інформація: що самостійно повинен виконувати здобувач освіти на практичному занятті, чи зняття якихось вимірювальних параметрів, чи порядок розбирання-складання, чи технологія регулювання в визначеній послідовності. Також слід додати що в фільмах є можливість акцентувати увагу здобувачів освіти на правильність виконання операцій і знаючи найбільш характерні помилки таким чином їх попередити.

Використання традиційних технологій уроку в поєднанні з комп'ютерними технологіями підвищує працездатність здобувачів освіти, особливо підвищується зворотний зв'язок діагностики помилок, коли можна повернутися до будь-якого питання і повторити його знову.

Самостійна робота здобувачів освіти, яка має продовжувати і доповнювати аудиторну, підпорядкована загальнопедагогічним принципам: науковості, зв'язку з життям, активності й свідомого засвоєння знань, диференціації та індивідуального підходу, емоційності, компетентнісного підходу.

Висновки. Як висновок, хочу зазначити, що у порівнянні з традиційними методами навчання, використання інформаційних технологій під час проведення занять покращують формування фахових компетентностей здобувача освіти автомобільної спеціальності, збільшують їх зацікавленість, охоплюють матеріал вивчення предмета значно ширше.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Деркач Ю. В. Підготовка майбутніх фахівців за умов нових технологій навчання. Наук.-метод. зб. Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2010.
2. Носенко Т.І. Інформаційні технології навчання: навч. посіб. Київ, 2011. 184 с.

ІГРОВІ МЕТОДИ У НАВЧАННІ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР: ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ТА ПЕРЕВАГИ

Сучасна система фахової передвищої освіти в Україні потребує постійного вдосконалення методик підготовки фахівців, які відповідають вимогам ринку праці. Одним з перспективних напрямків у цьому контексті є використання інтерактивних методів навчання, серед яких важливе місце займають ігрові технології. Розглянуто один із найбільш використовуваних методів і технологій інтерактивного навчання, спрямованих на формування комунікаційної компетенції, – рольові ігри: інноваційні підходи та переваги.

Ключові слова: фахова передвища освіта, здобувачі освіти, ігрові методи, рольові ігри.

The modern system of professional pre-higher education in Ukraine requires continuous improvement of training methodologies for specialists who meet labor market requirements. One of the promising directions in this context is the use of interactive teaching methods, among which gaming technologies occupy an important place. The paper considers one of the most frequently used methods and technologies of interactive learning aimed at forming communicative competence – role-playing games: innovative approaches and advantages.

Key words: professional pre-higher education, applicants for education, game-based methods, role-playing games.

Сучасна система фахової передвищої освіти в Україні потребує постійного вдосконалення методик підготовки фахівців, які відповідають вимогам ринку праці. Одним з перспективних напрямків у цьому контексті є використання інтерактивних методів навчання, серед яких важливе місце займають ігрові методи навчання, що поєднують засвоєння матеріалу з активною взаємодією, підвищуючи когнітивний розвиток, увагу та пам'ять здобувачів освіти.

Впровадження ігрових технологій (гейміфікація) дають можливість підвищити рівень засвоєння навчального матеріалу, активізують пізнавальний інтерес студентів, формують фахові компетенції та практичні вміння і навички. Ігрові технології навчання дозволяють занурити здобувачів освіти у професійну сферу діяльності, розкрити творчий потенціал, розвивають наполегливість у освоєнні дисципліни, формують навички роботи у колективі. Серед основних принципів використання ігрових технологій варто відзначити мотивацію, активне навчання, інтерактивність, зворотній зв'язок тощо [2, с. 1; 3, с. 252].

До переваг гейміфікації в медичній освіті можна віднести підвищення мотивації, так як ігрові елементи створюють більш цікавий та захопливий освітній процес, де здобувачі мотивовано й активно беруть участь; інтерактивні елементи освітнього процесу підвищують рівень розуміння та запам'ятовування матеріалу [2, с. 174; 6, с. 14; 7, с. 38].

Беручи до уваги світові стандарти викладання дисциплін, які формують спеціальні компетентності, зокрема, «Медсестринство в педіатрії», широкого застосування набули нові підходи до викладання із залученням новітніх технологій, наприклад, ігрові методи навчання, що поєднують засвоєння матеріалу з активною взаємодією, підвищуючи когнітивний розвиток, увагу та пам'ять здобувачів освіти. Вони перетворюють освітній процес на захопливу діяльність, формуючи ключові компетентності та навички розв'язання проблем.

Ігрові методи в педіатрії мають специфічну особливість: вони готують здобувача фахової передвищої освіти не лише до використання професійно профільованих знань, умінь та навичок, а й до комунікації з пацієнтом, який часто не може чітко пояснити свої скарги.

Форми й методи інтерактивного навчання різноманітні, і дати детальну характеристику кожного з них у оглядовій статті неможливо. Нами розглянуто один із найбільш використовуваних методів і технологій інтерактивного навчання, спрямованих на формування комунікаційної компетенції, – рольові ігри. Метод ситуаційно-рольової гри ставить здобувача в ситуацію, максимально наближену до умов його майбутньої професійної діяльності, та створює ефект реальності. Віртуальна реальність – це штучне інформаційне середовище, у якому звичне сприйняття речей замінюється даними, створеними за допомогою технічних засобів [1].

Розглянемо метод ситуаційно-рольових ігор: інноваційні підходи та переваги. До інноваційних ігрових підходів в педіатрії належать:

- симулятори «віртуальної дитини»: студент взаємодіє з віртуальним пацієнтом, обираючи методи огляду та лікування;

- високотехнологічні манекени-симулятори: пристрої як PediaSim або Sim

Baby імітують фізіологічні реакції дитини певного віку (плач, зміна кольору шкіри, реакція на ліки), дозволяючи відпрацьовувати серцево-легеневу реанімацію та невідкладну допомогу;

- рольові ігри «Лікар – Дитина – Батьки»: моделювання ситуацій, де один студент грає роль медичної сестри, а інший – «важких» батьків або наляканої дитини. Це критично важливо для розвитку емпатії та навичок деескалації конфліктів;

- клінічні квести: студенти мають обмежений час, щоб за «слідами» у віртуальній або реальній палаті (результати аналізів на стінах, розкидані іграшки пацієнта) поставити діагноз.

Починаючи з перших практичних занять із «Ріст і розвиток людини», а потім при вивченні «Медсестринство в педіатрії», для формування у здобувачів освіти комунікативної компетенції викладачами використовується метод аналізу конкретних клінічних ситуацій, які можна поділити на кілька груп:

- 1) ситуації, що стосуються спілкування з дітьми різного віку та їхніми родинami за відносно спокійної ситуації (огляд здорових дітей або хворих дітей, які не мають тяжкого стану);

- 2) ситуації, що вимагають від медичної сестри індивідуального підходу й застосування прийомів спілкування, коли стан дитини тяжкий чи загрозливий для життя.

Мета цього методу – знайти найкращі рішення з урахуванням індивідуальності прийомів психолого-педагогічного спілкування.

Гра – це форма діяльності (як правило, спільної) здобувачів освіти, яка відтворює різні практичні ситуації, а також систему взаємовідносин і виступає як один зі засобів активізації освітнього процесу в системі фахової передвищої освіти. Прикладом простої рольової гри є початок спілкування майбутньої медичної сестри з дитиною та її родиною. Ділову гру можна визначити як метод імітації ситуації, яка потребує прийняття певних рішень відповідно до заданих викладачем чи учасниками гри умов (певна клінічна картина патологічного стану дитини, різні умови перебування дитини – вдома, у приймальному відділенні, різний набір результатів додаткових лабораторних та інструментальних досліджень, що потребує встановлення сестринського діагнозу, визначення потреби госпіталізації, вибір відділення для госпіталізації, складання початкового плану обстежень чи доповнення вже наявних результатів лабораторно-інструментальних досліджень, визначення подальшої тактики тощо).

На відміну від інших методів навчання гра, на нашу думку, дозволяє здобувачу освіти відчути особисту причетність до діагностично-лікувального процесу при нозологіях, що вивчаються. Майбутня медична сестра «проживає» деякий час у змодельованих «реальних» життєвих умовах, опинившись «усередині» цієї ситуації. При розгляді ситуаційно-рольових ігор слід зазначити, що вони вимагають від студентів більшої спонтанності, індивідуальності, креативності, імпровізації, ніж при звичайному розборі навчального

матеріалу. Рольова гра також може виступати і як «наскрізний» тренінговий метод, що вимагає мультидисциплінарного підходу (оскільки педіатричні дисципліни інтегруються з іншими освітніми компонентами).

Крім пацієнтів, медична сестра працює в команді із лікарем і молодшим медичним персоналом, що також вимагає володіння прийомами взаємин у колективі.

Нині, на нашу думку, володіння комунікативною компетенцією набуло особливої актуальності в результаті зміни соціально-економічних умов, реформування системи охорони здоров'я, завдяки новим методам інструментального й лабораторного дослідження, розвитку ринкових відносин у медицині.

Таким чином, упровадження ігрових методів та віртуальних технологій в освітній процес започатковує довготривалий інноваційний тренд, що формує окремий напрям у розвитку освітньої практики. Рольові ігри як елемент активного методу навчання, які застосовуються на практичних заняттях із педіатричних дисциплін, перетворюється на певний віртуальний псевдовипадковий генератор фахових практичних ситуацій та дозволяють вирішувати такі завдання: формувати в учасників гри нові моделі поведінки в ситуаціях міжособистісної взаємодії; розширити гнучкість поведінки у вигляді прийняття учасниками спілкування різних ролей; вивчати моделі поведінки, ефективної в певних ситуаціях професійної взаємодії (включаючи критичні ситуації, які вимагають швидкого реагування, тощо); формувати наочне уявлення умовностей моделей поведінки, указаних ролями, їх визначеності контекстом спілкування; формувати умови, які дозволяють учасникам усвідомити і скоригувати власні моделі вирішення ситуативних проблем.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Литвинова А. Е. Формування компетентності медичних сестер. *Медсестринство*. 2017. № 4. С. 16–18.

2. Переяславська С.О., Смагіна О.О. Гейміфікація як сучасний напрям вітчизняної освіти. Відкрите освітнє середовище сучасного університету. 2019. Спецвип. DOI: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2019s24> освіти». С. 250-260.

3. Хома Т.В. Активні методи навчання в педагогіці вищої школи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 69, т. 3. С. 149-152.

*Науковий керівник: викладач вищої кваліфікаційної категорії,
викладач-методист Костяна Т. О.*

*Анжела Кицькай
(Хмельницький)*

ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ СПЕЦДИСЦИПЛІН БУДІВЕЛЬНОГО НАПРЯМУ

У статті розглянуто особливості впровадження ігрових технологій у процес викладання спеціальних дисциплін будівельного напрямку.

Ключові слова: ігрові технології, професійна освіта, будівельні дисципліни, компетентнісний підхід, ділова гра, кейс-метод.

The article examines the features of introducing game technologies into the process of teaching special disciplines in the construction field.

Key words: game technologies, vocational education, construction disciplines, competency-based approach, business game, case method.

В умовах сьогодення як ніколи актуальна тема підвищення ефективності освіти в Україні, підвищення зацікавленості студентів у вивченні дисциплін. Впровадження ігрових технологій у процес навчання, а саме спецдисциплін будівельного напрямку, сприяє розвитку у здобувачів освіти фахових компетентностей. Перед викладачами поставлено завдання розвинути у здобувачів освіти творчі здібності, ініціативність, активність, самостійність. Майбутній фахівець має не лише виконувати певні завдання та здобувати знання, а й бути здатним до самонавчання, проявляти ініціативу в навчанні, розвивати здатність до самоаналізу, виховувати в собі фахові компетентності.

Сучасна система фахової передвищої освіти орієнтується на підготовку конкурентоспроможного фахівця, здатного ефективно працювати в умовах реального виробництва. У галузі будівництва особливо важливими є практичні навички, професійне мислення та вміння приймати рішення в нестандартних ситуаціях. Традиційні форми навчання не завжди забезпечують належний рівень сформованості професійних компетентностей, що зумовлює необхідність впровадження інноваційних педагогічних технологій.

На мою думку, одним із перспективних напрямів є використання ігрових технологій навчання.

Проблема застосування ігрових методів навчання широко розглядається у працях сучасних педагогів та науковців. Дослідження підтверджують, що ділові та рольові ігри сприяють підвищенню мотивації, активізації пізнавальної діяльності та формуванню професійних компетентностей.

У фаховій передвищій освіті ігрові технології розглядаються як модель майбутньої професійної діяльності, що дозволяє інтегрувати теоретичні знання та практичні уміння.

Технології можуть допомогти викладачам підвищити зацікавленість студентів до навчального процесу. Використання інтерактивних технологій, які дають можливість створювати різні віртуальні середовища для навчання, може підвищити інтерес до теми, розширити знання та допомогти студентам розвивати навички.

Ігрові технології ґрунтуються на:

- компетентнісному підході;
- діяльнісному методі навчання;
- принципах інтерактивності;
- проблемному навчанні.

У контексті будівельних дисциплін гра виступає засобом моделювання виробничих процесів, зокрема організації будівельного майданчика, проведення технічного контролю, розрахунку складу бетонної суміші, аналізу якості матеріалів, тощо. В своїй педагогічній діяльності застосовую практикуми семінари, до прикладу «Будівельний бізнес-форум», дидактична гра «Залізобетонні конструкції».

Види ігрових технологій ,які можуть бути задіяні під час викладання спецдисциплін будівельного напрямку:

1. Ділова гра (моделює реальні виробничі ситуації: проведення виробничої наради, приймання об'єкта в експлуатацію, розрахунок складу бетону, контроль якості виконаних робіт, тощо).

2. Рольові ігри (передбачають виконання студентами професійних ролей, як то інженер, виконроб, кошторисник, лаборант.

3. Кейс-метод (аналіз конкретних виробничих ситуацій, наприклад: поява тріщин у бетоні, недотримання технології твердіння, порушення пропорцій компонентів суміші).

4. Навчальні квести та вікторини (спрямовані на закріплення теоретичних знань у змагальній формі).

Всі дії впровадження ігрових технологій в освітній процес мають бути сплановані та систематизовані. До ігрових елементів, що формують процес, так званої, геймофікації, належать:

✓ визначення цілі та мети гри (до прикладу при проведенні будівельного бізнес-форуму це може бути поглиблення знань студентів з видів бетонів, їх складу, технології отримання та розрахунку складу важкого бетону, навчити студентів самостійно опрацьовувати та узагальнювати матеріал);

✓ виконання завдань, тестів, квестів (демонстрація відео-роликів, підготовлених студентами, розгляд виробничих ситуацій, розрахунок складу важкого бетону, диспут щодо бетонів майбутнього, виступи істориків, технологів, лаборантів);

✓ спільна робота з викладачем (виконання роботи над помилками, взаємодопомога студентів при роботі в групах, доповнення один одного);

✓ зворотній зв'язок (інформація про успіхи гравців (команд));

✓ винагороди (бали, ігрова валюта);

✓ стан перемоги (рейтинг, сумарний показник балів, поточний показник знань з урахуванням бонусів, підсумкова оцінка).

Основний процес впровадження ігрових технологій в освіті може містити як всі так і окремі елементи.

Однозначно, ігрові технології значною мірою впливають на позитивну самореалізацію особистості студентів, що значно підвищує якість навчання та є значимим елементом розвитку компетентностей здобувача освіти. Гру слід розглядати одним з видів інтерактивних методів навчання, що має на меті реалізацію психологічних процесів самореалізації студентів. Невід'ємною складовою частиною ігрових технологій є переживання, відчуття досягнення мети. Навіть ті студенти, які на звичайних заняттях не виявляють особливого інтересу до теми, що вивчається, на заняттях з використанням ігрових технологій активізуються, включаються в роботу, відмічається зростання інтересу до об'єкта вивчення. В свою чергу роль викладача підвищується, він стає організатором, лідером процесу.

Практика показує, що використання ігрових технологій:

✓ підвищує навчальну мотивацію студентів;

✓ активізує пізнавальну діяльність;

✓ сприяє розвитку командної роботи;

✓ формує відповідальність за прийняті рішення;

✓ покращує результати підсумкового контролю.

Студенти демонструють більш глибоке розуміння технологічних процесів та впевненість у застосуванні знань у практичних ситуаціях.

Отже, ігрові технології є ефективним засобом формування професійних компетентностей майбутніх фахівців будівельного напрямку. Їх використання забезпечує інтеграцію теоретичних знань і практичних умінь, сприяє розвитку критичного мислення та підвищує якість підготовки здобувачів освіти.

Перспективами подальших досліджень є розроблення комплексних ігрових моделей для вивчення технології будівельного виробництва та впровадження цифрових симуляцій у навчальний процес.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева Г.М., Кравченко Н.В., Антоненко О.В. Використання ігрових технологій в процесі професійної підготовки студентів педагогічних закладів вищої освіти, 2017.

2. Биков В.Ю. Цифрова трансформація суспільства і розвиток комп'ютерно-технологічної платформи освіти і науки України, 2019.

3. Гончарова Н.О. Використання ігрових технологій в STEM-освіті. *Нові технології навчання*. 2016. 163 с.

ФОРМУВАННЯ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ МЕДИЧНОГО КОЛЕДЖУ ШЛЯХОМ УПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

З'ясовано особливості формування професійної компетентності майбутніх медичних сестер котрі пов'язані з розвитком пізнавальної активності, особистісних якостей, творчого потенціалу, загальної культури, професійної майстерності. Охарактеризовано структуру професійної підготовки майбутніх медичних сестер, яка характеризується управлінням освітнім процесом і шляхами підвищення ефективності процесу підготовки майбутніх медичних сестер до фахової діяльності. Виявлено пріоритети спрямованості педагогічного процесу на професійні компетентності майбутніх медичних сестер в освітньому процесі медичного коледжу.

Ключові слова: освітній процес, педагогічний процес, фаховий молодший бакалав, фахова діяльність, професійна компетентність.

The features of forming the professional competence of future nurses, which are associated with the development of cognitive activity, personal qualities, creative potential, general culture, and professional skill, have been clarified. The structure of professional training for future nurses, characterized by the management of the educational process and ways to improve the efficiency of the training process for future nurses professional activities, has been described. Priorities for directing the pedagogical process toward the professional competencies of future nurses in the educational process of a medical college have been identified.

Key words: educational process, pedagogical process, professional junior bachelor, professional activity, professional competence.

Сучасні реалії розвитку українського суспільства в умовах воєнного стану, цифровізації та глобальних освітніх трансформацій вимагають переходу до нової стратегії підготовки фахівців на основі знань, інноваційних та високоефективних інформаційно-комунікаційних технологій. Під інноваційним розвитком освіти слід розуміти комплекс створених та запроваджених організаційних та змістових нововведень, розвиток низки факторів та умов, необхідних для нарощування інноваційного потенціалу освітньої системи. Такий складний психолого-педагогічний процес вимагає чітко спланованих системних дій з боку всіх освітянських структур [5, с. 92-94].

Сучасна освіта, окрім надання знань, має прищепити молодій людині здатність самостійно засвоювати знання, оволодівати потрібною інформацією та творчо осмислювати її. Тобто освіта покликана навчити майбутнього громадянина на основі отриманих знань критично і творчо мислити, використовувати знання як у професійній, так і в суспільнополітичній діяльності. Освіта наповнює людину духовністю, змушує її замислюватися над сутністю і цінностями свого існування. Саме освіта окреслює для людини основні контури світу справжньої, а не масової культури, в яку вписані дійсні цінності, саме освіта переконує в тому, що добро і краса не менш важливі для життя, ніж добробут і технічні пріоритети сучасного життя. Тільки освіта формує особистість – відповідального творця власного життя і громадянина країни. Сьогодні такою може бути лише освіта інноваційна. У свою чергу, лише освічена, творча людина може бути здатною до змін, до інновацій, і, що головне, до системного інноваційного мислення, усвідомлених і цілеспрямованих дій. Тільки творчо сформована особистість стає активним суб'єктом суспільних відносин [5, с. 88].

Стратегічною метою багатьох коледжів є наближення стандартів освіти до міжнародних вимог через модернізацію освітньо-професійних програм та використання інноваційного потенціалу педагогічного колективу.

Сьогодні очевидно, що від внутрішніх ресурсів особистості, її моральних цінностей, життєвих установок, здатності до адаптації, саморозвитку та критичного мислення залежить не лише успішність навчання, а й майбутнє держави. Це значно підвищує відповідальність системи освіти та виховання за забезпечення безперервності, доступності та якості освітнього процесу в умовах нестабільності й воєнних загроз.

У 2025/2026 н. р. формування компетентностей здобувачів фахової передвищої освіти медичного коледжу базується на впровадженні інноваційної діяльності, що орієнтується не на просте накопичення знань, а на здатність застосовувати їх у реальних життєвих ситуаціях.

Фахові компетентності здобувачів освіти медичного коледжу (ступінь фаховий молодший бакалавр) визначені у Стандарті фахової передвищої освіти за спеціальністю 223 «Медсестринство», затвердженому наказом МОН №1202 від 08.11.2021 р. і базуються на інтеграції практичного досвіду з інноваційними освітніми технологіями. Інноваційна діяльність орієнтована на перехід від репродуктивного навчання до активного опанування професійних ролей у ситуаціях, максимально наближених до реальної клінічної практики.

Розвиток та закріплення компетентностей здобувачів освіти медичної галузі під час дистанційного навчання складна та багатогранна задача, яку потрібно вирішувати різними методами.

Ключові напрями інноваційної освітньої діяльності спрямовані на модернізацію навчання через цифровізацію, персоналізацію та впровадження інтерактивних методів. Основний фокус робиться на III-технологіях, змішаному навчанні, STEM-освіті, розвиткові м'яких навичок (комунікативних, соціальних, особистісних, інтелектуальних) та управлінських інноваціях для підвищення якості освітнього процесу, адаптуючи його до сучасних вимог.

Для формування компетентності в професійній діяльності необхідно розвивати критичне мислення. Розвиток критичного мислення має формуватися за рахунок застосування новітніх інноваційних технологій, зокрема пошук інформації, моделювання різних процесів, застосування штучного інтелекту (можуть використовуватися викладачами та здобувачами освіти). **Штучний інтелект**, відповідно до Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні [1] – це організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання, використовувати алгоритми обробки інформації, створювати моделі прийняття рішень, визначати способи досягнення поставлених завдань. Ці технології успішно використовуються не тільки під час навчання для засвоєння нового матеріалу, але й під час формування і закріплення компетентностей здобувачів освіти на заключному етапі навчання. Однією із перспектив використання штучного інтелекту в освіті є розвиток критичного мислення та аналітичних здібностей шляхом аналізу різноманітної інформації. Існує також необхідність розвитку таких навичок, які не можуть бути замінені штучним інтелектом, а саме: взаємодія, співпраця, взаєморозуміння, відповідальність за результати своєї діяльності; здійснення контролю інших осіб у визначених ситуаціях, здатність до динамічної адаптації та саморегуляції у важких життєвих і професійних ситуаціях, здатність до роботи в команді при здійсненні професійної діяльності, для ефективного надання допомоги, здатність до вміння обирати обґрунтовані рішення в стандартних клінічних ситуаціях, спираючись на здобуті компетентності та нести відповідальність [3].

STEM-освіта – це сучасний інтегрований підхід до навчання, що об'єднує науку (Science), технології (Technology), інженерію (Engineering) та математику (Mathematics). Він базується на практичному застосуванні знань, критичному мисленні та дослідженні реальних життєвих завдань. Замість абстрактного заучування, здобувачі освіти вчаться експериментувати та вирішувати проблеми через створення проєктів [2, с. 6, 9].

Традиційні моделі навчання поступово поступаються місцем більш гнучким і практикоорієнтованим підходам. Одними з найефективніших інноваційних методів є проблемне навчання, проєктна діяльність та кейс-стаді. Вони дозволяють формувати в здобувачів освіти компетентності, необхідні для реального життя: уміння аналізувати, приймати рішення, працювати в команді та самостійно здобувати знання.

Проблемне навчання – це розвивальний освітній процес, основним змістом якого є проблемні ситуації, які спрямовані на формування продуктивного мислення студентів, розвиток їх критичного і логічного мислення. Залежно від рівня самостійності студентів у навчальній діяльності використовуємо відповідний метод проблемного навчання: проблемний виклад, частково-пошуковий та дослідницький.

Проблемний виклад передбачає наступний алгоритм дій: створення проблемних ситуацій, їх аналіз і виявлення протиріч, формування проблемних запитань, пошук способів розв'язання проблеми шляхом висунування гіпотез, доведення їх. Реалізується проблемний виклад переважно під час проблемних лекцій та проблемних семінарів.

Частково-пошуковий метод передбачає часткове пояснення нового у поєднанні з постановкою педагогом проблемних запитань і пізнавальних завдань або експериментів, що породжують проблемну ситуацію. При цьому навчальні проблеми формулюють і розв'язують студенти за допомогою викладача під час семінарів-диспутів, дебатів, мозкового штурму тощо.

При дослідницькому методі викладач організовує роботу студентів, спираючись на їхній досвід і ставлячи навчальні завдання проблемного характеру теоретичного чи практичного спрямування. Він спонукає студентів до самостійної роботи зі збирання та систематизації фактів, їх аналізу, організовує пошукову діяльність (постановку проблеми і її розв'язання) тощо.

Таким чином, проблемне навчання – це підхід, який формує творчу, розумову активність кожного студента, спонукає до пошуку і відкриттю нових знань при вирішенні того чи іншого протиріччя. Важливо, що студенти самостійно працюють над розв'язання проблеми, а не отримують знання в готовому вигляді.

Метод кейс-стаді – це розгляд реальної або змодельованої ситуації (кейсу), у якій здобувачі освіти аналізують проблему, пропонують можливі рішення та обґрунтовують їх.

Суть методу полягає у тому, що студентам пропонується готова ситуація (case), яка в тій чи іншій мірі імітує реальну, життєву. Найчастіше ситуація подається або письмово, або у вигляді відеокейсу (документального чи ігрового), або мультимедійної презентації. Метою використання кейс-методу є залучення до навчального процесу елементів професійного спрямування, що забезпечує перехід від навчальних ситуацій до професійних. У кейс-технології не даються конкретні відповіді, їх необхідно знаходити самостійно. Це дозволяє здобувачам освіти, спираючись на власний досвід, формулювати висновки, застосовувати на практиці одержані знання, висловлювати власний (або груповий) погляд на проблему [4, с. 6, 9].

Метод дозволяє об'єктивно оцінити знання, практичні навички, професійні вміння студентів, розвиває логічне мислення, спираючись на його власний інтелектуальний потенціал. Інтерактивні методи є засобом посилення виховних впливів. Здобувачі ФПО вчаться бути демократичними, спілкуватися з іншими людьми, критично мислити, вирішувати поставлені завдання.

Інформаційно-комп'ютерні технології (ІКТ) – це сукупність методів і технічних засобів збирання, організації, збереження, опрацювання, передачі і подання інформації за допомогою комп'ютерів і комп'ютерних комунікацій. Інформаційно-комп'ютерні технології навчання дають відповіді на запитання: як організувати в комп'ютерному середовищі навчальний процес з урахуванням специфіки конкретної навчальної дисципліни, навчальних та практичних цілей, які засоби ІКТ і як використовувати, яким змістом їх наповнити, як контролювати їх якість [5, с. 250].

На заняттях шляхом інтеграції вказаних вище технологій прагнемо розвивати критичне мислення студентів. Формування критичного мислення у студентів-медиків – одне з найголовніших завдань, яке стоїть перед викладацьким складом медичного закладу фахової передвищої освіти. Потреба у розвитку такого типу мислення обумовлена сучасним розвитком медичної освіти, інформатизацією суспільства, які вимагають від спеціаліста таких компетентностей, які допоможуть йому якісно здійснювати свою професійну діяльність, розв'язувати реальні проблеми, вирішувати складні завдання, ефективно діяти у конкретних ситуаціях. Розглянуті такі методики як: кластер, прийом «Фішбоун», кубик запитань, «Ромашка питань», сінквейн, «Квітка лотоса» та «Дерево передбачень (рішень)».

Досвід показує, що для студентів-підлітків цікавим є такий вид діяльності як переосмислення інформації через графічні схеми і таблиці. Серед різноманітних графічних способів опрацювання матеріалу студентів приваблюють **кластери**. Слово «кластер» походить з англійської мови (cluster – пучок, рій, скупчення). Кластер – виділення смислових одиниць тексту та їх графічне оформлення у формі пучка. Кластер включає ключові слова, ідеї, подані у логічній послідовності текстових суб'єктів, котрі створюють цілісну і наочну картину. Метод «кластера» дозволяє представити на лекційному занятті великий обсяг інформації в структурованому і систематизованому вигляді, виявити ключові слова теми, адже мозок людини краще запа'ятову моделі. Таким чином підвищується мотивація, адже самі ідеї сприймаються легше.

Кластери дозволяють розвивати мислення, робити його більш гнучким, позбавлятися стереотипів, догматичне мислення перетворювати в критичне. Якщо створення кластерів подається як домашнє завдання, то сприймається студентами як творча робота, у якій є можливою реалізація власного бачення проблеми, власний підхід, варіативність як засіб самореалізації, самоутвердження.

Застосування *рольових ігор* під час відеоконференцій та вебінарів сприяє розвитку комунікації між студентами, особливо в моменти проектування ситуації і передбачення її подальшого розвитку.

Симуляція навичок – важлива складова частина освітнього процесу, але не єдина. Надзвичайно важливим є розвиток навичок роботи в команді, підтримки та взаємодопомоги [3]. З елементами симуляційного навчання студенти-медики вперше зустрічаються під час вивчення конкретних практичних навичок по догляду за хворими та обстеженню пацієнтів з використанням муляжів. Під час подальшого навчання доєднуються інші елементи навчання, такі як створення імітованого середовища для навчання, можливість використання манекенів і статистів для повноти і реалістичності моделювання ситуації. Протягом навчання знання і вміння студентів-медиків розширюються від володіння окремими навичками до злагодженої роботи в команді при наданні допомоги пацієнтам. Студенти випускних курсів нашого коледжу приймають участь у змагання бригад невідкладної допомоги, де вони можуть продемонструвати навички обстеження, надання екстренної допомоги у невідкладних станах. Під час підготовки до змагань студенти багато часу приділяють саме симуляції певних ситуацій, які не можливо відтворити в житті, а саме: дорожньо-транспортні приходи, мінно-вибухова травма, пневмоторакс, реанімаційні заходи при утопленні, ТЕЛА та ін. Студенти навчаються злагодженню командної роботи, при цьому кожен з них може виконувати роль лідера команди, показати свої лідерські якості, приймати швидкі рішення, впливати на роботу всіх членів команди.

Вважаємо, що сучасне життя за останні роки зазнало багатьох змін, тому навчальний заклад не може бути тільки осередком знань. Використання педагогічних інновацій – не самоціль, а лише засіб досягнення навчальної мети. Саме тому сприйняття сучасних викликів – це можливість для професійного розвитку, зокрема цифрової компетентності, як здатності ефективно використовувати сучасні технології на заняттях для покращення практики викладання та підтримки навчання здобувачів освіти. Не забуваймо, справжній педагог повинен працювати на майбутнє, а наше гідне майбутнє – це наші студенти !

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>
2. Методичні посібники та збірники: «STEM/STEAM-освіта: від теорії до практики» (2023), «Збірник матеріалів «STEM-школа – 2022» від Інституту модернізації змісту освіти (ІМЗО).
3. Наказ МОЗ України від 09.03.2022 № 441 «Про затвердження порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах». Міністерство охорони здоров'я. Наказ від 9 березня 2022 № 441.
4. Топузов, О.М. Метод кейс-стаді в професійній освіті: особливості застосування. *Освітній простір України*. 2022. №27. С. 60–66.
5. Химинець В.В. Інноваційна освітня діяльність: монографія. Тернопіль: Мандрівець, 2009. 360 с.
6. Шевченко Г.П. Проєктна діяльність як засіб формування компетентностей учнів. *Проблеми сучасної педагогіки*. 2020. №12. С. 18–23.

УДК 378.147:33(477)

Олексій Кривончак
(Хмельницький)

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ВИКЛАДАННІ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Компетентнісний підхід став методологічною основою модернізації української освіти, у тому числі фахової передвищої, де готують фахових молодших бакалаврів для реального сектору економіки. Для економічних дисциплін це означає перехід від переважно знаннєвої моделі до орієнтації на формування практичних, підприємницьких, комунікативних та цифрових компетентностей, необхідних на сучасному ринку праці. У тезах проаналізовано нормативне підґрунтя компетентнісного підходу у фаховій передвищій освіті, окреслено специфіку його реалізації у викладанні економічних дисциплін та наведено приклади з вітчизняної освітньої практики. Зроблено висновок про необхідність посилення практикоорієнтованості, партнерства з бізнесом і використання інтерактивних методів як ключових умов результативного впровадження компетентнісного підходу.

Ключові слова: компетентнісний підхід; економічні дисципліни; фахова передвища освіта; фаховий молодший бакалавр; професійна компетентність; практикоорієнтоване навчання.

The competence-based approach has become a methodological foundation for the modernisation of Ukrainian education, including professional pre-higher education, which trains professional junior bachelors for the real sector of the economy. In the context of economic disciplines, this implies a shift from a predominantly knowledge-centred model towards the formation of practical, entrepreneurial, communicative and digital competences required in the contemporary labour market. The paper analyses the regulatory framework of the competence-based approach in professional pre-higher education, outlines the specifics of its implementation in the teaching of economic disciplines, and presents examples from Ukrainian educational practice. It is concluded that strengthening practice-oriented learning, developing partnerships with business, and using interactive teaching methods are key conditions for the effective implementation of the competence-based approach.

Keywords: competence-based approach; economic disciplines; professional pre-higher education; professional junior bachelor; professional competence; practice-oriented learning.

Компетентнісний підхід визначається одним із провідних напрямів реформування сучасної української освіти та закріпленій у базових нормативних документах – Законі України «Про освіту» (2017 р.), Законі України «Про фахову передвищу освіту» (2019 р.), Національній рамці кваліфікацій, стандартах фахової передвищої освіти. Відповідно до цих документів, фахова передвища освіта має забезпечити формування здатності випускника виконувати типові спеціалізовані завдання, які потребують як ґрунтовних фахових знань, так і розвинених практичних умінь, здатності до аналізу, комунікації, прийняття рішень. У цьому контексті компетентнісний підхід виступає інструментом подолання розриву між теоретичною підготовкою та реальними потребами ринку праці, особливо в економічній галузі, де швидко змінюються умови господарювання [1].

Закон України «Про фахову передвищу освіту» визначає, що результатом навчання на цьому рівні є сформовані компетентності, описані через знання, уміння, комунікацію, автономність та відповідальність випускника [2]. Це знайшло конкретне відображення у стандартах фахової передвищої освіти зі спеціальностей економічного профілю, зокрема 071 «Облік і оподаткування» [3], де чітко окреслено перелік загальних і фахових компетентностей, яких має набути здобувач освіти: здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях, працювати в команді, використовувати інформаційні технології, здійснювати фінансово-економічний аналіз, приймати відповідальні рішення, дотримуватися етичних норм професійної діяльності тощо. Для викладача економічних дисциплін це означає необхідність переосмислення цілей, змісту, методів і засобів навчання з позицій того, які саме компетентності формуються в кожному модулі, темі, завданні.

У фахових публікаціях українських дослідників, зокрема у працях Якимчук О. [1] та Миськів І. [4], підкреслюється, що компетентнісний підхід передбачає орієнтацію не стільки на відтворення готової інформації, скільки на формування здатності діяти в нестандартних, професійно наближених ситуаціях, розв'язувати практичні проблеми, працювати з реальними даними, комунікувати з різними стейкхолдерами. Для економічних дисциплін це особливо актуально, оскільки майбутні бухгалтери, фінансисти, фахівці з підприємництва та торгівлі мають вміти працювати з документами, фінансовими звітами, податковим законодавством, електронними сервісами, а також спілкуватися з клієнтами, контролюючими органами, колегами. Отже, компетентнісний підхід трансформує і зміст навчання (включення реальних кейсів, ситуацій, даних), і методи (перевага інтерактивних, проблемно-пошукових, проєктних форм роботи), і засоби оцінювання (рух від перевірки «знань з підручника» до оцінювання здатності виконати професійно орієнтовані завдання).

В освітньому просторі України вже напрацьовано низку практик реалізації компетентнісного підходу у підготовці фахівців економічного та технічного профілів у закладах фахової передвищої освіти. У збірниках матеріалів всеукраїнських конференцій, присвячених компетентнісному підходу в ЗФПО, відзначається зростання ролі кейс-методу, бізнес-ігор, моделювання виробничих ситуацій, застосування онлайн-симуляторів бухгалтерських і фінансових операцій, проєктної діяльності студентів. Значна увага приділяється дуальним елементам у підготовці економістів – організації виробничих і навчальних практик на базі реальних підприємств, участі роботодавців у розробленні освітніх програм, спільному оцінюванню результатів навчання [5]. Такі підходи дають змогу безпосередньо пов'язати навчальний процес із вимогами ринку праці та сприяють формуванню в здобувачів освіти здатності діяти у реальних умовах господарювання.

Прикладом інтеграції компетентнісного підходу у викладанні економічних дисциплін є впровадження модулів, орієнтованих на регіональний ринок праці. У низці коледжів економічного профілю розробляються завдання, пов'язані з аналізом фінансово-господарської діяльності реальних підприємств регіону, складанням спрощених бізнес-планів для місцевих видів діяльності, розрахунком податкового навантаження для малого бізнесу, моделюванням сімейних бюджетів в умовах інфляції та воєнних ризиків. Такі завдання сприяють одночасному формуванню фахових, підприємницьких і громадянських

компетентностей, оскільки студенти бачать прямий зв'язок між навчальним матеріалом та економічною реальністю свого регіону.

Реалізація компетентнісного підходу вимагає від викладача економічних дисциплін зміни ролі – від джерела знань до організатора навчальної діяльності студентів. Дослідники фахової передвищої освіти наголошують, що в центрі процесу навчання має бути взаємодія викладача і студента, побудована на довірі, повазі, підтримці пізнавальної активності, розширенні автономії здобувача освіти. Це передбачає застосування діалогових форм спілкування на занятті, стимулювання рефлексії, залучення студентів до вибору тем проєктів, участь у само- та взаємооцінюванні. У такій моделі компетентностей набувають не лише студенти, а й сам викладач, який постійно розвиває свої методичні, цифрові, комунікативні та дослідницькі вміння.

Умови воєнного стану та перспективи повоєнної відбудови надають компетентнісному підходу у фаховій передвищій освіті ще більшого значення. Освітня політика України та міжнародні партнери підкреслюють, що саме розвиток релевантних навичок (skills) є «двигуном відновлення та зростання», а не лише інструментом адаптації до кризи [6]. Зокрема, програма «Skills4Recovery», реалізована за підтримки Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, що діє за дорученням Федерального уряду Німеччини та МОН України, уже готує й здійснює перепідготовку тисячі фахівців у секторах, критично важливих для відбудови – будівництво, транспорт і логістика, сільське господарство, сфера послуг, що демонструє зсув акцентів освіти у бік реальних потреб економіки відновлення [7]. У такій ситуації компетентнісний підхід у викладанні економічних дисциплін забезпечує підготовку фахових молодших бакалаврів, здатних працювати в умовах високої невизначеності, змінюваного законодавства, дефіциту ресурсів, брати участь у проєктах реконструкції, ефективно планувати та використовувати фінансово-економічні ресурси громад і підприємств. Він спрямовує освітній процес на формування не лише вузькофахових умінь, а й гнучких навичок (soft skills) – критичного мислення, командної роботи, відповідальної комунікації, що є необхідними для залучення молоді до повоєнної відбудови країни та її інтеграції в європейський простір [8].

Разом із тим, процес впровадження компетентнісного підходу у викладанні економічних дисциплін зіштовхується з низкою труднощів: перевантаження навчальних планів теоретичним матеріалом, обмеженість часу на практичну підготовку, недостатня матеріально-технічна база (особливо програмні продукти для моделювання фінансово-економічних операцій), нерівномірний рівень методичної готовності викладачів, слабка системність співпраці з роботодавцями. Частково ці проблеми долаються через створення спільних освітніх ресурсів, участь у проєктах підвищення кваліфікації, обмін досвідом між фаховими коледжами, використання відкритих онлайн-курсів з економіки та фінансової грамотності. Однак для повноцінної реалізації компетентнісної моделі необхідна цілеспрямована державна та інституційна підтримка, в тому числі оновлення стандартів, перегляд змісту дисциплін, інвестиції в цифрову інфраструктуру.

Компетентнісний підхід у викладанні економічних дисциплін у закладах фахової передвищої освіти є не епізодичною інновацією, а системною вимогою сучасної освітньої політики України, закріпленою в національному законодавстві та стандартах фахової передвищої освіти. Він орієнтує викладача на формування в здобувачів не лише знань з економіки, а й здатності застосовувати їх у реальних професійних ситуаціях, працювати в команді, комунікувати, використовувати цифрові інструменти, приймати відповідальні рішення. Приклади вітчизняної освітньої практики засвідчують, що успішна реалізація компетентнісного підходу вимагає переваги інтерактивних, практикоорієнтованих і проєктних методів навчання, посилення партнерства із бізнес-середовищем та розвитку методичної культури викладача. Водночас існуючі труднощі свідчать про потребу в подальших дослідженнях і підтримці закладів фахової передвищої освіти у впровадженні компетентнісних моделей, зокрема в економічній галузі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Якимчук О. Компетентнісний підхід в освіті: українські реалії. *Вища освіта України*. 2020. № 3. С. 19-25.
2. Закон України «Про фахову передвищу освіту» від 06.06.2019 № 2745-VIII (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text> (дата звернення: 05.02.2026)
3. Наказ МОН України «Про затвердження стандарту фахової передвищої освіти зі спеціальності 071 «Облік і оподаткування» освітньо-професійного ступеня «фаховий молодший бакалавр»» № 698 від 22.06.2021 р. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-standartu-fahovoyi-peredvishoyi-osviti-zi-specialnosti-071-oblik-i-opodatkuvannya-osvitno-profesijnogo-stupenya-fahovij-molodshij-bakalavr> (дата звернення: 05.02.2026)
4. Миськів І. Компетентнісний підхід як умова інтеграції української освіти у світовий простір. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип 39, т. 2. С. 238-241.
5. Фахова передвища освіта – шанс для країни, а не тягар. URL: <https://svit.kpi.ua/2025/03/26/%D1%84%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B0-D1%96%D1%82%D0%B0-%D1%88%D0%B0%D0%BD%D1%81-%D0%B4%D0%BB%D1%8F-%D0%BA%D1%80> (дата звернення: 05.02.2026)
6. Three years of war: Ukraine’s resilience, Europe’s support, and the future of skills and employment. URL: <https://www.etf.europa.eu/en/news-and-events/news/three-years-war-ukraines-resilience-europes-support-and-future-skills-and?> (дата звернення: 06.02.2026)
7. 1200 кваліфікованих робітників для відновлення економіки України: як в МОН готують профтехи до післявоєнної відбудови? URL: <https://mon.gov.ua/news/1200-kvalifikovanykh-robotnykiv-dlia-vidnovlennia-ekonomiky-ukrainy-iak-v-mon-hotuiut-proftekhy-do-pisliavoiennoi-vidbudovy?> (дата звернення: 06.02.2026)
8. Купрієвич В.О. Розвиток «м’яких навичок» у майбутніх фахівців будівельної галузі. *Інноваційна професійна освіта*. Розвиток професійної освіти в умовах війни, повоєнного відновлення та євроінтеграції України: матеріали XIX Всеукраїнської науково-практичної (звітної) конференції Інституту професійної освіти НАПН України. ІПО НАПН України, м. Київ, Україна, 2025. С. 463-469. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745558/1/%D1%81.%20463-469%20%D0%9A%D1%83%D0%BF%D1%80%D1%96%D1%94%D0%B2%D0%B8%D1%87%20%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf> (дата звернення: 06.02.2026)

УДК 378.091:811:61

Вікторія Лісіна
(Харків)

CHALLENGES OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN MEDICAL COLLEGES

The article examines the principal challenges of teaching foreign languages in medical colleges of professional pre-higher education. Particular attention is paid to the specific characteristics of medical students, limited classroom hours, heterogeneous language proficiency levels, low motivation, and difficulties in mastering professional terminology. The paper emphasizes the importance of professionally oriented language teaching, communicative approaches, and practical tasks aimed at developing students’ communicative competence. Based on practical teaching experience, possible ways of overcoming the identified challenges are proposed.

Key words: foreign language teaching, medical college, professional pre-higher education, medical terminology, communicative competence.

У статті розглядаються основні проблеми викладання іноземних мов у медичних закладах фахової передвищої освіти. Особлива увага приділяється специфічним особливостям студентів-медиків, обмеженій кількості навчальних годин, неоднорідному рівню володіння мовою, низькій мотивації та труднощам у засвоєнні професійної термінології. У статті підкреслюється важливість професійно-орієнтованого викладання мови, комунікативних підходів та практичних завдань, спрямованих на розвиток комунікативної компетентності студентів. На основі практичного педагогічного досвіду пропонуються можливі шляхи подолання виявлених проблем.

Ключові слова: викладання іноземної мови, медичний коледж, фахова передвища освіта, медична термінологія, комунікативна компетентність.

Introduction. In the modern healthcare system, foreign language competence has become an essential component of professional training for future medical specialists. Medical workers are expected to communicate with international colleagues, use professional literature in foreign languages, and participate in global academic and professional communities [4; 8]. Therefore, teaching foreign languages in medical colleges plays a significant role in the formation of professional competence of future healthcare workers.

At the same time, teaching foreign languages in medical colleges of professional pre-higher education is associated with a number of specific difficulties. These difficulties are determined by the educational level of students, curriculum limitations, professional orientation of training, and the specific nature of medical terminology. The relevance of this study lies in the need to identify the main difficulties faced by teachers and to outline effective ways of improving the quality of foreign language instruction in medical colleges.

Specific Features of Medical Colleges of Professional Pre-Higher Education. Medical colleges belong to the system of professional pre-higher education and are aimed at training mid-level medical specialists. The educational process in such institutions is characterized by a strong practical orientation and a limited number of hours allocated to foreign language instruction [1; 5]. Students often focus primarily on core medical disciplines, which may reduce their motivation to study foreign languages.

Another important feature is the heterogeneous level of students' language proficiency. Many first-year students demonstrate insufficient basic language skills, which complicates the process of mastering professional vocabulary and developing communicative competence. In addition, medical students are required to study a large amount of specialized terminology, including Latin terms, which increases the cognitive load during the learning process.

Main Challenges of Teaching Foreign Languages in Medical Colleges. One of the major issues is low student motivation. Many students perceive foreign language courses as secondary compared to professional medical subjects [3]. As a result, they may show limited interest in language learning and insufficient engagement during classes.

Another significant problem is the limited number of classroom hours. Foreign language teachers often have to combine general language instruction with professional orientation within a restricted time frame. This makes it difficult to achieve a balanced development of all language skills, especially speaking and listening.

The complexity of medical terminology also presents a serious challenge. Medical vocabulary is characterized by a large number of terms of Latin and Greek origin, complex pronunciation, and abstract meanings [7]. Students frequently experience difficulties in memorizing, pronouncing, and correctly using these terms in professional contexts.

In addition, the transition to distance or blended learning formats has created new challenges. Technical problems, lack of direct communication, and reduced opportunities for speaking practice negatively affect the effectiveness of foreign language teaching, especially in professionally oriented courses.

Ways of Overcoming the Challenges. One of the most effective ways of overcoming these challenges is the use of a professionally oriented approach to foreign language teaching. The integration of medical topics, authentic texts, and professional situations into language classes increases students' motivation and demonstrates the practical value of foreign language competence.

The communicative approach is also essential for developing students' speaking skills. Role plays, dialogues, case studies, and simulations of professional situations help students overcome language barriers and gain confidence in using a foreign language in medical contexts [2; 8].

Another important strategy is the systematic work with professional terminology. The use of visual aids, tables, word-building exercises, and contextual learning facilitates better understanding and retention of medical vocabulary. Special attention should be paid to pronunciation and the active use of terms in speech.

The use of digital technologies and online resources has become an important tool in overcoming the challenges of foreign language teaching in medical colleges [6]. Learning platforms, interactive exercises, online glossaries, and multimedia materials provide students with additional opportunities to practice language skills outside the classroom. Digital tools allow teachers to individualize learning, taking into account different levels of language proficiency and learning pace.

Blended learning models combine traditional classroom instruction with online activities, which is especially effective in conditions of limited classroom hours. Online discussions, video-based tasks, and virtual simulations of professional situations enhance students' communicative competence and increase their motivation. The integration of digital technologies into professionally oriented language teaching contributes to more flexible, student-centered, and effective foreign language education in medical colleges.

The teacher's role is crucial in creating a supportive learning environment. Individual approach, encouragement, and adaptation of teaching methods to students' needs contribute to higher learning outcomes and increased student engagement.

Conclusions. Teaching foreign languages in medical colleges of professional pre-higher education is a complex and multifaceted process that involves a number of challenges. Low motivation, limited classroom hours, heterogeneous language proficiency levels, and difficulties in mastering medical terminology significantly influence the effectiveness of language instruction.

At the same time, the use of professionally oriented content, communicative methods, and practical tasks can help overcome these difficulties. Further research may focus on developing innovative teaching methods and integrating digital technologies to enhance foreign language education in medical colleges.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Про фахову передвищу освіту : Закон України від 06.06.2019 № 2745-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 313.
2. Basturkmen H. *Developing Courses in English for Specific Purposes*. London: Palgrave Macmillan, 2010. 256 с.
3. Dudley-Evans T., St John M. J. *Developments in English for Specific Purposes: A Multi-Disciplinary Approach*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. 276 с.
4. Harmer J. *How to Teach English: An Introduction to the Practice of English Language Teaching*. Harlow: Pearson Longman, 2007. 360 с.
5. Hyland K. *English for Academic Purposes: An Advanced Resource Book*. London: Routledge, 2006. 280 с.
6. Motteram G. (Ed.). *Innovations in Learning Technologies for English Language Teaching*. London: British Council, 2013. 224 с.
7. Nation I. S. P. *Learning Vocabulary in Another Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013. 640 с.
8. Richards J. C. *Communicative Language Teaching Today*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. 47 с.

ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК ЗАСІБ НАВЧАННЯ МОВИ Й МОВЛЕННЯ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

У статті розглядають гейміфікацію як ефективний засіб навчання української мови та розвитку мовлення молодших школярів. Досліджено вплив ігрових елементів на мотивацію, активність та пізнавальну зацікавленість учнів. Показано, що інтеграція навчання та гри сприяє підвищенню успішності засвоєння матеріалу, розвитку творчого мислення та пізнавальної самостійності.

Ключові слова: *гейміфікація, навчання української мови, мовлення, молодші школярі, початкові класи, мотивація.*

The article considers gamification as an effective tool for teaching the Ukrainian language and developing speech in primary school first-graders. The influence of game elements on students' motivation, activity and cognitive interest is studied. Using the example of the "Chain of Words" game, it is shown that the integration of learning and play contributes to improving the success of material assimilation, developing creative thinking and cognitive independence, as well as the formation of communicative competence.

Key words: *gamification, Ukrainian language teaching, speech, primary school pupils, elementary grades, motivation, didactic game, communicative competence.*

Постановка проблеми. У сучасному освітньому процесі важливим завданням є ефективно навчання молодших школярів мовлення та розвитку мовних компетенцій. Традиційні методи навчання української мови часто не повністю враховують психологічні та мотиваційні особливості дітей першого класу. У зв'язку з цим виникає потреба у використанні інноваційних підходів, здатних поєднати навчальний процес із мотивуючою, ігровою діяльністю. Гейміфікація як методика навчання дозволяє інтегрувати ігрові елементи у навчальний процес, стимулюючи активність, пізнавальний інтерес та творче мислення дітей. Проблема полягає в тому, як ефективно впровадити гейміфікаційні технології для розвитку мовлення та засвоєння української мови в першому класі, забезпечуючи при цьому оптимальний баланс між навчальною метою та ігровою мотивацією.

Метою нашого дослідження є виявлення ефективності використання гейміфікації як засобу навчання української мови та розвитку мовлення у молодших школярів (перший клас). У межах роботи ставляться завдання: простежити вплив гейміфікаційних елементів на мотивацію та активність здобувачів освіти; визначити, як ігрові технології сприяють формуванню базових мовних навичок; дослідити, яким чином інтеграція гри та навчання впливає на засвоєння граматичних, лексичних і комунікативних компетенцій.

Виклад основного матеріалу. У процесі дослідження впливу гейміфікації на навчання мови й мовлення молодших школярів було визначено, що використання ігрових елементів справді активізує мотивацію та активність дітей у навчальному процесі, що підтверджують сучасні дослідження з педагогіки початкової освіти. Зокрема, гейміфікація стимулює інтерес здобувачів освіти, роблячи уроки більш захопливими й мотиваційними [1, с. 123]. Він сприяє підвищенню пізнавальної активності та готовності до участі в освітніх завданнях – ігрові механіки, такі як бали, рівні, досягнення та система винагород, допомагають зберігати увагу та заохочують досягати кращих результатів у засвоєнні навчального матеріалу.

Н. Шаповал зазначає, що ігрові технології також сприяють формуванню базових мовних навичок [2, с. 135]. Вони дозволяють інтегрувати навчальні завдання у форму гри: учні краще засвоюють нові слова, структури й правила, коли вони представлені у вигляді інтерактивних вправ, ігор зі зворотним зв'язком, змагань або творчих завдань. Такий підхід знижує рівень тривоги, підтримує інтерес до навчання мови та створює позитивне емоційне середовище, що є важливим фактором для успішного розвитку мовленнєвих навичок.

Ще один важливий момент дослідження полягає в тому, що інтеграція гри та навчання позитивно впливає на засвоєння граматичних, лексичних і комунікативних компетенцій молодших школярів. За даними досліджень, гейміфікація підвищує рівень залучення учнів у навчальний процес і сприяє кращому запам'ятовуванню матеріалу, що підвищує успішність у засвоєнні різних мовних компонентів – від лексики до комунікативних умінь [3, с. 494].

Крім того, гейміфікація допомагає реалізувати індивідуальний підхід до учня, оскільки дозволяє адаптувати рівень складності завдань відповідно до потреб кожної дитини. Такий підхід сприяє розвитку впевненості в собі, зростанню пізнавальної самостійності й стимулює дитину до активної мовленнєвої діяльності.

Застосування ігрових елементів у навчанні мови створює умови для формування комунікативної компетентності, оскільки діти частіше взаємодіють один з одним у межах ігрових завдань, спонукаючи себе до використання мовних конструкцій у реальних ситуаціях. Загалом це позитивно впливає на розвиток усного мовлення, творчого висловлення та здатності до співпраці під час навчання мови й мовлення в початковій школі.

Прикладом практичного застосування цих принципів може слугувати гра «Ланцюжок слів», розроблена для здобувачів освіти першого класу. Її основною метою є розширення активного словникового запасу, розвиток швидкості мислення, асоціативного зв'язку та закріплення вміння чітко виділяти звуки в словах. Правила гри прості та зрозумілі для здобувачів освіти: діти стають або сідають у коло, учитель починає, називаючи будь-яке слово (наприклад «кіт»). Наступна дитина має швидко назвати слово, яке починається останнім звук попереднього (останній звук у слові «кіт» – [т], тому можна сказати «тост», «трактор»). Гра продовжується по колу. Для підтримки мотивації та гейміфікаційного ефекту впроваджується система балів (фішок) за кожне правильне слово, а також додаткові бали за допомогу однокласнику. У разі труднощів здобувач освіти не карається, а отримує творче завдання (наприклад, зобразити тварину з минулого слова) або право на «підказку» від команди. Завершується гра підведенням підсумків та нагородженням найактивніших учасників символічними «медалями».

Використовувати цю гру можна на різних етапах уроку: як енергійну розминку-фізкультхвилинку з освітнім змістом, для актуалізації вже відомих слів на початку заняття або для закріплення теми «Звуки і букви». Учитель може легко її тематизувати, перетворивши на «Ланцюжок тварин», «Ланцюжок овочів-фруктів» тощо, тим самим інтегруючи в конкретну навчальну тему.

Переваги такого ігрового підходу очевидні. По-перше, гра потужно мотивує через елемент здорового змагання та миттєву позитивну зворотність у вигляді балів. По-друге, вона комплексно розвиває: активізує пасивний та активний словниковий запас, тренує фонематичний слух, а саме вміння чітко чути та виокремлювати звуки, а також швидкість вербальної реакції. По-третє, гра соціалізує: формує вміння уважно слухати одне одного, чекати своєї черги, взаємодіяти та підтримувати учасників групи. І, що критично важливо для першокласників, вона знімає психологічний стрес. Допущені помилки не призводять до негативної оцінки, а коректуються в ігровій доброзичливій формі, що значно зменшує страх помилитися і створює безпечний простір для експериментування з мовою.

Однак для об'єктивності слід згадати і про певні недоліки та обмеження. До них насамперед можна віднести труднощі в організації та потребу в чіткому інструктажі, щоб

гра не перетворилася на безладне галасування. Вимоги до тайм-менеджменту також є важливими: учитель повинен чітко обмежувати час гри, щоб вона не порушувала логіку уроку. Існує також ризик надмірної зосередженості на змаганні, коли деякі діти можуть засмучуватися через поразку, а освітня мета може відійти на другий план. Тому кожна гра потребує ретельного дидактичного підбору та обґрунтування, а не повинна бути лише розвагою. Технічні обмеження стосуються насамперед цифрових форматів гейміфікації, для яких може знадобитися обладнання, відсутнє в класі.

Таким чином, гейміфікація, утілена в таких простих, але цілеспрямованих іграх, як «Ланцюжок слів» та ін., є не просто методом розваги, а потужним дидактичним інструментом. Вона дозволяє гармонійно поєднати ключові вимоги до навчання першокласників – рухову активність, ігрову діяльність та набуття конкретних мовних навичок, створюючи стійку позитивну мотивацію до вивчення рідної мови.

Висновки. Отже, гейміфікація є ефективним засобом навчання української мови та мовлення в початкових класах. Використання ігрових елементів значно підвищує мотивацію та активність учнів, робить освітній процес цікавим і захопливим, сприяє концентрації уваги та формуванню позитивного ставлення до навчання. Гейміфіковані вправи допомагають учням краще засвоювати лексичний, граматичний та комунікативний матеріал, оскільки навчання в ігровій формі зменшує психологічний тиск і сприяє активному використанню мовних конструкцій у процесі взаємодії. Як показано на прикладі гри «Ланцюжок слів», гейміфікація дозволяє в ігровій формі розвивати ключові мовні навички.

Для успішного впровадження гейміфікації вчителю необхідно ретельно планувати ігрові епізоди, балансувати між грою та іншими видами діяльності, а також мінімізувати потенційні недоліки через чіткі правила та створення підтримуючої атмосфери співпраці. Інтеграція ігрових технологій створює оптимальні умови для розвитку не лише мовленнєвих, але й творчих, соціальних та пізнавальних якостей молодших школярів, що відповідає вимогам Нової української школи.

Крім того, інтеграція ігрових технологій у навчальний процес створює умови для розвитку творчого мислення, пізнавальної самостійності та комунікативних компетенцій молодших школярів. Використання гейміфікаційних прийомів дозволяє реалізувати індивідуальний підхід до кожного учня, адаптуючи завдання до рівня його підготовки та інтересів, що позитивно впливає на ефективність засвоєння знань.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Дубяга С., Чумаченко О. Гейміфікація як засіб навчання мови й мовлення молодших школярів. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. 2024. № 2 (33). С. 121-125.
2. Шаповал Н.В. Психологічні аспекти впровадження гейміфікації у навчальний процес. *Молодь і ринок*. 2021. № 3 (78). С. 130–137.
3. Wen X. The Effect of Gamification Learning on Primary School Students' Second Language Learning. *Journal of Education, Humanities and Social Sciences*. 2023. Vol. 22. P. 492-501.
4. Сайт освітніх ресурсів «На Урок»: розділ «Ігри для 1 класу». URL: <https://naurok.ua> (дата звернення: 02.01.2026).

Науковий керівник: викладач-методист Сулімова Л. О.

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ОСОБИСТОЇ ГІГІЄНИ ЯК СКЛАДОВОЇ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглянуто проблему формування здорового способу життя та навичок особистої гігієни у дітей дошкільного віку як важливої складової збереження й зміцнення фізичного, психічного та соціального здоров'я. Обґрунтовано значення дошкільного періоду як чутливого етапу становлення базових здоров'язберезувальних установок, гігієнічних звичок і позитивного ставлення до власного здоров'я. Проаналізовано наукові підходи до формування культури здоров'я та здоров'язберезувальної компетентності дітей у закладах дошкільної освіти.

Ключові слова: здоровий спосіб життя; культура здоров'я; особиста гігієна; діти дошкільного віку; заклад дошкільної освіти.

Постановка проблеми. Питання формування здорового способу життя та культури здоров'я тривалий час перебуває у центрі уваги фахівців різних галузей знань, оскільки здоров'я дитини є фундаментальною передумовою її гармонійного розвитку. Особливої актуальності ця проблема набуває у дошкільному віці, коли закладаються основи фізичного, психічного й соціального благополуччя, формуються первинні уявлення про правила особистої гігієни, раціонального харчування, рухової активності та безпечної поведінки. Недостатня сформованість усвідомленого ставлення дошкільників до власного здоров'я зумовлює потребу у цілеспрямованому й системному педагогічному впливі, спрямованому на формування стійких здоров'язберезувальних навичок у процесі освітньої діяльності закладів дошкільної освіти.

Аналіз останніх досліджень. Проблема формування здорового способу життя, культури здоров'я та здоров'язберезувальної компетентності дітей дошкільного віку ґрунтовно представлена в працях вітчизняних науковців, зокрема Г. Беленької, Л. Лохвицької, Т. Бойченко, Л. Зданевич, які обґрунтовують значення дошкільного віку як чутливого періоду становлення основ фізичного, психічного й соціального здоров'я, а також у дослідженнях Н. Денисенко, М. Єфіменка, де акцентовано увагу на формуванні ціннісного ставлення дітей до власного здоров'я та позитивної мотивації до здорового способу життя; водночас у наукових працях Р. Бедрань, С. Корнієнко, І. Потапшнюк, В. Нестеренко, С. Пехаревої розкрито педагогічні умови формування культури здоров'я та культурно-гігієнічних навичок у закладах дошкільної освіти, однак проблема розвитку усвідомленого ставлення дошкільників до збереження власного здоров'я потребує подальшого наукового опрацювання.

Мета статті є теоретично обґрунтувати особливості формування навичок здорового способу життя та особистої гігієни у дітей дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Фізичне здоров'я є базовою передумовою духовного та морального становлення дитини, а рівень його збереження й зміцнення значною мірою залежить від сформованого ставлення до власного здоров'я, що визначає провідну роль закладів дошкільної освіти у формуванні в дітей усвідомлених здоров'язберезувальних установок, санітарно-гігієнічних навичок і життєво необхідних рухових умінь у тісній взаємодії з сім'єю, адже саме в дошкільному віці закладається фундамент здоров'я, розвиваються основні фізичні якості та забезпечуються умови для повноцінного фізичного розвитку й оздоровлення особистості [3, с. 84].

У світовому вимірі виховання здорового способу життя розглядається як цілеспрямований процес створення сприятливих умов для підвищення рівня здоров'я та загального благополуччя, що передбачає реалізацію ефективної політики, розроблення доцільних програм і надання відповідних послуг, спрямованих на підтримку наявного рівня здоров'я, розширення можливостей особистості щодо контролю за власним здоров'ям та його поліпшення [2, с. 139].

Дошкільний вік є визначальним етапом формування базових моделей поведінки, зокрема навичок особистої гігієни, а також періодом інтенсивного фізичного розвитку й становлення імунної системи, що зумовлює роль здоров'я як основи гармонійного розвитку дитини. У цей віковий період закладається фундамент здорового способу життя, формуються життєво необхідні рухові вміння та розвиваються основні фізичні якості, що підтверджує необхідність цілеспрямованого гігієнічного й фізичного виховання в закладах дошкільної освіти, спрямованого на формування позитивного ставлення дітей до збереження власного здоров'я [4, с. 192].

Ефективне формування культурно-гігієнічних навичок у дітей дошкільного віку потребує створення спеціально організованих умов, серед яких провідне місце посідають раціонально облаштоване предметно-просторове середовище, чітко структурований режим дня та цілеспрямоване педагогічне керівництво дорослих. Раціональна організація освітнього простору передбачає наявність чистого, просторого й належно обладнаного приміщення, що забезпечує реалізацію всіх режимних моментів, а також упорядковане розміщення та зберігання предметів і іграшок, тоді як дотримання сталого режиму дня сприяє закріпленню гігієнічних умінь і навичок у повсякденній діяльності дітей [1, с. 32].

Ефективність формування позитивної мотивації до здорового способу життя залежить від цілеспрямованості виховного процесу, а також адекватного добору форм і методів його організації. Провідну роль у цьому процесі відіграють активні методи навчання, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії та сприяють розвитку критичного мислення, ініціативності й творчості дітей. Доцільним є використання традиційних педагогічних методів, зокрема бесід, спостережень, роз'яснень, переконань, позитивних і негативних прикладів, методів формування звичок, вправ, контролю та самоконтролю. Застосування зазначених методів забезпечує створення в дітей стійкої мотивації до дотримання здорового способу життя. Водночас ефективним є використання нетрадиційних методів педагогічної психотерапії, зокрема саморегуляції та рефлексотерапії, які взаємодоповнюють традиційні підходи [3, с. 86].

Аналіз програм виховання дітей дошкільного віку «Дитина» та «Малюк» показує, що охорона життя і зміцнення здоров'я переважно реалізується через фізкультурно-оздоровчу діяльність. Окремо виділено формування культурно-гігієнічних навичок, зокрема правил поведінки під час приймання їжі та дотримання особистої гігієни, а також розвиток рухової активності відповідно до віку дітей. Водночас практичний досвід свідчить, що обсяг знань і умінь, передбачений програмами, не забезпечує формування усвідомленого ставлення дітей до власного здоров'я. Таким чином, валеологічне виховання в цих програмах обмежується фізичними вправами та формуванням санітарно-гігієнічних навичок без розвитку ціннісного ставлення до здоров'я [2, с. 139].

Дошкільний вік вважається критичним періодом у житті дитини, під час якого відбувається наростання сили та рухливості нервових процесів і формування вищої нервової діяльності. У цей час відбувається глибинна перебудова обміну речовин, що пов'язано з високою частотою дитячих інфекцій і становить серйозну небезпеку для здоров'я. Здоровий дошкільник потребує ретельної турботи та активної участі дорослих, оскільки здоров'я дитини формується протягом усього її життя. Ставлення дитини до власного здоров'я безпосередньо залежить від усвідомлення цього поняття та формування відповідних знань і навичок [4, с. 193].

Формування культурно-гігієнічних навичок у дошкільників значною мірою залежить від прикладу батьків та систематичної підтримки вихователів у закладі освіти. У молодшому дошкільному віці важливо навчати дітей особистої гігієни, акуратності, вмивання, приймання їжі та правильного одягання, демонструючи порядок дій і допомагаючи виконувати складні етапи. Використання наочних матеріалів, віршиків, приказок і терплячих пояснень допомагає засвоєнню правил без стресу, а організація прогулянок сприяє розвитку самостійності та елементарних правил поведінки. Комплексна взаємодія дорослих і практичне закріплення правил формує в дітей усвідомлене ставлення до власної гігієни та здорового способу життя [1, с. 32].

Робота з формування здорового способу життя у дошкільників може здійснюватися через фізкультурні заняття, як індивідуальні, так і групові, а також оздоровчо-профілактичні заходи, включно з вітамінотерапією, загартовуванням та фітотерапією. Важливе значення мають систематичні ранкові гімнастики, заняття плаванням, рухливі ігри, фізкультхвилинки, логоритміка, пальчикова гімнастика, спортивні свята, розваги та туристичні походи. Ефективною є організація заходів за участю батьків із використанням їхнього професійного досвіду та ознайомлення батьків із результатами навчання дітей через відкриті заняття та інформаційні куточки. Для поглиблення здоров'язбережувального виховання доцільно проводити тематичні виставки малюнків, що популяризують здоровий спосіб життя серед дітей і батьків [3, с. 86].

Ефективність валеологічного виховання дітей дошкільного віку залежить не лише від державних програм, а й від наявності відповідної науково-методичної літератури. Публікації у журналі «Дошкільне виховання» свідчать про творчі пошуки педагогів у сфері валеології та відображають результати практичної роботи в рубриках «Пошук, ініціатива», «Валеологія для всіх» та «Екологія дитини». Аналіз передового досвіду показує, що поряд із досягненнями існують певні недоліки, зокрема дітям пропонується надто складна інформація про анатомію та роботу органів. Через це дошкільники можуть запам'ятати факти, але засвоїти навички дбайливого ставлення до власного організму їм важко [2, с. 141].

Виховання культурно-гігієнічних навичок у дітей дошкільного віку є тривалим процесом, який реалізується через різні види діяльності та режимні моменти протягом дня, зокрема прийом дітей, вмивання, приймання їжі та одягання. Для формування навичок використовують методи показу з докладним поясненням, контроль за виконанням дій та особистий приклад дорослого, який демонструє правильну поведінку й охайність. Ефективним є також використання фольклору, художньої літератури та бесід для підтримки гігієнічних дій у доступній та цікавій формі. Сюжетні та дидактичні ігри, пальчикова гімнастика й вправи для розвитку дрібної моторики сприяють засвоєнню навичок і дозволяють дітям самостійно виконувати дії з одягання та обслуговування [1, с. 33].

Висновки. Отже, формування здорового способу життя та навичок особистої гігієни у дітей дошкільного віку є цілеспрямованим і системним педагогічним процесом, ефективність якого визначається сенситивністю дошкільного віку, створенням здоров'язбережувального освітнього середовища, узгодженою взаємодією педагогів і батьків та спрямуванням освітньої діяльності не лише на засвоєння гігієнічних умінь, а й на розвиток усвідомленого, ціннісного ставлення дитини до власного здоров'я як основи її гармонійного розвитку.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Іскрижицька А. Виховання культурно-гігієнічних навичок у дітей молодшого дошкільного віку. *Перспективи розвитку дошкільної освіти і сучасний образ дитинства: зб. наук. праць*. Житомир: ЖДУ імені І. Франка, 2021. С. 30–33.
2. Нестеренко В. В. Проблема виховання у дошкільників навичок здорового способу життя. *Наука і освіта*. 2015. № 9. С. 138–143.

3. Пехарєва С. В. Формування здорового способу життя у дітей дошкільного віку. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. Харків: НПУ імені Г. С. Сковороди, 2012. № 1. С. 84–87.

4. Черепаня Н.І. Формування у дітей раннього і дошкільного віку навичок здорового способу життя як основи культури здоров'я: теоретико-методологічні аспекти. *Інноваційна педагогіка: науковий журнал. Вісник Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій імені Вітвіта Великого*. Каунас, 2025. Вип. 2. С. 191–195.

УДК 81'233:[378:37.011.3-051:811.111]

Олександра Пальчикова
(Кривий Ріг)

МОВНА ОСОБИСТІТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПЕДАГОГІЧНОМУ ВИМІРІ

У статті обґрунтовано роль антропоцентризму в навчанні мов та у формуванні мовної особистості. Розглянуто поняття «мовна особистість» та її компоненти у вітчизняних педагогічних дослідженнях. Узагальнено визначення феномена «мовна особистість майбутнього вчителя англійської мови у педагогічному вимірі».

Ключові слова: мовна особистість, майбутній вчитель англійської мови, педагогічний вимір, компоненти мовної особистості, антропоцентризм.

The article substantiates the role of anthropocentrism in language learning and in the formation of linguistic personality. It considers the concept of “linguistic personality” and its components in domestic pedagogical research. The paper generalizes the definition of the phenomenon “linguistic personality of a future English teacher in pedagogical dimension”.

Keywords: linguistic personality, future English teacher, pedagogical dimension, components of linguistic personality, anthropocentrism.

Сьогодні вектор освіти спрямовано на компетентнісну парадигму, безпосередньо пов'язану з проявом антропоцентризму в навчанні мов, де акцентовано на особливостях відображення “людини в мові” та формуванні мовної особистості – носія мови, що вправно послуговується лінгвістичними засобами згідно з контекстом та демонструє у мовленні індивідуальні риси, власний культурний досвід, світоглядну позицію, наміри. Погодимось з Н. Таценко, яка вважає, що антропоцентризм у мові першочергово вбачає прояв людини у всіх сферах її буття: індивідуальному, типовому, психологічному й соціальному, навчальному та професійному [11].

До ключових аспектів антропоцентризму А. Загнітко та Н. Загнітко уналежнюють взаємовплив пар: *людина ↔ мова* і *мова ↔ людина*. Перша характеризується упідлегленням мови запитам суспільства. Завдяки другій відбувається дослідження «впливу людської мови на особистість, її поведінку, встановлення статусної ролі мови у формуванні індивідуума як мовної особистості» [3, с. 24]. У розумінні В. Папіш, опозиція *мова ↔ людина* спрямована на аналізування її лексикону, граматики, розкриття помилок, визначення комунікативних інтенцій, дослідження лінгвокультурологічного прояву особистості [8].

Водночас, як зазначає Н. Петрушова: «Неможливо дослідити мову, не звертаючись до її творця, носія – до людини, до конкретної мовної ситуації чи до лінгвокультурних особливостей визначеного етносу» [9, с. 36], оскільки з позиції С. Голик: «<...> мовні форми залежать від мисленнєвої активності їхніх носіїв, від соціальних та національних чинників. У мові людина зберігає і закріплює результати пізнання навколишньої дійсності, і через мову передає здобуті знання» [1, с. 258]. З огляду на сказане, погодимось, що в

контексті антропоцентризму викладач іноземних мов – носій інформації, що надає певних семантичних значень її змісту, нашоухує, зацікавлює та спонукає суб'єктів до навчання. Завдяки компетентному володінню мовленнєвими навичками, педагог є взірцем для студентів, культурно-етикетним ідеалом толерантного ставлення до носіїв мов [9, с. 36].

І. Дорожко, О. Малихіна, Л. Туріщева [2] під мовною особистістю розуміють комплекс когнітивних, емоційних і мотиваційних характеристик, що уможливають мовну компетентність індивіда. До структури мовної особистості науковці уналежнюють когнітивний компонент – мовну здатність, під якою розуміють психофізіологічну основу оволодіння мовою; мовні здібності – персональні якості, що встановлюють потенціал ефективного засвоєння мови; мовні знання як людські переконання про світ; мовні стратегії – лінгвістичні вміння та навички; мовну компетентність та мовну картину світу. Емоційний складник відображає ставлення особистості до функціонування мови та її змін, своєрідність послуговування в різних царинах. Мотиваційний аспект забезпечує осмислення мети, інтенцій, настанов під час продукування мовлення та усвідомлення власної належності до певної соціальної та національно-культурної спільноти.

М. Стахів зосереджує увагу на мові як етносемантичному компоненті мовної особистості, що містить засоби формування індивіда, як-от комунікативні етикетні моделі [10]. З позиції Ю. Огарь, психолого-педагогічні особливості формування мовної особистості старшокласника враховують вікові характеристики та компоненти психічної сфери, як-от мислення, пам'ять, увага, мотивація: «Першочергового значення набувають шляхи стимуляції активного мислення у процесі навчальної діяльності, успішність якого безпосередньо пов'язана з пізнавальною активністю учнів, наявністю мотивів, використанням відповідних дидактичних методів, прийомів і засобів» [7, с. 41].

Т. Марчак визначає мовну особистість як громадянина з розвинутою національною свідомістю та виокремлює такі ключові психолого-педагогічні передумови її становлення, як-от: принцип соціальної доцільності (добір навчального матеріалу має враховувати систему соціальних цінностей етносу); взаємозв'язку навчання, виховання і розвитку (гармонійне поєднання загальних і спеціальних компетентностей, індивідуальних якостей, що уможливають успішне здійснення навчальної та професійної діяльності, спрямованих на формування громадянської культури); детермінації (зв'язок дисциплін з власним та історико-культурним досвідом поколінь); проблемно-ситуативної організації навчання (моделювання обставин, що імітують проблемні ситуації у реальних професійній чи побутовій царинах діяльності) [6].

Своєю чергою, структуру мовної особистості складають ціннісний і світоглядний компоненти змісту виховання, що втілюють у життя через діалогічне мовлення; особистісний – приховані почуття, мотиви, наміри та індивідуальні характеристики персони; культурологічний – опанування загальнолюдської та національної культур, що уможливають демонстрування належної поведінки у полікультурному суспільстві [4].

Відповідно, з-поміж параметрів мовної особистості науковці виокремлюють соціокультурний – належність до певного соціуму, ознаки, притаманні національній культурі; соціопсихологічний – духовні цінності, емоції та ідеали, властиві етносу; епістемічний – особливості відображення дійсності в свідомості нації; когнітивно-концептуальний – способи трансляції знань; поведінковий – рушійна сила індивіда в його мовленнєвій діяльності, сукупність мотиваційних чинників, потреб пізнання нового; аксіологічно-концепційний – комплекс філософських, етичних, естетичних, релігійних переконань, встановлення рівня досягнень власної діяльності, ідеали суб'єкта; самоактуалізаційний – усвідомлення особистих творчих можливостей [5, с. 87].

Отже, мовна особистість, зокрема майбутнього вчителя англійської мови у педагогічному вимірі враховує передусім психологічний аспект, а саме – індивідуально-психологічні особливості (темперамент, здібності, інтерес, спрямованість, життєдіяльнісні установки, переконання тощо), що впливають на ефективність опанування мовного

матеріалу; ставлення майбутнього педагога до власної особистості та суб'єктів навчання, що передбачає здатність налагоджувати конструктивну взаємодію, творчу співпрацю у соціальній групі; виховання позитивного ставлення до іноземної мови та її носіїв, а також реалізацію в іншомовному спілкуванні.

Своєю чергою, до компонентів мовної особистості уналежнено: *мотиваційний* – усвідомлення результату, намірів і спонукань до мовленнєвої діяльності; *пізнавальний* – наявність мовних і культурних знань, особливостей застосування комунікативних стратегій, що відповідають певному соціальному і культурному контекстам; *культурний* – розуміння національних і загальнолюдських цінностей, універсальних і етнічних норм поведінки; *діяльнісний* – здатність використовувати лінгвістичні і культурні знання для досягнення мети комунікації; *ціннісний* – осмислення ціннісних орієнтацій, етичних норм, поведінкових моделей, притаманних державній та іноземній культурі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Голик С. Мовна особистість як об'єкт лінгвокультурологічних досліджень. *Вісник Львівського університету. Серія : Іноземні мови.* Львів, 2013. Вип. 21. С. 258–264.
2. Дорошко І. І., Малихіна О. Є., Туріщева Л. В. Особливості розвитку мовної особистості в майбутніх педагогів. *Освіта збереже Україну!* Матеріали II Всеукраїнських Прокопенківських читань. м. Харків, 14 черв. 2023 р. Харків, 2023. С. 66–70.
3. Загнітко А., Загнітко Н. Теорія сучасної лінгвоперсонології: рівні й категорії. *Studia Ukrainica Posnaniensia.* 2016. Т. IV. С. 23–32. DOI: 10.14746/sup.2016.4.03
4. Макаренко Л. Л., Певсе А. А. Дидактичний потенціал використання цифрових технологій у професійній підготовці фахівців філологічного профілю. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи.* Київ, 2022. Вип. 88. С. 140–147. <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.88.28>
5. Макаренко Л. Л., Тун С. Соціокультурний концепт підготовки майбутнього філолога як мовної особистості. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи.* Київ, 2023. Вип. 93. С. 85–89. <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2023.93.17>.
6. Марчак Т. Психологічні напрями та умови формування мовної свідомості у юнаків та дівчат. *Інклюзія і суспільство.* Кам'янець-Подільський, 2022. Вип. 2. С. 56–62. <https://doi.org/10.32782/inclusion-society-2022-2-8>
7. Огарь Ю. В. Психолого-педагогічні особливості формування мовної особистості старшокласника у процесі навчання граматики на засадах особистісно орієнтованого підходу. *Інноваційна педагогіка.* Одеса, 2020. Т. 2. Вип. 21. С. 38–42. <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2019.21.2-8>
8. Папіш В. А. Мовна особистість та вишукана мовна особистість як ключові поняття теорії лінгвоперсонології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія».* Острог, 2022. Вип. 13(81). С. 306–310.
9. Петрушова Н. В. Антропоцентризм у викладанні іноземних мов. *Наукова думка сучасності і майбутнього: збірник статей учасників тридцять першої всеукраїнської практично-пізнавальної конференції.* м. Дніпро, 25 верес. – 4 жовт. 2019 р. Дніпро, 2019. С. 36–37.
10. Стахів М. Український комунікативний етикет : навч.-метод. посіб. Київ : Знання, 2008. 245 с
11. Таценко Н. В. Теоретичні засади антропоцентризму мовних інновацій. *Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. Івана Франка.* Житомир, 2006. Вип. 28. С. 208–211.

ЗНАЧЕННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЩОДО ЗАСВОЄННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ДИСЦИПЛІНИ «ЗАХИСТ УКРАЇНИ»

У роботі обґрунтовано роль фізичної культури як фундаменту для ефективного засвоєння професійних компетентностей у курсі «Захист України». Досліджено взаємозв'язок між культурою здоров'я, психофізичною стійкістю та якістю виконання бойових завдань, а також запропоновано інноваційні підходи до інтеграції фізичного виховання у військово-підготовчий процес.

Ключові слова: *фізична культура, Захист України, професійні компетентності, психофізична стійкість, тактична підготовка, інноваційні методи навчання, національна безпека.*

The paper substantiates the role of physical culture as a foundation for the effective acquisition of professional competencies in the "Defense of Ukraine" course. The relationship between health culture, psychophysical resilience, and the quality of combat mission execution is examined, and innovative approaches to integrating physical education into the military training process are proposed.

Key words: *physical culture, Defense of Ukraine, professional competencies, psychophysical resilience, tactical training, innovative teaching methods, national security.*

Розгляд фізичної культури як ключового чинника засвоєння компетентностей дисципліни «Захист України» потребує фундаментального переосмислення самої суті цього поняття. У педагогічному контексті фізична культура є значно ширшою за суто тренувальний процес; це комплексна система цінностей, знань та переконань, що визначають ставлення особистості до власного організму як до головного інструменту виконання конституційного обов'язку. Сучасна війна та виклики національній безпеці висувають вимоги не просто до атлетизму, а до високої культури володіння тілом, розуміння його ресурсів та здатності до самовідновлення. Формування оборонної свідомості молоді неможливе без усвідомлення того, що фізичне здоров'я та виховані навички самоконтролю є базовою складовою бойової ефективності [4]. Таким чином, фізична культура виступає не паралельною дисципліною, а цілісним інтеграційним середовищем, у якому когнітивні знання з військової справи трансформуються у стійкі практичні вміння.

Важливим аспектом теоретичного аналізу є зв'язок фізичної культури з психологічною стійкістю, яка є критичною для розділу «Психологічна підготовка». Культура фізичного виховання закладає механізми адаптації до стресу, вчить свідомій регуляції дихання та м'язового тону, що є необхідним при виконанні вогневих завдань або під час перебування в екстремальних умовах. Учень, який володіє високим рівнем фізичної культури, здатний ефективніше опановувати складні алгоритми тактичної медицини, зокрема протокол MARCH, оскільки його нервова система адаптована до навантажень, а дрібна моторика рук залишається точною навіть за умови втоми [2]. Це доводить, що фізична культура є біологічним базисом, на якому вибудовується вся архітектура військових знань. Без належного рівня культури здоров'я інтелектуальне розуміння тактики бою залишається теоретичним конструктом, який руйнується під впливом першого реального фізичного випробування.

Особливе місце у структурі компетентностей займає культура рухів та ергономіка воїна. Сучасне спорядження захисника, що включає засоби індивідуального бронезахисту, зброю та боєкомплект, вимагає специфічної культури поведінки з вагою. Знання з фізичної

культури щодо правильної біомеханіки рухів, розподілу навантаження на опорно-руховий апарат та зміцнення м'язів-стабілізаторів безпосередньо впливають на живучість та боєздатність. Розуміння того, як зберегти хребет та суглоби при тривалих маршах або інтенсивних маневрах, є частиною загальної культури безпеки життєдіяльності. Таким чином, фізична культура безпосередньо корелює з інженерною та тактичною підготовкою, забезпечуючи технічно правильне виконання маневрів, таких як перебіжки, переповзання чи облаштування позицій, що вимагають значних фізичних зусиль та координації.

Варто також звернути увагу на історико-культурологічний аспект. Українська військова традиція, від козацького гарту до сучасних методик підготовки підрозділів спеціальних операцій, завжди базувалася на культі фізичної досконалості та витривалості. Фізична культура у цьому контексті є засобом патріотичного виховання, оскільки вона апелює до вольових якостей особистості: дисциплінованості, здатності до самопожертви, наполегливості та командної взаємодії. Дисципліна «Захист України» через фізичну активність моделює ситуації колективної відповідальності, де фізичний стан одного бійця впливає на успіх всього відділення. Це формує соціальну компетентність та лідерські навички, які є основою статутних відносин та ефективного управління підрозділом.

Інноваційним напрямком розвитку цієї теми є інтеграція фізичної культури з цифровими технологіями моніторингу стану людини. Сучасна культура самозбереження передбачає використання біометричних даних для оцінки готовності до виконання завдань. Впровадження таких методів у навчальний процес дозволяє учням візуалізувати зв'язок між їхнім фізичним станом та результативністю, наприклад, при стрільбі на симуляторах. Це виховує науковий підхід до власної підготовки, де фізична культура сприймається як високотехнологічний процес налаштування організму. Така синергія теорії та практики дозволяє досягти глибшого рівня засвоєння навчального матеріалу, перетворюючи пасивне навчання на активний процес самовдосконалення майбутнього захисника.

Зрештою, роль фізичної культури полягає у створенні цілісного образу воїна-інтелектуала, який розуміє цінність свого життя та здоров'я як державного ресурсу. Усвідомлена культура харчування, режиму сну та регулярної активності є частиною компетентності з цивільного захисту, оскільки вона підвищує загальну резистентність нації до будь-яких загроз. Процес викладання «Захисту України» має бути пронизаний ідеєю, що фізична культура – це не підготовка до задачі нормативів, а спосіб існування професійного військового. Це забезпечує сталість отриманих знань та навичок, роблячи їх частиною ідентичності молодшої людини. Таким чином, фізична культура є тим фундаментом, який перетворює сукупність окремих компетентностей на монолітну готовність до захисту суверенітету та територіальної цілісності держави в умовах викликів двадцять першого століття.

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що стратегічна мета викладання дисципліни досягається лише за умови гармонійного поєднання теоретичної підготовки з високою фізичною культурою. Вона забезпечує психофізичну готовність до дій у зоні бойового зіткнення, мінімізує вплив травматичних факторів та сприяє швидкій адаптації до мінливих умов середовища. Саме такий підхід дозволяє виховувати захисника, здатного не лише знати правила війни, а й фізично та ментально реалізовувати їх у житті, що є запорукою національної стійкості.

На тактичному рівні впроваджено методіку поєднання інтенсивних елементів фізичної культури з негайним виконанням нормативів із профільних розділів дисципліни «Захист України». Основним інструментом інновації є авторські «комбіновані станції», де учні виконують циклічні фізичні вправи (наприклад, човниковий біг, вправи на розвиток вибухової сили або координації), після чого без паузи переходять до виконання високоточних маніпуляцій [1].

Зокрема, при вивченні тактичної медицини застосовується метод «вимушеного тремору». Перед накладанням турнікета на умовне поранення учень виконує серію силових

вправ, що імітують фізичне виснаження після переміщення під вогнем. Це дозволяє сформуванню культури дрібної моторики, яка працює в умовах реального біологічного стресу [3]. Результати впровадження цієї методики показують, що учні, які тренувалися на тлі фізичного навантаження, демонструють на 40% вищу стабільність навичок у стресових ситуаціях порівняно з тими, хто відпрацьовував нормативи у стані спокою.

У розділі вогневої підготовки інновація полягає у використанні вправ на статичну витривалість та контроль дихання безпосередньо перед прицілюванням. Це розвиває прикладну фізичну культуру, де учень вчиться керувати власним серцебиттям для здійснення влучного пострілу. Такі методи дозволяють перетворити сухе заучування теорії на живий досвід володіння власним тілом у складних умовах.

У межах найближчих перспектив планується модернізація змісту дисципліни через впровадження системи комплексного моніторингу «Цифровий паспорт фізичної готовності». Цей проєкт передбачає використання персональних фітнес-трекерів під час проведення польових занять та тактичних ігор.

Інноваційне рішення полягає у переході від суб'єктивного оцінювання результатів до об'єктивного аналізу даних. Система дозволить фіксувати частоту серцевих скорочень, рівень кисню в крові та час відновлення організму кожного учня після тактичних епізодів. Це дасть змогу індивідуалізувати навчальний процес, підбираючи навантаження відповідно до фізичних можливостей особистості, що є важливим аспектом сучасної педагогічної етики та безпеки.

Оновлення методів зворотного зв'язку включатиме створення мобільного застосунку для самопідготовки, де учні зможуть поєднувати щоденні фізичні вправи із теоретичними квізами з «Захисту України». Перспектива розвитку полягає у створенні цілісного середовища, де фізична культура стає невід'ємною частиною цифрового навчання. Очікуваним результатом реалізації цього проєкту є підвищення мотивації учнів до самовдосконалення та формування сталого стереотипу здорового способу життя як обов'язкової умови високої обороноздатності громадянина України.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бедрій Я., Малов В. Цивільний захист України: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2014. 392 с.
2. Захист Вітчизни. Рівень стандарту: підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / А. А. Гудима, К. О. Пашко, І. М. Гарасимів, М. М. Фука, Ю. П. Щирба. Тернопіль : Астон, 2019. 256 с. : іл.
3. Основи військової психології : навч. посіб. / Г. В. Бондарев, П. П. Круть; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 272 с.
4. Остапенко О. І. Взаємозв'язок тактичної медицини та фізичної витривалості у процесі підготовки майбутніх захисників. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2023. № 2. С. 45–51.

*Ганна Рура
(Миколаїв)*

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНТЕКСТНОГО НАВЧАННЯ ЧЕРЕЗ СИСТЕМУ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ ЗАДАЧ

У статті обґрунтовано методичні засади реалізації контекстного навчання у процесі викладання математики здобувачам освіти I–II курсу технологічно-економічного коледжу. Представлено систему професійно-орієнтованих задач зі стереометрії, виробничого планування та статистики. Подано результати педагогічного експерименту, що підтверджують ефективність запропонованого підходу.

Ключові слова: контекстне навчання, професійно-орієнтовані задачі, математична компетентність, стереометрія, статистика, фахова передвища освіта.

The article substantiates the methodological foundations for implementing contextual learning in the process of teaching mathematics to first- and second-year students at a technological and economic college. A system of professionally oriented tasks in stereometry, production planning, and statistics is presented. The results of a pedagogical experiment confirming the effectiveness of the proposed approach are presented.

Keywords: contextual learning, professionally oriented tasks, mathematical competence, stereometry, statistics, higher vocational education.

Сучасна система фахової передвищої освіти орієнтована на підготовку конкурентоспроможного фахівця, здатного застосовувати знання у реальних виробничих та економічних умовах [6; 7].

Разом з тим математика у фаховій передвищій освіті переживає період глибокої трансформації, спрямованої на узгодження змісту та методів навчання з реальними потребами технолого-економічного розвитку та сучасного ринку праці [8]. Для здобувачів освіти математика перестає бути лише дисципліною, спрямованою на відтворення правил, властивостей, методів та послідовностей розв'язання; вона стає інструментом моделювання виробничих процесів, обґрунтування економічних рішень, аналізу даних, розв'язування логістичних задач [3].

Проте між вимогами компетентнісної освіти та традиційним викладанням спостерігається розрив, що породжує низку проблем: відрив абстракцій від професійних контекстів (здобувачі не бачать зв'язку між абстрактними операціями (наприклад, інтегруванням чи логарифмуванням, стереометричними задачами) та майбутньою роботою за верстатом або за бухгалтерським монітором), наголос на механічному відтворенні формул гальмує розвиток критичного мислення, навичок інтерпретації результатів та здатності до прийняття рішень в умовах невизначеності [9], велика кількість теоретичних доведень, що не мають виходу на практику, витісняє прикладні аспекти, що призводить до стрімкого падіння навчальної мотивації здобувачів [1; 5].

Контекстний підхід дозволяє пов'язати теоретичний матеріал із майбутньою професією здобувачів освіти технолого-економічного напрямку і передбачає моделювання у процесі навчання предметного та соціального змісту майбутньої професійної діяльності [1]. Основними принципами є проблемність, робочий підхід, інтеграція змісту та рефлексія результатів навчання [2].

Для технологів вона, наприклад, стає інструментом оптимізації ресурсів, розрахунку допусків і посадок, росту бактерій, прогнозування зносу матеріалів. Для економістів – базою для фінансового аналізу, оцінки ризиків та побудови економетричних моделей [3]. Це вимагає переходу від «розв'язування вправ» до вирішення проблемних ситуацій, де математичний апарат є лише засобом отримання відповіді на конкретне виробниче запитання.

Контекстне навчання дозволяє подолати абстрактність знань шляхом поступового перетворення навчальної діяльності здобувача на професійну діяльність фахівця [1].

Ключовими векторами реалізації контекстного навчання через систему професійно-орієнтованих задач є: **постановка проблеми** (навчання починається не з теорії, а з професійної задачі для розв'язання якої здобувачу стає необхідним опанувати певний математичний метод); **інтеграція змісту задачі** (створення міждисциплінарних зв'язків. Наприклад, вивчення похідної через поняття граничних витрат (економіка) або миттєвої швидкості хімічної реакції (технологія), знаходження площ та об'ємів просторових фігур (логістика)) **моделювання професійного середовища** (використання професійного програмного забезпечення (Excel, MathCAD) для автоматизації рутинних обчислень, що

звільняє час для аналітичної роботи); **рефлексія та соціальна взаємодія** (робота в малих групах над проектами імітує реальну командну роботу на підприємстві, де результат залежить від точності математичних розрахунків кожного члена команди) [2; 5].

Впровадження логістичної задачі у систему контекстного навчання

Мета експерименту

Перевірити ефективність використання професійно-орієнтованої логістичної задачі з елементами просторового моделювання для формування математичної компетентності здобувачів освіти II курсу спеціальності Підприємництво.

Організація експерименту

Експеримент проводився протягом одного семестру. У дослідженні брали участь дві академічні групи:

контрольна група (КГ) – навчання здійснювалося традиційним способом (типові задачі зі стереометрії) (27 осіб);

експериментальна група (ЕГ) – навчання здійснювалося із систематичним використанням професійно-орієнтованих задач логістичного змісту (12 осіб).

Загальна кількість учасників – 39 осіб.

Методика впровадження логістичної задачі в експериментальній групі.

Задача пропонувалася не як стандартне обчислення об'єму, а як виробнича ситуація прийняття рішення.

Етап 1. Проблемна постановка

Здобувачам було запропоновано завдання:

Підприємство орендує складське приміщення. Необхідно визначити максимальну кількість коробок, які можна розмістити, враховуючи обов'язковий прохід для навантажувача. Чи є поточне використання площі оптимальним?

Без попереднього нагадування формул здобувачі мали самостійно визначити, які математичні інструменти потрібні.

Етап 2. Групова робота та моделювання

Здобувачі працювали у малих групах (по 4 особи): одна підгрупа виконувала аналітичні розрахунки; друга будувала схему складу в масштабі; третя виконувала перевірку розрахунків в Excel.

Етап 3. Рефлексія

Після розрахунків здобувачі відповідали на питання: Чи можна збільшити місткість складу без розширення площі? Які економічні наслідки має нераціональне розміщення? Які фактори в реальних умовах можуть вплинути на результат?

Критерії оцінювання

Оцінювання здійснювалося за такими показниками: правильність математичних обчислень; здатність подати результат; вміння працювати в команді; здатність запропонувати варіант оптимізації.

Результати експерименту

Порівняльний аналіз показав:

Показник	КГ	ЕГ
Середній бал	7,1	8,3
Частка здобувачів з високим рівнем Уміння пояснити практичне значення результату	32%	57%
	39%	81%

В експериментальній групі спостерігалася: підвищення навчальної мотивації; активізація пізнавальної діяльності; зростання рівня самостійності у виборі математичних методів; покращення навичок аргументації рішень.

Використання логістичної задачі як елемента контекстного навчання сприяло: переходу від формального обчислення до моделювання професійної ситуації; формуванню

інтегрованої математичної та економічної компетентності; розвитку навичок прийняття управлінських рішень.

Запровадження професійно-орієнтованої логістичної задачі продемонструвало, що математичний матеріал засвоюється значно глибше за умов його включення у виробничий контекст. Здобувачі не лише виконують обчислення, а й розуміють економічні наслідки прийнятих рішень, що відповідає вимогам сучасної фахової передвищої освіти.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Зязюн І. Філософія педагогічної дії: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2008. 608 с.
2. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Київ: А.С.К., 2004. 192 с.
3. Жалдак М. І. Методика навчання математики в умовах інформаційних технологій: навч. посіб. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. 312 с.
4. Морзе Н. В. Інформаційні технології в освіті: навч.-метод. посіб. Київ: Видавнича група ВНУ, 2012. 384 с.
5. Алексюк А. Педагогіка вищої освіти України: історія. Теорія. Київ: Либідь, 1998. 558 с.
6. Закон України «Про фахову передвищу освіту» від 06.06.2019 № 2745-VIII: офіц. вид. Київ: ВРУ, 2019.
7. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII: офіц. вид. Київ: ВРУ, 2017.
8. Стандарт фахової передвищої освіти (галузь знань 07 «Управління та адміністрування»). Київ: Міністерство освіти і науки України, 2020.
9. Методичні рекомендації щодо впровадження компетентнісного підходу в освітній процес: офіц. вид. Київ: МОН України, 2021.

УДК 37.016:811.161.2(075.8)

*Анастасія Сердюченко
(Володимир)*

ФОРМУВАННЯ УМІНЬ ДРУГОКЛАСНИКІВ АНАЛІЗУВАТИ ТА ІНТЕРПРЕТУВАТИ ТЕКСТИ

Читання – важливий навчальний предмет і одночасно засіб навчання. Чим скоріше сформується навичка читання, тим успішніше здобувачі освіти оволодіватимуть програмним матеріалом. Читання – один із видів мовленнєвої діяльності, які забезпечують розвиток комунікативних умінь та навичок.

Ключові слова: *читацька компетентність, аналіз тексту, інтерпретація, початкова освіта, критичне мислення, медіаграмотність, діяльнісний підхід.*

Reading is an important subject and at the same time a means of learning. The sooner the reading skill is formed, the more successfully students will master the program material. Reading is one of the types of speech activity that ensure the development of communicative skills and abilities.

Key words: *reading competence, text analysis, interpretation, primary education, critical thinking, media literacy, activity-based approach.*

В історії розвитку людства читання завжди відігравало важливу роль. Сьогодні читання пронизує всі сфери нашого життя. Воно покладене в основу інформаційної, освітньої, пізнавальної, професійної, а також щоденної діяльності людини. Сенс організації

освітнього процесу полягає у створенні умов для формування в учнів досвіду самостійного рішення пізнавальних, комунікативних, організаційних, моральних та інших проблем, що становлять зміст освіти.

Відомо, що жоден вид діяльності людини в сучасних умовах неможливий без постійного здобування інформації, а це завжди пов'язане з пошуком, потребою глибокого знання спеціальних джерел. Читацька компетентність – одна з найважливіших і в освітньо-виховному процесі в школі. Читацькі вміння починають і фактично закінчують формуватися у дітей на уроках читання в початкових класах.

Актуальність проблеми розвитку читацької компетентності підтверджується численними дослідженнями сучасних науковців (Н. Бібік, О. Савченко, В. Мартиненко, О. Ісаєва та ін.), у працях яких розкриваються теоретичні засади й практичні аспекти формування читацьких умінь учнів початкової школи. Н. Бібік розглядає читацьку компетентність як уміння виділяти головне, робити висновки та висловлювати власну думку про прочитане. О. Савченко пропонує системний підхід до роботи з текстом, де учень навчається сприймати, аналізувати та оцінювати інформацію. В. Мартиненко зосереджується на методиці літературного читання, формуючи у дітей уміння розуміти сюжет, мотиви героїв і головну ідею твору. О. Ісаєва наголошує на послідовній роботі з текстом та розвитку логічного мислення дітей під час аналізу.

Сучасний стан читання не задовольняє ні школу, ні суспільство. Значна частина здобувачів освіти як початкової ланки, так і основної школи читають технічно недосконало, важко переказують прочитане, не розуміють змісту прочитаного завдання з граматики чи умови арифметичної задачі при одноразовому читанні. Головна причина цього явища – низький рівень якості читання.

Ця стаття ставить за мету розробку та тестування інноваційних прийомів навчання учнів другого класу, спрямованих на формування здатності не лише до відтворення прочитаного, але й до його ґрунтовного осмислення. Відмінність запропонованого підходу полягає в інтеграції текстового аналізу з елементами ігрової діяльності (наприклад, «живі картини») та роботою з сучасними медіа (реклама, афіші). Такий підхід сприяє трансформації учня з пасивного спостерігача на активного суб'єкта освітнього процесу та розвиває навички аргументованого висловлення власного ставлення до прочитаної інформації.

Метою початкового курсу мовно-літературної освіти є розвиток особистості дитини засобами різних видів мовленнєвої діяльності, формування ключових, комунікативної та читацької компетентностей; розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного й національного самовияву, послуговуватися нею в особистому й суспільному житті, у міжкультурному діалозі; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвиток мовленнєво-творчих здібностей.

Одним із ключових завдань початкового рівня освіти є навчання учнів читання з розумінням, що передбачає здатність до емоційного, інтелектуального, естетичного сприймання й усвідомлення прочитаного, розуміння інформації, записаної (переданої) у різний спосіб або відтвореної технічними пристроями, що охоплює, зокрема, уміння виявляти приховану і очевидну інформацію, висловлювати припущення, доводити надійність аргументів, підкріплюючи власні висновки фактами та цитатами з тексту, висловлювати ідеї, пов'язані з розумінням тексту після його аналізу і добору контраргументів [1, с. 10].

Формування цієї компетентності є пріоритетним завданням мовно-літературної освітньої галузі, реалізація якого передбачає досягнення визначених державним стандартом загальних результатів навчання. Тобто здобувач освіти взаємодіє з іншими особами усно, сприймає і використовує інформацію для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях; сприймає, аналізує, інтерпретує, критично оцінює інформацію в текстах різних видів, медіа-текстах та використовує її для збагачення свого досвіду;

висловлює думки, почуття та ставлення, взаємодіє з іншими особами письмово та в режимі реального часу, дотримується норм літературної мови; досліджує індивідуальне мовлення для власної мовної творчості, спостерігає за мовними явищами, аналізує їх.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань:

- виховання в учнів позитивного емоційно-ціннісного ставлення до української мови, читання, дитячої книжки, формування пізнавального інтересу до рідного слова, прагнення вдосконалювати своє мовлення;
- розвиток мислення, мовлення, уяви, пізнавальних і літературно-творчих здібностей школярів;
- формування повноцінних навичок читання і письма, уміння брати участь у діалозі, інсценізаціях, створювати короткі усні й письмові монологічні висловлення;
- формування вмінь працювати з різними видами та джерелами інформації;
- ознайомлення дітей з дитячою літературою різної тематики й жанрів, формування прийомів самостійної роботи з дитячими книжками;
- формування умінь опрацьовувати тексти різних видів (художні, науково-популярні, навчальні, медіа-тексти);
- дослідження мовних одиниць і явищ з метою опанування початкових лінгвістичних знань і норм української мови;
- залучення молодших школярів до практичного застосування умінь з різних видів мовленнєвої діяльності в освітніх і життєвих ситуаціях.

Процес формування вмінь аналізувати та інтерпретувати тексти в другому класі має відбуватися системно з урахуванням вікових особливостей учнів та вимог Державного стандарту початкової освіти. На цьому етапі вкрай важливо здійснити перехід від простого відтворення фактичного змісту до глибинного розуміння підтексту, мотивів вчинків героїв та авторського задуму. Вчителю необхідно володіти чіткою логічною схемою опрацювання твору, яка включає ретельно підготовлену роботу, словникові вправи для подолання лексичних бар'єрів та поглиблений аналіз структури тексту. Така послідовність створює умови для озброєння здобувачів освіти міцними знаннями та вмінням сприймати художній твір як цілісну систему, де зміст і форма тісно взаємопов'язані. Системність у роботі над текстом стає запорукою формування читацької компетентності, що базується на смисловій та граматичній цілісності сприймання матеріалу.

Ефективність навчання значно зростає, якщо вчитель виявляє педагогічну майстерність і пропонує дітям завдання для самостійного вибору, що дозволяє враховувати їхні індивідуальні здібності, темп роботи та особисті вподобання. У посібнику К. І. Пономарьової наголошується на важливості діяльнісного підходу: дитина має не просто слухати, а активно взаємодіяти з мовним матеріалом. Практично це реалізується через вибір найцікавішого епізоду для читання вголос, обґрунтування власного ставлення до персонажів або творче малювання дійових осіб такими, якими їх уявляє дитина в конкретних ситуаціях [4, с. 15]. Такі прийоми, як зазначається у методичних розробках, спонукають дітей декілька разів перечитувати текст, щоб виписати окремі словосполучення, знайти докази для своїх висновків або підготуватися до розповіді іншим. Подібний підхід перетворює звичайне виконання домашнього чи класного завдання на захопливий процес виявлення внутрішнього потенціалу школяра та розвиток його творчої уяви.

Особливу увагу варто приділяти інтерактивним методам, які активізують розумову діяльність. У роботі І. М. Кота описано ефективні вправи для поглибленого аналізу, наприклад, роз'єднання слів у реченні («Щоб речення зрозуміти, слова потрібно розділити»), що допомагає дітям краще усвідомлювати структуру фрази. Використання прийому «Незакінчене речення» під час рефлексії дозволяє учням формулювати власні судження про те, чого їх навчила казка чи оповідання. Пропозиція підібрати влучне прислів'я як заголовок до тексту вчить дітей виділяти головну думку та інтерпретувати прихований моральний підтекст.

Робота над розумінням тексту у початковій школі має бути спрямована на розвиток логічного мислення та вміння самостійно виявляти причинно-наслідкові зв'язки між подіями. Окрім художніх творів, важливо залучати другокласників до дослідження медіатекстів – афіш, листівок чи реклами, що розвиває вміння критично сприймати інформацію з різних джерел.

Згідно з інноваційними принципами О. Я. Савченко, сучасний підручник з читання має стати середовищем для взаємодії дитини з різними видами медіа [1, с. 18]. Впровадження спеціальних блоків, таких як «Медіавіконець», дозволяє реалізувати змістову лінію дослідження медіапродуктів через прямий і опосередкований аналіз ілюстрацій, журналів та дитячих енциклопедій. У підсумку робота над аналізом та інтерпретацією тексту має бути спрямована на формування критичного мислення. Коли дитина намагається пояснити вчинки героїв через власну точку зору та життєвий досвід, у неї формується стійкий інтерес до читання. Використання колективних медіапроектів, таких як «Класна газета», допомагає зробити освітній процес інтегрованим і максимально наближеним до реальних життєвих ситуацій. Це дозволяє вчителю виховувати свідому особистість, яка здатна не лише технічно читати, а й глибоко аналізувати інформаційний простір навколо себе.

На основі результатів педагогічної практики, яку ми проводимо у другому класі, ми стверджуємо, що для глибшого розуміння творів варто робити акцент на емоційному переживанні тексту. На заняттях ми пропонуємо використовувати більше завдань на розвиток емоційного інтелекту читача та візуалізацію змісту. Зокрема, ефективним виявився метод читання з піктограмами, при якому окремі слова в тексті замінюються картинками-символами. Це суттєво полегшує сприйняття, допомагає дітям краще концентруватися на основній думці та робить процес читання більш жвавим. Також дієвим є використання щоденника подвійних нотаток, де учні фіксують ключові цитати та висловлюють своє ставлення до них за допомогою смайликів або графічних позначок.

Наші пропозиції також включають проведення літературних аукціонів, під час яких діти обґрунтовують вибір найважливішої ідеї твору, та впровадження прийому "колаж думок" для характеристики персонажів. Ми радимо перенести акцент з перевірки техніки читання на стимулювання активного діалогу через запитання відкритого типу.

Практичний досвід показує, що такий підхід дозволяє учням виходити за межі буквального змісту, вчить їх виявляти приховану інформацію та критично оцінювати прочитане. У підсумку робота над аналізом та інтерпретацією тексту за допомогою інноваційних методів формує свідому особистість, здатну до самостійного пошуку істини та успішної комунікації в інформаційному просторі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Рекомендації щодо формування читацької компетентності учнів на рівні початкової освіти. Уклад. О. В. Вашуленко та ін. Київ : УЦОЯО, 2022. 48 с.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти: освітня галузь «Мови і літератури». URL: <http://www.mon.gov.ua>
3. Мартиненко В. О. Врахування особливостей художніх текстів у процесі моделювання уроків літературного читання у 2–4 класах. *Початкова школа*. 2015. №11(2). С. 34–39.
4. Пономарьова К. І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2020. 88 с.
5. Кот І. М. Розвиток читацької компетентності здобувачів початкової освіти у процесі сприймання літературних творів. Львів, 2024.

Науковий керівник: викладач-методист Сулімова Л. О.

УДК 37.016:811.161.2(075.8)

Лілія Сулімова, Ірина Сулімова
(Володимир)

КОУЧИНГОВИЙ ПІДХІД У МЕТОДИЦІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті йдеться про спробу поєднати методика навчання української мови в початковій школі з коучинговим підходом, що базується на цінностях НУШ: довірі, повазі до особистості, розвитку рефлексії та навичок XXI століття.

Ключові слова: методика навчання української мови, коучинг.

The article is about an attempt to combine the methodology of teaching the Ukrainian language in primary school with a coaching approach based on the values of the Ukrainian National School: trust, respect for the individual, development of reflection and 21st century skills.

Key words: methodology of teaching the Ukrainian language, coaching.

Школа сьогодні – це вже не те саме місце, що ще кілька десятиліть тому. Ми є свідками освітньої трансформації, яку приносить Нова українська школа – школа для життя, а не для оцінок. У її центрі – дитина: мисляча, емоційна, креативна, жива.

Ми живемо в час, коли класичні моделі навчання поступово втрачають свою ефективність. Дитина вже не задовольняється лише тим, що «треба знати». Вона шукає сенс, потребує вибору, підтримки, відкритого діалогу. Сучасний учень приходиться до школи не як «чиста дошка», яку треба заповнити знаннями, а як особистість, яка хоче бути почутою. Саме з ідеї НУШ постає потреба переосмислити традиційне викладання: дати учням не лише знання, а й мотивацію, інтерес, свободу вибору. Сьогодні вчитель уже не просто «транслятор» правил і вправ. Він – партнер, наставник, коуч, що супроводжує дитину в її освітньому зростанні. Тут коучинг – як стиль взаємодії, як філософія партнерства – відкриває нові горизонти для вчителя. Не повчати, а вести поруч. Не контролювати, а підтримувати. Не тиснути – надихати.

Сьогодні важливо не стільки навчити, скільки дати можливість навчитися, і зробити це з повагою до внутрішнього світу дитини. У центрі цих змін – учитель. Але не той, хто контролює, оцінює та вказує, а той, хто веде поруч, підтримує, ставить запитання, що пробуджують думку. *Це – філософія коучингу*, яка все більше входить в освітній простір як інструмент сучасного, свідомого, рефлексивного викладання.

З вісімдесятих років ХХ ст. коучинг став популярним у бізнесі. Його засновниками вважаються американські дослідники в галузі менеджменту, психології та спорту Т. Гелві, Т. Дж. Леонард, Дж. Уїтмор. Витоки коучингу – у спортивному тренерстві, позитивній, когнітивній, організаційній психології. На початку дев'яностих років ХХ ст. у США коучинг сформувався як професія і був офіційно визнаний окремою професією в 2001 р. завдяки Міжнародній Федерації Коучів. Призначення цієї професії – сприяти людині в її розвитку, допомагати в досягненні життєвих цілей, максимальної самореалізації та успіху. В українську освітню систему поняття коучингу прийшло з американських та європейських джерел [3].

Чому ж реалізацію коучингового підходу в навчанні школярів можна вважати освітньою технологією? Та тому, що він відповідає чинним визначенням освітньої технології і має всі властиві їй компоненти. О.Б. Єпішева трактує освітню технологію як продуману у всіх деталях модель спільної навчальної та педагогічної діяльності з проєктування, організації та проведення освітнього процесу з безумовним забезпеченням комфортних умов для учнів і вчителя, яка передбачає реалізацію ідеї повної керованості навчальним процесом [1].

Перенесений у освітнє середовище, коучинг забезпечує набір методик для формування важливих самоосвітніх умінь особистості, а саме: виокремлення, аналізу, подолання труднощів і проблем, які виникатимуть у процесі навчання; ефективного спілкування та навчання в колективі, групі, соціальних мережах; умінь самоаналізу та самомотивації [2].

Основне завдання коуча – підтримувати в учнів упевненість у своїх силах, сформувані у них адекватну самооцінку. Віра учнів в свої можливості, ступінь їх усвідомлення сприяють високій навчально-пізнавальній мотивації і формуванню відповідальності за свою освіту.

«Коучинговий підхід підвищує також культуру викладання, яка в контексті студентоцентричного навчання по-новому осмислюється через учіння. Завдання викладача – організувати процес так, щоб викладання сприяло учінню, професійному розвитку та самореалізації студентів», – стверджує Ганна Георгіївна Поберезька [4].

На нашу думку, із цього погляду варто переосмислити й підхід до викладання фахових методик, зокрема методики навчання української мови в початковій школі.

Коучинговий підхід у викладанні методики навчання української мови в початковій школі – це сучасна педагогічна стратегія, яка ставить в центр уваги не лише передачу знань, а й розвиток особистості майбутнього вчителя як наставника, фасилітатора і мотиватора учнів.

Коучинг – це партнерство між викладачем і студентом (у цьому випадку – майбутнім учителем), яке спрямоване на виявлення внутрішніх ресурсів, постановку цілей, саморефлексію та розвиток навичок самоосвіти й самоменеджменту.

Сучасна початкова школа вимагає не лише знання граматики та правопису, а й умінь формувати мовну особистість дитини. Майбутній учитель має бути не «носієм знань», а коучем для учнів: уміти слухати, ставити відкриті питання, підтримувати, допомагати формулювати цілі, давати зворотний зв'язок.

Щоб упроваджувати коучинговий підхід у викладанні методики, потрібно зробити такі кроки.

1. Зміна ролі викладача:

Викладач методики – це наставник, що ставить запитання замість надання готових відповідей; допомагає студентам самостійно знаходити педагогічні рішення; формує рефлексивну позицію до власної діяльності.

2. Формування освітнього середовища: робота в парах і малих групах; проєктні методи, моделювання реальних уроків; застосування методів фасилітації: «Мозковий штурм», «Колесо балансу», «SMART-цілі».

3. Навчання через досвід (experiential learning):

- Аналіз і рефлексія після мікроуроків.
- Вирішення педагогічних кейсів.
- Практичні завдання з формування мовної компетентності учнів початкової школи.

4. Використання коучингових інструментів: відкриті запитання: «Що ти хочеш досягти?», «Які є варіанти?», «Що заважає?»; колективне планування уроків; самооцінка і взаємооцінка.

5. Коучингові техніки: «Коло рефлексії», «Колесо цінностей», Метод «5 чому», SMART-цілі, Робота з переконаннями, Моделювання, Зворотній зв'язок.

Пропонуємо детальний опис деяких коучингових інструментів, які варто активно застосовувати у викладанні методики навчання української мови в початковій школі.

«Коло рефлексії»

Це структурована методика для аналізу будь-якої педагогічної ситуації (уроку, вправи, взаємодії). Вона дозволяє студентам/учням не лише описати, що сталося, а й усвідомити свої дії, причини та наслідки, щоб навчатися на власному досвіді.

Етапи «Коло рефлексії»:

1. Що сталося? (опис ситуації без оцінки)

2. Що я відчував/думав? (емоційна реакція)
3. Чому це сталося саме так? (аналіз причин, дій)
4. Що я зроблю інакше? (висновки, покращення)
5. Які навички я розвинув? (усвідомлення особистого росту)

Варто використати:

- після мікроуроку: студент заповнює «коло», аналізуючи свій урок;
- після обговорення кейсу;
- як частину портфоліо або щоденника саморефлексії.

«Колесо цінностей»

Метод візуалізації, який допомагає визначити ключові педагогічні цінності та їхню вагу для конкретної людини (учителя, студента, учня). Також дозволяє побачити баланс/дисбаланс у підході до викладання.

Малюється коло, поділене на сектори – напр. 6–8. Приклади секторів: *розвиток учня, емоційна підтримка, дисципліна, творчість, ефективність, автономність, результативність*. Кожен сектор оцінюється за шкалою (від 0 до 10). Отримане «колесо» аналізується – де провал, а де сильна сторона.

Варто використати:

- для аналізу себе як вчителя або майбутнього педагога;
- як підготовку до планування уроку: «Чи всі цінності враховані?»;
- для командної роботи – «колесо» колективного бачення уроку.

Метод «5 ЧОМУ»

Простий, але потужний інструмент для виявлення справжньої причини проблеми чи поведінки. Полягає у п'ятиразовому постановленні питання «Чому?» щодо однієї ситуації. Ось приклад.

Учень не виконав домашнє завдання.

1. Чому? – Бо не зрозумів завдання.
2. Чому не зрозумів? – Бо на уроці не звернув увагу.
3. Чому не звернув увагу? – Бо був втомлений.
4. Чому був втомлений? – Бо пізно ліг спати.
5. Чому пізно ліг? – Бо готував інші предмети.

Отже, справжня причина – переобтяження навантаженням, а не небажання вчитися.

Варто використати в таких ситуаціях.

- Аналіз учнівських труднощів або проблем у класі.
- Самоаналіз студентів під час рефлексії.
- Обговорення після аналізу кейсу або конфліктної ситуації.

SMART-цілі

Система постановки цілей, яка робить їх конкретними, досяжними та вимірюваними.

Розшифровка SMART:

S – Specific Конкретна: *Я хочу навчити учнів розрізняти прикметник і іменник.*

M – Measurable Вимірювана: *80% учнів виконують вправу без помилок.*

A – Achievable Досяжна: *З урахуванням їхнього рівня.*

R – Relevant Актуальна: *Ця тема відповідає навчальній програмі.*

T – Time-bound Обмежена в часі: *До кінця тижня / на уроці №3*

Варто використати при формулюванні мети уроку або освітнього проєкту, навчанні здобувачів освіти самостійно ставити освітні цілі, під час самостійного планування студентами підготовки до відкритого заняття

Робота з перешкодами

Виявлення страхів та невпевненості в здобувачів освіти.

- Підтримка у подоланні цих страхів.
- Робота з негативним мисленням.

Коуч-кейси допомагають продемонструвати цінність коучингу, показуючи конкретні результати та зміни, які відбуваються зі студентами. Вони також є корисними для інших здобувачів освіти, які можуть використовувати їх як приклади та натхнення у своїй діяльності.

Варто використовувати на заняттях методики навчання української мови завдання, спрямовані на розвиток професійних і соціальних компетентностей, формування внутрішньої мотивації до навчання, а також підвищення рівня самостійності та відповідальності здобувачів освіти. Практичні заняття повинні передбачати як індивідуальну, так і групову роботу, дискусії, рефлексивні вправи та моделювання реальних ситуацій.

Тоді викладач матиме чіткий алгоритм дій, який сприятиме ефективній реалізації коучингового підходу в освітньому процесі, а студентам – створить сприятливі умови для глибшого засвоєння матеріалу та особистісного розвитку.

Ми пропонуємо практичні інструменти, які можна застосовувати вже сьогодні: «Моделювання», «Коло рефлексії», «Колесо цінностей», метод «5 Чому», техніка SMART-цілей та ін. Усе це допомагає навчати з душею. Мова сьогодні не про те, щоб додати ще одну «правильну» методику, а щоб дати педагогові впевненість діяти і змінюватися.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гулчевська Н.А. Коучинговий підхід у навчанні старшокласників як технологія реалізації сучасної освіти. URL: http://gulchevskaya.ru/wpcontent/uploads/2012/11/coaching_rugkov.pdf (дата звернення 03.01. 2026)

2. Комар О.А. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх вчителів початкової школи до застосування інтерактивної технології. Умань: 2011. URL: http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/393/2/zastosyvania_interakt (дата звернення 03.01. 2026)

3. Кудрик Л.Г. Коучинг як освітня технологія. URL: <https://vseosvita.ua/library/koucing-ak-osvitna-tehnologia-147904.html> (дата звернення 05.12. 2025)

4. Поберезьська Г.Г. Коучинг як педагогічна технологія студентоцентричного навчання у ВНЗ. URL: <https://ttdruk.vpi.kpi.ua/article/view/126891> (дата звернення 03.11. 2025)

УДК 37.013

Ірина Форостянова
(Харків)

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

У статті розглянуто інноваційний підхід до освітнього процесу та підготовки здобувачів передвищої освіти, зумовлені сучасними умовами навчання та стрімким розвитком штучного інтелекту, зміною запитів ринку праці та необхідністю психоемоційної підтримки учасників освітнього процесу. Визначено проблеми впровадження інновацій та перспективи розвитку освітньої системи України.

Ключові слова: інформаційні технології, модернізація, перед вища освіта, інтерактивне навчання, змішане навчання.

The article discusses an innovative approach to the educational process and the training of pre-higher education seekers, conditioned by modern learning conditions and the rapid development of artificial intelligence, changes in labor market demands, and the need for psycho-emotional support for participants in the educational process. The problems of innovation implementation and the prospects for the development of the Ukrainian educational system are identified.

Key words: *information technologies, modernization, pre-higher education, interactive learning, blended learning.*

Традиційна модель організації навчального процесу поступово втрачає ефективність. Сучасна система освіти повинна відповідати потребам суспільства, формувати конкурентоспроможну особистість, здатну до безперервного навчання, незалежно від місця перебування.

Сучасна педагогіка ґрунтується на принципах гуманізації, демократизації та інтеграції, а компетентність розглядається як здатність застосовувати знання в реальних життєвих ситуаціях. В цих умовах освіта переходить до необхідності підлаштовуватися під темп кожного здобувача освіти.

До зміни моделі навчання привели глобальні виклики сьогодення: розвиток штучного інтелекту, пандемія, збройні конфлікти та зміна когнітивних профілів здобувачів освіти, які краще сприймають інформацію через візуальні та інтерактивні канали.

Унаслідок активної цифровізації всіх сфер суспільного життя, організація освітнього процесу дедалі більше залежить від інноваційних технологій. Життя та освіта вимагають більш широкого використання технічних засобів і цифрових інструментів для формування світогляду особистості та удосконалення процесу навчання.

Стрімкий розвиток цифрових технологій зумовив активне впровадження штучного інтелекту, що стало найбільш радикальною зміною. Організація процесу тепер включає не лише традиційне навчання, а й навчання безпечній роботі з нейромережами.

Важливо не забороняти ШІ, а навчити правильно ним користуватися. Пояснити здобувачам освіти розуміння межі між допомогою ШІ та плагіатом, навчити правильно обирати цифрові платформи ШІ.

Сучасні платформи ШІ широко використовуються викладачами для створення динамічного графіка навчання, підлаштованого під особисті потреби кожного здобувача освіти, що дає можливість більше уваги приділяти особисто здобувачу освіти, а не паперовій роботі.

Такий підхід до організації освітнього процесу дає можливість перейти до особистісно орієнтованого навчання, яке передбачає врахування індивідуальних особливостей кожного здобувача освіти: здібностей, інтересів, темпу навчання, стилю мислення. Студент стає активним суб'єктом навчального процесу.

Сучасна інтерпретація цього підходу базується на чотирьох принципах:

- кожен учень є унікальним і має свій когнітивний стиль (хтось краще засвоює текст, хтось – схеми, хтось – малюнки).
- навчання спирається на набуті знання та вміння кожного.
- здобувач освіти має право вибору: темпу, рівня складності завдання, терміну та форми звітності.
- здобувач освіти має можливість оцінювати самого себе, а не лише чекати оцінки від викладача.

Одним із нових підходів в межах особистісно орієнтованого навчання є «навчальний контракт», укладаючи який, здобувач освіти разом із викладачем визначає цілі на семестр та обирає шляхи їх виконання.

Організація процесу за системою особистісно орієнтованого навчання вимагає створення безпечного середовища, при якому помилка сприймається як необхідний етап дослідження.

Зміна когнітивних профілів здобувачів освіти потребує використання методів, здатних підвищити мотивацію здобувачів освіти та зробити навчальний процес більш захопливим і результативним. Одним із таких підходів є гейміфікація – використання елементів гри в неігровому середовищі, зокрема в освіті. Такий метод дозволяє поєднувати навчання з інтерактивністю, змаганням і творчістю. Завдяки елементам гри навчання перестає сприйматися як обов'язок і набуває характеру цікавого виклику.

Гейміфікацію можна реалізовувати у вигляді навчальних квестів, змагання між командами, рольових сценаріїв, поділу тем на рівні проходження, заохочування за допомогою накопичення балів.

Через ігрові ситуації здобувачі освіти навчаються приймати рішення, аналізувати помилки та шукати альтернативні шляхи розв'язання проблем. Але для досягнення кращого результату, важливо використовувати гейміфікацію як доповнення до традиційних методів, а не як їх заміну.

В умовах пандемії COVID-19 та воєнного стану стало актуальним використання гібридного навчання, яке поєднує гнучкість технологій та соціальну взаємодію. Таке навчання поєднує традиційне очне здобуття знань з дистанційними технологіями, забезпечуючи гнучкість, доступність і персоналізацію освітнього процесу.

Гібридне навчання дає можливість здобувачам освіти не переривати його під час виникнення надзвичайних ситуацій, обирати формат участі залежно від обставин, переглядати матеріал повторно, отримувати знання з будь-якої точки світу, зберігаючи при цьому соціальну взаємодію.

Сучасна освітня система України перебуває в умовах активної трансформації, одним із ключових напрямів якої є інклюзія, що перестала бути лише соціальним проєктом. Це високотехнологічний та методологічний підхід, який ґрунтується на принципах рівності та створення безбар'єрного освітнього середовища та зміну підходів до навчання, виховання та оцінювання.

Інклюзія формує нову культуру взаємодії, де різноманітність сприймається як ресурс розвитку. Головною інновацією інклюзії є принцип, який базується на ідеї, що те, що необхідно для одного, корисно для всіх. Він передбачає різноманітність способів подачі: наприклад, текст підручника дублюється аудіо та відео супроводом з субтитрами. Це дає можливість краще засвоювати інформацію не лише здобувачам з особовими освітніми проблемами, а й візуалам та тим, хто краще сприймає інформацію на слух. При такому підході здобувачі освіти мають можливість обирати форми та час виконання завдань.

Інклюзія як інноваційний підхід до організації навчального процесу забезпечує рівні можливості для всіх здобувачів освіти та сприяє формуванню гуманістичної моделі освіти. Вона передбачає системні зміни в організації навчання, впровадження сучасних технологій і розвиток партнерської взаємодії.

Інноваційні підходи сьогодні – це не просто набір інструментів, а повна зміна архітектури навчання. Інноваційність сучасного навчання полягає у переході від лінійної структури (урок-перерва-урок) до мережевої та адаптивної структури. Це архітектурний та методичний підхід, де простір школи трансформується під потреби здобувача освіти, що дозволяє навчатися в будь-який час та в будь-якому місці.

Підсумовуючи розгляд новітніх підходів до організації навчального процесу, можна стверджувати, що ми перебуваємо на етапі фундаментальної зміни освітньої філософії. Інноваційні підходи до організації навчального процесу є закономірною відповіддю освітньої системи на виклики сучасного суспільства. Вони спрямовані на забезпечення рівного доступу до якісної освіти, формування ключових компетентностей і розвиток особистості відповідно до її індивідуальних потреб та можливостей.

Освіта 2026 року остаточно трансформувалася з механізму передачі готових знань у складну, живу екосистему, де технології та гуманізм працюють у синергії.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Биков В. Ю. Цифрова трансформація суспільства і розвиток комп'ютерно-технологічної платформи освіти і науки. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2023. Т. 94, № 2. С. 1–25.
2. Бех І. Д. Особистісно орієнтований підхід у вихованні: наук.-практ. посіб. Київ : Либідь, 2018. 344 с.
3. Колупасва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта: від основ до практики: навч.-метод. посіб. Київ : Атопол, 2021. 152 с.

ФОРМАЛЬНА ВІДКРИТІСТЬ І ФАКТИЧНА НЕДОСТУПНІСТЬ: ЦИФРОВА ДОСТУПНІСТЬ У ПАРАДИГМІ ВІДКРИТОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ

Розглянуто цифрову доступність як фундаментальний детермінант реалізації принципів відкритої науки в контексті освіти дорослих. Обґрунтовано, що формальна відкритість наукових та освітніх ресурсів не гарантує їх фактичної доступності, а цифрова доступність забезпечує перехід від декларативної відкритості до реального використання знань. Запропоновано концептуальну модель, що відображає взаємозв'язок відкритої науки, формальної відкритості, цифрової доступності та освіти дорослих.

Ключові слова: відкрита наука; цифрова доступність; освіта дорослих; навчання впродовж життя; відкриті освітні ресурси; цифрове освітнє середовище.

The paper examines digital accessibility as a key pedagogical condition for implementing the principles of open science in the context of adult education. It is argued that the formal openness of scientific and educational resources does not guarantee their actual accessibility, whereas digital accessibility facilitates the transition from declarative openness to the practical use of knowledge. A conceptual model illustrating the relationship between open science, formal openness, digital accessibility, and adult education is proposed.

Key words: open science; digital accessibility; adult education; lifelong learning; open educational resources; digital learning environment.

У сучасному науковому дискурсі відкрита наука розглядається не просто як технічний протокол доступу до результатів досліджень, а як нова парадигма організації наукової та освітньої діяльності, що докорінно змінює традиційні уявлення про роль університетів, дослідників і користувачів знань. Вона передбачає прозорість на всіх етапах наукового процесу – від планування досліджень і збирання даних до поширення результатів і їх використання в освітній та професійній діяльності. У цьому контексті відкритість трактується як умова підвищення якості науки, її прозорості та суспільної значущості.

У рекомендаціях ЮНЕСКО з відкритої науки підкреслюється, що відкритість має бути тісно пов'язана з принципами рівності, інклюзивності та справедливості, а доступ до знань – розглядатися як суспільне благо. Важливим є те, що відкритість у цьому документі орієнтована не виключно на академічну спільноту, а на широкі групи користувачів, зокрема освітян, фахівців-практиків і громадян у контексті навчання впродовж життя [2]. Таким чином, уже на рівні міжнародних стратегічних документів простежується зв'язок між відкритою наукою та освітою дорослих як соціально значущими процесами. Без інтеграції в систему освіти дорослих відкрита наука ризикує залишатися елітарною, тоді як освіта дорослих без відкритої науки втрачає сучасний зміст і доступ до актуального наукового знання.

Разом із тим, у практиках реалізації відкритої науки спостерігається тенденція до її звуженого трактування – переважно як політики відкритого доступу до публікацій і даних. Такий підхід, хоча й важливий, однак не охоплює повною мірою педагогічний і користувацький вимір відкритості, що стає особливо проблематичним у цифровому середовищі. Аналіз наукових праць [3; 4; 6], присвячених впровадженню відкритої науки в університетах, свідчить, що домінуючим залишається інституційно-організаційний підхід, який створює ілюзію доступності за відсутності реального інклюзивного інструментарію. У межах цього підходу відкритість ототожнюється з наявністю репозитаріїв, відкритих журналів, політик відкритого доступу та технічної інфраструктури для зберігання й поширення наукових матеріалів. Зокрема, у дослідженнях, присвячених відкритій науці в

університетському середовищі, підкреслюються переваги відкритого доступу для розвитку науки й освіти, підвищення видимості досліджень та інтеграції університетів у міжнародний науковий простір [4].

Однак такий підхід практично не торкається питання того, як саме відкриті ресурси використовуються реальними користувачами та чи є вони доступними для різних груп дорослих у контексті навчання впродовж життя. Формальна відкритість у цьому випадку означає відсутність фінансових або правових обмежень, але не враховує когнітивних, інформаційних і педагогічних бар'єрів, які виникають під час взаємодії з цифровими ресурсами. У результаті відкриті ресурси можуть існувати у публічному просторі, але залишатися малозрозумілими, складними або непридатними для ефективного використання. Саме ця ситуація дозволяє говорити про феномен фактичної недоступності, який не суперечить формальній відкритості, а співіснує з нею, підриваючи її соціальний і освітній потенціал.

У цифрову епоху освіта дорослих стає одним із центральних напрямів розвитку вищої освіти. Сучасні університети дедалі активніше виконують функцію центрів навчання впродовж життя, забезпечуючи можливості для професійного розвитку, перепідготовки та самоосвіти дорослих. Аналітичні огляди трансформації вищої освіти в умовах цифровізації вказують на активне обговорення технологічно підтриманого навчання впродовж життя і роль цифрових технологій у формуванні нових форм навчання та організації освітньої діяльності [1]. Для дорослих суб'єктів навчання відкриті наукові публікації, електронні бібліотеки, репозитарії та відкриті освітні ресурси стають не доповненням, а базовим джерелом знань. Водночас доросла аудиторія суттєво відрізняється від традиційних студентів за рівнем цифрових компетентностей, навчального досвіду, мотивації та умов залучення до навчання. Ця різномірність зумовлює потребу в особливих підходах до організації цифрового освітнього середовища.

Дослідження цифровізації освітнього процесу у закладах вищої освіти демонструють, що цифрові технології відкривають нові можливості для індивідуалізації навчання, гнучкості освітніх траєкторій та поєднання формального, неформального й інформального навчання. Разом із тим, науковці звертають увагу на низку ризиків цифровізації, пов'язаних із перевантаженням даними, складністю цифрових середовищ і нерівним доступом до цифрових ресурсів [6]. Для освіти дорослих ці ризики є особливо значущими, оскільки такі особи часто поєднують навчання з професійною діяльністю та мають обмежені часові ресурси. Використання складних, перевантажених або погано структурованих цифрових ресурсів знижує мотивацію до навчання і фактично обмежує доступ до відкритих освітніх можливостей.

У цьому контексті цифрова доступність набуває статусу ключової педагогічної категорії, що дозволяє поєднати ідеї відкритої науки та освіти дорослих. На відміну від вузького технічного трактування, цифрова доступність у межах даного дослідження розглядається як комплексна характеристика цифрового освітнього та наукового середовища. Пропонуємо виокремити три стратегічні виміри цифрової доступності, що базуються на міжнародних стандартах вебдоступності (WCAG) [7]:

- інформаційно-навігаційна доступність, що передбачає прозорість архітектури ресурсу, відповідність принципам керованості та інтуїтивність шляхів пошуку необхідних знань.
- когнітивно-стилістична доступність, яка вимагає відповідності форм подання даних різним стилям сприйняття, зрозумілості структури контенту та усунення надмірного «академічного герметизму», що часто стає бар'єром для суб'єктів навчання впродовж життя.
- методична доступність, що передбачає наявність інструментів інтелектуальної підтримки, коментарів, глосаріїв та адаптивних механізмів, які допомагають у засвоєнні складного наукового контенту без безпосередньої допомоги фахівця.

Запропоновану логіку взаємозв'язку відкритої науки, формальної відкритості та освіти дорослих узагальнено на рис. 1, де цифрова доступність представлена як системна умова переходу від декларативної відкритості до фактичного доступу до знань.

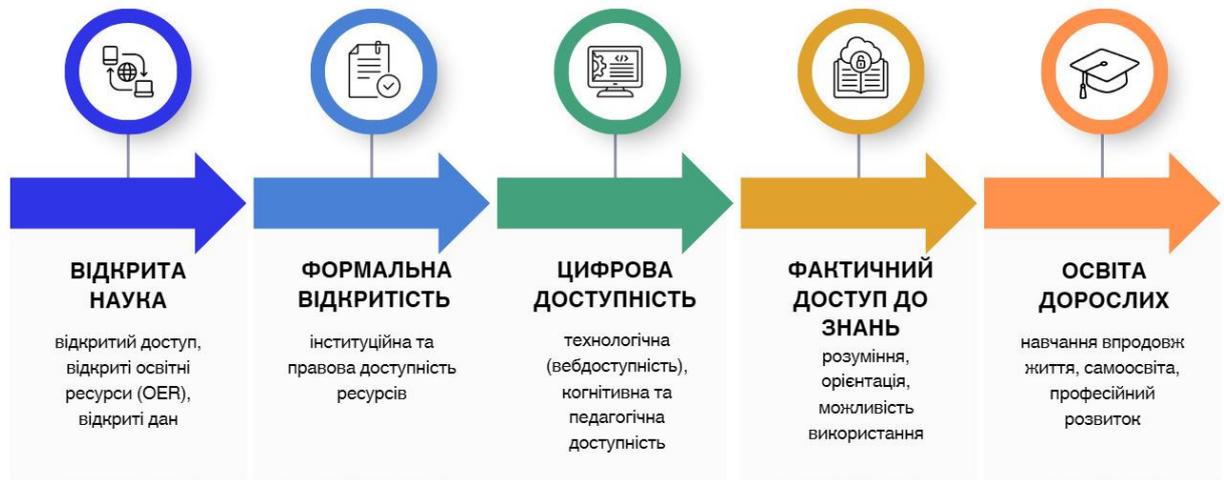

Рис. 1. Цифрова доступність як умова переходу від формальної відкритості відкритої науки до фактичного доступу в освіті дорослих

Такий підхід дозволяє розглядати цифрову доступність як фундаментальну умову педагогічної ефективності відкритих ресурсів. Відкриті наукові й освітні матеріали, створені без урахування принципів цифрової доступності, ризикують залишитися не тільки формально відкритими, але й фактично інертними у контексті їх реального засвоєння. На національному рівні розвиток відкритої науки визначається як стратегічний напрям модернізації наукової та освітньої діяльності, що знайшло своє відображення у державних стратегіях цифровізації. Зокрема, аналогічні орієнтири зафіксовані у Концептуальних засадах розвитку відкритої науки в НАПН України на 2024–2030 роки, де підкреслюється необхідність створення сучасного науково-освітнього простору, інтегрованого у світову інфраструктуру знань [5].

Водночас у цих документах цифрова доступність розглядається переважно опосередковано, без чіткого педагогічного аналізу її ролі в освіті дорослих. Це створює методологічну прогалину між задекларованими цілями відкритої науки та реальними умовами використання відкритих ресурсів користувачами. Поєднання відкритої науки та освіти дорослих у межах концепції цифрової доступності дозволяє переосмислити відкритість як реальну можливість використання знань, а не лише як формальний статус ресурсів. Цифрова доступність у цьому контексті виступає умовою переходу від декларативної відкритості до фактичної реалізації принципів відкритої науки в системі навчання впродовж життя та може розглядатися як показник якості сучасної освіти дорослих і зрілості відкритої науки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Hakansson Lindqvist M., Mozelius P., Jaldemark J., Cleveland Innes M. Higher education transformation towards lifelong learning in a digital era – a scoping literature review. *International Journal of Lifelong Education*, 2024. Vol. 43(1). P. 24–38. <https://doi.org/10.1080/02601370.2023.2279047>.
2. UNESCO. UNESCO Recommendation on Open Science. DOI: <https://doi.org/10.54677/MNMH8546>.
3. Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду з підвищення дослідницької спроможності університетів України в умовах війни та повоєнного відновлення у контексті

імплементції концепції «Відкрита наука»: препринт (аналітичні матеріали) / В. Луговий, І. Драч, О. Петроє, В. Зінченко, Ю. Мелков, І. Жилияєв, І. Регейло, В. Камишин, Н. Базелюк; за ред. В. Лугового, О. Петроє. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2022. 147 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/369018090_Analiz_providnogo_vitciznanogo_ta_zarubiznogo_dosvidu_z_pidvisenna_doslidnickoi_spromoznosti_universitetiv_Ukraini_v_umovah_vijni_ta_povoennogo_vidnovlenna_u_konteksti_implementacii_koncepcii_Vidkrita [accessed Feb 10 2026].

4. Драч І. Відкрита наука в університетах: цілі та переваги. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2025. Т. 1, № 50. С. 90–93. DOI: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.50.90-93>.

5. Концептуальні засади розвитку відкритої науки в НАПН України на 2024-2030 роки / І. Драч та ін. *Herald of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine*. 2024. Т. 6, № 2. С. 1–6. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6209>.

6. Савіцька В. Цифровізація освітнього процесу у закладах вищої освіти: ризики і перспективи в сучасних умовах. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2022. №59. С. 76–85. DOI: <https://doi.org/10.34142/2312-1548.2022.59.07>.

7. Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.1. W3C Recommendation. URL: <https://www.w3.org/TR/WCAG21/>.

УДК 37.091.33:811

Ірина Чорновіл
(Нікополь)

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА ЗАНЯТТЯХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розглянуто проблему формування навичок критичного мислення у процесі навчання іноземної мови. Обґрунтовано актуальність розвитку критичного мислення в умовах компетентнісно-орієнтованої освіти та зростання обсягів інформації в сучасному суспільстві. Проаналізовано наукові підходи до визначення поняття «критичне мислення», окреслено його основні характеристики, структурні компоненти та функції.

Ключові слова: критичне мислення, компетентнісний підхід, інтерактивні методи навчання, мовленнєва компетентність.

The article addresses the issue of developing critical thinking skills in the process of foreign language teaching. The relevance of critical thinking development in the context of competency-based education and the rapid growth of information in modern society is substantiated. Scientific approaches to defining the concept of “critical thinking” are analyzed, and its main characteristics, structural components and functions are outlined.

Key words: critical thinking, competency-based approach, interactive teaching methods, communicative competence.

Сучасні соціокультурні та освітні процеси характеризуються стрімким розвитком інформаційних технологій, зростанням обсягів інформації та необхідністю її критичного осмислення. У таких умовах традиційна модель навчання, орієнтована переважно на відтворення знань, втрачає свою ефективність. Натомість актуалізується потреба у формуванні особистості, здатної до самостійного мислення, аналізу та оцінювання інформації, а також до відповідального прийняття рішень.

Особливе місце у цьому процесі займає навчання іноземної мови, яке передбачає не лише засвоєння мовних знань, а й активну комунікативну та пізнавальну діяльність.

Формування навичок критичного мислення на заняттях іноземної мови дозволяє поєднати розвиток мовленнєвої компетентності з удосконаленням когнітивних умінь здобувачів освіти, що зумовлює актуальність даного дослідження.

Проблема розвитку критичного мислення широко представлена у працях вітчизняних і зарубіжних учених. Зокрема, Р. Енніс визначає критичне мислення як рефлексивне та обґрунтоване мислення, спрямоване на прийняття рішень. Д. Халперн розглядає його як цілеспрямований когнітивний процес, що ґрунтується на логіці, аналізі та оцінюванні аргументів. Українські дослідники (О. Пометун, С. Сисоєва, І. Бахов та ін.) акцентують увагу на педагогічному потенціалі критичного мислення та можливостях його формування в освітньому процесі [1, с. 265].

Водночас аналіз наукових джерел засвідчує, що питання розвитку критичного мислення у процесі навчання іноземної мови потребує подальшого дослідження, зокрема щодо визначення ефективних методів і прийомів його формування в умовах сучасної освіти.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та аналіз методів формування навичок критичного мислення на заняттях іноземної мови в контексті компетентнісного підходу.

Критичне мислення є складним багатокомпонентним утворенням, що включає здатність аналізувати інформацію, інтерпретувати її зміст, оцінювати аргументи та формулювати власні обґрунтовані висновки. У процесі навчання іноземної мови ці вміння реалізуються через мовленнєву діяльність, що поєднує когнітивні та комунікативні процеси [1, с. 378].

Заняття з іноземної мови створюють сприятливі умови для розвитку критичного мислення завдяки використанню різноманітних текстових, аудіо- та відеоматеріалів. Робота з автентичними текстами дозволяє здобувачам освіти аналізувати реальні мовленнєві ситуації, визначати основну ідею тексту, виявляти авторську позицію та оцінювати достовірність поданої інформації. Такі завдання сприяють формуванню аналітичних та інтерпретаційних умінь.

Важливу роль у розвитку критичного мислення відіграють проблемно-орієнтовані завдання, що передбачають постановку відкритих запитань і пошук альтернативних шляхів їх розв'язання. У процесі виконання таких завдань здобувачі освіти навчаються формулювати гіпотези, аргументувати власну позицію та використовувати іноземну мову як інструмент мислення [4, с. 20].

Ефективним засобом формування критичного мислення у здобувачів освіти є організація дискусій та дебатів, які стимулюють активну комунікативну взаємодію. Участь у таких формах роботи не лише заохочує учнів до активного обговорення, а й сприяє розвитку умінь логічного мислення, аргументованого мовлення та навичок аналізу інформації.

Дискусії та дебати формують вміння висловлювати власну думку чітко та послідовно, оцінювати аргументи опонентів і робити власні висновки на основі фактів. Крім того, ці методи сприяють формуванню толерантного ставлення до різних точок зору, що є важливим компонентом соціальної компетентності та міжкультурної комунікації.

Особливої уваги заслуговує роль дискусій у розвитку міжкультурної компетентності, адже в умовах глобалізованого освітнього середовища здобувачі освіти часто працюють у змішаних групах, де потрібно враховувати культурні відмінності та шукати спільні точки взаєморозуміння. У цьому контексті дебати стають не лише засобом розвитку критичного мислення, а й платформою для формування навичок конструктивного діалогу, емпатії та прийняття інших культурних перспектив.

Не менш значущою є проєктна діяльність іноземною мовою, яка дозволяє інтегрувати знання з різних галузей та стимулює розвиток самостійності й відповідальності здобувачів освіти. Робота над проєктами передбачає пошук, аналіз, оцінку та синтез інформації з різних джерел, що є важливою складовою критичного мислення. Така діяльність допомагає

учням навчитися розпізнавати достовірні й недостовірні джерела, критично оцінювати отриману інформацію та приймати обґрунтовані рішення на основі аналізу даних.

Проектна діяльність також сприяє розвитку комунікативних навичок, оскільки учасники проєктів повинні обговорювати власні ідеї, координувати дії команди, аргументовано захищати результати своєї роботи. Крім того, інтеграція знань з різних предметів під час виконання проєктів дозволяє учням бачити взаємозв'язок між дисциплінами, стимулює гнучкість мислення та формує компетенції, необхідні для успішної професійної діяльності.

Таким чином, дискусії, дебати та проектна діяльність є комплексними педагогічними засобами, які одночасно розвивають когнітивні, соціальні та комунікативні компетентності здобувачів освіти. Вони формують вміння критично мислити, аналізувати й оцінювати інформацію, аргументовано висловлювати власну позицію та приймати альтернативні точки зору. У сучасному освітньому процесі саме поєднання інтерактивних методів і практико-орієнтованих завдань дозволяє ефективно готувати учнів до самостійного навчання та професійної діяльності в умовах інформаційного суспільства [2, с. 74].

Слід зазначити, що не менш значущими є рефлексивні методи навчання, зокрема написання есе, ведення рефлексивних щоденників та самооцінювання. Ці методи стимулюють глибоке осмислення власного навчального процесу, дозволяють студентам аналізувати власні помилки та досягнення, а також визначати сильні й слабкі сторони у засвоєнні матеріалу. Завдяки регулярній рефлексії формується здатність до самоконтролю та саморегуляції, що є ключовим для розвитку автономного навчання та критичного мислення. Крім того, рефлексивні практики сприяють розвитку емоційної компетентності та усвідомленого ставлення до власних навчальних стратегій, що, в свою чергу, підвищує мотивацію та ефективність навчання.

Викладач іноземної мови відіграє ключову роль у формуванні критичного мислення, виступаючи не лише джерелом знань, а й фасилітатором навчального процесу. Він створює умови для активної пізнавальної діяльності, стимулює постановку запитань, заохочує до обговорення та підтримує ініціативу здобувачів освіти. Використання відкритих запитань, проблемних ситуацій та інтерактивних методів навчання сприяє розвитку мисленнєвої активності та автономії навчання [3, с. 165].

Отже, можемо зробити висновки, що формування навичок критичного мислення на заняттях іноземної мови є важливою складовою сучасного освітнього процесу. Систематичне використання інтерактивних, проблемно-орієнтованих і рефлексивних методів навчання сприяє розвитку мовленнєвої компетентності, підвищенню навчальної мотивації та формуванню здатності до самостійного аналізу й оцінювання інформації.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці та експериментальній перевірці методик формування критичного мислення у процесі вивчення іноземних мов.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Енніс Р. Критичне мислення: теорія і практика. Київ: Освіта, 2018. 450 с.
2. Пометун О. І. Формування критичного мислення учнів: теорія і практика. Київ: Літера ЛТД, 2017. 96 с.
3. Сисоева С. О. Інтерактивні технології навчання у вищій школі. Київ: ВД «Едельвейс», 2018. 220 с.
4. Бахов І. С. Критичне мислення як педагогічна категорія. *Педагогіка і психологія*. 2020. № 2. С. 15–22.

ІНТЕГРАЦІЯ МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННЯ КЛІНІЧНОГО МИСЛЕННЯ

У статті розглянуто роль математичної освіти у формуванні клінічного мислення здобувачів освіти медичного коледжу. Обґрунтовано, що математика є не лише інструментом для виконання розрахунків, а й потужним засобом розвитку логіки, аналітичного мислення, здатності до прогнозування та прийняття обґрунтованих рішень у клінічній практиці. Проаналізовано можливості інтеграції математичних знань у професійно-орієнтовані дисципліни, визначено дидактичні підходи та методи навчання, що сприяють формуванню клінічного мислення майбутніх медичних фахівців. Особливу увагу приділено практичній спрямованості математичної підготовки, міждисциплінарним зв'язкам та ролі викладача математики в освітньому процесі медичного коледжу.

Ключові слова: математична освіта, клінічне мислення, міждисциплінарна інтеграція, медичний коледж, професійна підготовка.

The article examines the role of mathematical education in the formation of clinical thinking among students of a medical college. It is substantiated that mathematics is not only a tool for performing calculations but also a powerful means of developing logical and analytical thinking, the ability to predict outcomes, and to make well-grounded decisions in clinical practice. The possibilities of integrating mathematical knowledge into professionally oriented disciplines are analyzed, and didactic approaches and teaching methods that contribute to the development of clinical thinking in future medical professionals are identified. Special attention is paid to the practical orientation of mathematical training, interdisciplinary connections, and the role of the mathematics teacher in the educational process of a medical college.

Key words: mathematical education, clinical thinking, interdisciplinary integration, medical college, professional training.

Сучасна система медичної освіти орієнтована не лише на засвоєння обсягу теоретичних знань і практичних умінь, а й на формування клінічного мислення як ключової професійної компетентності майбутнього медичного працівника. Клінічне мислення забезпечує здатність аналізувати стан пацієнта, інтерпретувати симптоми, результати обстежень, робити висновки та приймати обґрунтовані рішення в умовах обмеженого часу й неповної інформації.

У цьому контексті математична освіта в медичному коледжі часто сприймається студентами як другорядна або суто допоміжна дисципліна. Проте досвід викладання математики у медичному закладі освіти переконливо свідчить: саме математичні методи, логічні операції, робота з величинами та залежностями є фундаментом для розвитку системного та аналітичного мислення, без якого неможливе якісне клінічне мислення.

Метою цієї статті є теоретичне та практичне обґрунтування доцільності інтеграції математичної освіти у процес формування клінічного мислення студентів медичного коледжу, а також окреслення ефективних шляхів реалізації міждисциплінарних зв'язків між математикою та фаховими медичними дисциплінами.

Клінічне мислення – це складний інтелектуальний процес, що поєднує логічний аналіз, індуктивні й дедуктивні міркування, узагальнення, прогнозування та прийняття рішень. Воно формується поступово під час навчання і вдосконалюється в процесі практичної діяльності [2, с. 47].

Основними складовими клінічного мислення є:

- уміння аналізувати симптоми та синдроми;
- встановлення причинно-наслідкових зв'язків;
- інтерпретація кількісних і якісних показників (аналізи, тиск, пульс, дозування);
- оцінка ризиків і прогнозування перебігу захворювання;
- вибір оптимальної тактики дій.

Усі ці компоненти безпосередньо пов'язані з математичними поняттями: величина, відсоток, пропорція, функціональна залежність, статистична варіація, похибка вимірювань. Отже, розвиток клінічного мислення неможливий без ґрунтовної математичної підготовки.

Математика в медичному коледжі виконує подвійну функцію. З одного боку, вона забезпечує базову загальноосвітню підготовку, а з іншого – формує інтелектуальні вміння, необхідні для опанування професійних дисциплін.

До ключових математичних умінь, необхідних майбутньому медику, належать:

- виконання точних і приблизних обчислень;
- робота з пропорціями та відсотками;
- аналіз таблиць, графіків, діаграм;
- розуміння статистичних показників;
- логічне обґрунтування висновків.

Наприклад, розрахунок дози лікарського засобу залежно від маси тіла пацієнта, концентрації розчину або кратності введення безпосередньо ґрунтується на знаннях з математики. Помилка в обчисленнях може мати серйозні наслідки, що підкреслює відповідальність і значущість математичної підготовки.

Інтеграція математичної освіти з фаховими медичними дисциплінами є ефективним засобом формування клінічного мислення. Вона передбачає цілеспрямоване поєднання змісту навчальних предметів, орієнтацію на професійні задачі та реальні клінічні ситуації.

Найбільш тісні зв'язки математика має з такими дисциплінами:

- медична біологія;
- фармакологія;
- внутрішня медицина;
- медсестринська справа;
- громадське здоров'я та статистика.

Викладач математики, добираючи приклади та задачі, може використовувати медичний контекст: аналіз результатів лабораторних досліджень, динаміку температури тіла, зміну рівня глюкози в крові, статистику захворюваності.

Особливу роль відіграють задачі прикладного характеру, що моделюють професійну діяльність. Такі задачі сприяють:

- усвідомленню значущості математичних знань;
- розвитку логіки та критичного мислення;
- перенесенню знань у практичну площину.

Наприклад, задачі на обчислення швидкості інфузії, визначення індексу маси тіла, аналіз середніх статистичних показників захворюваності формують у студентів навички математичного аналізу клінічних даних.

Формування клінічного мислення потребує переосмислення традиційних підходів до викладання математики. Ефективними є такі дидактичні підходи:

1. Компетентнісний підхід

Навчання орієнтується не лише на засвоєння формул і алгоритмів, а на формування здатності застосовувати знання у професійних ситуаціях. Математика стає інструментом прийняття рішень.

2. Проблемне навчання

Постановка проблемних запитань і ситуацій стимулює пізнавальну активність студентів. Аналіз клінічних кейсів із математичною складовою розвиває навички міркування та аргументації.

3. Використання цифрових технологій

Застосування електронних таблиць, онлайн-калькуляторів, тестових платформ дає змогу моделювати реальні процеси, аналізувати великі обсяги даних та формувати інформаційну грамотність.

Викладач математики в медичному коледжі виступає не лише носієм знань, а й наставником, який формує професійне мислення студентів. Його завдання полягає у:

- демонстрації зв'язку математики з майбутньою професією;
- розвитку відповідальності за точність обчислень;
- формуванні культури логічного мислення;
- співпраці з викладачами фахових дисциплін.

Педагогічний досвід свідчить, що студенти значно охочіше навчаються, коли розуміють практичну цінність предмета та його роль у майбутній професійній діяльності.

Інтеграція математичної освіти у формування клінічного мислення є важливою умовою якісної підготовки майбутніх медичних працівників. Математика сприяє розвитку логіки, аналітичних умінь, точності та відповідальності – якостей, необхідних у клінічній практиці.

Отже, інтеграція математичної освіти у процес формування клінічного мислення студентів медичного коледжу є педагогічно обґрунтованою та професійно доцільною. Математика в системі медичної освіти виступає не лише загальноосвітньою дисципліною, а й важливим інструментом розвитку логічного, аналітичного та критичного мислення, необхідного для прийняття обґрунтованих клінічних рішень [1, с. 39].

У ході дослідження встановлено, що ключові компоненти клінічного мислення – аналіз симптомів, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, інтерпретація кількісних показників, оцінка ризиків і прогнозування – безпосередньо пов'язані з математичними поняттями та методами. Це підтверджує необхідність ґрунтовної математичної підготовки майбутніх медичних фахівців.

Доведено, що ефективна інтеграція математичних знань із фаховими медичними дисциплінами, використання прикладних задач професійного спрямування, проблемного навчання та цифрових технологій значно підвищують мотивацію студентів до навчання і сприяють перенесенню теоретичних знань у практичну діяльність.

Особлива роль у цьому процесі належить викладачеві математики, який виступає провідником між теоретичними знаннями та майбутньою професійною діяльністю студентів, формуючи культуру точності, відповідальності та логічного мислення. Таким чином, інтеграція математичної освіти є важливою умовою якісної професійної підготовки майбутніх медичних працівників та формування їх клінічного мислення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Боднар І. І. Математична підготовка майбутніх медсестер: сучасний стан і тенденції розвитку. 2022. № 1. С. 39-42.

2. Коваленко С.М. Математика в системі медичної освіти: виклики і перспективи. *Педагогічна теорія та практика*. 2021. № 2. С. 47-52.

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

У статті розкрито роль емоційного інтелекту педагога як чинника мотивації здобувачів освіти та ефективності навчального процесу. Охарактеризовано основні його складові та їх прояви у професійній діяльності викладача. Обґрунтовано значення емоційної компетентності для створення психологічно безпечного й підтримувального освітнього середовища.

Ключові слова: емоційний інтелект, емпатія, емоції, комунікація, самопізнання, самомотивація, соціальні навички

The article reveals the role of a teacher's emotional intelligence as a factor in motivating learners and enhancing the effectiveness of the educational process. The main components of emotional intelligence and their manifestations in professional teaching practice are characterized. The significance of emotional competence for creating a psychologically safe and supportive educational environment is substantiated.

Key words: emotional intelligence, empathy, emotions, communication, self-awareness, self-motivation, social skills.

Освіта XXI століття орієнтується на гуманістичні цінності та визнання людини ключовим чинником суспільного розвитку. Тому у сучасних умовах пріоритетом стає не лише передача знань, а формування цілісної, відповідальної та психологічно стійкої особистості.

У цьому контексті особливого значення набуває емоційний інтелект, що допомагає усвідомлювати й регулювати власні емоції, розуміти емоційний стан інших та будувати конструктивну взаємодію. Саме розвиток емоційного інтелекту (ЕІ) педагога й здобувачів освіти є важливим чинником формування гуманістичного освітнього простору та допомагає дати відповіді викликам сучасного суспільства.

Проблема розвитку емоційного інтелекту активно вивчається вітчизняними та зарубіжними дослідниками з 90-х рр. XX ст. Джон Меєр і Пітер Саловей вперше науково обґрунтували теорію емоційного інтелекту та запропонували підходи до його вимірювання. Згодом Деніел Гоулман у книзі «Емоційний інтелект» довів, що рівень розвитку ЕІ є важливим чинником професійного успіху в різних сферах діяльності. Особливого значення в педагогічній науці набули дослідження емоційного інтелекту вчителя, які здійснюють, зокрема, Роланд Тормей та Робін Стерн, акцентуючи увагу на його ролі у формуванні ефективної педагогічної взаємодії, емоційно безпечного освітнього середовища та професійного благополуччя педагога. Вітчизняні дослідники Н. Чувасова та М. Пантюк зазначали ЕІ як важливий чинник для розвитку професійних компетенцій педагога.

У педагогічній практиці ЕІ стає здатністю усвідомлювати власні емоції та емоції інших, регулювати їх і використовувати отриману емоційну інформацію в процесі взаємодії. Педагог, що керується засадами ЕІ у своїй діяльності добре розпізнає емоційний стан здобувачів освіти, що допомагає вчасно зняти напруження, запобігти зниженню мотивації та доцільно реагувати на стресові ситуації.

Проте ЕІ не є вродженою рисою особистості – він формується й розвивається подібно до інших інтелектуальних здібностей у процесі навчання та соціальної взаємодії. Ще Пітер Саловей визначив п'ять його базових складових: самопізнання, саморегуляцію, мотивацію, емпатію та соціальні навички. У сукупності вони становлять основу емоційної

компетентності педагога та визначають його здатність до ефективної міжособистісної взаємодії. Саме тому доцільним є детальний розгляд кожного з означених компонентів у контексті професійної діяльності педагога, оскільки їх сформованість безпосередньо впливає на результативність педагогічної взаємодії, психологічний клімат освітнього середовища та успішність навчального процесу.

Процес формування ЕІ педагога розпочинається з самопізнання, тобто здатності визначення емоції. У професійній діяльності викладач приходить в аудиторію з певним емоційним фоном, який, незалежно від його усвідомлення, передається здобувачам освіти через інтонацію, міміку, поведінку та стиль спілкування. Неусвідомлені негативні емоції можуть спричиняти напруження в групі та знижувати ефективність навчальної взаємодії. Саме тому важливо своєчасно усвідомити та вербалізувати власну емоцію, назвати її, оскільки точна ідентифікація дає змогу зрозуміти причину переживань. Практичним способом формування цієї здатності є цілеспрямоване самоспостереження – постановка запитання про власний поточний стан і співвіднесення емоцій із тілесними реакціями. Додатковим засобом розвитку емоційної диференціації може слугувати аналіз емоційних проявів персонажів художніх фільмів, що розширює емоційний словник і навички розпізнавання переживань. Називання емоції знижує її інтенсивність і створює умови для свідомої саморегуляції замість імпульсивного реагування.

Визначену емоцію важливо не лише усвідомити, а й навчитися нею керувати. Пітер Саловей окреслив цю здатність як саморегуляцію – уміння обирати адекватну форму реагування, коли людина контролює емоцію, а не навпаки. У педагогічній діяльності це проявляється, зокрема, у здатності замість імпульсивної реакції на проблемну ситуацію проаналізувати її причини та обрати конструктивну стратегію взаємодії зі здобувачами освіти, що підтримує довіру й сприяє відповідальності. Ефективним механізмом розвитку саморегуляції є коротка свідомо пауза, поєднана з диханням або переключенням уваги на просту дію, що знижує інтенсивність емоційної реакції та активізує раціональне мислення. До прийомів відтермінування емоційної відповіді належить і принцип «переживу це завтра», художньо ілюстрований образом Скарлетт О'Хара з роману Віднесені вітром, який демонструє можливість збереження внутрішньої рівноваги через свідоме відкладення реакції.

Наступною складовою ЕІ є самомотивація – здатність свідомо спрямовувати власні емоції та імпульси на досягнення довгострокових цілей, зберігаючи внутрішню стійкість навіть за відсутності швидких результатів чи зовнішнього схвалення. У педагогічній діяльності цей компонент має особливе значення, адже викладач виступає емоційним і ціннісним орієнтиром для студентів: його зацікавленість, залученість і смислова визначеність безпосередньо впливають на навчальну мотивацію аудиторії. Розвитку самомотивації сприяють усвідомлення особистісних професійних смислів, постановка реалістичних цілей і їх поетапна реалізація, що забезпечує відчуття поступу, підтримує інтерес до діяльності та формує стійку внутрішню мотивацію педагога як чинник активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти.

Підтримці самомотивації сприяють прості психологічні стратегії: візуалізація професійного успіху, фіксація власних досягнень і взаємодія з підтримувальним професійним середовищем. Усвідомлення особистісного прогресу та значущості власної діяльності посилює віру у власні можливості й забезпечує стійкість мотивації викладача, що безпосередньо впливає на зацікавленість студентів навчанням.

Наступною складовою ЕІ є емпатія – здатність розпізнавати емоційні стани інших і враховувати їх у професійній взаємодії. У педагогічній практиці вона реалізується через уважне спостереження, емоційно чутливе реагування та емпатичне слухання, яке передбачає повну присутність у спілкуванні, уточнення змісту висловлювань і коректне вербалізування почуттів співрозмовника. Такий підхід знижує напруження, попереджає конфлікти та формує атмосферу довіри й психологічної безпеки.

Вже на основі описаних вище складових ЕІ формуються соціальні навички – здатність ефективно комунікувати, будувати партнерські взаємини, керувати групою динамікою й конструктивно розв'язувати конфлікти. Вони інтегрують попередні компоненти емоційного інтелекту й визначають якість педагогічної взаємодії. Розвинені соціальні навички дають змогу викладачеві не лише передавати знання, а й формувати культуру співпраці, взаємоповаги та активної участі студентів у навчальному процесі.

Соціальні навички педагога виявляються у здатності вести конструктивний діалог зі здобувачами освіти, враховувати особливості групової динаміки, знаходити безконфліктні способи розв'язання проблемних ситуацій, формувати атмосферу партнерської взаємодії та демонструвати зразки професійної поведінки. Саме ці вміння забезпечують ефективну комунікацію, підтримують навчальну активність студентів і сприяють формуванню довірливого освітнього середовища.

Отже, емоційний інтелект постає невід'ємною складовою професійної компетентності сучасного педагога, що визначає якість педагогічної взаємодії, ефективність навчального процесу та рівень мотивації здобувачів освіти. Розвиток самопізнання, саморегуляції, самомотивації, емпатії та соціальних навичок забезпечує здатність викладача свідомо керувати власними емоційними станами, конструктивно реагувати на педагогічні ситуації та вибудовувати довірливі взаємини зі студентами. Сформованість цих компонентів сприяє створенню психологічно безпечного освітнього середовища, активізації пізнавальної діяльності та гармонійному розвитку особистості здобувачів освіти. Таким чином, цілеспрямований розвиток емоційного інтелекту педагога слід розглядати як стратегічний напрям модернізації сучасної освіти та важливу умову підвищення її якості.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Карузо Д., Саловей П. Емоційний інтелект керівника. Київ: Самміт-книга, 2016.
2. Stern R. *The Gaslight Effect Recovery Guide: Your Personal Journey Toward Healing from Emotional Abuse*, 2023.
3. Пантюк М., Садова І., Ілляш С., Синьчук, О. Емоційний інтелект як основа професійної успішності вчителя початкових класів. *Молодь і ринок*. 2024. №4. С. 7–11.
4. Чувасова Н. О. Теоретичні і методичні засади розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів початкової школи : монографія. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2016. 404 с.

ПСИХОЛОГІЯ

УДК 378.015.3-057.875:005.32

Катерина Бугайчук, Діана Логвінова
(Львів)

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ МОЛОДІ ТА ФАКТОРИ ЇЇ РОЗВИТКУ

У статті досліджується навчальна мотивація молоді як чинник ефективного засвоєння знань і досягнення навчальних цілей. Метою роботи було вивчення особливостей внутрішньої та зовнішньої мотивації студентської молоді, а також їх зв'язку з потребою в досягненні успіху й емоційною стабільністю з урахуванням статевих відмінностей.

Дослідження проведено із застосуванням опитувальника SMS-28 (в адаптації Х. Б. Чопко), методики Ю. М. Орлова та методики Г. Айзенка. Статистичну обробку даних здійснено за допомогою коефіцієнта кореляції Пірсона та U-критерію Манна-Уїтні. Вибірку склали 47 студентів віком 17-20 років.

Отримані результати засвідчили провідну роль внутрішньої мотивації у досягненні навчальних цілей та тенденцію до її вищого рівня у дівчат. Висунуті гіпотези підтвердилися частково.

Ключові слова: навчальна мотивація, внутрішня і зовнішня мотивація, потреба у досягненні успіху, емоційна стабільність, студентська молодь.

The article examines learning motivation among young people as a factor in effective knowledge acquisition and the achievement of educational goals. The aim of the study was to investigate the characteristics of intrinsic and extrinsic motivation in student youth, as well as their relationship with the need for achievement and emotional stability, taking gender differences into account.

The study was conducted using the SMS-28 questionnaire (adapted by Kh. B. Chopko), Yu. M. Orlov's Need for Achievement Scale, and G. Eysenck's Emotional Stability Scale. Statistical data analysis was carried out using Pearson's correlation coefficient and the Mann-Whitney U test. The sample consisted of 47 students aged 17-20.

The results confirmed the leading role of intrinsic motivation in achieving educational goals and revealed a tendency toward higher levels of intrinsic motivation among female students. The proposed hypotheses were partially confirmed.

Keywords: learning motivation, intrinsic and extrinsic motivation, need for achievement, emotional stability, student youth.

Навчальна мотивація відіграє ключову роль у процесі пізнання та опанування знань, саме вона стимулює інтерес до навчання, заохочує до саморозвитку й пошуку нових можливостей. Вона сприяє формуванню важливих особистісних і вольових якостей – самодисципліни, відповідальності, наполегливості, цілеспрямованості, ініціативності та творчого підходу. Завдяки цьому людина зміцнює впевненість у собі, усвідомлює власні ресурси та потенціал, що забезпечує внутрішню готовність до засвоєння знань і підтримує прагнення до навчання. У підсумку це розширює життєві перспективи та створює передумови для успішного майбутнього.

У сучасному молодіжному середовищі дедалі частіше спостерігається зниження інтересу до навчання, що позначається як на особистісному становленні молодих людей, так і на перспективах розвитку суспільства загалом. Таке ставлення до навчальної діяльності нерідко формується ще в ранньому віці під впливом різноманітних соціальних чинників. Зокрема, для багатьох важливу роль відіграє підтримка з боку батьків: її нестача

може призводити до ослаблення навчальної мотивації. Також негативний вплив має практика постійного порівняння дитини з іншими, що здатне знизити рівень упевненості в собі та самооцінки, а відтак – і успішність у навчанні. Додатковим фактором є інтенсивний вплив медіасередовища та соціальних мереж, які ускладнюють концентрацію уваги, зменшують здатність до тривалого зосередження та знижують ефективність навчального процесу. Водночас важливим чинником збереження навчальної мотивації виступає емоційна стійкість, адже вона дозволяє регулювати емоційні реакції у складних ситуаціях, краще справлятися зі стресом, пов'язаним із дедлайнами та іншими навчальними вимогами, і сприяє продуктивнішому засвоєнню знань.

Навчальна мотивація розглядається як специфічна форма мотивації особистості. Мотиви навчальної діяльності охоплюють сукупність чинників, що спонукають людину до навчальної активності, зокрема потреби, цілі, ціннісні орієнтації, установки, почуття відповідальності, інтереси тощо. Існує значна кількість підходів до пояснення мотивації, кожен з яких по-різному інтерпретує причини активності людини та механізми формування її спрямованості на досягнення результатів.

Згідно з теорією справедливості Дж. Адамса, рівень мотивації особистості визначається тим, як вона оцінює отриману винагороду та порівнює її з винагородами інших людей, які виконують аналогічні завдання. При цьому беруться до уваги умови праці, соціальний статус, професійний досвід, рівень освіти, здібності й індивідуальні характеристики. У процесі такого порівняння формується відчуття справедливості або несправедливості, що безпосередньо впливає на мотивацію. Отже, рівність винагород, сприятлива атмосфера та відкритість інформації виступають важливими чинниками ефективної діяльності та підтримки мотивації [2].

Теорія мотивації-гігієни Ф. Герцберга ґрунтується на положенні про те, що успішність діяльності пов'язана з рівнем задоволеності, який формується в робочому середовищі. На думку дослідника, мотивація виникає насамперед у контексті досягнень і професійних успіхів. Розробці цієї теорії передували дослідження впливу як матеріальних, так і нематеріальних чинників на мотивацію, у результаті чого була запропонована двофакторна модель задоволеності працею. Першу групу становлять гігієнічні фактори, що охоплюють умови праці, безпеку, міжособистісні стосунки та соціальне середовище й відповідають базовим потребам. Другу групу утворюють мотиваційні фактори, пов'язані зі змістом діяльності, визнанням, досягненнями та можливостями розвитку, які відповідають вищим потребам особистості [1].

П. К. Блюменфельд, Т. М. Кемплер наголошують, що ключовими чинниками ефективності навчальної діяльності є не тільки мотивація учня але і його когнітивне залучення. Ці конструкти розглядаються як окремі, але взаємопов'язані. Мотивація визначається як внутрішнє прагнення розпочати та продовжувати навчальну діяльність, включно з цікавістю до навчання, вірою у власні сили та орієнтацією на досягнення успіху. Когнітивне залучення, у свою чергу, характеризується як готовність учня докладати розумових зусиль, застосовувати метапізнавальні стратегії та активно опановувати зміст навчання.

Автори наголошують, що навчальне середовище відіграє критичну роль: активні, змістовні завдання, проектна діяльність та проблемне навчання підвищують мотивацію та сприяють глибокому когнітивному залученню. При цьому мотивація та когнітивне залучення взаємно підсилюють одна одну, що, у поєднанні з емоційною стабільністю, забезпечує більш ефективне досягнення навчальних цілей [3].

Поряд із мотиваційними та когнітивними чинниками у вивченні навчальної мотивації важливе місце займають внутрішня та зовнішня мотивація діяльності, що визначаються як ключові детермінанти цілеспрямованої поведінки учнів. Е. Десі та Р. Раян [5] розрізняють внутрішню мотивацію, яка походить від особистого інтересу до діяльності, задоволення від її виконання та відчуття власної компетентності, та зовнішню мотивацію, яка стимулюється

нагадуваннями, оцінками, соціальним визнанням або зовнішніми винагородами. Така мотивація може сприяти початковій активності, але не завжди забезпечує глибоке когнітивне залучення.

Хекхаузен [4], акцентує на потребі досягнення успіху як центральному мотиві навчальної діяльності, який поєднує як внутрішні, так і зовнішні детермінанти поведінки. Дослідник підкреслює, що мотивація досягнення формується в умовах, де учень відчуває баланс між викликом та власними можливостями, що дозволяє досягати цілей і підтримувати емоційну стабільність.

Розгляд внутрішньої та зовнішньої мотивації у поєднанні з когнітивним залученням дає змогу комплексно оцінити чинники навчальної активності молоді. Внутрішня мотивація забезпечує стійкий інтерес і автономність у навчанні, тоді як зовнішня мотивація підтримує активність і дисципліну, особливо на початкових етапах засвоєння знань.

Метою нашого дослідження було вивчення особливостей навчальної мотивації у молоді, а також факторів, що впливають на її розвиток.

Ми припустили, що внутрішня та зовнішня навчальна мотивація молоді мають статеву специфіку та по-різному пов'язані з потребою у досягненні успіху й емоційною стабільністю: зростання внутрішньої мотивації супроводжується підвищенням потреби у досягненні успіху, тоді як зовнішня мотивація має статистично значущий зв'язок з рівнем емоційної стабільності.

Досягнення мети дослідження та перевірка висунутої гіпотези здійснювалися за допомогою комплексу психодіагностичного інструментарію, що включав: анкету; опитувальник SMS-28 (Luc G. Pelletier, Michelle Fortier, Robert J. Vallerand, Nathalie M. Brière, Kim M. Tuson, Marc R. Blais) в адаптації Х.Б. Чопко – для визначення рівнів внутрішньої та зовнішньої навчальної мотивації; методика "Потреба у досягненні мети. Шкала оцінки потреби в досягненні успіху" (Ю. М. Орлова); методика "Рівень власної емоційної стабільності" Г. Айзенка. Обробка результатів містила застосування коефіцієнта лінійної кореляції Пірсона та U-критерія Манна-Уїтні.

У дослідженні взяли участь 47 дівчат і хлопців віком від 17-20 років, що навчаються у Національному університеті "Львівська політехніка".

За результатами *методики SMS-28* встановлено, що у загальній вибірці найвищі середні показники зафіксовано за шкалою "Внутрішня мотивація: досягнення" ($M=18,32$; $SD=5,80$), тоді як найнижчі – за шкалою "Демотивація" ($M=11,46$; $SD=4,57$). Аналіз статевих відмінностей показав, що дівчата мають вищі показники як внутрішньої, так і зовнішньої мотивації порівняно з хлопцями, зокрема за шкалами "Внутрішня мотивація: досягнення" ($M=20,15$ проти $M=16,18$) та "Зовнішня мотивація: ідентифікація" ($M=17,80$ проти $M=15,18$). Водночас суттєвих статевих відмінностей за рівнем демотивації не виявлено.

У цілому мотиваційна структура вибірки характеризується переважанням середнього рівня вираженості мотивації. Найбільш представленою є внутрішня мотивація, що свідчить про орієнтацію досліджуваних на досягнення особистісних цілей, інтерес до процесу навчання та отримання задоволення від здобуття знань. Зовнішня мотивація мала помірну вираженість і пов'язувалася з такими чинниками, як оцінка та соціальне схвалення. Демотивація загалом є низькою, що вказує на достатній рівень сформованості навчальної мотивації.

Високий рівень внутрішньої мотивації до досягнення виявлено у 24,32% досліджуваних, що свідчить про прагнення долати труднощі та досягати поставлених результатів. Зовнішня мотивація найбільш виражена за шкалами ідентифікації та зовнішньої регуляції (по 18,92%), що підкреслює роль зовнішніх стимулів у навчальній діяльності.

Статевий аналіз показав, що як у дівчат, так і у хлопців переважає середній рівень мотивації, проте високі показники внутрішньої та зовнішньої мотивації частіше спостерігаються у дівчат. Зокрема, високий рівень внутрішньої мотивації до здобуття

досвіду зафіксовано у 30% дівчат і 23,53% хлопців. Низький рівень зовнішньої мотивації частіше виявляється у хлопців, особливо за шкалою ідентифікації. Демотивація в обох групах має низьку вираженість, дещо вищу у дівчат, що може бути пов'язано з більшою емоційною залученістю до навчального процесу.

Критерій U Манна-Уїтні засвідчив наявність статистично значущих відмінностей між групами за шкалою "Внутрішня мотивація: досягнення" ($U_{\text{емп}}=104$; $p \leq 0,05$). При цьому середній ранг у дівчат ($R=22,28$) перевищував відповідний показник у хлопців ($R=15,15$), що вказує на вищий рівень орієнтації на досягнення серед дівчат. За іншими шкалами статистично значущих відмінностей не виявлено, що підтверджує подібність загальної мотиваційної структури в обох групах.

Отже, за відсутності загальних відмінностей у рівні мотивації дівчата характеризувалися більш вираженою внутрішньою мотивацією до досягнення, що відображає більшу цілеспрямованість, орієнтацію на результат та прагнення до самореалізації в навчальній діяльності й подальшому професійному розвитку.

За методикою Ю. М. Орлова в загальній вибірці переважають низький і середній рівні потреби в досягненні (по 37,84%), тоді як високий рівень зафіксовано у 24,32% досліджуваних. Це вказує на помірний рівень сформованості мотивації до досягнення у більшості учасників.

Аналіз статевих особливостей показав, що для дівчат більш характерні середній (45%) і високий (30%) рівні потреби в досягненні, тоді як у хлопців домінує низький рівень (52,94%). Водночас перевірка за критерієм U Манна-Уїтні не виявила статистично значущих відмінностей між групами ($U_{\text{емп}} = 130,5$; $p = 0,223$).

Отже, можна говорити про наявність тенденції до вищої мотиваційної орієнтації на досягнення у дівчат за відсутності суттєвих гендерних відмінностей.

За методикою Г. Ю. Айзенка було оцінено емоційну стабільність досліджуваних. У більшості учасників зафіксовано низький рівень цього показника (56,76%), що проявляється у підвищеній тривожності, емоційній нестійкості та труднощах саморегуляції. Водночас у 43,24% вибірки виявлено високий рівень емоційної стабільності, який свідчить про здатність ефективно долати стресові ситуації.

Статевий аналіз показав подібний характер розподілу показників: у дівчат низький рівень емоційної стабільності становив 55%, у хлопців – 58,82%, тоді як високий рівень спостерігався у 45% та 41,18% відповідно. Це свідчить про відсутність виражених статевих відмінностей та загальну тенденцію до емоційної нестабільності у вибірці. Перевірка за критерієм U Манна-Уїтні також не підтвердила статистично значущих відмінностей між дівчатами та хлопцями ($U_{\text{емп}}=138$; $p \geq 0,05$).

Кореляційний аналіз показав наявність помірних позитивних зв'язків між потребою в досягненні мети та всіма формами внутрішньої мотивації, а також ідентифікаційною формою зовнішньої мотивації ($r \approx 0,31-0,33$). Це свідчить про провідну роль внутрішніх мотиваційних чинників у формуванні орієнтації на досягнення. Виявлено негативний зв'язок між потребою в досягненні та демотивацією ($r = -0,30$), що вказує на зростання ризику втрати мотивації за зниження орієнтації на досягнення. Водночас зв'язок із зовнішньою регуляцією є слабким ($r = -0,10$), що свідчить про обмежену ефективність зовнішнього тиску як мотиваційного стимулу (див. табл.1).

Таблиця 1

Кореляційна матриця мотиваційних показників та емоційної стабільності

	Потреба в досягненні мети	Емоційна стабільність
Внутрішня мотивація: знання	0,33*	0,04
Внутрішня мотивація: досягнення	0,31*	0,14
Внутрішня мотивація: здобуття досвіду	0,33*	0,09
Зовнішня мотивація: ідентифікація	0,32*	0,12

Зовнішня мотивація: інтродекції	0,23	0,24
Зовнішня мотивація: зовнішня регуляція	-0,10	0,39*
Демотивація	-0,30*	0,09

Примітка: $p < 0,05$

Емоційна стабільність продемонструвала значущий позитивний зв'язок лише із зовнішньою регуляцією ($r=0,39$), що може вказувати на кращу адаптацію емоційно стабільних осіб до зовнішніх вимог. З іншими формами мотивації статистично значущих зв'язків не виявлено.

Отримані результати підтвердили ключову роль внутрішньої мотивації у досягненні цілей та часткову незалежність мотиваційної сфери від емоційної стабільності. Висунуті гіпотези підтвердилися частково: гіпотеза щодо вищого рівня внутрішньої мотивації у дівчат підтвердилася, тоді як припущення про перевагу внутрішньої мотивації над зовнішньою та її вирішальну роль у досягненні цілей отримали лише часткове підтвердження.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Теорія мотивації Фредерика Герцберга. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Теорія_мотивації_Фредерика_Герцберга
2. Adams J. S. Toward an understanding of inequity. *Journal of Abnormal and Social Psychology*. 1963. Vol. 67(5). P. 422-436. DOI:10.1037/h0040968
3. Blumenfeld P. C., Kempler T. M., Krajcik J. S. Motivation and cognitive engagement in learning environments. In R. K. Sawyer (Ed.), *The Cambridge handbook of the learning sciences*. 2005. PP. 475–488. Cambridge University Press. URL: https://www.researchgate.net/profile/Toni-Rogat-2/publication/232418824_Motivation_and_Cognitive_Engagement_in_Learning_Environments/links/55c0ca0308aec0e5f447afbb/Motivation-and-Cognitive-Engagement-in-Learning-Environments.pdf
4. Heckhausen H. *The Study of Motivation: Issues and Approaches*. У Heckhausen H. (ред.), *Motivation and Action*. Springer Berlin Heidelberg, 1991. URL: https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=2190449&utm_source=chatgpt.com
5. Ryan R. M., Deci E. L. The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*. 2000. Vol. 11(4). P. 227–268. URL: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1207/S15327965PLI1104_01

УДК 159.9.07

Світлана Гусак
(Вишня)

ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ОСВІТИ ТА ХРОНІЧНОГО СТРЕСУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ

У цій статті розглядається проблема психологічного благополуччя самої особистості в умовах цифровізації освіти та зростання рівня хронічного стресу. Проаналізовано сучасні наукові підходи до розуміння психологічного благополуччя, вплив дистанційного та онлайн - навчання на психоемоційний стан здобувачів освіти та викладачів, а також вплив основних факторів психологічного виснаження. Особливу увагу приділено саме практичним методам психопрофілактики, психологічної підтримки та розвитку стресостійкості в освітньому середовищі. Матеріал може бути корисним для викладачів психології, практичних психологів та фахівців у сфері освіти.

Ключові слова: психологічне благополуччя, цифрова освіта, стрес, емоційне вигорання, онлайн-навчання та психічне здоров'я.

This article examines the problem of psychological well-being of the individual in the conditions of digitalization of education and the growth of chronic stress levels. The impact of distance and online learning on the psycho-emotional state of students and teachers is analyzed. Particular attention is paid to practical methods of psychoprophylaxis, psychological support, and the development of stress resistance in the educational environment.

Keywords: psychological well-being, digital education, stress, emotional burnout, online learning and mental health.

Вступ. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується глибокими соціальними, технологічними та освітніми трансформаціями. Цифровізація освіти, масове впровадження дистанційних форм навчання, з початком повномасштабного вторгнення це по особливому вимушено, постійна інформаційна перевантаженість і нестабільність соціального середовища суттєво впливають на психічне здоров'я особистості. Особливо гостро ці процеси відчуються в освітньому просторі, в якому викладачі та здобувачі освіти змушені адаптуватися до нових форматів взаємодії, змінених ролей і підвищених вимог.

І тому саме проблема психологічного благополуччя стає однією з ключових у сучасній психології, адже вона визначає здатність особистості до ефективної діяльності, самореалізації та збереження психічного здоров'я. Як викладач психології, розумію, що особливо важливо, не лише теоретично осмислювати дане поняття, а й інтегрувати практичні підходи до його підтримки в освітньому процесі.

Метою даної статті є аналіз сучасних психологічних підходів до проблеми психологічного благополуччя в умовах цифрової освіти та визначення практичних напрямів психологічної підтримки учасників освітнього процесу.

Теоретичні підходи до розуміння психологічного благополуччя

Поняття психологічного благополуччя має багатовимірний характер і тому розглядається в межах різних психологічних концепцій. Яким його бачить гуманістична психологія, а саме (А. Маслоу, К. Роджерс) благополуччя пов'язується з процесами самоактуалізації, особистісного зростання та автентичності. Представники позитивної психології (М. Селігман, К. Ріфф) акцентують увагу на таких компонентах, як позитивні емоції, залученість у діяльність, наявність життєвих смислів і якісних міжособистісних стосунків.

Згідно з моделлю К. Ріфф, психологічне благополуччя включає шість основних компонентів:

- позитивне ставлення до себе;
- автономність;
- компетентність у керуванні життєвими обставинами;
- наявність життєвих цілей;
- особистісне зростання;
- позитивні взаємини з іншими.

У сучасних умовах ці компоненти зазнають значних змін під впливом цифрового середовища. Віртуалізація комунікації, зменшення безпосередніх соціальних контактів і постійна присутність у онлайн-просторі можуть як розширювати можливості особистості, так і створювати додаткові психологічні ризики. І це у свою чергу буде впливати на психологічний стан особистості.

Вплив цифрової освіти на психологічний стан здобувачів освіти і викладачів.

Цифрова освіта відкрила нові можливості для доступу до знань, гнучкості навчання та індивідуалізації освітнього процесу. Водночас численні дослідження свідчать про зростання рівня психоемоційного напруження серед учасників освітнього процесу.

Серед основних негативних чинників можна виділити:

- підвищене когнітивне навантаження;
- дефіцит живого міжособистісного спілкування;
- розмитість меж між роботою та особистим життям;
- синдром емоційного вигорання;
- зниження мотивації та концентрації уваги.

Для викладачів психології додатковим викликом є необхідність поєднання педагогічної, наукової та емоційно підтримувальної ролей. Постійна включеність у проблеми здобувачів освіти за відсутності належних ресурсів саморегуляції може призводити до професійного виснаження, тому виникає таке явище, як хронічний стрес.

Хронічний стрес як фактор порушення психологічного благополуччя

Хронічний стрес є одним із провідних чинників зниження психологічного благополуччя в сучасному суспільстві. На відміну від короткочасного стресу, який може мати мобілізуючий ефект, тривалий стрес призводить до порушень емоційної, когнітивної та соматичної сфер.

В освітньому середовищі джерелами хронічного стресу виступають:

- нестабільність соціальних умов;
- високі професійні вимоги;
- постійна адаптація до нових форматів навчання;
- емоційна напруга під час онлайн - взаємодії.

Наслідками хронічного стресу можуть бути тривожні розлади, депресивні стани, зниження самооцінки та професійної ефективності. Тому питання психопрофілактики та формування стресостійкості набувають особливої актуальності.

Практичні підходи до підтримки психологічного благополуччя в освітньому процесі.

З позиції викладача психології важливо не лише діагностувати проблеми, а й активно впроваджувати практичні інструменти підтримки психологічного благополуччя.

До ефективних таких практичних підходів належать:

- розвиток навичок емоційної саморегуляції;
- використання технік усвідомленості (mindfulness);
- формування навичок тайм-менеджменту;
- створення психологічно безпечного освітнього середовища;
- регулярна рефлексія професійної діяльності.

Важливим аспектом є інтеграція елементів психологічної освіти безпосередньо в навчальний процес, що сприяє підвищенню психологічної культури здобувачів освіти і викладачів.

Висновки. Можемо стверджувати, що психологічне благополуччя особистості в умовах цифрової освіти є багатогранною та надзвичайно актуальною проблемою сучасної психологічної науки і практики. Цифровізація освітнього простору створює як нові можливості, так і серйозні виклики для психічного здоров'я учасників освітнього процесу.

Роль викладача психології полягає не лише в передачі знань, а й у формуванні у студентів навичок психологічної стійкості, усвідомленого ставлення до власного психічного стану та здатності ефективно адаптуватися до змін.

Подальші наукові дослідження та практичні розробки в цій сфері сприятимуть створенню більш гуманістичного та психологічно здорового освітнього середовища.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вовчик-Блакитна О. О. Психологічне благополуччя особистості в умовах соціальних та освітніх трансформацій. *Психологія і суспільство*. 2022. № 3. С. 45–56.
2. Кайманова Я. В., Рябоконт Н. С. Цифрова детоксикація: вплив на психологічне благополуччя та стратегії впровадження. *Наукові записки. Серія: Психологія*. 2024. № 2. С. 71–76. DOI: 10.32782/cusu-psy-2024-2-10.

3. Карамушка Л. М., Бондарчук О. І. Психологічні наслідки цифровізації освіти. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2023. № 2. С. 9–21.
4. Ломачинська І. М., Хрипко С. А., Волинець І. М. Соціально-психологічні аспекти цифрового здоров'я студентів в умовах викликів цифрової доби. *Освітологічний дискурс*. 2025. Т. 50, № 3. С. 94–106.
5. Савчин М. В. Психологія здоров'я та стресостійкості особистості: монографія. Київ: Академвидавництво, 2021. 320 с.
6. Щотка О. П. Психологічне благополуччя особистості в умовах триваючої війни та його менеджмент. *Психологічні студії*. 2024. № 2. DOI: 10.32782/psych.studies/2024.2.21.

УДК 159.923.3:159.942.5:378.6:61-057.875(045)

*Ірина Гусакова, Сергій Коновалов, Аліна Стельмащук
(Вінниця)*

ІНДИВІДУАЛЬНА АГРЕСИВНІСТЬ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ ПЕРШИХ РОКІВ НАВЧАННЯ

Психологічний профіль «низька агресія – висока ворожість» є типовим для сучасних українських студентів-медиків. Можливими його наслідками є виникнення потенційних проблем зі здоров'ям (розвиток психосоматичної патології), труднощі побудови близьких та довірливих стосунків, ефект «стиснутої пружини». Крім цього, серед студентів-медиків спостерігається високий рівень депресії, тривоги та стресу, що вказує на необхідність забезпечення студентів-медиків системною підтримкою у фахових вищих навчальних закладах.

Ключові слова: *студенти-медики, агресивність, депресія, тривожність, стрес.*

The psychological profile "low aggression - high hostility" is typical for modern Ukrainian medical students. Its possible consequences are the emergence of potential health problems (development of psychosomatic pathology), difficulties in building close and trusting relationships, and the effect of a "compressed spring". In addition, high levels of depression, anxiety, and stress are observed among medical students, which indicate the need to provide medical students with systemic support in professional higher education institutions.

Keywords: *medical students, aggressiveness, depression, anxiety, stress.*

Війна між Україною та Росією легітимізує агресію як засіб виживання, призводить до постійної напруженості у суспільстві та викликає дистанціювання від звичних соціальних норм [1, 2, 4]. Як це впливає на агресивність сучасних українських студентів-медиків?

Для визначення агресивності та оцінки негативного емоційного стану використані тест Басса-Даркі [5] та DASS21 (українська версія) [3]. У добровільному психологічному тестуванні прийняли участь 257 студентів-медиків (осіб чоловічої статі – 112, жіночої статі – 145) першого та другого курсів навчання у Вінницькому національному медичному університеті. Результати тестування були статистично оброблені за допомогою пакета статистичного аналізу «data analysis» Microsoft Excel. Класичними інструментами аналізу даних були: описова статистика, кореляція, t-тест.

Аналізуючи середні бали за шкалою Басса-Даркі (табл. 1), варто зазначити, що студенти-медики чоловічої статі демонструють значно вищі показники фізичної агресії, ніж студенти жіночої статі ($p < 0,001$). Натомість студентки демонструють вищу вербальну агресію ($p < 0,05$) та дратівливість ($p < 0,001$) у порівнянні з юнаками. Середні значення непрямой агресії в осіб обох статей статистично подібні. Розраховані середні значення за шкалами «фізична агресія», «вербальна агресія» та «непряма агресія» відповідають

оптимальним (середнім) значенням тесту Басса-Даркі. Середнє значення індексу агресії у студентів-медиків знаходиться поза оптимальним діапазоном (і відповідає низькому значенню), тоді як середнє значення індексу ворожості відповідає верхній межі оптимального рівня індексу.

Табл. 1. Середні показники тесту Басса-Даркі (M±m)

Показник	Усі студенти (n=257)	Студенти жіночої статі (n=145)	Студенти чоловічої статі (n=112)	Статистична значимість, p
Фізична агресія	5,50±0,13	5,02±0,18	6,11±0,18	<0,001
Непряма агресія	4,77±0,11	4,97±0,14	4,51±0,15	>0,05
Вербальна агресія	7,42±0,15	7,71±0,20	7,05±0,22	<0,05
Роздратування	5,78±0,14	6,28±0,17	5,14±0,22	<0,001
Негативізм	2,38±0,09	2,43±0,11	2,32±0,13	>0,05
Образа	4,51±0,11	4,68±0,15	4,29±0,17	>0,05
Підозрілість	5,08±0,14	5,10±0,17	5,05±0,23	>0,05
Почуття провини	5,50±0,13	5,66±0,18	5,29±0,19	>0,05
Індекс агресивності	16,65±0,30	16,81±0,42	16,44±0,45	>0,05
Індекс ворожості	10,02±0,22	10,37±0,27	9,57±0,35	>0,05

Більшість студентів-медиків (60,31±3,05%) мають низький рівень агресії (чоловіки – 61,61±4,60%, жінки – 59,31±4,08%, p>0,05), приблизно третина (35,02±2,98%) мають оптимальний рівень (чоловіки – 34,82±4,50%, жінки – 35,17±3,97%, p>0,05) і менше 5% тестованих демонструє високий рівень агресії (чоловіки – 3,57±1,75%, жінки 5,52±1,90%, p>0,05), без суттєвих гендерних відмінностей.

Порівняно із заявленим низьким рівнем агресії, студенти-медики демонструють високий рівень ворожості: високий її рівень зафіксовано у 47,08±3,11% опитаних (чоловіки – 40,18±4,63%, жінки – 52,41±4,15%, гендерна різниця статистично значуща (p<0,05)), оптимальний рівень – у аналогічного відсотка опитаних (47,47±3,11%, проте хлопців з оптимальним рівнем більше – 53,57±4,71%, ніж дівчат – 42,76±4,11%, хоча ця гендерна різниця не є статистично значущою, p>0,05), лише невелика меншість (5,45±1,42%) демонструвала низький рівень ворожості (чоловіки – 6,25±2,295%, жінки – 4,83±1,78%, p>0,05). Виходячи з наданих даних, студенти-медики демонструють психологічний профіль «висока ворожість – низька агресивність».

Існує тісний зв'язок між ворожістю та агресією, депресією, стресом, який є взаємозалежним: кожен із цих станів може бути як причиною, так і наслідком іншого. Ми оцінили стан стресу, тривоги та депресії у студентів-медиків: середні значення тесту DASS-21 (табл. 2) виявляють легку депресію, помірну тривожність та легкий стрес серед українських студентів-медиків. Студентки-медики демонструють значно вищий рівень тривожності та стресу порівняно з їх колегами-чоловіками (p<0,001 за обома індексами).

Табл. 2. Середні бали тесту DASS21 (M±m)

Показник	Усі студенти (n=256)	Студенти жіночої статі (n=147)	Студенти чоловічої статі (n=109)	Статистична значимість, p
Депресія	5,59±0,29	5,92±0,37	5,15±0,35	>0,05
Тривога	6,04±0,26	7,07±0,35	4,63±0,37	<0,001
Стрес	8,76±0,27	9,69±0,34	7,51±0,42	<0,001

Понад половина опитаних студентів-медиків (51,95±3,12%) не мають депресії, тоді як серед тих, хто страждає на неї, найпоширенішою є помірна депресія (20,70±2,53%), далі йдуть легка (12,50±2,07%), тяжка (7,42±1,64%) та дуже тяжка (7,42±1,64%) депресія. Не виявлено гендерних відмінностей у відсотковій частці студентів з різним ступенем тяжкості депресії.

Розподіл за рівнем тривожності серед українських студентів-медиків виглядає наступним чином: 66,02±2,96% мають підвищену тривожність, серед них 21,09±2,55% мають дуже високу тривожність, 19,04±2,46% мають легку тривожність, 12,51±2,07% мають помірну тривожність та 13,28±2,12% мають сильну тривожність. Лише 33,98±2,96% студентів мають нормальну тривожність. Варто підкреслити, що серед студентів-чоловіків, ймовірно, більше осіб з нормальною тривожністю (52,29±4,78%), ніж серед студенток (20,42±3,32%, $p<0,001$). Однак студентки-медики значно частіше відчувають дуже високу тривожність (28,57±3,73%) порівняно з їхніми однолітками-чоловіками (11,01±2,99%, $p<0,001$).

Якщо проаналізувати розподіл студентів за рівнем стресу, то можна відзначити, що більшість студентів (59,77±3,06%) перебувають у стані стресу різного ступеня тяжкості, відсутність стресу зафіксовано лише у 40,23±3,06%. Значні гендерні відмінності зафіксовано як у кількості студентів, які відчувають стрес (70,07±3,78% таких осіб серед студенток, тоді як серед студентів-чоловіків – 45,87±4,77%, $p<0,001$), так і в кількості осіб із помірним стресом (серед дівчат таких осіб вдвічі більше (26,53±3,64%) порівняно з хлопцями (13,76±3,30%, $p<0,001$).

Таким чином, сучасні українські студенти-медики першого та другого курсів навчання демонструють низьку агресивність (60,31±3,05%), яка часто поєднується з високою ворожістю (47,08±3,11%). Такий профіль («низька агресія – висока ворожість») свідчить про глибоко вкорінений негатив, який може призвести до пригніченого гніву, інтерналізації стресу та потенційних проблем зі здоров'ям.

Сучасні студенти-медики демонструють підвищену тривожність (66,02±2,96%), відчувають стрес (59,77±3,06%), схильні до депресії (48,05±3,05%), і тому потребують системної підтримки в медичному університеті.

Існують статистично значимі прямі кореляційні залежності між балами за шкалою Басса-Даркі (непряма агресія, роздратування, образа, почуття провини, індекс ворожості) та балами за шкалою DASS-21 (тривога, депресія, стрес). Ці зв'язки підкреслюють, що дратівливість, образа та почуття провини, виміряні за шкалою Басса-Даркі, часто передують депресії, тривозі та стресу або проявляються як їх невід'ємні елементи (згідно тесту DASS-21).

Гендерні відмінності серед студентів-медиків свідчать про те, що жінки проявляють менше фізичної агресії, але більш схильні до вербальної агресії та психологічного стресу, включаючи тривогу та дратівливість.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградова-Аник О., Лук'яненко І. Вплив тривожних та депресивних станів здобувачів медичної освіти на їхню академічну успішність в умовах воєнного стану. *Медицина та фармація: освітні дискурси*. 2025. №1. С. 16–19. <https://doi.org/10.32782/eddiscourses/2025-1-3>
2. Gusakova I. V., Konovalov S. V., Hmel L. L. Depression, anxiety and stress (according to DASS-21 test results) among students of Vinnytsya national medical university. *Reports of Vinnytsia National Medical University*. 2023. Vol. 27(1). P. 17-21. [https://doi.org/10.31393/reports-vnmedical-2023-27\(1\)-03](https://doi.org/10.31393/reports-vnmedical-2023-27(1)-03)
3. DASS-21 – Шкала депресії, тривожності та стресу. Короткий довідник із користування. Версія українською мовою для користування у веб інтерфейсі тестової платформи Start компанії ТОВ «ЮЕЙ-ТЕСТ». Керівництво, версія 1.0 (29 квітня 2025 р.), 7 с.
4. Лотоцька О. В., Левчук П. В., Крицька Г. А. Виникнення стресу в студентів медичного університету та методи захисту від нього в умовах сучасних українських реалій. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2025. №1(103). С. 24-29. <https://doi.org/10.11603/1681-2786.2025.1.15337>
5. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/7/471051.pdf>

ІНДИВІДУАЛЬНО-ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УЧНІВ З АСОЦІАЛЬНОЮ СПРЯМОВАНІСТЮ ОСОБИСТОСТІ

Сутність індивідуально-психологічних особливостей особистості підлітка полягає у своєрідних властивостях психічної активності особистості, вони виражаються у темпераменті, характері, мотиваційно-потребовій сфері, які утворюються у результаті злиття індивідуальних біологічних і соціально набутих властивостей особистості. Розвиток особистості у підлітковому віці супроводжується виникненням внутрішньоособистісних суперечностей.

Ключові слова: особистість; підлітковий вік; внутрішньоособистісні суперечності; індивідуально-психологічні особливості; психічна активність.

The essence of the individual psychological characteristics of an adolescent lies in the unique properties of their mental activity, which are expressed in their temperament, character, and motivational and need spheres, which are formed as a result of the fusion of individual biological and socially acquired personality traits. The development of personality in adolescence is accompanied by the emergence of intrapersonal conflicts.

Key words: personality; adolescence; intrapersonal conflicts; individual psychological characteristics; mental activity

Сутність індивідуально-психологічних особливостей особистості підлітка полягає у своєрідних властивостях психічної активності особистості, вони виражаються у темпераменті, характері, мотиваційно-потребовій сфері, які утворюються у результаті злиття індивідуальних біологічних і соціально набутих властивостей особистості. У поведінці дітей виявляють такі індивідуальні особливості, як прояв рис темпераменту, початок формування характеру і бурхливий розвиток певних груп здібностей, інтелектуальних, творчих, лідерських тощо. Своєрідність індивідуальних властивостей, таких, наприклад, як емоційність, інтроверсія, нейротизм, характеризують формально-динамічні особливості поведінки особистості і в той же час, особливим чином проявляються в спрямованості, соціальній установці. Розвиток особистості у підлітковому віці супроводжується виникненням внутрішньоособистісних суперечностей. Підлітку притаманна суперечність між багатством бажань, з одного боку, і обмеженістю сил, досвіду, можливостями для їхнього здійснення, з іншого.

На основі вивчення теоретичних джерел і результатів емпіричних досліджень були визначені такі особистісні детермінанти девіантної поведінки: розлади особистості (Р. Герріг і Ф. Зімбардо), агресивність, жадібність, брехливість, екстраверсія (Г. Айзенк), психотизм (Г. Айзенк, П. Хевен, А. Фарнхам, П. Алейко і С. Норріс), низький інтелект, сугестивність і конформність (Н. Гуртовенко).

Дослідження виявили подібні особистісні особливості у девіантних і нормативних учнів у рівні напруженості, підвищенні екстравертності, емоційній збудливості, пов'язаних з проходженням підліткової кризи. Для нормативних учнів характерні соціальна лабільність, операційна напруженість, емпатія, товарицькість, орієнтація на соціальні норми і цінності, а також позитивний образ батьківської сім'ї. У учнів молодшого підліткового віку встановлено ригідність як властивість особистості, що призводить до обмеженості поведінки, емоційних зривів, труднощів в усвідомленні особистісних проблем, мотивів і потреб.

Н. Гуртовенко проводила дослідження індивідуально-психологічних особливостей учнів із різними формами відхильної поведінки, в результаті якого було представлено результати дослідження темпераментних особливостей і специфіки «Я-концепції» у девіантних підлітків. Було встановлено, що учні з асоціальною спрямованістю мають гранично завищений або гранично занижений рівні актуального самоствавлення. Вони не прагнуть до включення у суспільну діяльність, закриті, самовпевнені, а знижена чутливість до розбіжності між очікуваним та отриманим результатом при виконанні розумової роботи може стати фундаментом для зниження чутливості і до соціальних норм при загальному відчутті впевненості і спокою [1].

Головними психологічними особливостями учнів, для яких характерними є асоціальна спрямованість особистості та девіантна поведінка, є схильність до агресії та конфліктності. Крім того, для них властивою є підвищена тривожність, дефектність системи цінностей, пов'язаних із постановкою цілей і життєвою перспективою. Їм притаманні імпульсивність, дратівливість, запальність, агресивність, конфліктність, що заважає їхньому спілкуванню з оточуючими. Виходячи з цього, для учнів з асоціальною спрямованістю особистості із девіантною поведінкою характерними є високий рівень схильності до вчинення агресивних вчинків, а також до вчинення протиправних дій.

Представлено види асоціальної спрямованості та психологічні характеристики учнів з різним типом спрямованості. Так, відхильна поведінка - «зовнішній прояв спрямованості особистості» може бути виражена у трьох основних типах асоціальної спрямованості:

корислива спрямованість особистості, при якій учні характеризуються сильним прагненням до отримання матеріальної вигоди;

агресивна спрямованість особистості, при якій у учнів спостерігається ворожість до оточуючих;

соціально-пасивна спрямованість, при якій учні прагнуть уникати участі у суспільному житті або брати відповідальність за особисті проблеми і проблеми оточення, ухиляючись від виконання громадянських обов'язків.

Учнів, у яких спостерігається делінквентна поведінка, поділяють на два типи асоціальної спрямованості:

корислива спрямованість – спостерігається дефектність ціннісних орієнтацій та їхньої ієрархії, учням важливо одночасно отримати схвалення в очах однолітків і матеріальні блага;

насильницько-егоїстична – фіксується стійке бажання самостверджуватися за рахунок інших, егоїстичні схильності, схильність до жорстокості, брак емпатії, культ фізичної сили.

Завершує класифікацію такий критерій, що дозволяє виокремити зміст спрямованості особистості учнів і тип правопорушної поведінки:

антисоціальна корислива спрямованість, проявляється посиленням мотивів корисливості та накопичення, у сфері інтересів переважають особисті, егоїстичні потреби;

насильницька антигуманна агресивна спрямованість, що характеризується наявністю налаштованості на демонстрацію насильницької поведінки, недбале ставлення до власного життя, ігнорування цінності здоров'я та зневага до особистої гідності;

антисоціальна корисливо-насильницька спрямованість містить мотиви корисливості та накопичення, готовність до прояву жорстокості заради задоволення егоїстичних потреб.

Виокремлено особливості особистості учнів із делінквентною спрямованістю, що вказують на порушення їхнього характеру: конфліктність, заперечення авторитету дорослого, знижена потреба у спілкуванні, незадоволеність власним становищем серед однолітків, неприйняття однолітків, які перебувають на обліку, та їхніх групових норм, ігнорування однолітків із нормативною поведінкою.

Виокремлено детермінанти схильності особистості до асоціальної поведінки: агресивність, жадібність, брехливість, екстраверсія, психотизм, нейротизм, конформність, розлади особистості та ін. Ця категорія підлітків стикається з адаптаційними труднощами,

не здатна усвідомити глибину проблем, прагне до панування, не визнає авторитетів, демонструє самовпевненість. На першому місці у них задоволення особистих потреб.

Нормативних підлітків відрізняє наявність таких специфічних особливостей, як відкидання прийнятих у суспільстві норм поведінки, систематичні пропуски занять у школі та втечі із дому, ранній початок статевого життя, розпущеність, використання агресії, участь у бійках, прояв насильства і безпричинної жорстокості, егоцентричність. Систему домінуючих мотивів у підлітків з асоціальною спрямованістю особистості представлено мотивами наслідування, помсти, здобуття авторитету, матеріального благополуччя, грошової, майнової та особистої вигоди, ухилення від суспільного обов'язку і громадянських обов'язків, навчання і праці. На формування і розвиток мотиваційної сфери девіантних підлітків впливають як внутрішні, так і зовнішні чинники. Внутрішні пов'язані із когнітивним і психосоціальним розвитком (становленням ідентичності і розвитком самосвідомості), а зовнішніми факторами є, перш за все, сім'я, школа і група однолітків.

Учням із відхильною поведінкою притаманний «синдром гедоністичного ризику», що характеризується:

- труднощами суб'єктивного виокремлення мети;

- труднощами об'єктивного виділення мети; зовнішньою «безглуздістю», «безцільністю» дій;

- схильністю до порушення норм і правил, агресії, проблемною і протестною поведінкою;

- підвищеною збудливістю негативних емоцій, вибуховими за типом перебігу (гнів, лють, паніка тощо);

- відсутністю стабільних інтересів, зміною занять, поганою концентрацією уваги;

- культивуванням стереотипу «чоловічої» поведінки, демонстрацією жорстокості, грубості, домінуванням.

Таким чином, відповідно до теорії «гедоністичного ризику», актуалізувати потреби можна шляхом моделювання небезпечних, загрозливих для задоволення ситуацій, для отримання яскравих амбівалентних емоцій, які виникають у момент небезпеки. Гедоністичний ризик сприятиме досягненню задоволення від почуття ризику, небезпеки, дозволяючи учню отримати сильні емоційні переживання. Для цього потрібно спеціально створювати ситуації, що загрожують безпеці або самооцінці.

Якщо в «Я-концепції» учнів є дефекти і самовідношення у підлітка порушено, то, у такому випадку, можуть розвиватися стійкі форми відхильної поведінки, при якій відбувається деформація морального розвитку. В результаті формується асоціальна спрямованість особистості, що супроводжується аморальними проступками і правопорушеннями. Існуючі девіації по-різному проявляються у різних вікових періодах. Більш виражена тенденція проявів девіації спостерігається в учнів із значними порушеннями виховного впливу у сімейній системі, що сприяють виникненню «важкої навчальності»; спотворенням у взаєминах; деформаціям становлення індивіда на психофізіологічному та психоемоційному рівнях.

Більшість учнів з асоціальною спрямованістю особистості мають спотворене розуміння сенсу життя людини та корисної праці для суспільства, що є джерелом матеріального та психологічного благополуччя.

Багато учнів з асоціальною спрямованістю особистості часто усвідомлюють негативне ставлення з боку однокласників. Таке становище сприяє прояву з їхнього боку агресивних способів впливу і демонстрації фізичної переваги для утримання свого високого соціального статусу, внаслідок чого відбувається формування нових негативних рис.

Дефіцит моральних орієнтирів у підлітка формується під впливом обмеженого духовного життя його батьків, які недостатньо просвічують і розвивають своїх дітей у питаннях науки, мистецтва, літератури, історії, педагогіки та психології. Така ситуація сприяє неадекватному моральному та естетичному аналізу учнями навколишніх реалій.

Вивчаючи зв'язок акцентуацій характеру учнів із проявом у них схильності до девіантної поведінки, встановлено, що для учнів із шизоїдним типом акцентуації властиві алкоголізація, делінквентність, участь у групових правопорушеннях. Учні з істероїдним типом акцентуації часом з метою привернення до себе уваги можуть проявляти поведінкові порушення: вживання алкоголю, проба наркотиків, крадіжка. Для учнів з епілептоїдним типом акцентуації властиві злоба і безсердечність, часом із садизмом, вони схильні до алкоголізації. При нестійкому типі акцентуації характеру у ранньому підлітковому віці виявляються збільшений потяг до насолод, дозвільного неробства і легко опиняються у компанії асоціальних однолітків, рано курять, п'ють алкоголь, гострі враження легко штовхають їх на злочини, часто кидають навчання. Гіпертимічні учні здатні стати натхненниками колективних правопорушень, виявляють інтерес і до побутового групового алкоголізму, і до широкого кола одурманюючих засобів.

Результати діагностики схильності до відхильної поведінки показали, що у акцентуєваних учнів значно вищий рівень допустимості порушення суспільних норм, схильність до залежностей, саморуйнування, фізичної агресії, протизаконної поведінки.

Подолання норм більше характерне для особистості із демонстративним типом акцентуації. Гіпертимність особистості пов'язана зі схильністю до насильницької поведінки і зниженим вольовим контролем емоцій. Наявність акцентуацій характеру у студентів збільшує ризик прояву різноманітних форм девіантних поведінкових тенденцій. Результати дослідження підтверджують, що акцентуації характеру виступають як особистісні особливості, що беруть участь у формуванні схильностей до певних форм девіантної поведінки.

О. Красва встановила, що особистісні особливості позиціонуються як більш значущі прогностичні причини рецидиву у порівнянні із віком і кількістю скоєних злочинів. Вони довели, що категорія неповнолітніх, які були засуджені, представляє гетерогенну популяцію, якщо розглядати з точки зору особистісних особливостей, що мають значну прогностичну достовірність [2].

Проблему діагностування асоціальної спрямованості учнів можна вирішити за допомогою диспозиційного підходу, що передбачає наявність у структурі особистості певної кількості стійких рис (диспозицій), які визначають поведінку індивіда. Риси суб'єкта з асоціальною спрямованістю розглядаються із позиції характеристик, отриманих в процесі статистичних вимірювань як відносно стійкі і довготривалі тенденції поводитися певним чином у різних ситуаціях», як риси характеру, пов'язані з протиправними тенденціями.

Виокремлюють такі особливості особистості учнів з асоціальною спрямованістю, які лягли в основу розробки профілактичної програми:

1. Індивідуально-типологічна вразливість: сенситивність; емоційність та емоційна лабільність; знижений фон настрою; імпульсивність; низька адаптивність; схильність до швидкого формування стійких поведінкових стереотипів. Ці індивідуально-типологічні особливості відносяться до генетичних і фізіологічних чинників, які вимагають спостереження та використання спеціальних методів діагностики.

2. Порушення саморегуляції при негативному емоційному стані (тривозі, агресії, депресії) і внутрішньоособистісних конфліктах; алекситимії; несформованості асертивної поведінки; неефективному подоланні стресу (ізоляція, заперечення, проєкція); дефіцит цілепокладання; занижена самооцінка; відхилення індивідуальних цінностей від соціальних норм; екзистенційна криза особистості.

3. Ресурси особистості, її есенціальні якості та адаптаційні здібності (духовність, цінність здоров'я, активна життєва позиція; вищі почуття (совість, почуття обов'язку і співчуття, творчий потенціал, хобі; значущі особисті стосунки; досвід) забезпечують стійкість особистості до формування асоціальної спрямованості особистості, а також визначають здатність особистості протистояти закріпленню девіантної поведінки.

4. Дефіцит соціально-підтримуючих систем, наприклад, у учнів відсутні батьки; неповна сім'я; сім'я із низьким соціальним статусом; низький особистий статус підлітка у класі; проблемна компанія.

5. Середовищні умови, що запускають девіантні поведінкові прояви: наявність ознак дезадаптації; фрустрація основних потреб; негативний тиск з боку однолітків.

6. Особливості поведінки, що відхиляється від норми, ступінь вираженості поведінки, що запускають механізми, реакція оточуючих.

Узагальнення результатів емпіричних досліджень фахівців дозволило виокремити у підлітка з асоціальною спрямованістю такі індивідуально-типологічні особливості: неприйняття педагогічних впливів, невміння долати складні життєві ситуації; ігнорування перешкод; надмірна напруженість; переважання істероїдної, епілептоїдної, лабільної акцентуації характеру, відсутність позитивної життєвої перспективи, поділ ідеалів асоціальної групи однолітків; зниження самокритичності, подвійний локус контролю, невпевненість у собі через навчальні неуспіхи; негативні установки до навчальної та суспільної діяльності, до праці, до оточуючих людей; слабкість самоконтролю, неадекватне реагування на фрустрацію, крайній ступінь егоцентричності, підвищена агресивність.

Таким чином, індивідуально-типологічні особливості учня із різними типами спрямованості особистості характеризуються деформаціями у мотиваційно-потребовій та емоційно-вольовій сферах, спотвореними соціальними установками, а також підвищеними показниками агресивності, ворожості, тривожності, конфліктності, недостатньою саморегуляцією і зниженими адаптаційними можливостями. Наявність вираженої акцентуації характеру в учнів збільшує ризик розвитку асоціальної поведінки (шизоїдна, істероїдна, епілептоїдна і гіпертимна акцентуації).

Неповнолітні більше, ніж інші вікові групи, схильні до жорстокості, агресивності, підвищеної кримінальної активності.

Особистість з асоціальною спрямованістю характеризується несформованістю соціальних установок, що утримують її від можливої антигромадської поведінки у несприятливих ситуаціях. У той час як особистість з антисоціальною спрямованістю характеризується постійною готовністю і схильністю людини до злочинної поведінки. Основними особливостями, що характеризують такі спрямованості особистості, як правило, є: негативне ставлення до основних соціальних норм; глибоко вкорінене негативне уявлення про соціальні відносини і цінності; негативний ранній досвід девіантної поведінки, підвищена агресивність і збудливість; примітивні потяги і нестриманість у їхньому задоволенні. Такі особливості особистості, як неадекватна самооцінка, низька асертивність і підвищена сугестивність сприяють залученню до кримінальної діяльності, а імпульсивність і низький рівень вольового контролю емоційних реакцій можуть призвести до агресивних реакцій; а комунікативні порушення - до виникнення різних фобій, почуття самотності, аутоагресії.

Асоціальна спрямованість особистості учнів та девіантні поведінкові реакції залежать від установок і внутрішніх стандартів, які є достатньо стійкими. Дитина набуває їх у сім'ї, так само як і копінг-стратегії, що забезпечують успішність адаптації та подолання стресу [3].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гуртовенко Н.В. Соціально-психологічні засади корекції девіантної поведінки підлітків в умовах сучасних соціогенних викликів: дис. ... д-ра психол. наук. Київ, 2025. 458 с.

2. Краєва О.А. Подолання кризи ідентичності в підлітковому віці: монографія. Харків: Вид-во Іванченка І.С., 2018. 218 с.

3. Родіна Н.В. Психологія копінг-поведінки: системне моделювання: дис. ... д-ра психол. наук. Київ, 2013. 504 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Олександр Корольов
(Київ)

МОДЕЛЮВАННЯ N-ВИМІРНОГО КУБИКА РУБИКА В СЕРЕДОВИЩІ PROCESSING

У статті розглянуто метод побудови n -вимірної візуальної моделі кубика Рубика в середовищі Processing. Представлено алгоритмічний підхід до формування об'ємної структури, реалізації обертання граней, зміни кольорових матриць, а також синхронізації геометричної моделі з логічним тривимірним масивом. Особливу увагу приділено механізму зміни координат, принципам побудови граней за вкладеними циклами та використанню тернарних операторів для адаптивного масштабування.

Вступ. Візуалізація тривимірних об'єктів у реальному часі є поширеним завданням у комп'ютерній графіці. Побудова параметризованої моделі кубика Рубика (розмірністю від $3 \times 3 \times 3$ до $n \times n \times n$) у середовищі Processing дозволяє наочно продемонструвати процеси обертання граней, зміну станів масиву та синхронізацію геометричної моделі з логічною структурою.

Метою цієї роботи є розробка універсального підходу до побудови такої моделі із застосуванням вкладених циклів, логічних масивів та матричних перетворень.

Структура моделі кубика Рубика:

Модель складається з трьох основних компонентів:

Основна модель (зовнішня візуалізація):

Початкова модель є шістьма площинами-гранями, кожна з яких формується у вигляді матриці. Зміна умов у вкладених циклах `for` за рядками та стовпцями дає змогу масштабувати грань у межах ($3 \times 3 \dots n \times n$). Таким чином формується параметризований ексайдер, що визначає геометричний каркас куба та задає можливість подальшого обертання.

Модель обертання:

Ця модель активується у момент, коли серцевина куба змінює свій розмір уздовж певної осі ($X, Y, Z, -X, -Y, -Z$). У результаті цього звільняється простір для тимчасового проміжного тіла – об'єкта, який бере участь у анімації обертання грані.

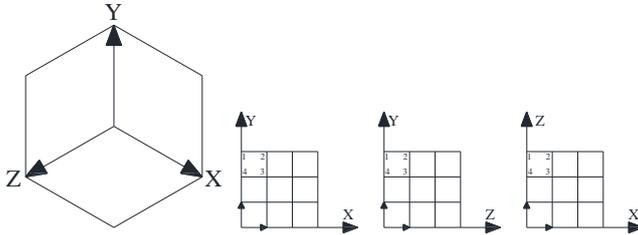
Допоміжна модель:

Допоміжне тіло створюється після моделі обертання і призначене для коректного відображення частини грані, що бере участь у повороті. Воно компенсує зміщення елементів і забезпечує плавну візуалізацію циклу оберту.

Логічна модель кольорів:

Для зберігання кольорових значень використано тривимірний масив розміру:

`color[6][3][3]`

На зображенні показано проєкційні вигляди побудови поля в тривимірному просторі. Кожне поле розташоване у відповідній координатній площині, що забезпечує коректне відображення геометрії об'єкта. Формування текстур кубика Рубіка реалізовано за допомогою тернарних операторів у циклі for, що дозволяє автоматизувати побудову без ручного задання кожної площини. Побудова виконується для площин (XY,YZ,XY) та їх протилежно орієнтованих аналогів (-XY,-YZ,-XY).

for (int k = 0; k < 6; k++)

Наступний цикл зі змінною i містить розгалужені тернарні оператори, які визначають інтервал побудови. Саме вони забезпечують можливість змінювати геометрію куба під час обертання. Приклад умови початкового значення:

```
i = (k == 0 || k == 1 || k == 2 || k == 3 || k == 4 || k == 5 || k == 6) ? ((chet == 5) ? ((k == 5 || k == 2 || k == 1 || k == 4) ? 1 : 0) : ((chet == 3) ? 0 : ((chet == 1) ? ((k == 0 || k == 3) ? 1 : 0) : 0))) : 0;
```

Змінна chet визначається у програмі та задає вісь, уздовж якої відбувається зменшення або зміщення матриці.

Кінцева межа інтервалу i також визначається через тернарні оператори, що дає можливість адаптивно змінювати розмір побудови під час анімації. Приклад умови кінцеве значення:

```
i < ((k == 0 || k == 1 || k == 2 || k == 3 || k == 4 || k == 5 || k == 6) ? ((chet == 6) ? ((k == 5 || k == 2 || k == 1 || k == 4) ? 2 : 3) : ((chet == 4) ? 3 : ((chet == 2) ? ((k == 0 || k == 3) ? 2 : 3) : 3))) : 3);
```

кожен індекс відповідає:

6 – кількість граней куба;

3×3 – матриця кольорів однієї

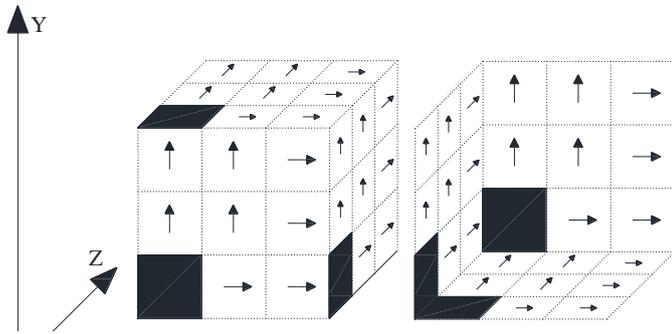
грані.

Кожному кольору присвоєно числовий ідентифікатор.

Зміна кольорів відбувається шляхом перестановки рядків і стовпців у масиві згідно з обертанням уздовж однієї із шести можливих осей. Після завершення оберту оновлені значення кольорів передаються на основну модель і відображають новий стан куба.

Побудова граней за допомогою вкладених циклів:

Перший цикл має індекс k, який пробігає шість граней:

На зображенні продемонстровано принцип формування елементів матриць у різних площинах. Кожній площині відповідає окрема логічна умова, реалізована за допомогою тернарних операторів, що визначає напрям побудови та початкові координати. Зміна умов тернарних операторів або початкових значень лічильників циклу дозволяє модифікувати напрям і спосіб формування матриць.

Такий підхід забезпечує гнучке керування побудовою по осях X та Y, що є доцільним при моделюванні просторових структур. Це розширює можливості експериментування з орієнтацією площин і конфігурацією матричних елементів у межах єдиної алгоритмічної реалізації.

- Z: imi_2, isi_2

Фінальні координати визначаються рівняннями:

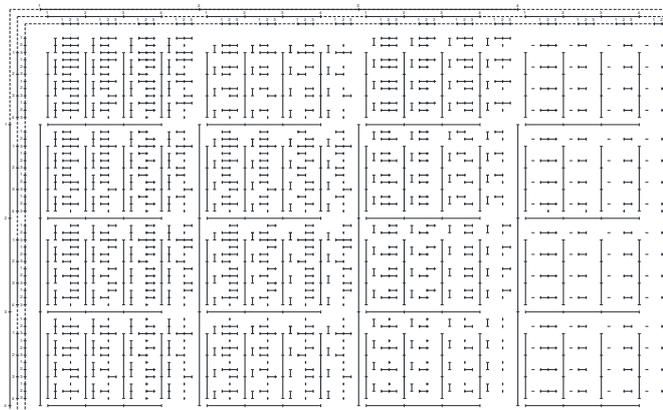
$$\begin{aligned} X) \quad a &= -(did+(did/2))+imi; \\ b &= -(did/2)+isi; \end{aligned}$$

аналогічно для осей Y та Z.

$$\begin{aligned} Y) \quad a_1 &= -(did+(did/2))+imi_1; \\ b_1 &= -(did/2)+isi_1; \\ Z) \quad a_2 &= -(did+(did/2))+imi_2; \\ b_2 &= -(did/2)+isi_2; \end{aligned}$$

Саме ці координати використовуються функцією vertex(), яка формує квадрати на площинах граней.

Побудова тіла обертання і компенсуючої моделі:

Подано структурну схему, що відображає всі етапи виконання вкладених циклів for. Така організація дозволяє формалізувати процес перебору можливих перестановок кубика Рубіка та створити підґрунтя для вибору оптимального алгоритму його розв'язання.

Формування координат точок побудови:

Змінні imi, isi визначають координати точок побудови фігури. Вони обчислюються на основі логічного масиву ben[][][], який встановлює правила трансформації для кожної осі. Умова має вигляд:

$$\begin{aligned} imi &= (ben[k][0][0] ? \\ &(ben[k][0][1] ? j : i) : (chet == \\ &3) ? 0 : -1)*did; \\ isi &= (ben[k][0][0] ? \\ &(ben[k][0][1] ? j : i) : (chet == \\ &3) ? 0 : -1)*did; \end{aligned}$$

Для кожної осі створюються окремі набори координат:

- X: imi, isi
- Y: imi_1, isi_1

Інші тіла (модель обертання та компенсуюча модель) будуються за аналогічними правилами, але із застосуванням початкових та кінцевих координат, що залежать від поточного стану оберту. Усі величини строго прив'язані до координатної сітки, що забезпечує коректність геометрії незалежно від напрямку обертання.

Зміна кольорових матриць:

Тривимірний масив кольорів розміром $6 \times n \times n$ динамічно оновлюється після

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ

УДК 796.015.5-053:613.71

Ігор Горозій
(Харків)

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ З ФІТНЕСУ «SPORT MOVES» ДЛЯ ЛЮДЕЙ РІЗНОГО ВІКУ

У статті теоретично обґрунтовано інноваційну методику фітнесу «SPORT MOVES», яка спрямована на подолання гіподинамії та зміцнення здоров'я населення за допомогою інтеграції елементів різних видів спорту. Досліджено принципи диференційованої адаптації тренувального процесу для дітей, підлітків, дорослих та осіб похилого віку з урахуванням їхніх фізіологічних особливостей та індивідуальних потреб. Описано трифазну структуру занять (підготовчу, інтенсивну та фазу інтеграції), що забезпечує системне покращення фізичної форми, розвиток координації та мінімізацію ризиків травмування у представників усіх вікових груп.

Ключові слова: *методика “SPORT MOVES”, фітнес, фізична активність, вікові групи, диференційований підхід, оздоровче тренування, адаптація навантажень.*

The article theoretically substantiates the innovative “SPORT MOVES” fitness methodology, aimed at overcoming physical inactivity and promoting public health by integrating elements of various sports. The study examines the principles of differentiated adaptation of the training process for children, adolescents, adults, and the elderly, considering their physiological characteristics and individual needs. A three-phase session structure (preparatory, intensive, and integration phases) is described, ensuring systematic improvement of physical fitness, coordination development, and injury risk minimization for all age groups.

Key words: *“SPORT MOVES” methodology, fitness, physical activity, age groups, differentiated approach, health training, workload adaptation.*

Актуальність дослідження «Використання методики навчання з фітнесу “SPORT MOVES” для людей різного віку» зумовлена сучасними викликами, пов'язаними зі зниженням рівня фізичної активності та зростанням кількості хронічних неінфекційних захворювань, особливо серцево-судинних, метаболічних та опорно-рухових, у населення різного віку. Існуючі традиційні фітнес-програми часто не враховують індивідуальні потреби, вікові особливості та рівень підготовки, що знижує їхню ефективність та мотивацію до занять. Методика “SPORT MOVES” пропонує інноваційний, комплексний та адаптивний підхід до фізичного виховання та фітнесу, заснований на елементах різних видів спорту та функціональному тренуванні, що дозволяє ефективно вирішувати завдання зміцнення здоров'я, підвищення фізичної підготовленості та формування стійкої звички до здорового способу життя серед різних вікових груп.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та описі методики навчання з фітнесу “SPORT MOVES”, що ґрунтується на поетапній інтеграції різноманітних фізичних вправ у структуровані фази для комплексного покращення фізичної форми та зниження ризику травм; деталізації принципів диференційованої адаптації цієї методики для оптимізації рухового розвитку та задоволення індивідуальних потреб дітей, підлітків, дорослих та людей похилого віку.

Об'єктом дослідження є процес фізичного виховання та фітнесу людей різного віку.

Предметом дослідження є методика навчання з фітнесу “SPORT MOVES” та її диференційована адаптація для оптимізації рухового розвитку та задоволення індивідуальних потреб людей різного віку.

Завдання дослідження: теоретично обґрунтувати та описати методику навчання з фітнесу “SPORT MOVES”, що ґрунтується на поетапній інтеграції різноманітних фізичних вправ; визначити та деталізувати принципи диференційованої адаптації методики “SPORT MOVES” для різних вікових груп; структурувати та описати поетапний підхід застосування методики “SPORT MOVES”, включаючи підготовчу, інтенсивну та фазу інтеграції, та визначити головні цілі та фокус кожної фази.

Для досягнення мети дослідження та виконання поставлених завдань були використані наступні методи дослідження: аналіз наукових джерел та існуючих фітнес-програм для виявлення актуальних проблем і обґрунтування необхідності нової методики; систематизація та класифікація компонентів тренувань для їхнього чіткого структурування за поетапним підходом, теоретичне узагальнення для формулювання ключових принципів диференційованої адаптації методики відповідно до вікових та індивідуальних особливостей різних груп населення.

Результати дослідження. Методика “SPORT MOVES” передбачає інтеграцію різноманітних вправ (аеробіка, силові тренування, вправи на рівновагу та координацію) у структуровані фази (підготовча, інтенсивна) для поліпшення фізичної форми, адаптовані до різних вікових груп шляхом регулювання інтенсивності, фокусу (наприклад, ігри для дітей, профілактика травм для молоді, підтримка фізичної форми для літніх людей) та конкретних вправ, таких як йога або пілатес для рухливості або тренування з опором для дорослих, завжди з урахуванням індивідуальних потреб, зросту та фізичного стану для досягнення оптимальних результатів та зменшення ризику травмування [2].

Розглянемо основні принципи застосування методики “SPORT MOVES” для різних вікових груп.

1) У роботі з *дітьми* варто зосередитися на ігрових заняттях, розвитку базових рухових навичок, рівноваги, координації та основних рухових моделей у безпечному середовищі з низьким навантаженням, формуючи позитивне ставлення до фізичних вправ.

2) До занять із *підлітками* варто включити тренування з опором, динамічну розтяжку та нейром’язове тренування для зміцнення кісткової тканини, м’язової сили та поліпшення координації, ретельно контролюючи навантаження, щоб запобігти травмам від перенавантаження під час стрибка росту [3, с. 2].

3) При роботі з *дорослими* важливо зосередитися на здоров’ї серцево-судинної системи, м’язовій силі, гнучкості та складі тіла, використовуючи різноманітні вправи, такі як кардіотренування, інтервальне тренування та функціональні рухи, з управлінням навантаженням для постійного прогресу.

4) Працюючи з літніми людьми потрібно надавати перевагу більш м’яким видам діяльності з меншим навантаженням, наприклад ходьбі або їзді на велосипеді, які підтримують або покращують гнучкість, силу, рівновагу та здоров’я серцево-судинної системи, протидіючи віковим змінам у цих сферах.

Ключовими компонентами тренувань та адаптації за методикою “SPORT MOVES” є:

– аеробні вправи покращують здоров’я серця; інтенсивність (ходьба чи біг) адаптується залежно від віку та фізичної форми;

– сила та опір розвивають м’язи; більш структуровані для молоді та дорослої аудиторії, функціональні для літніх людей;

– рухливість та гнучкість, наприклад, йога, пілатес, танці покращують діапазон рухів; важливі для всіх вікових груп, особливо для літніх людей та молоді, схильної до травм;

– координація та рівновага необхідні для всіх категорій людей, часто інтегруються за допомогою спеціальних вправ або ігор, важливі для запобігання травм.

Розглянемо більш детально поетапний підхід застосування методики “SPORT MOVES”.

1. Підготовча фаза.

Ця фаза є фундаментом для всього тренування і має загальнорозвивальний характер. Головна мета полягає в адаптації організму до навантажень, зміцненні загальної фізичної форми, розвитку базових рухових навичок та запобіганню травм. Інтенсивність виконання вправ низька або помірна, адже учасники мають звикнути до рухів. Фокус робиться на загальних, простих рухах та вправах на рухливість суглобів. Це може включати базові елементи аеробіки, легкі кардіо-вправи, стретчинг та вправи для покращення загальної координації.

2. Інтенсивна фаза.

На цьому етапі, коли база вже закладена, варто переходити до цілеспрямованого розвитку конкретних фізичних якостей. Головна мета – підвищити функціональну підготовленість, збільшити силу, витривалість та потужність. Інтенсивність є вищою, навантаження зростає, але завжди контролюється. Увага акцентується на включенні специфічних елементів зі спортивних рухів (звідси й назва “SPORT MOVES”). Це можуть бути вправи, що імітують біг, стрибки, кидки, або ж цілеспрямовані вправи на розвиток м’язової сили та вибухової потужності.

3. Фаза інтеграції.

Це фаза, де всі набуті навички та якості об’єднуються в єдине, функціональне тренування. Головна мета полягає в оптимізації взаємодії різних систем організму (кардіо, м’язи, нервова система), імітуючи реальні життєві ситуації. Акцент робиться на створенні багатofакторних тренувальних станцій або циклів, де послідовно поєднуються: аеробіка (для витривалості), силові вправи (для міцності), вправи на рівновагу/координацію.

Зауважимо, що поетапний підхід методики “SPORT MOVES” відповідає загальним принципам спортивної періодизації, адаптуючи навантаження та тип вправ для досягнення цільової фізичної форми. Основними методами, які можна інтегрувати, є безперервне тренування та фартлек або гра швидкостей [1].

Висновки. Таким чином, методика “SPORT MOVES” є інноваційним, адаптивним та комплексним підходом до фітнесу, спрямованим на боротьбу зі зниженням фізичної активності шляхом інтеграції різних елементів спорту. Вона реалізується через чітко структуровані етапи та адаптована для різних вікових груп, забезпечуючи поліпшення фізичної форми та зменшення ризику травм.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Methods and effects of training – Edexcel. *BBC Bitesize*. 2025. URL: <https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/zyqd2p3/revision/2> (Last accessed: 12.02.2026).
2. Personal training for people of all ages. *Trainfitness*. 2023. URL: <https://surl.li/lvavyu> (Last accessed: 13.02.2026).
3. Silva A., Ferras R., Dias A. et al. Effects of applying a multivariate training program on physical fitness and tactical performance in a team sport taught during physical education classes. *Frontiers in Sports and Active Living*. 2023. Vol. 5. P. 1–12.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Фоменко О. В.

ЗНАЧЕННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ЖИТТІ СТУДЕНТА

У даній темі розкривається значення фізичної культури в житті студента як важливої складової гармонійного розвитку особистості. Розглядається вплив регулярної рухової активності на фізичне здоров'я, психоемоційний стан та рівень працездатності молоді. Особлива увага приділяється ролі фізичної культури у формуванні здорового способу життя, профілактиці захворювань, підвищенні стресостійкості та покращенні концентрації уваги під час навчального процесу.

Висвітлюється значення занять спортом і фізичними вправами для розвитку самодисципліни, відповідальності, командної взаємодії та соціальної активності студентів. Підкреслюється, що систематична фізична активність сприяє підвищенню якості життя, зміцненню здоров'я та формуванню позитивних життєвих установок у студентської молоді.

Ключові слова: фізична культура, студентська молодь, здоровий спосіб життя, рухова активність, фізичне здоров'я, психоемоційний стан, працездатність, профілактика захворювань, самодисципліна, соціальна активність.

This topic reveals the importance of physical culture in the life of a student as an important component of the harmonious development of the personality. The influence of regular physical activity on physical health, psycho-emotional state and level of working capacity of young people is considered. Special attention is paid to the role of physical culture in the formation of a healthy lifestyle, disease prevention, increasing stress resistance and improving concentration during the educational process.

Key words: physical culture, student youth, healthy lifestyle, physical activity, physical health, psycho-emotional state, working capacity, profile diseases, self-discipline, social activity.

В умовах сучасного розвитку українського суспільства проблема збереження здоров'я студентської молоді набуває особливої актуальності. Інтенсифікація освітнього процесу, зростання інформаційного навантаження та зменшення рухової активності негативно впливають на фізичний і психоемоційний стан здобувачів вищої освіти.

Згідно із Законом України «Про фізичну культуру і спорт», фізична культура є складовою частиною загальної культури суспільства, що спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини. Отже, фізичне виховання у закладах вищої освіти має важливе соціальне та освітнє значення.

У сучасній освітній парадигмі фізична культура розглядається не лише як навчальна дисципліна, а як цілісна система формування інтелектуально-вольового потенціалу молоді [8]. Для студентів фахових коледжів період навчання збігається з етапом інтенсивної фізіологічної адаптації до умов професійної підготовки, що супроводжується значним когнітивним навантаженням та статодинамічною напругою. Впровадження валеологічних підходів стає критичним інструментом запобігання погіршенню соматичного здоров'я, яке в останні роки має тенденцію до зниження через тотальну цифровізацію та гіподинамію [3]. Наукова спільнота наголошує, що фізична культура є фундаментом професійної надійності майбутнього фахівця. Істематичні заняття фізичними вправами сприяють підвищенню функціональних можливостей організму та зниженню рівня захворюваності серед молоді.

Вплив фізичної активності на організм студента має складний біохімічний характер. Доведено, що регулярна активність стимулює мозковий кровообіг, що безпосередньо

покращує аналітичні здібності та когнітивну гнучкість. Оптимізація роботи серцево-судинної системи дозволяє підтримувати високий рівень кисневого забезпечення мозку, запобігаючи розумовому стомленню під час тривалих аудиторних занять [2; 4, с. 45].

Фізичне виховання виступає потужним регулятором психоемоційного стану. В умовах високих вимог освітнього процесу, значного рівня психоемоційного напруження, яке пов'язано з іспитами та соціальною адаптацією фізична активність є ефективним засобом профілактики стресових станів та стимулює вироблення серотоніну. Це формує психологічну стійкість, яка є критично важливою під час екзаменаційних сесій [5].

Під час виконання фізичних вправ активізується діяльність центральної нервової системи, покращується настрій, зменшується рівень тривожності. Дослідження доводять, що фізична активність позитивно впливає на когнітивні процеси, зокрема пам'ять і концентрацію уваги [1].

Професійно-прикладна фізична підготовка передбачає розвиток якостей, необхідних для майбутньої трудової діяльності. Для технічних спеціальностей, таких як машинобудування, акцент зміщується на розвиток просторової координації та статичної витривалості. Такий підхід дозволяє студенту не лише зберегти здоров'я, а й скоротити період адаптації на виробництві, підвищуючи свою конкурентоспроможність. Згідно з національними стратегіями, оздоровча активність є ключем до створення здорової нації.

Сьогодні фізична культура в Україні трансформується в інструмент психологічної реабілітації та стійкості. Вона дозволяє нівелювати наслідки «цифрової втоми» та знижує рівень тривожності, спричиненої безпековими викликами. Регулярна рухова активність допомагає студентам відновлювати внутрішній контроль та ментальну силу [7].

Фізичне виховання у коледжі формує навички командної роботи, лідерства та здатності до швидкого прийняття рішень. Соціальна активність у межах спортивних заходів корелює з розвитком дисциплінованості та відповідальності. Виховання вольових якостей через подолання фізичних труднощів переноситься на здатність долати професійні виклики. Участь студентів у спортивних заходах сприяє розвитку комунікативних навичок і лідерських здібностей, а це впливає майбутню професійну діяльність.

Крім того, зміцнення здоров'я студента є внеском у загальну обороноздатність. Прикладна фізична підготовка допомагає опанувати навички витривалості та швидкої орієнтації, що є життєво важливим у кризових ситуаціях Спортивні секції формують не лише тіло, а й патріотичну свідомість.

Кожна технічна професія має ергономічні ризики (порушення постави, зору). Впровадження в освітній процес комплексів виробничої гімнастики дозволяє мінімізувати ці ризики. Це формує культуру «збереження себе в професії», що є основою тривалої та продуктивної кар'єри [6].

Фізично здоровий студент є більш ефективним «споживачем знань». Високий рівень концентрації та менша кількість пропусків через хворобу – це прямі наслідки активного способу життя [5]. Коледж, що інвестує в спорт, інвестує в якість свого випускника, роблячи його привабливим для топових роботодавців, де здоров'я персоналу є частиною корпоративної політики [8].

Сьогодні спортивне середовище коледжу має перетворитися на сучасний інноваційний центр, де фізична активність поєднується з цифровими технологіями. Замість застарілих методик доцільно інтегрувати популярні напрями, такі як йога чи кросфіт, та використовувати смарт-системи для контролю навантажень, що дозволить підійти до кожного студента індивідуально [9]. Важливо, щоб спортивна інфраструктура була безбар'єрною, надаючи рівні шанси на розвиток абсолютно всім, незалежно від початкової фізичної підготовки. Зрештою, здоров'я сучасного студента – це не просто відсутність хвороб, а свідомий вибір на користь активності, заснований на глибокому розумінні роботи власного тіла та правильного харчування. Такий комплексний підхід робить спорт не обов'язком, а стилем життя, що готує молодь до викликів дорослого світу.

Фізична культура є необхідною складовою життя студента та важливим чинником його всебічного розвитку. Вона забезпечує зміцнення фізичного здоров'я, підвищення психоемоційної стійкості та формування здорового способу життя.

Систематичні заняття фізичною культурою сприяють підвищенню навчальної успішності, розвитку морально-вольових якостей і соціальної активності молоді. Лише за умови усвідомлення студентами цінності власного здоров'я та активної підтримки фізкультурно-спортивних ініціатив у закладах освіти можливе формування здорового, активного й конкурентоспроможного покоління.

Фізична культура в житті студента коледжу – це стратегічна інвестиція в успішне майбутнє. Вона забезпечує біологічну витривалість, інтелектуальну мобільність, психологічну рівновагу та професійну адаптивність. Лише через усвідомлене ставлення до рухової активності можливе виховання здорового, конкурентоспроможного покоління, здатного розбудувати Україну.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева О. В. Фізична рекреація різних груп населення: монографія. Київ: Ленвіт, 2014. 280 с.
2. Ареф'єв В. Г. Основи теорії та методики фізичного виховання. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2019. 591 с.
3. Дутчак М. В. Спорт для всіх в Україні: теорія та практика. Київ: Олімпійська література, 2009. 279 с.
4. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання : підручник для студ. закл. вищ. освіти. Київ : Олімпійська література, 2017. 384 с.
5. Магльований А. В., Кунинець О. Б. Фізична активність і здоров'я людини. Львів: ЛНМУ, 2011. 212 с.
6. Національна стратегія з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року: Указ Президента України від 09 лют. 2016 р. №42/2016.
7. Пангелова Н. Є. Теоретико-методичні засади формування гармонійно розвиненої особистості. Київ: Освіта України, 2014. 408 с.
8. Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24.12.1993 № 3808-ХІІ (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12> (дата звернення: 12.02.2026).
9. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Тернопіль: Богдан, 2011. Ч. 1. 272 с.

УДК 796.011.3

*Степан Коломоєць, Юлія Чечельницька
(Кам'янське)*

РОЛЬ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВОЇ НАЦІЇ

У статті досліджується роль фізичної культури та спорту у формуванні здорової нації. Розглянуто основні функції фізичної культури – оздоровчу, виховну, соціальну та державотворчу. Проаналізовано вплив систематичних занять фізичними вправами на фізичне і психічне здоров'я населення, формування здорового способу життя та соціальної активності громадян. Обґрунтовано важливість розвитку фізичної культури і спорту в Україні в умовах сучасних соціальних викликів.

Ключові слова: *фізична культура, спорт, здоров'я, здорова нація, здоровий спосіб життя, психоемоційна реабілітація.*

The article examines the role of physical culture and sports in the formation of a healthy nation. The main functions of physical culture are considered - health-improving, educational, social and state-building. The impact of systematic physical exercise on the physical and mental health of the population, the formation of a healthy lifestyle and social activity of citizens is analyzed. The importance of the development of physical culture and sports in Ukraine in the context of modern social challenges is substantiated.

Key words: *physical education, sports, health, healthy nation, healthy lifestyle, psycho-emotional rehabilitation.*

На сучасному етапі розвитку цивілізації стан здоров'я нації розглядається як стратегічний ресурс держави та невід'ємна складова її національної безпеки, є одним із визначальних показників розвитку держави та її людського потенціалу. Соціально-економічні трансформації та стрімка цифровізація суспільства призвели до критичного рівня гіподинамії серед різних вікових груп населення. Спостерігається зниження рівня рухової активності населення, зростання психоемоційних навантажень і поширення хронічних захворювань. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема впровадження фізичної культури та спорту як ефективних засобів збереження і зміцнення здоров'я населення та є важливими складовими загальної культури суспільства, що забезпечують гармонійний розвиток особистості та формування здорового способу життя. Саме тому дослідження їх ролі у формуванні здорової нації є актуальним науковим завданням [8, с. 117].

В умовах тривалого стресу, спричиненого воєнним станом в Україні, роль фізичної культури та спорту виходить за межі суто фізіологічного оздоровлення. Вони трансформуються у дієвий механізм психоемоційної реабілітації та формування вольової стійкості особистості. Системне залучення громадян до занять спортом є фундаментом для відновлення людського капіталу та забезпечення сталого розвитку держави [9, с. 112].

Для того, щоб обґрунтувати роль фізичної активності у формуванні здорової нації, необхідно проаналізувати її вплив на психофізіологічний стан людини. Це особливо актуально в контексті подолання наслідків хронічного стресу. У сучасних наукових дослідженнях підкреслюється, що фізична культура є потужним інструментом регуляції нейроендокринної відповіді організму на стресові подразники. Системні тренування сприяють оптимізації функціонування гіпоталамо-гіпофізарно-надниркової осі, що призводить до зниження базального рівня кортизолу – основного гормону стресу [5, с. 221].

Основними механізмами цього впливу є: нейропластичність та когнітивний резерв: Фізична активність стимулює синтез нейротрофічних факторів, зокрема BDNF, що забезпечує регенерацію нейронів та покращує міжнейронну провідність. Це безпосередньо корелює з підвищенням концентрації уваги, об'єму пам'яті та здатності до аналітичного мислення. Ендогенна опіоїдна система: під час інтенсивних навантажень відбувається вивільнення ендорфінів та ендоканабіноїдів, які виконують роль природних анксиолітиків (протитривожних засобів), сприяючи стабілізації емоційного фону та запобіганню розвитку депресивних станів. Соціально-психологічна адаптація – колективні форми фізичної активності та спортивні змагання формують навички соціальної взаємодії, дисциплінованість та лідерські якості, що є критично важливим для соціальної інтеграції особистості в умовах кризового суспільства [7; 9, с. 112-113].

Ефективність формування здорової нації безпосередньо залежить від системного підходу до реалізації державної політики. В Україні цей процес регламентується Національною стратегією з оздоровчої рухової активності «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація», яка визначає пріоритетом створення умов для масового спорту [10, с. 89].

Основними компонентами державної стратегії є:

1. Розвиток доступної інфраструктури, як створення багатофункціональних спортивних майданчиків, велоінфраструктури та рекреаційних зон у територіальних громадах. Це забезпечує принцип інклюзивності та рівного доступу до занять спортом для всіх верств населення [1, с. 37-38].

2. Інституційна підтримка масового спорту, через впровадження програм «Спорт для всіх», які спрямовані на залучення до активності не лише професійних атлетів, а й економічно активного населення та осіб похилого віку. Це сприяє зниженню рівня загальної захворюваності та навантаження на систему охорони здоров'я [4].

3. Інформаційно-просвітницька діяльність, на фоні формування в суспільній свідомості моди на здоровий спосіб життя через цифрові платформи та соціальну рекламу. Оптимізація комунікаційної стратегії є ключем до подолання постсоціалістичних стереотипів щодо фізичного виховання [3, с. 48].

Реформування системи фізичного виховання в закладах середньої та вищої освіти є фундаментальним етапом у реалізації стратегії формування здорової нації. Саме в освітньому середовищі закладаються основи валеологічної грамотності та формується стійка мотивація до рухової активності. Сучасна парадигма фізичного виховання в закладах загальної середньої освіти зміщується від нормативно-контрольного підходу до особистісно орієнтованого. Це передбачає впровадження варіативних модулів, які дозволяють здобувачам освіти обирати види спорту (чирлідінг, флорбол, бадмінтон тощо) відповідно до їхніх інтересів та психофізичних можливостей.

Основними векторами реформування є гуманізація освітнього процесу, відмова від жорстких кількісних нормативів на користь оцінювання індивідуального прогресу та залученості учня. Це мінімізує психологічний бар'єр та страх перед фізичними навантаженнями [2, с. 3-12].

Інтеграція оздоровчих технологій полягає у використанні сучасних методик (фітнес-технології, елементи йоги, пілатесу) дозволяє диференціювати навантаження залежно від стану здоров'я, що є критичним для дітей зі спеціальними медичними групами.

Для розвитку студентського спорту у закладах вищої освіти фізичне виховання має трансформуватися у систему спортивних клубів. Це сприяє не лише підтриманню соматичного здоров'я студентів, а й їхній соціалізації та формуванню корпоративної культури.

В академічній літературі доведено, що збільшення частки населення, яке займається спортом, на 10% веде до суттєвого зниження бюджетних витрат на лікування неінфекційних захворювань. Таким чином, фізична культура постає як ефективна інвестиція в людський капітал [11, с. 140].

Узагальнюючи результати дослідження, можна констатувати, що фізична культура та спорт є фундаментальними чинниками формування здорової нації та збереження її генофонду. У ході аналізу встановлено, що регулярна рухова активність запускає складні фізіологічні механізми, які не лише зміцнюють соматичне здоров'я, а й підвищують психофізіологічну резистентність особистості до сучасних соціальних викликів.

Реалізація потенціалу фізичної культури потребує системного підходу, що включає:

1) модернізацію освітнього процесу, спрямовану на формування внутрішньої мотивації молоді до самовдосконалення;

2) удосконалення державної стратегії, яка має фокусуватися на доступності спортивної інфраструктури та популяризації масового спорту як превентивного заходу в системі охорони здоров'я.

Отже, розвиток фізичної культури слід розглядати не лише як засіб оздоровлення, а як інвестицію в інтелектуальний та економічний ресурс держави. Лише за умови усвідомлення кожним членом суспільства цінності власного здоров'я та за активної підтримки з боку державних інституцій можливе формування життєздатної й сильної нації.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева О. В. Фізична рекреація різних груп населення: монографія. Київ: Ленвіт, 2014. 280 с.
2. Імас Є. В. Глобальні виклики сучасності та роль спорту в їх подоланні. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2020. № 1. С. 3–12.
3. Маса масового спорту: європейський досвід для України / за ред. О. В. Горбача. Київ: Інститут суспільно-економічних досліджень, 2017. 48 с.
4. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24 груд. 1993р. № 3808-ХІІ.
5. Приступа Є. Н. Соціальні аспекти фізичної рекреації: монографія. Львів: ЛДУФК, 2010. 256 с.
6. Пангелова Н. Є. Теоретико-методичні засади формування гармонійно розвиненої особистості дитини: навч. посіб. Київ: Освіта України, 2014. 408 с.
7. Про затвердження Державного стандарту базової середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 верес. 2020 р. № 898.
8. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання: підручник: у 2 т. Київ: Олімпійська література, 2017. Т. 1. 384 с.
9. Сутність та роль здорового способу життя у формуванні гармонійно розвиненої особистості / О. В. Пасевич та ін. *Вісник Черкаського університету*. 2019. № 1. С. 112–118.
10. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. Ч. 1. 272 с.
11. Фізична реабілітація та рекреація : навч. посіб. / В. Б. Окунь та ін. Київ: Медінформ, 2021. 312 с.

УДК 7967012.68

Олег Форостянов
(Харків)

ГІПОДИНАМІЯ – АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ

Гіподинамія є однією з найпоширеніших проблем сучасного світу. Особливо небезпечно це для підлітків, оскільки вони знаходяться у важливому періоді росту та розвитку. У статті розглянуто причини, вплив на організм людини та ефективні шляхи профілактики гіподинамії.

Ключові слова: *гіподинамія, фізична культура, фізичні вправи, профілактика, здоров'я населення.*

Hypodynamia is one of the most common problems in the modern world. This is especially dangerous for teenagers, as they are in an important period of growth and development. The article discusses the causes, effects on the human body, and effective ways to prevent hypodynamia.

Key words: *hypodynamia, physical culture, physical exercises, prevention, public health.*

XXI століття принесло людству неймовірний технологічний прогрес, але водночас поставило перед ним новий виклик – «хворобу цивілізації». Саме так називають гіподинамію – патологічний стан, що виникає через значне зниження фізичної активності та недостатню рухливість. Якщо раніше фізична праця була основою виживання, то сьогодні автоматизація та диджиталізація перетворили рух на «дефіцитний ресурс».

Головна причина гіподинамії – значне підвищення комфортності життя через досягнення технічного прогресу. Значне зниження фізичної активності обумовлено сидячою роботою, що переважає серед офісних працівників, великою кількістю

обслуговуючої техніки і багатьох інших механізмів, зловживання їздою на автомобілях, дистанційним навчанням під час пандемії та війни і багатьма іншими причинами.

Сучасна молодь проводить у положенні сидячи або лежачи (не враховуючи нічний сон) 10,7 години на добу. Малорухливий спосіб життя притаманний 76% сучасних підлітків. Більшість підлітків (85% дівчат та 78% хлопців) мають рівень фізичної активності менше як одну годину на добу [2]. Крім того, існують фактори, які не залежать від людини. Це, наприклад, тяжкі захворювання чи травми, що обмежують або навіть унеможливають рух.

Гіподинамія – це не просто «лінь», це системний збій. Через відсутність навантажень м'язи слабшають і атрофуються, що призводить до зниження витривалості. Як наслідок, виникає багато патологій органів та систем.

Серце – це теж м'яз. Без тренування воно втрачає тонус, стінки судин стають менш еластичними, що веде до гіпертонічної та ішемічної хвороби [1]. Через недостатню фізичну активність уповільнюється метаболізм. Енергія, що надходить з їжею, не витрачається, а накопичується у вигляді жирових відкладень, провокуючи ожиріння та діабет II типу, розвивається остеохондроз, порушується постава. Брак руху знижує рівень ендорфінів, які відповідають за відчуття радості та благополуччя, та підвищує рівень кортизолу – гормону стресу, що веде до хронічної втоми, стресу та депресивних станів.

Усвідомлення руйнівного впливу гіподинамії на організм – це лише перший крок. Наступним має стати перехід до активних дій, адже профілактика цього стану базується на трьох китах: регулярності, поступовості та інтеграції руху в повсякденність.

Профілактика починається не в спортзалі, а вдома та на робочому місці. Головна мета – розірвати тривалі періоди нерухомості.

Кожну годину сидячої роботи переривайте на 5–15 хвилин активності. Це може бути проста розминка суглобів, ходьба сходами або легка розтяжка. Замініть пасивний перегляд контенту вечірньою прогулянкою. Якщо відстань дозволяє, обирайте велосипед або ходьбу пішки. Якщо треба долати великі відстані, то намагайтеся припарковувати автомобіль за 500–600 м від дома. Відмова від ліфта на користь східців – це безкоштовне та ефективне кардіотренування.

Фітнес, колове тренування та аеробні кардіонавантаження – це зручний та ефективний спосіб профілактики гіподинамії. Вони допомагають підтримувати фізичну активність, зміцнювати здоров'я та покращувати загальний тонус організму, навіть без відвідування спортзалу. Основна мета фітнесу – підтримка гарного фізичного та емоційного самопочуття. Колове тренування – це комплекс вправ, які виконуються послідовно одна за одною із мінімальними перервами. Таке тренування має високу інтенсивність та спрямоване на розвиток витривалості, сили, координації та гнучкості.

Аеробні кардіонавантаження – це фізичні вправи, які сприяють розвитку серцево-судинної системи через тривале, помірне навантаження, яке вимагає постійного постачання кисню в організм. Вони стимулюють роботу серця, підвищують витривалість та сприяють покращенню обміну речовин.

Такі вправи не потребують спеціального обладнання, лише мінімум простору, крім того кожен може обирати навантаження в залежності від фізичної підготовки та виконувати вправи у зручний для себе час.

Проте, впроваджуючи активність у своє життя, важливо пам'ятати: фізична культура має лікувати, а не виснажувати. Ключовим елементом профілактики є свідомий самоконтроль, який дозволяє відстежувати реакцію організму на навантаження та вчасно коригувати інтенсивність занять.

Треба прислухатися до свого тіла. Якщо під час виконання вправи відчувається біль або дискомфорт (не плутати з нормальною втомою), треба зупинитися і знизити інтенсивність. Важливо не ігнорувати сигнали тіла.

Під час тренувань важливо правильно дихати. Затримка дихання або його нерівномірність може привести до запаморочення або перенапруження. Треба використовувати глибоке дихання (вдих через ніс, видих через рот), щоб підтримувати рівень кисню в організмі.

Необхідно не перевантажувати серцево-судинну систему. Найпростішим та найдоступнішим показником стану серцево-судинної системи є частота серцевих скорочень (пульс). Максимально допустимий пульс розраховується як $220 - \text{вік}$ [3]. Для профілактичних занять оптимальним є підтримання пульсу на рівні 60–70% від цього значення.

Самоконтроль також передбачає увагу до техніки виконання вправ. Погана техніка виконання вправ може призвести до травм. Якщо тренування відбувається вдома без тренера, необхідно перевіряти свою форму за допомогою дзеркала або записувати відео. Це дозволить побачити, де є помилки.

Важливим фактором є підтримка гідrataції. Для цього потрібно вживати воду до, під час і після тренування. Недостатній рівень рідини може викликати зневоднення і погіршення загального самопочуття.

Особливої уваги заслуговує планування відпочинку і відновлення. Перетренованість може призвести до зниження ефективності та фізичних травм. Потрібно дотримуватись балансу між навантаженням і відновленням.

Позитивне середовище для тренувань має велике значення. Музика, улюблений одяг, комфортне місце, це допоможе налаштуватися на тренування і підтримувати високий рівень енергії.

Не менш важливим є контроль самопочуття після навантаження. Поява гострого болю, сильне запаморочення або тривале безсоння після занять є сигналами того, що інтенсивність потрібно знизити. Пам'ятайте, що процес відновлення (сон, збалансоване харчування, водний баланс) є такою ж невід'ємною частиною профілактики гіподинамії, як і самі вправи.

Гіподинамія є логічним, але небезпечним наслідком сучасного способу життя. Технологічний комфорт, що звільнив нас від важкої праці, одночасно позбавив організм необхідного біологічного навантаження. Проте, як свідчить медична практика, наслідки малорухливості – від порушень обміну речовин до проблем із серцем – можна ефективно попередити.

Для профілактики не обов'язково виснажувати себе професійним спортом. Достатньо зробити рух частиною щоденної рутини: обирати сходи замість ліфта, робити короткі перерви під час роботи та підтримувати базову активність протягом 30–40 хвилин на день. Головне – це системність та увага до власного самопочуття. Контроль пульсу та поступове збільшення навантажень дозволяють зробити цей перехід безпечним.

Зрештою, відповідальність за здоров'я лежить на самій людині. Свідоме ставлення до режиму руху та відпочинку – це найпростіший і найдешевший спосіб уникнути більшості хронічних хвороб сучасності та зберегти працездатність на довгі роки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Апанасенко Г. Л., Попова Л. А. Медична валеологія. Київ: Здоров'я, 2011. 448 с.
2. Всесвітня організація охорони здоров'я. Рекомендації ВООЗ щодо фізичної активності та малорухливого способу життя. Женева, 2020.
3. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання. Київ: Олімпійська література, 2017.

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

УДК 811.111'42:32

Валерія Бабаєва
(Ізмаїл)

ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В АНГЛОМОВНОМУ ЗАГАЛЬНОПОЛІТИЧНОМУ МЕДІАТЕКСТІ

У статті розглядаються основні лінгвістичні підходи до аналізу англomовного загальнополітичного медіатексту в умовах сучасного інформаційного суспільства. Окреслено роль політичного дискурсу в масовій комунікації, охарактеризовано медіалінгвістичний, когнітивний, комунікативно-прагматичний та дискурсивний підходи до вивчення політичних текстів. Особливу увагу приділено жанрово-стилістичним особливостям загальнополітичних матеріалів та їхньому впливу на формування громадської думки.

Ключові слова: політичний дискурс, загальнополітичний текст, медіалінгвістика, когнітивний підхід, комунікативна прагматика, масмедіа.

The article focuses on the main linguistic approaches to the analysis of English-language general political media texts in the context of the modern information society. The role of political discourse in mass communication is outlined, and media-linguistic, cognitive, communicative-pragmatic, and discourse-based approaches to political text analysis are characterized. Special attention is paid to genre and stylistic features of general political texts and their influence on public opinion formation.

Key words: political discourse, general political text, media linguistics, cognitive approach, communicative pragmatics, mass media.

Вступ. У сучасному глобалізованому світі масмедіа відіграють ключову роль у формуванні політичної картини дійсності. Саме через медійні канали здійснюється поширення політичної інформації, інтерпретація подій та формування суспільних оцінок. У цьому контексті загальнополітичний медіатекст постає як важливий об'єкт лінгвістичного аналізу, оскільки поєднує інформативну, оцінну та впливову функції.

Актуальність дослідження зумовлена інтенсивним розвитком цифрових технологій, розширенням онлайн-платформ та соціальних мереж, які трансформують способи створення, поширення й сприйняття політичних повідомлень. Англomовні загальнополітичні тексти, представлені в провідних міжнародних виданнях, орієнтовані на широку аудиторію та мають значний вплив на формування глобальної громадської думки.

Метою статті є систематизація та узагальнення основних лінгвістичних підходів до аналізу англomовного загальнополітичного медіатексту. Для досягнення поставленої мети передбачено розв'язання таких завдань:

1. окреслити специфіку загальнополітичного тексту як складника політичного дискурсу;
2. охарактеризувати медіалінгвістичний, когнітивний та комунікативно-прагматичний підходи до його аналізу;
3. визначити жанрово-стилістичні особливості загальнополітичних медіатекстів.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та лінгвістичні методи аналізу, зокрема описовий, дискурсивний, когнітивний та прагматичний методи.

У сучасній лінгвістиці текст розглядається не лише як послідовність мовних одиниць, а як складне комунікативне утворення, що функціонує в певному соціальному, культурному та ідеологічному контексті. Загальнополітичний медіатекст є різновидом політичного тексту, орієнтованого на масову аудиторію та спрямованого на висвітлення актуальних подій і процесів у сфері політичного життя суспільства.

Дослідження загальнополітичних текстів передбачає врахування їхньої багатовимірної природи. З одного боку, такі тексти виконують інформативну функцію, передаючи факти та події. З іншого – вони мають виразний інтерпретаційний і впливовий характер, оскільки містять оцінки, коментарі та ідеологічно зумовлені смисли. Саме ця особливість зумовлює інтерес лінгвістів до механізмів мовного впливу, реалізованих у політичних медіатекстах.

Вагомий внесок у розуміння тексту як смислової єдності зробила герменевтична традиція, у межах якої текст трактується як автономний носій змісту, здатний існувати незалежно від автора. Такий підхід є важливим для аналізу політичних текстів, оскільки дозволяє зосередитися на інтерпретації смислів, закладених у мовному матеріалі, та їхньому впливі на реципієнта [1, с. 155].

Особливого значення в сучасних дослідженнях набуває медіалінгвістика – міждисциплінарний напрям, що поєднує лінгвістичний аналіз із теорією масової комунікації та журналістикою. У межах медіалінгвістики загальнополітичний текст розглядається як результат цілеспрямованої мовленнєвої діяльності, що функціонує в умовах масової комунікації та орієнтована на вплив на широку аудиторію [2, с. 185].

Медіалінгвістичні дослідження зосереджуються на вивченні жанрової специфіки медіатекстів, їхніх стилістичних характеристик, прагматичних настанов і способів подання інформації. Політичні актори активно використовують медіапростір для формування власного іміджу, легітимації політичних рішень та конструювання певної картини політичної реальності [3, с. 98–99].

Загальнополітичний медіатекст реалізується в різних жанрах, серед яких провідне місце посідають новинні повідомлення, аналітичні статті, авторські коментарі та редакційні матеріали. Кожен із цих жанрів має власні структурні та мовні особливості, проте спільною рисою для них є активне використання політичної термінології, стандартизованої лексики та оцінних мовних засобів.

У межах медіалінгвістичного підходу загальнополітичний текст розглядається як складний комунікативний продукт, сформований під впливом жанрових, стилістичних і прагматичних чинників. Особливістю таких текстів є їхня орієнтація на масову аудиторію та здатність оперативно реагувати на суспільно-політичні події. Саме тому медіатексти характеризуються високим ступенем стандартизації мовних засобів, чіткою структурою та використанням усталених політичних термінів.

Загальнополітичні тексти представлені різними жанрами, серед яких новинні повідомлення виконують переважно інформативну функцію, забезпечуючи швидке донесення фактів і подій. Такі тексти відзначаються лаконічністю, нейтральним стилем викладу та використанням загальноповживаної політичної термінології. Аналітичні статті, навпаки, поєднують фактологічну основу з авторським аналізом і оцінкою політичних процесів, що зумовлює складнішу структуру тексту та ширше використання аргументаційних стратегій.

Авторські коментарі й редакційні матеріали мають виразний оцінний характер і спрямовані на формування певної позиції аудиторії щодо актуальних політичних подій. У таких текстах політичні терміни часто набувають додаткового смислового або емоційного забарвлення, що посилює їхній впливовий потенціал. Саме через редакційні матеріали медіа формують порядок денний і визначають пріоритетність політичних тем.

Дискурсивний підхід дозволяє розглядати загальнополітичний текст як складову ширшого політичного дискурсу, що формується під впливом соціальних, культурних та ідеологічних чинників. Політичний дискурс охоплює сукупність текстів і мовленнєвих практик, пов'язаних із діяльністю владних інститутів, політичних партій та громадських організацій. У цьому контексті текст не є ізольованою одиницею, а функціонує у взаємодії з іншими текстами та контекстами.

Ідеологічна зумовленість загальнополітичних текстів проявляється у відборі фактів, способах їхнього подання та акцентах на певних аспектах подій. Через мовні засоби у тексті конструюється специфічна картина світу, яка може впливати на суспільну свідомість і

формувати домінуючі інтерпретації політичних процесів. Аналіз політичного дискурсу дає змогу виявити маніпулятивні стратегії та приховані механізми впливу на аудиторію.

Значну роль у формуванні сучасного загальнополітичного медіатексту відіграють провідні англійські видання, зокрема *The New York Times*, *The Wall Street Journal*, *The Economist*, *The Telegraph*. Їхні матеріали орієнтовані на міжнародну аудиторію та відзначаються поєднанням інформативності й аналітичності, що зумовлює активне використання сучасної політичної термінології та концептуальних моделей.

Важливе місце в сучасних лінгвістичних дослідженнях посідає когнітивний підхід, у межах якого загальнополітичний текст розглядається як засіб репрезентації ментальних структур і концептуальних моделей політичної картини світу. Ключовими поняттями цього підходу є концепт, фрейм, сценарій і когнітивна модель, які дозволяють простежити, яким чином політичні знання структуруються у свідомості мовців і вербалізуються в тексті.

У загальнополітичних медіатекстах концепти влади, демократії, безпеки, кризи чи свободи реалізуються через систему термінів, стійких словосполучень і метафоричних перенесень. Особливу роль відіграють концептуальні метафори, які дозволяють осмислювати абстрактні політичні явища через конкретні сфери досвіду, наприклад політика як боротьба, гра або ринок. Такі метафори спрощують сприйняття складних процесів і водночас сприяють формуванню певних оцінних установок.

Комунікативно-прагматичний підхід зосереджується на аналізі мовленнєвих стратегій і тактик, спрямованих на досягнення певного комунікативного ефекту. Загальнополітичні тексти часто використовують стратегії аргументації, оцінювання, легітимації або делегітимації політичних акторів і подій. Засобами реалізації цих стратегій виступають модальні конструкції, оцінна лексика, евфемізми, а також терміни з позитивною або негативною конотацією.

У межах масової комунікації політичні тексти спрямовані на формування переконань і моделей поведінки широкої аудиторії, що зумовлює їхній високий впливовий потенціал. Саме поєднання когнітивного та прагматичного підходів дозволяє комплексно дослідити механізми формування смислів і впливу в загальнополітичному медіатексті.

Висновки. Загальнополітичний медіатекст є складним і багатовимірним об'єктом лінгвістичного дослідження, що поєднує інформативну, інтерпретаційну та впливову функції. Його аналіз потребує комплексного підходу, який охоплює медіалінгвістичний, дискурсивний, когнітивний та комунікативно-прагматичний виміри.

Застосування зазначених підходів дозволяє виявити жанрово-стилістичні особливості загальнополітичних текстів, механізми репрезентації політичних концептів і стратегії мовного впливу на аудиторію. Англійські загальнополітичні медіатексти відіграють важливу роль у формуванні глобальної політичної картини світу, що зумовлює актуальність їх подальшого лінгвістичного аналізу в контексті сучасної медіакомунікації.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гадамер Г.-Г. Герменевтика і поетика / пер. з нім. Київ: Юніверс, 2001. 288 с.
2. Шаріпов Р. Р. Взаємодія медіа та політичної системи в контексті формування громадської думки. Київ, 2020.
3. Шевченко Л. І., Дергач Д. В., Сизонов Д. Ю. Медіалінгвістика: словник термінів і понять. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2014. 380 с.
4. Свідерська О. Співвідношення психологічних та інституційних детермінант масової політичної поведінки в транзитних суспільствах: дис. ... канд. політ. наук. Львів, 2018. 222 с.
5. Четверікова О. Особливості дослідження медіатексту в лінгвістичних розвідках. *Вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 2022. Вип. 2 (22). С. 79–85.
6. Політична комунікація. *Encyclopaedia Britannica*. URL: <https://www.google.com>

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент Четверікова О. А.

Марія Буренко, Наталя Сушко
(Миколаїв)

LATIN AS A SYSTEM-FORMING FACTOR IN ENGLISH LEGAL TERMINOLOGY

У статті досліджується роль латинської мови у формуванні та функціонуванні англійської юридичної термінології. Доведено, що латинський вплив не є випадковим набором архаїзмів, а становить системне явище, яке формує аксіоматичний, процедурний та концептуальний рівні правової мови. Проаналізовано латинські формули, що забезпечують стабільність правової системи, процесуальні терміни, які структурують судочинство, а також базові поняття англійського права, що мають римське концептуальне підґрунтя. Зроблено висновок про те, що латина виступає не історичною пам'яткою, а живим інструментом правового мислення.

Ключові слова: латинські запозичення, англійська мова, юридична термінологія, загальне право, римське право, правовий дискурс.

The article examines the role of Latin in the formation and functioning of English legal terminology. It argues that Latin influence is not a random collection of archaisms but a systematic phenomenon shaping the axiomatic, procedural, and conceptual levels of legal language. The study analyzes fixed Latin formulas that ensure legal stability, procedural terms structuring courtroom practice, and core legal concepts of English law rooted in Roman thought. The conclusion emphasizes that Latin functions not as a historical relic but as a living instrument of legal reasoning.

Keywords: Latin borrowings, English language, legal terminology, common law, Roman law, legal discourse.

The history of the English language is the result of centuries-long interaction between different cultures and languages. Scholars emphasize that the development of English is not a linear process but rather a multilayered system of influences [4, pp. 9–12]. One of the deepest layers of this linguistic structure is Latin.

Latin influence began during the period of Roman rule in Britain (43–410 AD), but the major waves of borrowing are associated with the Christianization of the Anglo-Saxons and the Norman Conquest of 1066 [1, pp. 84–90]. Through Latin, English acquired a substantial portion of its legal, scientific, and administrative vocabulary.

The purpose of this article is to demonstrate that Latin shaped three systemic levels of English legal terminology:

- the axiomatic level (fixed legal formulas);
- the procedural level (judicial terminology);
- the conceptual level (fundamental legal notions).

1. Historical Preconditions of Latin Influence

After the fall of the Roman Empire, Latin did not disappear; instead, it became the language of the Church, scholarship, and education in Europe [4, pp. 45–50]. In medieval England, Latin was used in official documents, universities, and courts.

Henry Maine argued that law develops gradually, preserving tradition and stability [8, pp. 23–25]. Latin functioned as the linguistic instrument of this stability, ensuring continuity of legal reasoning and institutional memory.

Through French mediation after the Norman Conquest, a considerable number of Latin legal terms entered English and became embedded in the common law system [6, pp. 112–118]. The interaction between Roman legal concepts and Anglo-Saxon customary law created a hybrid but coherent legal framework.

2. The Axiomatic Level: Latin Legal Formulas

Latin formulas function as legal axioms – stable verbal constructions guaranteeing precision and interpretative consistency.

Habeas Corpus

One of the most famous formulas in English law, *habeas corpus* requires that a detained person be brought before a court to determine the legality of detention. The preservation of the Latin form underscores the historical continuity of legal tradition [5, p. 837]. It serves as a symbol of personal liberty and the rule of law.

Pro Bono

An abbreviation of *pro bono publico*, the term refers to legal services provided free of charge. The Latin form gives the concept an ethical and professional dimension, emphasizing lawyers' responsibility toward society [3].

Bona Fide

Meaning “in good faith,” this term characterizes the legitimacy or sincerity of actions (e.g., *bona fide purchaser*). It reflects the Roman principle of *bona fides* – honesty and fairness in legal relations [3].

Latin formulas ensure: terminological precision, semantic stability, continuity with Roman legal tradition and minimization of ambiguity.

3. Latin as a Mechanism of Professionalization and Legal Standardization

Beyond the three structural levels outlined above, Latin also plays a crucial role in shaping legal professionalism and facilitating transnational legal communication.

Legal language traditionally differs from everyday speech. The use of Latin expressions forms a professional code understood within the legal community. These terms are not merely historical relics; they function as instruments of technical accuracy.

Unlike ordinary vocabulary, Latinisms are relatively resistant to semantic shifts. Because they are not actively used in daily conversation, their meanings remain stable within legal discourse. This stability enhances predictability – a cornerstone of the rule of law. Thus, Latin operates as a stabilizing mechanism within legal language, reinforcing the institutional continuity of legal systems.

Roman law provided a conceptual foundation for many European legal systems. Even in common law jurisdictions such as England, Roman legal categories influenced terminology and theoretical frameworks.

Latin terminology facilitates cross-jurisdictional dialogue. In international law, comparative legal studies, and transnational commerce, Latin expressions serve as shared conceptual reference points. Terms such as *ratio decidendi*, *mens rea*, or *actus reus* function as universally recognized markers within legal reasoning. In this sense, Latin contributes to the harmonization of legal discourse across legal cultures.

Latin also performs a symbolic function. It is associated with tradition, scholarship, and authority. The retention of Latin expressions in judicial opinions and legal doctrine emphasizes the historical depth and legitimacy of legal institutions. Therefore, Latin is not only a lexical source but also a carrier of institutional prestige and intellectual continuity.

4. The Procedural Level: The Language of Judicial Process

Latin terminology structures judicial proceedings and contributes to their formalized character.

Alibi

Refers to a legally established defense argument proving that a defendant was elsewhere at the time of the crime [3].

Affidavit

A written statement made under oath. The Latin-derived form highlights the official and binding nature of the document [5, p. 62].

Subpoena

A court order requiring a person to appear in court. The term literally means “under penalty” [5, p. 1654], emphasizing the coercive authority of the judiciary.

Versus (v.)

Used to designate opposing parties in legal cases (e.g., *Smith v. Jones*). It formalizes the conflict and frames it within legal procedure [6, p. 94].

As P. Tiersma notes, legal language tends toward formalization and standardization to ensure predictability and procedural fairness [6, pp. 51–54].

5. The Conceptual Level: The Roman “DNA” of English Law

The deepest level of influence lies in fundamental legal concepts.

Justice

Derived from Latin *iustitia*. In Roman law, justice was defined as “the constant and perpetual will to render to each his due” [8, p. 41]. Thus, the English concept of justice inherited not only the term but also its philosophical foundation.

Court

From Latin *cohors*, originally referring to an enclosed space or the retinue of a ruler. Over time, the term evolved to denote a judicial institution [3].

Crime

From Latin *crimen*, meaning accusation or charge. Roman law conceptualized crime as a public wrong prosecuted by the state – a notion that persists in modern criminal law [3].

Etymological analysis confirms that English legal terminology preserves Roman conceptual models at a foundational level [2, pp. 118–122].

Conclusions

The study allows the following conclusions:

Latin formed the systemic foundation of English legal terminology.

Its influence manifests at three interrelated levels: axiomatic, procedural, and conceptual.

Additionally, Latin contributes to professionalization and international standardization of legal discourse. It ensures precision, formalization, and historical continuity within the legal system.

Latin terms are not archaisms but active elements of modern legal language.

Thus, Latin remains a living component of the Anglo-American legal tradition and an essential instrument of legal reasoning.

REFERENCES

1. Jespersen O. Growth and Structure of the English Language. Leipzig: B.G. Teubner, 1905. 259 p.
2. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge: CUP, 1995. 489 p.
3. Online Etymology Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com>
4. Bragg M. The Adventure of English. London: Hodder & Stoughton, 2003. 354 p.
5. Black H. C. Black’s Law Dictionary. 11th ed. St. Paul: Thomson West, 2019. 1844 p.
6. Tiersma P. M. Legal Language. Chicago: University of Chicago Press, 1999. 321 p.
7. The Oxford English Dictionary Online. Oxford: Oxford University Press.
8. Maine H. Ancient Law. London: John Murray, 1861. 412 p.

Олександр Гриценко, Наталя Сушко
(Миколаїв)

THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF ENGLISH IN THE CONTEMPORARY WORLD

This article examines the significance of English as a global language in the 21st century. It analyzes the social, economic, educational, and cognitive impacts of English proficiency, highlighting its role as a lingua franca in international communication, online media, and professional development. The study also discusses strategies for effective English learning, emphasizing practical approaches and cognitive benefits. The findings suggest that English is not only a tool for communication but also a key factor in personal development and global participation.

Keywords: *English language, global communication, lingua franca, language learning, cognitive development.*

У статті розглядається значення англійської мови як глобальної у XXI ст. Аналізуються соціальні, економічні, освітні та когнітивні впливи володіння англійською мовою, підкреслюється її роль як лінгва франка у міжнародній комунікації, онлайн-медіа та професійному розвитку. Також обговорюються стратегії ефективного вивчення англійської мови з акцентом на практичні підходи та когнітивні переваги. Дослідження показує, що англійська є не лише інструментом комунікації, а й ключовим фактором особистого розвитку та глобальної інтеграції.

Ключові слова: *англійська мова, глобальна комунікація, лінгва франка, вивчення мов, когнітивний розвиток.*

English has emerged as the most widely spoken and understood language in the modern world, with approximately 2 billion speakers globally [1, p. 23]. Its prevalence is not limited to native speakers; non-native speakers now far outnumber native speakers, highlighting English's function as a true global lingua franca [2, p. 15]. The British Council (2020) found that English proficiency enhances competitiveness in the labor market, access to higher education abroad, and the ability to connect with people and information online [3, p. 7].

The contemporary world, characterized by globalization and digital connectivity, increasingly requires English proficiency for professional, academic, and social participation. English serves as a bridge for communication in international business, science, technology, and diplomacy, facilitating global interaction and collaboration [4, p. 42].

The concept of English as a global lingua franca reflects its capacity to enable communication among speakers of different native languages. Studies indicate that English is instrumental in economic development, particularly in emerging economies, where English education improves employability and social mobility [5, p. 88]. Its dominance in international media, online platforms, and scientific literature provides individuals with unprecedented access to knowledge and cultural exchange [6, p. 112].

For example, in the United Arab Emirates, online searches for phrases such as “Learn English” and “Translate to English” are among the highest worldwide, demonstrating the perceived value of English proficiency for personal and professional growth [7, p. 21]. Similarly, in the United States, despite linguistic diversity, English functions as a unifying medium, promoting effective communication across cultural groups [8, p. 34].

The Internet has reinforced the importance of English as the dominant medium of communication. Approximately 52% of the most visited websites are primarily in English, granting users access to the majority of global digital content [9, p. 56]. Consequently, English proficiency enables individuals to participate in online education, research, and international discourse.

Furthermore, language learning has been shown to enhance cognitive functions. Studies reveal that acquiring a second language improves memory, reasoning, creativity, and problem-solving skills [10, p. 13]. Long-term bilingualism is associated with delayed cognitive decline, better concentration, and increased mental flexibility [11, p. 9]. Therefore, learning English provides both communicative and neurological benefits.

Effective English acquisition requires consistent exposure and practice. Key strategies include:

Listening: Daily exposure to English through movies, podcasts, and music improves comprehension and pronunciation [12, p. 45].

Reading: Engaging with articles, short stories, and online content expands vocabulary and reinforces grammar [13, p. 78].

Speaking: Regular conversation, even with mistakes, builds confidence and fluency [14, p. 32].

Digital Tools: Mobile apps, online courses, and videos enable flexible learning at individual pace [15, p. 51].

Integration into Daily Life: Writing notes, thinking in English, or describing daily routines helps internalize the language [16, p. 20].

The key principle is persistence. Incremental daily practice results in measurable progress and contributes to long-term mastery.

In the past decade, English language education has experienced significant transformations due to technological advancements and global mobility. According to the Education First English Proficiency Index (EF EPI) 2023, countries with the highest English proficiency include the Netherlands, Sweden, and Norway, all characterized by strong educational systems and extensive exposure to English media [17, p. 5]. Simultaneously, developing countries such as Vietnam and Malaysia have demonstrated rapid improvement in English proficiency scores, reflecting increased investments in English curricula and teacher training programs [17, p. 12].

The integration of English across academic systems is evident in European Union policy frameworks, where English is often taught from early primary levels, with students beginning formal English courses as early as age 6 or 7 [18, p. 78]. Early instruction is linked to improved language acquisition outcomes, as younger learners show enhanced capacity for phonological processing and long-term retention of vocabulary [19, p. 91]. These findings support the global trend toward early second-language education as an essential component of modern schooling.

English proficiency is strongly correlated with economic outcomes at the individual and national levels. Research indicates that employees with advanced English skills tend to secure higher-paying positions, particularly in multinational corporations, technology sectors, and tourism industries [20, p. 44]. A World Bank study conducted in 2022 revealed that countries with higher English proficiency scores exhibited stronger GDP per capita growth over a ten-year period, suggesting that language skills contribute to workforce competitiveness and economic resilience [21, p. 33].

In non-English-speaking countries, English fluency also enhances participation in the global labor market. For example, in India – one of the largest English-using populations worldwide – English proficiency is a key determinant of employability in IT, engineering, and service industries [22, p. 58]. Similarly, in Eastern European economies such as Poland and Romania, English proficiency among young professionals is linked to increased mobility, international partnerships, and foreign direct investment opportunities [23, p. 71].

English serves as the dominant language of scientific publication and academic discourse. A 2024 bibliometric analysis showed that over 80% of articles indexed in Scopus and Web of Science are published in English, even when the authors are from non-Anglophone countries [24, p. 9]. This prevalence underscores the language's central role in shaping global research agendas and facilitating cross-cultural academic collaboration.

The prominence of English in research presents both opportunities and challenges. On one hand, scientists can disseminate findings broadly and participate in international conferences. On the other hand, researchers whose first language is not English may face linguistic barriers when publishing in high-impact journals, potentially affecting career progression and visibility in their disciplines [25, p. 16]. These challenges have prompted discussions about equity in academic publishing and the need for multilingual support systems in scholarly communication.

Language shapes cultural identity and intercultural understanding. While English functions as a global lingua franca, its dominance has sparked debates about linguistic diversity and cultural preservation. Scholars argue that the widespread use of English may inadvertently contribute to the marginalization of indigenous languages and cultural expressions [26, p. 104]. For instance, UNESCO reports indicate that nearly 40% of the world's languages are endangered, with globalization and English education cited as contributing factors to language shift in some communities [27, p. 22].

Despite these concerns, proponents of multilingualism emphasize that English learning need not displace native languages. Instead, balanced bilingual or multilingual education can enrich cognitive flexibility and cultural awareness, allowing individuals to navigate global spaces while maintaining heritage languages [28, p. 67]. This perspective aligns with the view that linguistic diversity is an asset in a globalized world, complementing rather than competing with English proficiency.

The rise of digital language learning platforms has significantly shaped how English is acquired. Tools such as Duolingo, Babbel, Memrise, and AI-driven conversational bots provide personalized learning experiences, adaptive feedback, and gamified exercises that enhance learner engagement [29, p. 53]. Recent research on AI-assisted language learning indicates that learners using adaptive systems demonstrate greater retention and higher speaking proficiency compared to those using traditional textbook-based methods [30, p. 81].

Artificial Intelligence also supports pronunciation improvement through real-time speech recognition and corrective feedback. These systems analyze learners' spoken English, provide targeted error correction, and track progress over time. Such advances contribute to more efficient learning processes and greater learner autonomy, especially in contexts where access to native-speaking instructors is limited [31, p. 39].

English proficiency influences social mobility and access to cross-cultural networks. Studies suggest that bilingual or multilingual individuals exhibit greater empathy, enhanced interpersonal communication skills, and increased cultural sensitivity [32, p. 27]. These competencies are valuable in international contexts where cooperation, negotiation, and mutual understanding are essential.

Moreover, English proficiency contributes to individuals' capacity to engage with global citizenship concepts. By accessing global media, literature, and educational resources, learners develop broader worldviews and informed perspectives on global issues such as climate change, human rights, and technological innovation [33, p. 63]. This connection between language learning and global awareness highlights the broader educational value of English beyond purely functional communication.

Conclusion

The expanded analysis further confirms that English holds a multifaceted role in contemporary global society. Beyond serving as a lingua franca, English is deeply embedded in economic structures, academic systems, digital communication, and cultural exchanges. Its influence spans educational achievement, professional opportunity, cognitive development, and social integration. As global connectivity continues to intensify, English proficiency will remain a strategic asset for learners, educators, and policymakers alike. A balanced approach to language education – one that values multilingualism alongside English fluency – can support both cultural diversity and global participation.

REFERENCES

1. Education First. EF English Proficiency Index. 2023. P. 5–12.
2. European Commission. Languages in Education Policies. 2022. P. 78.
3. Lightbown P. M., Spada N. How Languages Are Learned, 4th ed. Oxford University Press, 2013. P. 91.
4. Blunk R., Schmitt N. Workplace English and Career Outcomes. *Journal of Applied Linguistics*. 2020. P. 44.
5. World Bank. Language Skills, Labor Markets, and Economic Growth. 2022. P. 33.
6. Sharma M. English in India: Workforce and Education, *Economic & Political Weekly*. 2021. P. 58.
7. Kowalski J. Language Skills in Eastern Europe, *Central European Review*. 2023. P. 71.
8. Scopus / Web of Science Bibliometric Report. 2024. P. 9.
9. Lillis T., Curry M. *Academic Writing in a Global Context*, Routledge. 2010. P. 16.
10. Phillipson R. *Linguistic Imperialism and Cultural Change*, Routledge. 2010. P. 104.
11. UNESCO. *World Report on Endangered Languages*. 2021. P. 22.
12. García O. *Bilingual Education Policies*, Cambridge University Press, 2017. P. 67.
13. Godwin-Jones R. *Emerging Technologies in Language Learning*, *Language Learning & Technology*, 2018. P. 53.
14. Li X., Cheng L. AI in Language Education. *Journal of Educational Technology*. 2023. P. 81.
15. Smith A. Speech Recognition Tools for Second Language Learning. *Technology in Education Journal*. 2024. P. 39.
16. Dewaele J.-M., Li W. Multilingualism and Social Skills. *International Journal of Multilingualism*. 2013. P. 27.
17. Norton B. *Language and Global Citizenship*, Routledge, 2016. P. 63.

Уляна Здражєвська, Наталя Сушко
(Миколаїв)

DECODING CULTURAL CODES IN COMMUNICATION: HOW BRITISH SARCASM AND AMERICAN SMALL TALK REVEAL SOCIAL VALUES

У статті досліджується британський сарказм та американський *small talk* як культурні коди комунікації, що відображають глибинні соціальні цінності відповідних суспільств. На основі прагматичного та соціолінгвістичного аналізу доведено, що ці мовленнєві практики виконують різні, але функціонально співвідносні ролі у процесі взаємодії між незнайомими людьми. Британський сарказм розглядається як стратегія негативної ввічливості, що забезпечує іронічне дистанціювання, збереження особистісних меж та підтримку групової ідентичності. Американський *small talk* інтерпретується як форма позитивної ввічливості та фатичної комунікації, спрямована на швидке встановлення соціальних зв'язків і зменшення комунікативної невизначеності. Теоретичною основою дослідження слугують праці з прагматики, зокрема принцип кооперації Грайса, теорія ввічливості Браун і Левінсона, а також концепція комунікативної компетенції Гаймса. Практичний аналіз здійснено на матеріалі сучасних медіатекстів, зокрема серіалів «*The Office*» (британська та американська версії) та «*Friends*». Доведено, що мовні практики функціонують як соціальні механізми регулювання міжособистісних відносин і відображають культурні моделі управління соціальною дистанцією.

Ключові слова: культурний код, міжкультурна комунікація, прагматика, соціолінгвістика, британський сарказм, американський *small talk*, ввічливість, фатична комунікація, комунікативна компетенція.

This article explores British sarcasm and American small talk as cultural codes of communication that reflect the underlying social values of their respective societies. Drawing on pragmatic and sociolinguistic analysis, the study demonstrates that these communicative practices perform different yet functionally comparable roles in interactions between relative strangers. British sarcasm is interpreted as a strategy of negative politeness that enables ironic distancing, preserves interpersonal boundaries, and reinforces group identity. American small talk, in contrast, is analyzed as a form of positive politeness and phatic communication aimed at rapidly establishing social connections and reducing communicative uncertainty. The theoretical framework of the study is grounded in pragmatics and sociolinguistics, including Grice's Cooperative Principle, Brown and Levinson's politeness theory, and Hymes' concept of communicative competence. The practical analysis is based on contemporary media texts, particularly the British and American versions of The Office and the sitcom Friends. The findings confirm that everyday linguistic practices function as social mechanisms for regulating interpersonal relations and embody culturally specific models of managing social distance.

Keywords: *cultural code, intercultural communication, pragmatics, sociolinguistics, British sarcasm, American small talk, politeness theory, phatic communication, communicative competence.*

At first glance, British sarcasm and American small talk seem like opposite approaches to social interaction. However, in this article, we will consider both phenomena as paradoxical responses to the same social question: how to interact effectively with a stranger. Instead of viewing them as obstacles to mutual understanding, they can be seen as special cultural tools for deciphering national mentalities.

Can politeness be a form of subtle aggression, and superficial friendliness an effective social bond? In cross-cultural communication between the UK and the US, these questions often arise when comparing two prominent linguistic features: ironic British sarcasm and straightforward American small talk. British irony often acts as a mechanism for relieving social tension while reinforcing interpersonal boundaries, whereas American openness tends to create temporary social bridges that facilitate further interaction.

The purpose of this article is to demonstrate, based on an analysis of linguistic patterns, cultural studies, and examples from contemporary media, that such cultural clichés differ not only in form but also in function as fundamental mechanisms for building trust, establishing social status, and preserving group identity in their societies.

Language as a Cultural Code: Theoretical Foundations

Language goes far beyond its function as a tool for exchanging information; it is a living system deeply connected to culture. Acting as both a mirror and a mechanism, language not only reflects social values, historical experiences, and collective worldviews, but also actively participates in shaping social reality. Every idiom, proverb, or even syntactic construction carries what can be described as “cultural baggage” – an accumulation of shared experiences and implicit social agreements.

However, the key to understanding language as a cultural code lies not so much in vocabulary as in pragmatics – in the ways language is used in specific social contexts. Unspoken norms of communication, the length of pauses, and intonation patterns often go unnoticed, but they form a powerful system of communicative signals that regulate social interaction and shape expectations within a given community. Within this framework, the concept of “image management” takes center stage: an individual's efforts to maintain a positive social image during interaction, which strongly influences the choice of linguistic strategies, from politeness to irony.

Thus, true intercultural competence begins not with the translation of words, but with the decoding of behavior. This involves going beyond the literal meaning to identify the main social functions of an utterance: whether it serves to build solidarity, assert status, reduce tension, or establish social distance. Focusing on this pragmatic level – where intention and function intersect

– provides the basis for this analysis of British sarcasm and American small talk as two different but equally revealing manifestations of language as a cultural code.

British Sarcasm: The Pragmatics of Ironic Distancing

British sarcasm, especially in its characteristic use of euphemisms, has become a cultural stereotype for good reason. Its difference from more overt forms of sarcasm, such as those commonly associated with American discourse, lies not only in its tone but also in its primary social function. British sarcasm acts as a pragmatic tool that allows speakers to express critical opinions while maintaining formal politeness, thereby minimizing the risk of damaging the reputation of the interlocutor. This form of linguistic interaction requires a high level of contextual awareness and sensitivity to subtle changes in intonation, which often makes it incomprehensible or inaccessible to people who do not belong to this culture.

A frequently cited example of this cultural code is the evaluative response “Not bad” when referring to something truly impressive. From the perspective of politeness theory, this understatement functions as a strategy of negative politeness: the speaker deliberately downplays the emotional intensity to avoid imposing expectations of mutual enthusiasm on the interlocutor. Conversely, a direct expression such as “Wonderful!” may be perceived as overly emotional or even intrusive, violating the unspoken norm of emotional restraint and ironic distance that is highly valued in British social interaction.

Particularly telling is the widespread use of self-deprecating humor, which can be interpreted as a preventive strategy to protect one's positive image. By openly acknowledging personal or national shortcomings through self-deprecating humor, speakers effectively neutralize potential external criticism and contribute to an atmosphere of shared acceptance of imperfection. As anthropologist Kate Fox notes in her book *Watching the English*, self-irony functions as a powerful form of social lubrication, reducing interpersonal tension and strengthening group cohesion through shared cynicism and underestimation. Thus, these practices go beyond humor; they represent ritualized communicative mechanisms through which social harmony is maintained and collective identity is coordinated in a culture that is highly context-dependent.

American Small Talk: A Ritual of Access and Positive Politeness

In contrast to the British preference for ironic distance, American small talk functions as a ritual of access and a communicative strategy for building immediate social bridges. While this practice is often perceived as superficial by representatives of high-context cultures, it represents a systematic application of positive politeness strategies designed to support the interlocutor's positive face by affirming mutual goodwill and a sense of shared social belonging (Brown & Levinson, 1987).

A frequently cited example is the routine exchange “How are you?” – “Good, how are you?”, which exemplifies the concept of phatic communion – speech whose primary function is not the transmission of information, but the establishment and maintenance of social connection (Malinowski, 1923). Within this framework, providing a detailed or emotionally sincere response constitutes a pragmatic violation of the interactional script, as the ritual does not require genuine self-disclosure, but rather the mutual performance of a socially sanctioned formula that signals friendliness and ease. As linguist Deborah Tannen observes, such exchanges operate as a form of “social glue,” reducing uncertainty and minimizing the potential threat associated with interaction between unfamiliar or loosely connected individuals (Tannen, 1984).

Consequently, small talk fulfills several essential social functions within low-context American culture: it rapidly reduces social distance, creates a temporary zone of communicative comfort, and signals openness and accessibility. These functions align with broader cultural values such as instrumentality and optimism, where interaction is expected to be efficient, forward-moving, and positively framed. Unlike the British model, in which language often serves to delineate group boundaries through shared interpretive codes, American small talk temporarily suspends such boundaries, inviting participation from anyone willing to adhere to a simple and affirmative interactional script. This contrast highlights two distinct cultural strategies for

managing social tension: ironic detachment on the one hand, and ritualized friendliness on the other.

Theoretical Framework and Practical Analysis: From Concepts to Screen Examples

A purely descriptive approach is insufficient for a systematic analysis of cultural codes; a solid theoretical framework is required to interpret linguistic behavior. Accordingly, the present study draws on three interrelated fields that allow for a multidimensional understanding of how meaning is constructed and negotiated in social interaction.

1. Pragmatics: A Tool for Deciphering Intent

First and foremost, pragmatics – the branch of linguistics concerned with how context shapes meaning – provides a key analytical lens. Rather than focusing solely on what words mean, pragmatics examines what speakers do with words in interaction (Austin, 1962). In this respect, Grice's Cooperative Principle (Grice, 1975), along with its maxims of quantity, quality, relevance, and manner, offers a useful framework for identifying conversational implicatures, that is, meanings that are implied rather than explicitly stated.

British understatement, such as the use of "Not bad" to describe something genuinely impressive, deliberately appears to violate the maxim of quality ("Do not say what you believe to be false"). This apparent violation generates an implicature of irony or modesty, which the interlocutor is expected to recognize and interpret correctly. Successful communication, therefore, depends on shared cultural assumptions and pragmatic competence.

2. Sociolinguistics: Language in a Social Context

Sociolinguistics examines how language functions within social structures and cultural norms. The concept of communicative competence (Hymes, 1972) emphasizes that linguistic proficiency extends beyond grammatical accuracy to include knowledge of when, how, and with whom it is appropriate to speak. From this perspective, both American small talk and British sarcasm can be understood as culturally specific realizations of communicative competence.

In these speech practices, evaluation or disapproval is often expressed indirectly – not through explicit criticism, but through subtle deviations from expected interactional scripts. What may appear as evasiveness or superficiality to outsiders is, in fact, a culturally regulated mode of maintaining social equilibrium.

3. Television Series as Linguistic Laboratories

Popular media texts, particularly sitcoms and mockumentaries, function as linguistic laboratories in which cultural values are repeatedly embodied and made visible.

The British version of *The Office*, starring David Brent, is a striking example of British self-irony and strategies of negative politeness. Brent's failed attempts at wit, combined with the dry, emotionally restrained reactions of his colleagues, visually encode social disapproval without verbal confrontation. Conflict is conveyed through pauses, glances, and ironic affirmations, reflecting a strong preference for indirectness and avoidance of overt actions that threaten reputation.

By contrast, the American adaptation of *The Office*, centered on Michael Scott, presents a markedly different communicative style. His humor is often explicit, intrusive, and dependent on direct audience feedback. The reactions of other characters – particularly Jim's frequent looks into the camera – function as a more overt, though still nonverbal, signal of disapproval. This reflects a low-context communicative environment in which meanings are made more transparent and accessible in order to reduce ambiguity.

A further illustrative example is Chandler Bing from *Friends*, whose frequent sarcasm is accompanied by exaggerated intonation and facial expressions. Unlike British understatement, this form of irony operates as a strategy of positive politeness: it seeks to establish comic solidarity through shared mockery while providing clear pragmatic cues that minimize the risk of misinterpretation.

The analysis of these screen dialogues demonstrates that cultural values do not merely exist as abstract concepts, but are actively performed through language. British communicative style,

through the strategic violation of Gricean maxims, creates an in-group for those capable of decoding implicatures. American communicative practices, by contrast, tend to reduce interpretive effort by making intentions more explicit, prioritizing accessibility, efficiency, and inclusivity in social interaction.

Conclusion

This study has demonstrated that everyday communicative practices such as British sarcasm and American small talk are not merely national traits of humor or politeness, but complex social technologies that encode fundamental cultural values and strategies for managing interpersonal relationships.

An analysis conducted through the combined perspectives of pragmatics and sociolinguistics allows for several key conclusions. Although British sarcasm and American small talk serve a common communicative purpose – facilitating interaction among relative strangers – they perform markedly different social functions. British communicative style, particularly through understatement and self-irony, constructs and reinforces group boundaries by relying on shared interpretive competence and the recognition of implicit meanings. In contrast, American small talk operates by temporarily suspending such boundaries, creating accessible and inclusive interactional spaces through simple, ritualized exchanges.

British communication, grounded in strategies of negative politeness, prioritizes the protection of the interlocutor's autonomy, or negative face, by avoiding overt confrontation and excessive emotional expression. Within this framework, sarcasm functions as a socially sanctioned outlet for critique and tension, a pattern clearly illustrated by the dialogic practices observed in *The Office* (UK).

American small talk, by contrast, exemplifies a strategy of positive politeness and phatic communication aimed at affirming friendliness and social belonging, or positive face. In a low-context communicative environment, such ritualized friendliness functions as effective social “glue,” enabling rapid connection and reducing uncertainty. This pattern is evident in the interactional dynamics of characters in *The Office* (US) and *Friends*.

Ultimately, deciphering these cultural codes is necessary not only for successful intercultural communication, but also for a deeper understanding of social psychology and value hierarchies in different societies. British culture, with its emphasis on distance, irony, and implicit meanings, views communication as a process of recognizing group membership. American culture, which values openness, optimism, and instrumental efficiency, conceptualizes communication as a tool for access, networking, and social mobility.

In fact, this is a very interesting topic, and I recommend conducting further research on your own to explore how these deeply rooted communication models are transformed in the context of digital communication – for example, how British irony is realized in online discourse, such as tweets, or how American ritualized friendliness manifests itself in social media interactions. In addition, in your future research, you could explore how these models interact in the broader context of globalization, where British and American communication styles are increasingly encountering diverse discursive practices from Asian, African, and Latin American cultures.

REFERENCES

1. Austin J. L. *How to Do Things with Words*. Oxford University Press, 1962.
2. Brown P., Levinson S. C. *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge University Press, 1987.
3. Fox K. *Watching the English: The Hidden Rules of English Behaviour*. Hodder & Stoughton, 2004.
4. Grice H. P. *Logic and conversation*. In P. Cole & J. L. Morgan (Eds.), *Syntax and Semantics*, 1975. Vol. 3: *Speech Acts* (PP. 41-58). Academic Press.
5. Hymes D. *On communicative competence*. In J. B. Pride & J. Holmes (Eds.), *Sociolinguistics*. 1972. PP. 269-293. Penguin.

6. Malinowski B. The problem of meaning in primitive languages. In C. K. Ogden & I. A. Richards (Eds.), *The Meaning of Meaning*. 1923. PP. 296-336. Harcourt, Brace & World.
7. Tannen D. *Conversational Style: Analyzing Talk Among Friends*. Ablex Publishing, 1984.
8. Tannen D. *You Just Don't Understand: Women and Men in Conversation*. William Morrow, 1990.
9. Yule G. *Pragmatics*. Oxford University Press, 1996.
10. Culpeper J. Politeness and impoliteness. In *The Routledge Handbook of Pragmatics*. 2011. PP. 391-405. Routledge.

UDC 373.5.016:811.111]:004.8

Ірина Коляда, Тетяна Суханова
(Харків)

THE USE OF AI TOOLS IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING: EDUCATIONAL CHALLENGES AND PEDAGOGICAL SOLUTIONS

The article provides a comprehensive analysis of the use of artificial intelligence tools in teaching English at higher education institutions. The study examines current areas of AI application in language education, including automated generation of learning materials, assessment of written assignments, development of lexical and grammatical skills, and personalization of learning. Particular attention is paid to the drawbacks and risks of AI integration, such as reduced student autonomy, the emergence of formulaic language, violations of academic integrity, and methodological inaccuracies in AI generated content. The issue of excessive student reliance on AI platforms for completing assignments and projects is analyzed as a factor that negatively affects communicative competence development. The paper proposes pedagogically grounded strategies for controlling and preventing the overuse of AI tools, as well as outlines conditions for their effective and ethical implementation as supportive learning resources. The findings may be useful for university teachers, curriculum designers, and educational researchers.

Keywords: artificial intelligence, English language teaching, higher education, academic integrity, educational technologies.

У статті здійснено комплексний аналіз використання інструментів штучного інтелекту у процесі викладання англійської мови в закладах вищої освіти. Розглянуто сучасні напрями застосування ШІ в мовній підготовці студентів, зокрема автоматизоване створення навчальних матеріалів, перевірку письмових робіт, розвиток лексико-граматичних навичок та індивідуалізацію навчання. Основну увагу приділено недолікам і ризикам інтеграції ШІ, серед яких зниження рівня самостійного мислення студентів, формування шаблонного мовлення, порушення принципів академічної доброчесності та методичні помилки під час створення контенту викладачами. Проаналізовано проблему надмірного використання ШІ платформ студентами під час виконання письмових робіт, домашніх завдань і проєктів, що негативно впливає на формування комунікативної компетентності. Запропоновано педагогічно обґрунтовані шляхи контролю та запобігання зловживанню інструментами ШІ, а також визначено умови їх доцільного використання як допоміжного засобу навчання. Матеріали статті можуть бути використані викладачами іноземних мов, методистами та розробниками освітніх програм.

Ключові слова: штучний інтелект, викладання англійської мови, вища освіта, академічна доброчесність, освітні технології.

We would like to start by saying that modern higher education operates under conditions of rapid development of digital technologies, among which artificial intelligence tools occupy a leading position. Their integration into English language teaching is driven by the desire to increase learning efficiency, individualize the educational process, and optimize teachers' workload. At the same time, unsystematic use of AI generates a number of pedagogical, methodological, and ethical challenges that require scholarly consideration. The purpose of this article is to analyze the drawbacks of using artificial intelligence tools in English language teaching, identify risks to the quality of language training, and substantiate ways of preventing excessive use of AI by students.

It is essential to note that the use of artificial intelligence tools in English language teaching at higher education institutions has acquired a systemic, multi-level, and interdisciplinary character. AI integration encompasses all components of the educational process, including course planning, development of instructional materials, organization of classroom and independent learning, as well as assessment and evaluation of learning outcomes. We believe that one of the key areas is the automated creation of instructional content. AI tools enable to create and design reading texts of varying levels of difficulty, vocabulary and grammar exercises, examples of academic writing, and tasks aimed at developing listening and speaking skills. This significantly reduces teachers' preparation time and ensures variability of teaching materials. Another important area is the use of AI for learning personalization. Algorithms analyze students' typical errors, academic performance, and learning pace, offering individualized learning trajectories. We consider this approach as one of the most potential to enhance the effectiveness of the educational process; however, it requires methodological guidance from the teacher, as excessive automation may lead to fragmented knowledge acquisition.

We have to mention the idea that AI is also actively used to develop oral communication skills. Virtual interlocutors, chatbots, and professional situation simulators allow students to practice speaking in conditions of reduced psychological pressure. However, the lack of emotional interaction and spontaneous responses from an interlocutor limits the development of pragmatic competence. Despite its obvious advantages, the use of AI is accompanied by a number of significant risks. One of the key problems is AI's lack of full contextual understanding of speech. Algorithms operate on statistical models rather than communicative intentions, which results in stylistically inappropriate or pragmatically incorrect utterances [2, p. 11].

We think that a substantial drawback is the standardization of language production. Students who systematically rely on AI tend to reproduce standard lexical and grammatical structures, which reduces linguistic diversity and negatively affects the development of an individual style. This is particularly dangerous for academic writing, where the ability to argue, generalize, and critically analyze is essential. A separate threat is the creation of inaccurate or outdated information. AI can produce convincing but factually incorrect statements, which complicates the formation of students' scientific thinking. In the absence of teacher verification, this may lead to the dissemination of erroneous knowledge. When using AI to create instructional materials, the teacher must perform the role of a methodological expert and editor. All generated materials should be checked for compliance with the curriculum, students' language proficiency level, and the communicative objectives of the course [3, p. 19].

We believe that special attention should be paid to lexical authenticity and grammatical accuracy. AI often offers neutral or simplified language models that do not always meet the requirements of academic or professional discourse. Therefore, it is advisable to combine AI-generated materials with authentic texts. Direct copying of generated output without pedagogical adaptation is methodologically inappropriate. An effective practice is the transformation of AI-generated materials into analytical and productive tasks. Excessive use of AI by students when completing learning tasks represents one of the most serious threats to the quality of language education. In situations where platforms are used to fully complete written assignments, students are effectively removed from the learning process. This leads to a decrease in learner autonomy

and the loss of skills related to independent text planning, source analysis, and argumentation. The use of AI in the preparation of term papers and qualification projects is particularly dangerous, as algorithms may replace students' analytical activity [4, p. 20].

To effectively monitor AI use, a comprehensive pedagogical approach should be applied. One of the key tools is shifting the focus from the final product to the learning process itself [2, p. 62].

Effective pedagogical practices include staged writing assignments, oral defenses, in-class discussions, and personalized tasks based on students' individual experience, alongside the systematic cultivation of academic integrity and explicit discussion of acceptable boundaries of AI use. When applied in a methodologically justified manner, artificial intelligence may serve as a supportive tool for developing language competence through self-checking, analysis of typical errors, and additional practice following independent task completion. However, AI must remain a supplementary resource rather than a substitute for pedagogical interaction. The findings of this study indicate that although the integration of AI tools into English language teaching in higher education is an objective result of digital transformation and possesses significant educational potential, its effectiveness depends on controlled and pedagogically appropriate implementation. Unsystematic use of AI leads to reduced learner autonomy, the formation of formulaic language, diminished critical thinking skills, and violations of academic integrity, particularly in written and project-based assignments.

We are to conclude that a rational combination of traditional English language teaching methods with the capabilities of artificial intelligence tools can enhance the quality of language education, provided that principles of academic integrity, critical thinking, and responsible use of digital technologies are observed. Prospects for further research include the development of institutional AI use policies in higher education, the creation of methodological guidelines for foreign language teachers, and empirical investigation of AI's impact on the formation of students' communicative competence.

REFERENCES

1. Колос Ю. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності студентів під час дистанційного навчання іноземних мов. *Гуманітарний вісник Полтавського національного університету імені Юрія Кондратюка*. 2020. Вип. 1–2 (7). С. 21–28.
2. Інноваційні технології навчання в умовах модернізації сучасної освіти: монографія / за наук. ред. д. пед. н., проф. Л.З. Ребухи. Тернопіль: ЗУНУ, 2022. 143 с.
3. Longman Exams Dictionary. Harlow: Pearson Education Limited, 2006. 1832 p.
4. Savchak I. Development of students' motivation to learn a foreign language in distance learning conditions. *Humanities studies. "Pedagogy" series*. No.13(45). PP. 64–70.
5. Haenlein M., Kaplan A. A Brief History of Artificial Intelligence: On the Past, Present, and Future of Artificial Intelligence. *California Management Review*. 2019. Vol. 61, № 4. P. 5–14. DOI:10.1177/0008125619864925.

УДК 811.161.2'42:316.77

Святослав Кушніренко
(Ізмаїл)

МЕДІАЖАНРИ ТА ЇХ ДОСЛІДЖЕННЯ З БОКУ МЕДІАЛІНГВІСТИКИ

У статті розглядається поняття сучасного медіа, медіажанрів та дослідження цих понять з боку медіалінгвістики. Постійний розвиток технологій і науковий прогрес модернізують медіа, що дозволяє йому змінюватися та розкривати себе з нових сторін. Саме тому нам слід намагатися дослідити особливості розвитку кожного медіа жанру, та спостерігати за подальшими тенденціями до змін.

Ключові слова: медіалінгвістика, медіажанри, жанри, лінгвістика, класифікація, дослідження.

This article focuses on the meaning of the modern media, media genres and research of those topics from the side of mediallynguistics. Constant technological and scientific progress modernizes media, which in return allows it to change and show itself from different sides. This is why we should try to research the idiosyncrasies of each media genre and observe further tendency for changes.

Keywords: *mediallynguistics, media genres, media, genres, linguistics, classification, investigation.*

Питання жанру в філологічних науках є досить частою темою для дискусій. Жанри динамічні. Постійно змінюються. До того ж собою вони відображають тенденції у комунікаціях. Саме тому дослідження жанрів залишається актуальним як і у лінгвістиці, так і в літературознавстві та соціальних науках.

Кожна з цих наук дає своє власне відображення жанру. В літературознавстві це форма художнього тексту. Для соціальних наук жанр це організація спілкування у різних суспільних контекстах. Ну а мовознавство у той час звертає увагу на лінгвальний ресурс, який оформлює вербальну інтеракцію в текст відповідно до функцій мови, мети, намірів і потенційного результату комунікації [1, с. 21].

Печатне медіа у наш час вже давно є частиною старої епохи, яка з кожним днем зубожіє та не може знаходити відклик у молодому поколінні. Газети вже давно замінили телевізори, а їх самих вже замінили комп'ютери та телефони, якими користується нове покоління.

Звідси і бере свій початок поняття жанру, яке зараз є досить поширеним. Вони грають ключову роль у розумінні і взаємодії сучасних медіа. Саме вони допомагають аналізувати та порівнювати різні види медіа.

Медіа жанри це категорії та класифікації медіа контенту, які знаходять спорідненість у темах, стилі, форматі. Саме такі категорії допомагають виділяти і ідентифікувати різні типи медіа, такі як: Книжки, музика, література, фільми, та навіть цифровий контент. Розуміння медіа жанрів допомагає знаходити та обирати інформаційний контент, який цікавить саме нас.

Як було сказано раніше – медіа жанри відрізняються за:

Темами: Ідеї що досліджуються у медіа.

Стилем: Те як медіа контент подається глядачу.

Форматом: Структурою організації контенту.

Наративом: механізми подачі сюжету.

Медіа жанри відображають та віддзеркалюють характер розвитку людства, його тенденцій і технологій і саме за цією причиною вони можуть змінюватися, та розширюватися. Розуміння медіа жанрів допомагає розуміти сучасні тренди [3, с. 60].

Медіа жанри є частиною більшості сучасних форм медіа і вони присутні у літературі, кінематографі, музиці, телебаченні та навіть відео іграх.

Також слід пам'ятати, що медіа жанри можна комбінувати поєднуючи їх у одному типі медіа: Наприклад в кінематографі окрім його власних жанрів може бути присутня музика зі своїми жанрами.

Вивченням особливостей таких жанрів як раз таки і займається наука, відома нам як «Медіалінгвістика». Це сучасний напрям лінгвістики, що займається вивченням використання та функціонування мови у медіа просторі. Стрімкий зріст засобів масової інформації і розвитку технологій спричинив створення такої науки. Медіалінгвістика досліджує роль ЗМІ у мовних процесах, функціонально-стилістичний статус медіамовлення, поняття медіатексту, аналіз лінгвостилістичних ознак типів і жанрів медіатекстів тощо. [5; 2, с. 98].

Питання медіа жанрів пильно розглядається у рамках медіалінгвістики, з урахуванням їх особливостей та контекстуальності, що особливо у купі з соціальними мережами приводить до створення нових видів жанрів, та змін вже існуючих. Проблеми медіажанрів

у рамках медіалінгвістики здебільшого розглядається у галузях журналістики та соціальних комунікацій. Вони здебільшого розглядають жанрову систему медіа як сукупність методів і прийомів поширення інформації, а підходи до класифікації жанрів аналізують відповідно до комплексу завдань, які вони виконують; та диференціація медійних жанрів не має чітких меж. Кількість жанрів мінлива і в кожній країні може відрізнятись, через національні особливості жанрології [6, с. 93].

В нашій Україні медіалінгвісти жанри поділяють на «класичні», та сучасні. В українській журналістиці є три класичні традиційні жанрові групи “з ієрархією підпорядкованих кожній із них конкретних жанрів”: інформаційна (замітка, репортаж, інтерв'ю, звіт); аналітична (кореспонденція, коментар, стаття, рецензія, огляд, лист-звернення); художньо-публіцистична (нарис, замальовка, есей, фейлетон, памфлет) [5, с. 127; 6, с. 93].

Щодо традиційних жанрів радіожурналістики, то їх ділять на групи інформаційна (радіоповідомлення, радіозвіт, радіорепортаж, радіоінтерв'ю, радіовиступ, радіоогляд преси); аналітична (радіокореспонденція, радіокоментар, радіоогляд, радіобесіда); художньо-публіцистична (радіонарис, радіофейлетон, радіофільм, радіокомпозиція, оригінальна радіоп'єса).

Однак усі ці жанри є досить архаїчними в наших реаліях, тому що нове інтегроване інформаційне середовище увібрало в себе пошту, бібліотеку, періодичні видання, телебачення, радіо, телефон і навіть музей чи картинну галерею, віртуальний університет і електронну комерцію.

Інтернет і його поширення став періодом стрімких змін у медіа, коли форми подачі матеріалу та інтерактивності досягли нових вершин. Такі стрімкі зміни спричиняють втрату актуальності та звичних позицій у більш традиційних медіа жанрах та форматах [4, с. 12].

До того ж не слід забувати про можливості Штучного Інтелекту з генерації в різноманітних форматах та жанрах. Тому і не дивно, що при таких умовах утворилися нові жанри, за розвитком яких також спостерігає медіалінгвістика [6, с. 94].

Жанрова палітра новітніх медіа, крім класичних публіцистичних жанрів, включає такі форми: – художньої публіцистики та фольклору, як-от “громадянська поезія”, політична частівка, байка, “казка”, гумористичні та абсурдні жанри, памфлет, епіграма, анекдот тощо.

Новинні аналітично-публіцистичні телевізійні жанри, як-от прес-конференція – різновид інтерв'ю, дискусія – напружене публічне обговорення спірного питання; розмовні видовища (ток-шоу), ігрові видовища (ігрові шоу), сценічні видовища (сценічні/ театральні шоу), які співіснують разом з традиційними: коментарем, бесідою, оглядом та кореспонденцією, що характеризуються поєднанням відео, аудіо та інших графічних елементів.

Сучасні медіажанри змінюються і розвиваються дуже швидко через свою мінливість, томі дослідження їх змін є важливою частиною новітнього департаменту лінгвістики, медіалінгвістики, що ставить за мету вивчення та дослідження цих жанрів і можливостей їх використання.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Дергач Д. Жанрологія в Національному мовознавстві: Наукова школа Флорія Бацевича. 2024. 33 с.
2. Медіалінгвістика: словник термінів і понять / Л.І. Шевченко, Д.В. Дергач, Д.Ю. Сизонов; за ред. Л.І. Шевченко. Вид. 2-ге, випр. і доп. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2014. 380 с.
3. Miller Carolyn. Genre as Social Action Revisited 30 Years Later *Letras & Letras*. 2015. 72 с.
4. Потятиник Б. В. Інтернет-журналістика : навч. посіб. Львів : ПАІС, 2010. 244 с.

5. Шевченко Л., Сизонов Д. Теорія медіалінгвістики: підручник. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2021. 214 с.

6. Царик Г. Генологія сучасних новітніх медіа: динаміка розвитку та підходи до вивчення. *Folia Philologica*, 2024. С. 91–98.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент Четверікова О. Р.

*Єлизавета Літова, Наталя Сушко
(Миколаїв)*

THE ROLE OF THE ENGLISH LANGUAGE IN SHAPING YOUTH IDENTITY WORLDWIDE

This article explores how the English language shapes youth identity in the modern globalized world. It discusses both the opportunities and challenges that arise from the spread of English, highlighting its role as a bridge between cultures and a tool for self-expression.

Keywords: *English language, youth identity, globalization, culture, communication, self-expression, education.*

У статті досліджується, як англійська мова впливає на формування ідентичності молоді в умовах глобалізованого світу. Розглянуто як можливості, так і виклики, пов'язані з поширенням англійської мови, а також її роль як засобу самовираження та культурного поєднання.

Ключові слова: *англійська мова, ідентичність молоді, глобалізація, культура, спілкування, самовираження, освіта.*

In the twenty-first century, the English language has become one of the most powerful instruments influencing the way young people form their sense of self and connect with the world. English today is not only the language of communication but also a symbol of modernity, success, and openness. It has spread far beyond its native countries, shaping global culture, values, and youth identities. For millions of young people, speaking English is not just a skill – it is a marker of belonging to an international community that transcends national boundaries [1, p. 4].

The historical rise of English as a global language began with colonization and expanded through economic and cultural globalization. After World War II, the growth of international business, technology, and media reinforced the dominance of English. Today, it is the main language of science, diplomacy, higher education, and the internet. According to linguist David Crystal, more than 1.5 billion people worldwide use English either as a first, second, or foreign language [2, p. 12]. This global presence gives English an enormous impact on young people, especially in the digital era where communication knows no borders.

For many young individuals, English represents opportunity and progress. It opens the doors to prestigious universities, international travel, global entertainment, and better job prospects. Platforms like YouTube, TikTok, and Instagram are filled with content in English, influencing how youth dress, speak, and think. Young people who master English often gain confidence and a sense of empowerment because they can participate in discussions that shape the modern world. English becomes a tool of social mobility – a way to express oneself, access knowledge, and connect with others on equal footing [3, p. 65].

At the same time, the global spread of English affects cultural identity. In many countries, local languages are losing prestige as English becomes a symbol of status. Some young people begin to mix English with their native tongue, creating hybrid forms such as “Spanglish” in Latin America or “Hinglish” in India. These linguistic blends reflect how English shapes not only

communication but also identity, combining global and local elements [4, p. 37]. For example, Indian youth may speak in English when discussing technology or education but switch to Hindi when talking about family traditions. This kind of code-switching illustrates the coexistence of global modernity and local roots within one's identity.

However, this process also has its downsides. The dominance of English can lead to linguistic inequality and cultural homogenization. Many minority languages are disappearing because younger generations no longer use them actively. When young people associate English with prestige, they may feel ashamed of their native language or traditional culture. Scholars warn that this can cause a "cultural imbalance," where local values are replaced by Western ideals promoted through global media [5, p. 102]. In this sense, English acts as both a unifying and divisive force – bringing people together while challenging the preservation of cultural diversity.

Nevertheless, English also provides new ways to celebrate cultural uniqueness. It gives youth a common medium to share their traditions, music, and creativity with the world. Artists from non-English-speaking countries, such as BTS from South Korea or Rosalía from Spain, use English in their songs to reach global audiences while keeping elements of their native culture. On social media, young creators use English to tell stories about their countries, advocate for social change, or challenge stereotypes. In doing so, they shape a new kind of identity – one that is both local and global, traditional and modern [6, p. 58].

The role of English in education is another important aspect. Many universities worldwide use English as the primary language of instruction, even in non-English-speaking countries. This makes academic knowledge more accessible and encourages international collaboration. However, it also creates barriers for those who cannot afford quality English education. Thus, the English language becomes not only a tool of empowerment but also a factor that deepens social inequality [7, p. 45]. The challenge for modern societies is to ensure that the spread of English promotes inclusion rather than division.

In addition, English strongly influences youth communication styles and digital culture. Internet slang, memes, and expressions often originate in English and then spread globally. Phrases like "OK," "LOL," or "hashtag" are used by millions of teenagers regardless of nationality. This shared language of digital communication builds a sense of global belonging, yet sometimes distances young people from their linguistic heritage [8, p. 22]. Still, this linguistic creativity also reflects innovation – the ability of youth to adapt, transform, and make English their own.

Ultimately, the role of English in shaping youth identity is complex and multifaceted. It is a source of empowerment, connection, and creativity, but also a challenge for cultural preservation. The English language has become a mirror reflecting globalization itself: dynamic, diverse, and sometimes contradictory. The key task for the new generation is to find balance – to use English as a bridge rather than a barrier, as a tool for dialogue between cultures, and as a means of expressing who they are in a rapidly changing world.

In conclusion, English today stands as the language of global youth culture. It unites people through communication, music, and shared experiences, while simultaneously encouraging reflection on one's origins and traditions. The more young people use English to express themselves authentically, the more they contribute to a world where diversity and unity coexist. Thus, English is not merely a global language – it is a living symbol of connection, creativity, and the evolving identity of the world's youth [9, p. 19].

REFERENCES

1. Graddol D. *The Future of English?* British Council, 2006. 76 p.
2. Crystal D. *English as a Global Language*. Cambridge University Press, 2012. 212 p.
3. Jenkins J. *Global Englishes: A Resource Book for Students*. Routledge, 2015. 284 p.
4. Kachru B. B. *The Alchemy of English: The Spread, Functions, and Models of Non-native Englishes*. University of Illinois Press, 1990. 240 p.
5. Phillipson R. *Linguistic Imperialism*. Oxford University Press, 1992. 320 p.

6. BBC News. How English Became the Global Language. BBC, 2023.
7. Seidlhofer B. Understanding English as a Lingua Franca. Oxford University Press, 2011. 208 p.
8. Tagg C. Exploring Digital Communication: Language in Social Media. Routledge, 2015. 256 p.
9. Wardhaugh R., Fuller J. M. An Introduction to Sociolinguistics. Wiley Blackwell, 2021. 480 p.

*Діана Пономаренко, Ірина Удод
(Суми)*

АРХІТЕКТОР У ГЛОБАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ: РОЛЬ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто особливості професійної лексики архітектора в англійській мові, її класифікацію, структурні характеристики та функціональне призначення. Проаналізовано основні тематичні групи архітектурної термінології, а також її роль у професійній комунікації, технічній документації та міжнародному співробітництві. Обґрунтовано необхідність поглибленого вивчення англомовної архітектурної лексики у процесі професійної підготовки майбутніх архітекторів.

***Ключові слова:** професійна лексика, архітектурна термінологія, англійська мова, фахова комунікація, технічна документація, професійна компетентність.*

The article examines the features of professional architectural vocabulary in the English language, its classification, structural characteristics, and functional purpose. The main thematic groups of architectural terminology are analyzed, as well as their role in professional communication, technical documentation, and international cooperation. The necessity of in-depth study of English architectural vocabulary in the process of professional training of future architects is substantiated.

***Key words:** professional vocabulary, architectural terminology, the English language, professional communication, technical documentation, professional competence.*

В умовах глобалізації та активного міжнародного співробітництва архітектурна галузь дедалі частіше функціонує в багатомовному професійному середовищі. Сучасна архітектурна діяльність дедалі більше орієнтується на міжнародні стандарти, глобальні проекти та міжкультурну комунікацію. Іноземна мова, насамперед англійська, стає необхідним інструментом професійної діяльності архітектора. У цьому контексті особливого значення набуває така дисципліна як іноземна мова (за професійним спрямуванням) та професійна термінологія, без володіння якою неможливе повноцінне спілкування, робота з технічною документацією та участь у міжнародних проєктах. Володіння спеціалізованою лексикою є необхідною умовою для роботи з проєктною документацією, участі у міжнародних конкурсах, читання наукових публікацій та співпраці з іноземними партнерами.

Професійна лексика архітектора – це сукупність термінів і стійких словосполучень, що використовуються для позначення понять, процесів, матеріалів і технологій у сфері архітектури та будівництва. В англійській мові вона характеризується високим ступенем стандартизації, точністю та однозначністю; і може бути класифікована за декількома групами.

1. Загальноархітектурні терміни. Ця група охоплює базові поняття, що використовуються у всіх напрямках архітектури: *architecture* – архітектура, *design* – проєктування, *structure* – конструкція, *layout* – планування.

2. Конструктивно-будівельна лексика. Терміни, пов'язані з елементами будівель і конструкцій: *foundation* – фундамент, *beam* – балка, *load-bearing wall* – несуча стіна, *roof truss* – кроквяна система.

3. Матеріалознавча термінологія. Позначає будівельні матеріали та їх характеристики: *reinforced concrete* – залізобетон, *steel framework* – сталевий каркас, *glass façade* – скляний фасад.

4. Проектна та графічна лексика, Використовується в кресленнях і технічній документації: *blueprint* – креслення, *cross-section* – поперечний розріз, *elevation* – фасад.

5. Нормативно-технічна лексика. Пов'язана зі стандартами та вимогами: *building codes* – будівельні норми, *safety regulations* – правила безпеки, *compliance* – відповідність вимогам.

Оволодіння професійною термінологією сприяє формуванню комплексної фахової компетентності майбутнього архітектора. Зокрема, воно полегшує засвоєння спеціальних дисциплін іноземною мовою, розвиває навички читання та аналізу науково-технічних текстів, формує вміння вести професійні дискусії, презентувати проекти, готувати технічні описи.

Професійна термінологія виступає не лише мовним, а й когнітивним інструментом, що сприяє розвитку професійного мислення. Опанування професійної лексики англійської мови сприяє підвищенню конкурентоспроможності фахівців на міжнародному ринку праці, ефективній роботі з технічною та науковою літературою, розвитку професійного мислення та термінологічної точності.

У процесі вивчення іноземної мови майбутні архітектори опановують не лише загальномовні знання, а й спеціалізований лексичний мінімум, необхідний для професійного спілкування. Термінологічна лексика забезпечує точність і однозначність висловлювань, логічність та структурованість професійного мовлення, відповідність міжнародним стандартам і нормам.

Ефективне вивчення професійної термінології можливе за умови її систематичного включення до навчального процесу. Доцільними є такі підходи як використання автентичних фахових текстів (проектна документація, статті, стандарти), міждисциплінарна інтеграція занять з іноземної мови та фахових предметів, моделювання професійних ситуацій (презентація проекту, обговорення креслень, робота з технічним завданням), і забезпечує практичну спрямованість навчання та підвищує мотивацію здобувачів освіти.

Володіння іноземною мовою дає змогу архітектору оперативно отримувати актуальну інформацію, аналізувати сучасні тенденції та впроваджувати інноваційні рішення у професійну практику. Знання іноземної мови підвищує професійну мобільність архітектора та його конкурентоспроможність на ринку праці. Воно відкриває можливості для працевлаштування в міжнародних компаніях, участі у закордонних проектах і стажуваннях, навчання за програмами академічної мобільності, професійного саморозвитку та кар'єрного зростання. У цьому контексті іноземна мова стає важливим інструментом професійної самореалізації.

Формування іншомовної компетентності майбутніх архітекторів повинно мати професійно орієнтований характер. Вивчення іноземної мови має бути тісно пов'язане з фаховими дисциплінами, що сприяє розвитку професійного мислення; навичок роботи з фаховими текстами, уміння застосовувати мовні знання у практичних професійних ситуаціях.

Архітектурна галузь формує власну систему термінів, що відображає специфіку професійного мислення.

Професійна термінологія широко використовується під час створення проектною документації, де точність формулювань має вирішальне значення. Наприклад, у технічному описі будівлі застосовуються такі терміни: *foundation*, *load-bearing structure*, *floor slab*, *reinforced concrete*, *roof system*.

Практичний приклад:

The load-bearing walls are made of reinforced concrete to ensure structural stability. (Несучі стіни виконані із залізобетону для забезпечення конструктивної стійкості).

Архітектурні креслення супроводжуються спеціалізованими термінами, які використовуються в планах, розрізах і фасадах: *site plan, floor plan, elevation, section, scale.*

Практичний приклад:

The elevation shows the main façade with glazing elements.

(Фасад відображає головний фасад із зашкеленими елементами).

Термін *elevation* дозволяє точно визначити тип графічного зображення.

Під час обговорення проєктів із колегами або замовниками архітектори активно використовують професійні терміни для стислого та точного пояснення ідей.

Практичний приклад:

We propose an open-plan layout to improve natural lighting.

(Ми пропонуємо відкрите планування для покращення природного освітлення).

Термін *open-plan layout* є загальноприйнятим у фаховому мовленні й не потребує додаткових пояснень серед спеціалістів.

Під час презентацій архітектори використовують терміни для аргументації своїх рішень і демонстрації професійної компетентності: *sustainable design, energy efficiency, functional zoning, urban context.*

Практичний приклад:

The project focuses on sustainable design and energy-efficient materials.

(Проєкт зосереджений на сталому проєктуванні та енергоефективних матеріалах).

У роботі з будівельними нормами та стандартами архітектори використовують нормативну термінологію: *building regulations, safety requirements, accessibility standards, fire resistance.*

Практичний приклад:

The building complies with all safety and accessibility standards.

(Будівля відповідає всім вимогам безпеки та доступності).

Саме професійна термінологія повинна глобально аналізуватись на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням; особлива увага при цьому повинна звертатись на фахове мовлення архітектора, побудоване на основі англомовної термінології, що характеризується професійною спрямованістю, термінологічною насиченістю та орієнтацією на спеціалістів відповідної галузі.

Під час вивчення іноземної мови (за професійним спрямуванням) студенти-архітектори опановують не лише загальноповживану лексику, а й спеціалізовані терміни, які безпосередньо пов'язані з їхньою майбутньою професією. Здобувачів освіти слід практикувати у вживанні саме стандартизованої термінології.

У проєктній діяльності архітектор використовує стандартизовану англомовну термінологію для точного опису конструктивних рішень. **Приклад:** *The building is designed with a reinforced concrete frame and load-bearing walls.* (Будівля спроектована із залізобетонним каркасом та несучими стінами). Уживання термінів *reinforced concrete frame, load-bearing walls* забезпечує однозначне розуміння конструкції будівлі всіма учасниками проєкту.

Під час роботи з кресленнями архітектор застосовує чітко визначені терміни для позначення видів графічної документації. **Приклад:** *The floor plan shows functional zoning of the residential area.* (План поверху відображає функціональне зонування житлової зони).

Термін *floor plan* є базовим елементом фахового мовлення архітектора.

У процесі обговорення проєкту з колегами або замовниками архітектор використовує професійну термінологію для стислого пояснення ідей. **Приклад:** *We suggest an open-plan layout to improve natural ventilation and daylighting.* (Ми пропонуємо відкрите планування для покращення природної вентиляції та освітлення). Термін *open-plan layout* дозволяє швидко донести архітектурну концепцію.

Під час презентації архітектор аргументує свої рішення за допомогою ключових професійних термінів. **Приклад:** *The project focuses on sustainable design and energy-efficient materials.* (Проект зосереджений на сталому проєктуванні та енергоефективних матеріалах). Терміни *sustainable design, energy-efficient materials* є невід'ємною частиною сучасного фахового мовлення.

Архітектор використовує англomовну термінологію під час роботи з міжнародними стандартами та вимогами. **Приклад:** *The building complies with fire safety and accessibility requirements.* (Будівля відповідає вимогам пожежної безпеки та доступності). Термін *complies with* є типовим для нормативно-технічного стилю.

У процесі навчання здобувачі освіти опановують термінологію через моделювання професійних ситуацій. **Приклад завдання:** *Describe the façade of the building using the terms: façade, glazing, materials, elevation.* **Можлива відповідь студента:** *The façade features large glazing areas and modern finishing materials.* Це сприяє формуванню фахового іншомовного мовлення.

Таким чином, формування професійно орієнтованого словникового запасу (наприклад: *The building has a steel framework and a glass façade.* (Будівля має сталевий каркас і скляний фасад.), розвиток навичок читання фахових текстів іноземною мовою (*The project includes functional zoning and sustainable design solutions.* (Проект передбачає функціональне зонування та рішення сталого проєктування). Знання термінів *functional zoning, sustainable design* дозволяє студентам правильно розуміти зміст професійних текстів), формування навичок усного фахового мовлення (*We propose an open-plan layout to improve natural lighting.* (Ми пропонуємо відкрите планування для покращення природного освітлення). Термін *open-plan layout* є типовим для професійного спілкування архітекторів і формує мовну впевненість студентів), використання термінології у письмових роботах (*The floor plan shows the location of load-bearing walls and structural elements.* (План поверху показує розташування несучих стін і конструктивних елементів). Такі завдання сприяють поєднанню мовної та фахової підготовки), моделювання реальних професійних ситуацій (Професійна термінологія активно використовується у рольових іграх і проєктних завданнях на заняттях з іноземної мови. **Приклад завдання:** *Present your architectural project using the terms: façade, materials, sustainability, layout.* Фрагмент відповіді студента: *The façade is designed with modern materials and follows principles of sustainability.*).

Це готує студентів до реальних умов професійної діяльності сприяє підвищенню мотивації здобувачів освіти до вивчення іноземної мови і робить процес вивчення іноземної мови більш практично значущим для студентів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Клеменко В. О. *Особливості перекладу англomовних текстів галузі будівництва та архітектури українською мовою*: кваліф. робота. Полтава: Нац. ун-т ім. Юрія Кондратюка, 2024. 85 с.
2. Чередник Л. А. Іншомовна термінологія в архітектурі та будівництві. *Building Innovations: зб. наук. пр.* Матеріали II Міжнар. азерб.-укр. конф., 23–24 трав. 2019 р. Полтава; Баку: ПНТУ, 2019. С. 358–359.
3. English for Professional Purposes (English for Architects and Builders) – інтерактивний навч. посібник / Н. О. Назарова. 2024.
4. Heidenreich S. English for Planning and Building Professionals: Essential Vocabulary, Grammar and Expressions to Communicate Effectively in International Architecture and Engineering Projects. Wiesbaden: Springer, 2023.
5. Career Paths: Architecture: Architecture Student's Book. National Geographic Learning / CENGAGE, 2015.

Наталя Сушко
(Миколаїв)

SHOULD GLOBISH BE TAUGHT? THE TRANSFORMATION OF FOREIGN LANGUAGE EDUCATION GOALS IN A GLOBALIZED WORLD

The article addresses the pedagogical implications of Globish (Global English) in the context of higher education. It examines the transformation of foreign language education goals under the conditions of globalization and the increasing dominance of English as a medium of international academic and professional communication. Particular attention is paid to the shift from native-speaker-oriented models toward functional communicative competence and intelligibility. The study analyzes the potential of integrating Globish-oriented principles into university-level language instruction, identifies associated benefits and risks, and argues for a balanced pedagogical approach in which Globish is treated as a functional communicative register rather than a replacement for Standard English. The article emphasizes the role of higher education institutions in developing adaptive, flexible language users capable of operating effectively in diverse international contexts.

Keywords: *Globish, Global English, English as a Lingua Franca, higher education, foreign language teaching, communicative competence, globalization, pedagogy.*

У статті розглядаються педагогічні наслідки використання Globish (глобальної англійської) у контексті вищої освіти. Досліджується трансформація цілей навчання іноземних мов в умовах глобалізації та зростаючого домінування англійської мови як засобу міжнародної академічної й професійної комунікації. Особливу увагу приділено переходу від моделей, орієнтованих на носіїв мови, до розвитку функціональної комунікативної компетентності та взаємної зрозумілості. У дослідженні проаналізовано потенціал інтеграції принципів, орієнтованих на Globish, у викладання мов у закладах вищої освіти, визначено пов'язані з цим переваги й ризики та обґрунтовано необхідність збалансованого педагогічного підходу, за якого Globish розглядається як функціональний комунікативний реєстр, а не як заміна стандартної англійської мови. У статті підкреслюється роль закладів вищої освіти у формуванні адаптивних, гнучких користувачів мови, здатних ефективно діяти в різноманітних міжнародних контекстах.

Ключові слова: *Globish, глобальна англійська, англійська як мова міжнародного спілкування, вища освіта, навчання іноземних мов, комунікативна компетентність, глобалізація, педагогіка.*

Globalization has profoundly reshaped contemporary higher education, intensifying international academic mobility, cross-border cooperation, and the circulation of knowledge. Within this global academic space, English has assumed the role of the primary language of communication, functioning as a lingua franca in research, teaching, and professional interaction. As a result, universities increasingly face the challenge of preparing students not only for academic study in English, but also for participation in multilingual and multicultural professional environments where English is used instrumentally rather than normatively [5, p. 21].

A defining feature of global English communication is that the majority of interactions occur between non-native speakers. This reality challenges traditional assumptions underlying foreign language education, particularly the dominance of the native-speaker model as the ultimate pedagogical goal. In response to these changes, the concept of Globish has emerged as a way of describing a simplified, functionally oriented form of English designed to ensure mutual intelligibility in international communication. [2, p. 21] The growing visibility of Globish raises an important pedagogical question: should university-level foreign language education continue to prioritize native-like competence, or should it adapt its goals to reflect the communicative realities of a globalized world?

Addressing this question requires a critical reconsideration of what constitutes communicative competence in higher education and how language teaching objectives align with the professional and academic needs of university graduates.

Theoretical Background: Global English and the Rise of Globish

The spread of English as a global language has led to significant linguistic diversification. English today exists not as a single homogeneous system, but as a constellation of varieties shaped by local contexts and communicative purposes. Within this framework, English as a Lingua Franca has been conceptualized as a mode of communication in which English is used among speakers with different first languages, often without reference to native norms. [3, p. 45]

Globish can be understood as a practical manifestation of this phenomenon. It is characterized by a reduced lexical repertoire, simplified grammatical structures, and the avoidance of idiomatic and culturally specific expressions. Importantly, Globish is not a codified language variety, but an emergent communicative strategy that prioritizes clarity and efficiency. Its primary criterion is not correctness, but intelligibility.

From a pedagogical perspective, Globish reflects a broader shift from a prescriptive to a functional understanding of language. This shift does not deny the value of Standard English, but challenges its exclusivity as the sole instructional target. In higher education, where English serves both academic and professional functions, such a reconceptualization is particularly relevant.

Transformation of Foreign Language Education Goals in Higher Education

In the context of higher education, foreign language instruction traditionally aims to develop students' ability to read academic texts, produce written discourse, and demonstrate grammatical accuracy. [5, p. 32] While these objectives remain important, they no longer fully capture the communicative demands placed on modern graduates. University students are increasingly required to present research, collaborate in international teams, participate in academic exchanges, and engage in professional communication where English functions as a working language.

This shift necessitates a transformation of educational goals. Rather than focusing exclusively on mastery of linguistic forms, university language education must emphasize functional communicative competence. This includes the ability to convey meaning clearly, adapt language use to interlocutors with varying levels of proficiency, and maintain interaction in situations of linguistic uncertainty. These skills are central to successful communication in international academic and professional contexts. [2, p. 47]

Globish-oriented principles align with this transformation by foregrounding intelligibility, strategic competence, and adaptability. When integrated into university curricula, they allow students to move from passive language knowledge to active communicative use, which remains a persistent challenge in higher education.

Pedagogical Implications for University Language Instruction

The pedagogical integration of Globish in higher education should be understood as a complementary rather than substitutive approach. At early and intermediate stages of university instruction, Globish-oriented strategies can serve as a scaffold that supports students' communicative engagement. Many university students possess substantial receptive competence but experience anxiety and inhibition in spoken interaction due to fear of making errors. By shifting the pedagogical focus from accuracy to intelligibility, instructors can create conditions that encourage participation and experimentation with language.

As students progress, Globish can be used pedagogically to develop register awareness. University learners must be capable of distinguishing between different communicative contexts, such as academic writing, formal presentations, and informal professional interaction. Teaching students how to consciously adjust linguistic complexity depending on context fosters communicative flexibility, which is a key outcome of advanced language education.

The role of the teacher within this framework expands accordingly. University language instructors become facilitators of communicative competence and intercultural mediation rather than solely guardians of linguistic norms. This role involves guiding students in reflecting on language use, understanding the functional value of simplification, and recognizing the legitimacy of variation in global English communication. [4, p. 65]

Curriculum Design, Assessment, and Institutional Context

Curriculum constraints in higher education present a significant challenge for foreign language teaching. Limited contact hours, heterogeneous student groups, and strong pressure for measurable outcomes often restrict the scope of instruction. Within this context, Globish-oriented pedagogy offers a pragmatic response by enabling students to achieve functional communicative competence within realistic time frames.

Assessment practices must also be reconsidered. Traditional assessment models that prioritize grammatical accuracy may inadequately reflect students' communicative abilities in real-world contexts. In university settings, it is pedagogically justified to incorporate assessment criteria related to clarity, coherence, and interactional effectiveness. Oral presentations, project-based tasks, and collaborative activities provide opportunities to evaluate these dimensions of competence.

The relevance of Globish extends beyond language classrooms to English-medium instruction, which is increasingly common in higher education. In such contexts, both students and lecturers are often non-native speakers. Training students in Globish-oriented strategies enhances comprehension and interaction, thereby supporting content learning across disciplines.

Risks and Limitations of Globish-Oriented Pedagogy

Despite its pedagogical potential, the integration of Globish into higher education is not without risks. An uncritical emphasis on simplification may lead to fossilization of limited language use and reduced motivation for further development. Moreover, exclusive reliance on Globish may restrict access to academic discourse and professional domains that require high levels of linguistic sophistication.

These risks underscore the necessity of a balanced approach. Globish should be explicitly framed as a functional register appropriate for certain communicative situations, not as an alternative standard. Transparency in pedagogical goals is essential to ensure that students perceive simplification as a strategic choice rather than as a reduction of expectations.

Conclusions. The transformation of foreign language education goals in a globalized world reflects profound changes in the communicative functions of English. In higher education, where graduates must operate in international academic and professional environments, traditional native-speaker-oriented models are increasingly insufficient. Integrating Globish-oriented principles into university language instruction offers a pedagogically justified response to these challenges by prioritizing intelligibility, adaptability, and communicative effectiveness.

Globish should not be taught as a replacement for Standard English, but as a complementary communicative register that equips students with practical strategies for real-world interaction. A balanced pedagogical model that integrates functional communication with academic language standards enables higher education institutions to prepare graduates who are not only linguistically competent, but also communicatively resilient and professionally prepared for participation in the global community.

Prospects for Further Research

Further research is needed to develop assessment frameworks aligned with ELF-oriented instruction in higher education and to design teaching materials that systematically foster strategic and intercultural competence. Empirical studies examining learning outcomes in Globish-informed university curricula would also contribute to a deeper understanding of its pedagogical effectiveness.

REFERENCES

1. Crystal D. *English as a Global Language*. Cambridge University Press, 2003.
2. Jenkins J. *The Phonology of English as an International Language*. Oxford University Press, 2000.
3. Nerrière J.-P. *Don't Speak English, Parlez Globish*. Eyrolles, 2004.
4. Seidlhofer B. *Understanding English as a Lingua Franca*. Oxford University Press, 2011.
5. Nikolaieva S. Yu. *Metodyka navchannia inozemnykh mov u serednikh navchalnykh zakladakh [Methodology of teaching foreign languages in secondary educational institutions]*. Kyiv: Lenvit, 2002.

МЕДИЧНІ НАУКИ

УДК 618.17:616.89

Уляна Кейса
(Звягель)

СТРЕС-ІНДУКОВАНА АМЕНОРЕЯ У ЖІНОК В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

Стрес-індукована аменорея є актуальною проблемою репродуктивного здоров'я жінок і виникає внаслідок значного психоемоційного та фізичного навантаження. Повномасштабна війна в Україні створює екстремальні умови для жінок, включно з постійним ризиком для життя, вимушеною мобільністю та хронічним стресом. За даними сучасних досліджень, такі умови можуть суттєво порушувати функцію гіпоталамо-гіпофізарно-яєчникової системи та призводити до порушень менструального циклу. Вивчення механізмів виникнення аменореї у таких умовах є актуальним для розробки ефективних підходів до діагностики, профілактики та підтримки репродуктивного здоров'я жінок.

Ключові слова: менструальний цикл, аменорея, репродуктивне здоров'я, стрес, екстремальні умови.

Stress-induced amenorrhea is a significant issue affecting women's reproductive health in modern life, resulting from substantial psycho-emotional and physical stress. The full-scale war in Ukraine has created extreme conditions for women, including constant threats to life, forced displacement, and chronic stress, which, according to recent studies, can markedly disrupt the hypothalamic-pituitary-ovarian axis and lead to menstrual cycle disturbances. Investigating the mechanisms underlying amenorrhea in such conditions is essential for developing effective strategies for diagnosis, prevention, and support of women's reproductive health.

Key words: menstrual cycle, amenorrhea, reproductive health, stress, extreme conditions.

Стрес, як реакція організму на подразники, не завжди має негативні наслідки (так званий еустрес), оскільки він є важливим адаптивним механізмом. Проте його висока інтенсивність та/або тривалість може призводити до руйнівних наслідків (дистрес), що проявляються не лише психоневрологічними та соматичними захворюваннями, а й порушенням репродуктивної функції [8, 9].

Воєнний стан, в умовах якого ми живемо, як період вкрай небезпечних, непередбачуваних обставин із постійною загрозою для життя, здоров'я, соціального та психологічного благополуччя людини, що: «...суттєво виходять за межі суспільних і природних норм, негативно впливають на життєдіяльність особистості, соціальних груп або всього суспільства», за своєю суттю класифікують як екстремальні умови [1].

Сучасні українські реалії: «Постійні сповіщення про повітряні тривоги, ймовірні ракетні удари, переживання за рідних, соціально-побутові проблеми пов'язані з залишенням постійного місця проживання...», за визначенням Є. Пузирьова та В. Ізвєкова, призводять до порушення психічного здоров'я людини [2]. Однак, варто зазначити, що психічне і соматичне здоров'я є двома взаємопов'язаними та взаємозалежними структурами, які не можуть функціонувати ізольовано одна від одної: «...функціональний розлад змінюється органічним ураженням головного мозку, формуванням різних органічних змін...» [2]. Екстремальні умови продукують порушення роботи цілих систем організму: гуморальної, імунної, серцево-судинної, травної, периферичної, а згодом і центральної нервової систем [7]. Таким чином, дистресову реакцію організму можна охарактеризувати наступним чином:

1. інтенсивний та/або тривалий вплив стрес-чинника;
2. психічна реакція;
3. функціональні зміни;
4. органічні ураження.

Одним із важливих і яскравих проявів впливу екстремальних умов на функціональний стан організму – порушення репродуктивного здоров'я, а саме, прояв стрес-індукованої аменореї у жінок.

Менструації – це фізіологічні, циклічні гормональні зміни, що характеризуються відшарування ендометрію та регулюють можливість настання вагітності. Дія дистресу може стати причиною розвитку патологічного стану, при якому спостерігається відсутність менструацій протягом щонайменше трьох місяців, що називають психогенною, або так званою стрес-індукованою аменореєю [5].

Розвиток стрес-індукованої аменореї зумовлений не органічними змінами ендометрію, а порушенням його гуморальної регуляції. Основний механізм полягає у дисфункції секреції кортикотропін-релізинг-гормону (КРГ), що продукується гіпоталамусом. Це активує ланцюгову реакцію: гіпофіз збільшує вироблення адренкортикотропного гормону (АКТГ), який стимулює кору наднирників до підвищеного синтезу кортизолу. Підвищений рівень кортизолу та КРГ призводить до пригнічення секреції гонадотропін-релізинг-гормону (ГнРГ), що знижує рівень лютеїнізуючого (ЛГ) та фолікулостимулюючого (ФСГ) гормонів. Як наслідок, фолікулогенез і овуляція стають неможливими [6]. Тобто, патогенетично у відповідь на стрес, спричинений впливом екстремальних умов, активізується так звана вісь гіпоталамус-гіпофіз-наднирники (ГГТ), що створює передумови порушення безпосереднього формування нормального фолікула як передумови нормального функціонування репродуктивної системи жінки.

Порушення роботи осі ГГТ у контексті репродуктивного здоров'я жінки проявляється і на іншому рівні. Так, підвищення рівня АКТГ та кортизолу: «...сприяє підвищенню рівня прозапальних цитокінів (IL-6, TNF- α , IL-1 β), що викликає системне запалення низького ступеня. Такий стан здатен ... скорочувати життєздатність ендометрію...» [4].

Окрім того, підвищення рівня кортизолу призводить до стимуляції продукції пролактину, що, згідно з сучасними дослідженнями, є однією з основних причин порушень фертильності у жінок репродуктивного віку, проявлених ановуляцією та/або аменореєю [10].

Стрес-індукована аменорея, як результат впливу на організм екстремальних умов, не є ізольованим проявом порушень репродуктивної функції. Вона супроводжується в тому числі соматичними проявами, які, в свою чергу, можуть підсилювати розлади репродукції.

У жінок зі стрес-індукованою аменореєю спостерігаються порушення функції наднирників (гіперплазія), щитоподібної залози (через дисбаланс гормонів гіпофіза та гіпоталамуса), хронічні запальні процеси (під впливом цитокінів) та психоемоційні розлади, включно з порушеннями харчової поведінки [3]. Дані прояви, в комплексі зі стійкою відсутністю менструацій протягом щонайменше трьох місяців, а також детальний збір анамнезу є основою коректної діагностики, лікування та запобігання даного типу аменореї. В процесі діагностики важливо встановити не лише основні симптоми та прояви (з урахуванням можливих супутніх симптомокомплексів), а й звернути особливу увагу на момент виявлення початку порушення нормального функціонування репродуктивної системи. Стрес-індукована аменорея розвивається як результат дії на організм гострого інтенсивного або хронічного психотравмуючого фактора з подальшим порушенням менструального циклу (прояв нерегулярних менструацій) аж до повної аменореї. Тож у випадку виявлення стрес-чинника як причини розвитку аменореї, терапевтичний вплив вимагатиме не лише гормональної корекції, а й психотерапевтичного підходу у лікуванні – з метою нівелювання етіологічного чинника та мінімізації ймовірності можливого рецидиву після проведеної терапії.

Таким чином, у жінок, що перебувають в екстремальних умовах, стрес-індукована аменорея виникає внаслідок порушення регуляції гіпоталамо-гіпофізарно-яєчникової системи під впливом хронічного або інтенсивного стресу. Активація осі гіпоталамус–гіпофіз–наднирники призводить до підвищення рівня кортизолу та АКТГ і пригнічення секреції ГнРГ, ЛГ та ФСГ, що порушує фолікулогенез та овуляцію. Підвищений рівень кортизолу стимулює системне запалення та дисбаланс гормонів, включно з пролактином, що посилює порушення репродуктивної функції. Через комплексний характер стрес-індукованої аменореї необхідний багатопрофільний підхід до діагностики та лікування, який включає гормональну корекцію та психотерапію для мінімізації ризику рецидиву.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Boyko A. O. Psychology of personality adaptation in the conditions of military actions. *Scientific notes of taurida national V.I. Vernadsky university, series psychology*. 2024. No. 4. P. 1–5. URL: <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2024.4/01>.
2. Puzyrov Y. V., Izviekov V. V. Combat stress and its consequences for military servants. *Scientific notes of taurida national V.I. Vernadsky university, series psychology*. 2023. No. 1. P. 203–209. URL: <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2023.1/33>.
3. Stress-induced amenorrhea – possibilities for non-hormonal correction / T. F. Tatarchuk et al. *Reproductive endocrinology*. 2024. No. 74. P. 13–24. URL: <https://doi.org/10.18370/2309-4117.2024.74.13-24>.
4. Власюк М. М., Юр'єва Л. М. Психоемоційний стрес та його вплив на репродуктивне здоров'я жінок. *Colloquium-journal*. 2025. Т. 49, № 242. С. 24–26. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15394122>.
5. Гошовська А. В., Мазур Д. Д. Психогенна аменорея. шляхи вирішення. *Social ways of training specialists in the social sphere and inclusive education : The XIII International Scientific and Practical Conference, Prague, 1–3 квіт. 2024 р.* С. 214–217.
6. Гресько М. Д., Костинян А. І. Психогенна аменорея у сьогоденних реаліях: вплив хронічного стресу, нейроендокринні механізми, діагностика та лікування. *Science, technology and global challenges : Proceedings of IV International Scientific and Practical Conference, м. Токуо, 4–6 груд. 2025 р. Токуо, 2025.* С. 100–106.
7. Карчевський І. Р. Психологічні проблеми в екстремальних ситуаціях (для студентів спеціальності «Психологія» денної та заочної форм навчання): навчальний посібник. Острог: Організація Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. 192 с.
8. Ковальов В. Збереження здоров'я в умовах стресу. *Наука в ЦНТУ: основні досягнення та перспективи розвитку* : матеріали LVI науково-техн. конф., LIII науково-техн. конф. викл., аспірантів та співробітників, м. Кропивницький, 12 трав. 2022 р. 2022. С. 146–148.
9. Ліненко Ю., Чернякова О. Підходи до визначення та класифікації терміну «стрес». *IV Міжнародна студентська наукова конференція «Концепт науки XXI: стратегії, методи та наукові інструменти»*, 3 лист. 2023 р., м. Вінниця, 2023. С. 241–244. URL: <https://archive.liga.science/index.php/conference-proceedings/article/view/472>.
10. Носенко О. М., Мартиновська О. В. Ведення вагітності у жінок із вилікуваним безпліддям на тлі синдрому гіперпролактинемії. *Актуальні питання педіатрії, акушерства та гінекології*. 2024. № 1. С. 53–62. URL: <https://doi.org/10.11603/24116-4944.2024.1.14750>.

ТЕХНІЧНІ НАУКИ. ТРАНСПОРТ

УДК 621.432:621.893

Михайло Бризгалов
(Миколаїв)

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ МОТОРНИХ МАСТИЛ З АНТИФРИКЦІЙНИМИ ПРИСАДКАМИ НА ТРИБОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЦИЛІНДРО-ПОРШНЕВОЇ ГРУПИ ДВИГУНА ВНУТРІШНЬОГО ЗГОРЯННЯ

У статті досліджено вплив моторних мастил з антифрикційними присадками на трибологічні характеристики поверхонь тертя циліндро-поршневої групи двигуна внутрішнього згоряння. Розглянуто особливості формування, функціонування та зношування захисного трибологічного шару в умовах граничного тертя. Експериментально підтверджено зниження інтенсивності зношування та концентрації продуктів зносу при використанні мастил з молібденвмісними присадками.

Ключові слова: *двигун внутрішнього згоряння, моторне мастило, антифрикційні присадки, трибологія, зношування, циліндро-поршнева група.*

The article investigates the influence of engine oils with anti-friction additives on the tribological characteristics of friction surfaces of the cylinder-piston group of an internal combustion engine. The processes of formation, functioning, and degradation of a protective tribological layer under boundary lubrication conditions are analyzed. Experimental results confirm a reduction in wear intensity and wear particle concentration when using oils containing molybdenum-based additives.

Key words: *internal combustion engine, engine oil, anti-friction additives, tribology, wear, cylinder-piston group.*

У процесі роботи двигуна внутрішнього згоряння найбільш навантаженими є елементи циліндро-поршневої групи, де відбувається постійна взаємодія поверхонь тертя в умовах високих температур, тисків і змінних швидкостей ковзання. Саме в цій зоні виникають інтенсивні процеси зношування, які істотно впливають на ресурс двигуна, його економічність та надійність.

У локальних зонах фактичного контакту між поршнем і циліндром унаслідок тертя виділяється теплова енергія, що призводить до короточасних температурних спалахів. Такі умови сприяють активації компонентів моторного мастила, зокрема антифрикційних присадок, які здатні змінювати стан поверхневих шарів металу та характер тертя. Відомо, що за наявності відповідних присадок на поверхнях тертя можуть формуватися захисні плівки, які зменшують безпосередній контакт метал–метал і, відповідно, інтенсивність зношування.

Особливий інтерес становлять моторні мастила з молібденвмісними антифрикційними присадками, які широко застосовуються в сучасних двигунах. Дослідження показують, що такі присадки можуть сприяти зниженню коефіцієнта тертя, стабілізації температурного режиму в зоні тертя та підвищенню зносостійкості поверхонь циліндро-поршневої групи. При цьому ефективність їх дії залежить від умов роботи двигуна, режимів навантаження та швидкості відносного переміщення деталей.

З урахуванням того, що процеси зношування мають циклічний характер, захисні плівки, утворені внаслідок дії присадок, можуть частково зношуватися та відновлюватися в процесі подальшої роботи двигуна. Це свідчить про саморегулювальний характер трибологічних процесів у парі тертя «циліндр – поршень» за умови використання моторних мастил з антифрикційними присадками.

Таким чином, дослідження впливу моторних мастил з антифрикційними присадками на трибологічні характеристики циліндро-поршневої групи є актуальним завданням для транспортної галузі, оскільки дозволяє оцінити можливості підвищення довговічності двигунів внутрішнього згоряння та зниження експлуатаційних втрат без конструктивного втручання в двигун.

Експериментальні дослідження впливу моторного мастила з антифрикційними присадками на трибологічні характеристики поверхонь тертя циліндро-поршневої групи проводилися у декілька послідовних етапів із використанням загальноприйнятих підходів до оцінювання процесів тертя та зношування деталей машин [1, с. 52-54; 2, с. 118].

На першому етапі здійснювалося обґрунтування вибору моторного мастила та розроблення методики оцінки його впливу на стан поверхонь тертя. Як об'єкт дослідження було обрано моторне мастило Liqui Moly Molygen New Generation SAE 5W-30, що містить молібденвмісні антифрикційні присадки, ефективність яких підтверджується сучасними дослідженнями у сфері хімії та технології мастильних матеріалів [5, с. 296-300; 7]. Для порівняння використовувалося базове моторне мастило аналогічної в'язкості без антифрикційних добавок.

Другий етап включав проведення стендових випробувань з метою дослідження процесів тертя та зношування в умовах, наближених до роботи циліндро-поршневої групи двигуна внутрішнього згоряння. Для цього була використана експериментальна установка, яка забезпечує відносно ковзання поверхонь тертя, змінне навантаження та контроль температурного режиму мастильного середовища. Як мастильне середовище застосовувалося досліджуване моторне мастило з молігеном, залите в масляну ванну установки [4, с. 210-214].

Навантаження на контактуючі поверхні створювалося механічним способом та відповідало умовам роботи деталей двигуна при різних режимах експлуатації. Температура мастила підтримувалася на рівні, характерному для робочого температурного режиму двигуна внутрішнього згоряння (в районі 90°C), з використанням нагрівального елемента з терморегулятором.

На третьому етапі проводилося мікроскопічне дослідження стану поверхонь тертя після певного часу напрацювання. Для цього експериментальна установка періодично зупинялася, а зразки поверхонь піддавалися візуальному та мікроскопічному аналізу. Оцінювався характер зношування, наявність захисних плівок та зміна мікрорельєфу поверхні. Фотографування досліджуваних ділянок здійснювалося при фіксованому збільшенні з подальшою обробкою отриманих зображень.

Четвертий етап був присвячений аналізу зміни концентрації продуктів зношування в моторному мастилі в процесі напрацювання. Для цього відбір проб мастила здійснювався через однакові інтервали часу як при роботі без антифрикційних присадок, так і при використанні мастила з молігеном. Відібрані проби підлягали лабораторному аналізу з метою визначення вмісту металевих часток, що характеризують інтенсивність зношування поверхонь тертя.

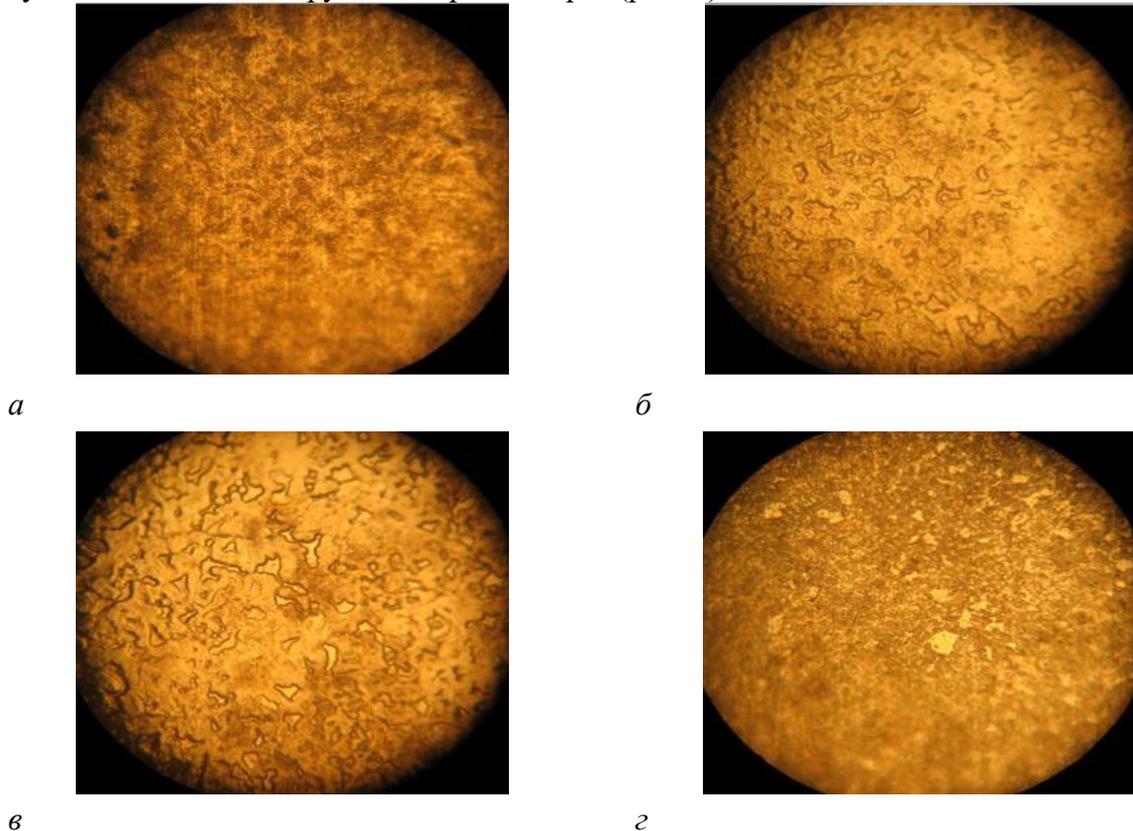
Окремо проводилися експлуатаційні випробування в реальних умовах роботи двигунів внутрішнього згоряння. Метою цих випробувань було підтвердження результатів стендових досліджень та оцінка впливу моторного мастила з антифрикційними присадками на зношування деталей при тривалій експлуатації.

Таким чином, застосована методика експериментальних досліджень дозволяє комплексно оцінити вплив моторного мастила з молібденвмісними антифрикційними присадками на процеси тертя та зношування в циліндро-поршневій групі двигуна внутрішнього згоряння в лабораторних і експлуатаційних умовах.

Проведені експериментальні дослідження показали, що захисні антифрикційні плівки, які формуються на поверхнях тертя при використанні моторного мастила з молібденвмісними присадками, не можуть бути коректно оцінені традиційними

мікрометричними методами вимірювання, що узгоджується з результатами досліджень трибохімічних процесів у зоні контакту поверхонь тертя [3, с. 69-71]. Це зумовлено їх малою товщиною та нерівномірним характером розподілу по поверхні тертя. У зв'язку з цим для дослідження стану поверхневого шару було застосовано мікроскопічний метод з використанням вибіркового травлення, який дозволяє виявляти ділянки, модифіковані внаслідок дії антифрикційних присадок.

Виходячи з того, що захисні плівки, утворені під дією молібденвмісних компонентів мастила, мають підвищену хімічну стійкість, їх наявність фіксувалася за зонами, які не піддавалися травленню. Це дало можливість простежити динаміку формування та зношування захисного шару на поверхнях тертя (рис. 1).

Рис. 1. Еволюція структурного стану поверхні тертя циліндро-поршневої групи під дією моторного мастила з протизносними присадками (збільшення $\times 500$):
а – вихідний мікроструктурний стан поверхні тертя циліндра без використання моторного мастила з протизносними присадками;

б – початкова стадія формування трибологічного захисного шару на поверхні тертя в результаті дії моторного мастила з присадками (активація трибохімічних процесів);

в – сформований стабілізований трибологічний шар, що характеризується зменшенням мікронерівностей та підвищенням зносостійкості поверхні;

г – стадія деградації та зношування захисного трибологічного шару внаслідок тривалої механічної та теплової дії в умовах граничного тертя.

Аналіз отриманих мікрофотографій показав, що площа захисної плівки на одній і тій самій ділянці поверхні тертя змінюється з часом напрацювання. У ряді часових інтервалів плівка може бути відсутньою, що свідчить про циклічний характер процесів її утворення та зношування. Це підтверджує припущення, що моторне мастило з антифрикційними присадками не створює постійного суцільного шару, а діє шляхом періодичного модифікування поверхневого шару металу.

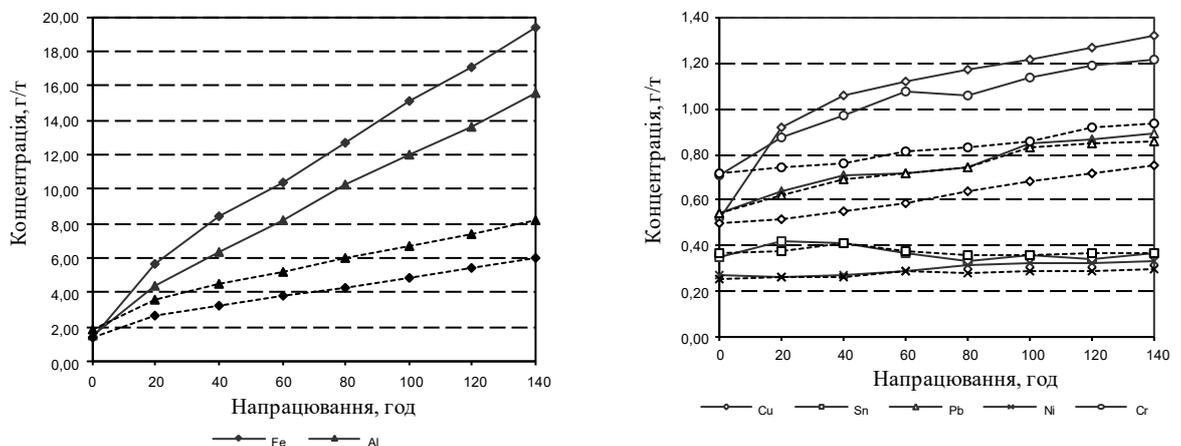
На початковій стадії формування захисної плівки її площа складається з окремих локальних ділянок з нечіткими межами. У процесі подальшої роботи, зі збільшенням кількості циклів взаємодії поверхонь тертя, ці локальні ділянки поступово об'єднуються, утворюючи більш протяжні зони з чітко вираженими межами. У певний момент більшість контактуючих зон покривається захисною плівкою, після чого процес її утворення уповільнюється і починається стадія зношування.

У межах проведених досліджень найбільш сформований захисний шар спостерігався після середнього часу напрацювання експериментальної установки. На ранніх етапах напрацювання захисна плівка була відсутня або перебувала на початковій стадії формування, а на пізніших етапах фіксувалися ознаки її часткового зношування. Це підтверджує циклічність процесу формування та руйнування антифрикційного шару.

Оцінка площі сформованої захисної плівки проводилася у часових інтервалах, коли вона мала найбільш чіткі межі. Разом із тим, визначення площі плівки на всіх досліджуваних ділянках було ускладнене через наявність слідів попереднього зношування поверхонь, таких як подряпини, задирки та локальні пошкодження, що впливали на чіткість меж модифікованого шару.

Встановлено, що в межах одного й того самого часового інтервалу більшість досліджуваних точок, незалежно від значень навантаження та швидкості відносного переміщення, перебували в однаковій стадії формування або зношування захисної плівки. Це дозволяє зробити висновок, що за умов проведеного експерименту навантаження та швидкість не мали визначального впливу на момент переходу між стадіями утворення та зношування плівки.

На рис. 2 наведено залежності зміни концентрації продуктів зносу в моторному мастилі в процесі напрацювання експериментальної трибологічної установки. Зниження швидкості накопичення металевих часток у мастильному середовищі підтверджує ефективність використання антифрикційних присадок, що відзначається у сучасних дослідженнях трибологічних процесів [6, с. 145-148].

Рис. 2. Зміна концентрації продуктів зносу в моторному мастилі під час напрацювання пари тертя циліндр–поршень за використання мастила з протизносними присадками та базового мастила (без присадок):

- а – динаміка накопичення продуктів зносу основних конструкційних матеріалів (Fe, Al) у моторному мастилі без протизносних присадок та з їх використанням;**
- б – зміна концентрації легувальних та антифрикційних елементів (Cu, Sn, Pb, Ni, Cr) у моторному мастилі залежно від тривалості напрацювання.**

Зниження інтенсивності зростання концентрації продуктів зносу у моторному мастилі при використанні мастила з протизносними присадками свідчить про формування захисного трибологічного шару на поверхнях тертя циліндро-поршневої групи. Це

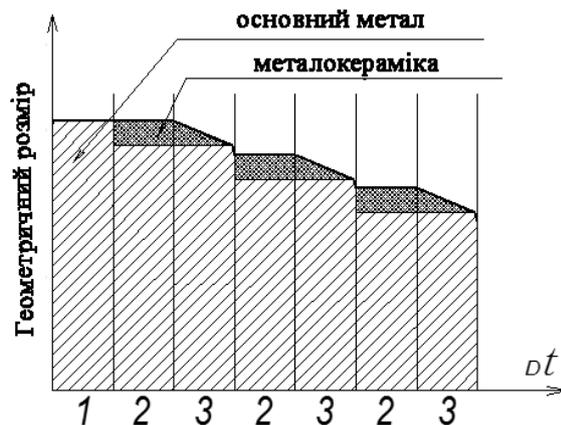
призводить до зменшення прямого металевого контакту, стабілізації режиму граничного тертя та уповільнення зношування конструкційних і легувальних елементів.

Особливо показовим є зменшення швидкості накопичення заліза та алюмінію, що є індикаторами зношування поверхонь циліндра та поршня, відповідно. Отримані результати підтверджують ефективність використання моторних мастил з протизносними (зокрема молібденовмісними) присадками для підвищення ресурсу двигунів внутрішнього згорання.

Товщина захисної антифрикційної плівки визначалася у момент її найбільшого розвитку. Дослідження показали, що плівка має нерівномірну товщину та локальний характер розподілу, що є типовим для поверхонь тертя, які працюють в умовах граничного мащення.

Обробка експериментальних даних здійснювалася з використанням стандартних методів статистичного аналізу та прикладних програмних засобів. Отримані графічні залежності побудовані на основі експериментальних значень площі та товщини захисного шару.

Під час мікроскопічних досліджень у ряді випадків було зафіксовано формування захисної плівки у вигляді переривчастих ліній, орієнтованих уздовж напрямку тертя. Імовірно, це пов'язано з потраплянням абразивних часток у зону контакту, що призводило до локальної активації антифрикційних присадок і утворення захисного шару саме в цих ділянках. Такий механізм сприяє зменшенню абразивного зношування поверхонь.

Рис. 3. Схема формування, функціонування та деградації трибологічного захисного шару на поверхні тертя циліндро-поршневої групи під дією моторного мастила з протизносними присадками:

1 – вихідний геометричний розмір поверхні тертя (циліндра або поршневого кільця) до початку трибохімічної взаємодії;

2 – стадія трибохімічної активації та формування захисного трибологічного шару, обумовлена дією протизносних присадок моторного мастила в умовах граничного та змішаного тертя;

3 – стадія поступового зношування захисного трибологічного шару з частковим залученням основного металу, що супроводжується його періодичним відновленням у процесі подальшої експлуатації;

Δt – дискретний проміжок часу експлуатації, що відповідає циклам навантаження та оновлення поверхневого шару в умовах роботи двигуна.

Схема (рис. 3) ілюструє циклічний характер формування та зношування трибологічного захисного шару, який утворюється на поверхнях тертя циліндро-поршневої групи внаслідок трибохімічної взаємодії компонентів моторного мастила з матеріалом поверхні.

На відміну від ремонтно-відновлювальних технологій, застосування моторного мастила з протизносними присадками не призводить до відновлення геометричних розмірів деталей. Сформований на поверхні тертя захисний трибологічний шар виконує буферну функцію, зменшуючи інтенсивність контакту метал–метал і, відповідно, швидкість зношування.

Результати аналізу концентрації продуктів зносу в моторному мастилі показали, що за використання молібденовмісних антифрикційних присадок інтенсивність накопичення металевих часток є нижчою порівняно з базовим мастилом без присадок. Це підтверджує зниження зношування поверхонь тертя циліндро-поршневої групи.

Отже, досліджуване мастило забезпечує зменшення інтенсивності зношування за рахунок циклічного формування та деградації захисної плівки в зонах локального контакту без зміни номінальних геометричних параметрів деталей.

Висновки. У результаті проведених теоретичних та експериментальних досліджень встановлено, що використання моторних мастил з антифрикційними, зокрема молібденвмісними, присадками суттєво впливає на трибологічні процеси в циліндро-поршневій групі двигуна внутрішнього згорання.

Показано, що такі мастила не забезпечують відновлення геометричних розмірів зношених деталей, однак сприяють зниженню інтенсивності зношування за рахунок формування захисного трибологічного шару в локальних зонах контакту поверхонь тертя. Встановлено циклічний характер процесів утворення, функціонування та деградації цього шару, що обумовлено зміною режимів навантаження, температури та швидкості відносного переміщення деталей.

Експериментально підтверджено зниження концентрації продуктів зношування (зокрема заліза та алюмінію) в моторному мастилі при використанні антифрикційних присадок, що свідчить про зменшення прямого контакту метал–метал і стабілізацію режиму граничного тертя.

Отримані результати дозволяють зробити висновок про доцільність застосування моторних мастил з антифрикційними присадками як ефективного засобу підвищення довговічності та надійності двигунів внутрішнього згорання без необхідності конструктивного втручання в їх елементи.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бершадський Л. І., Костецький Б. І. Трибологія та зносостійкість машин. Київ: Вища школа, 2021. 352 с.
2. Внуков Ю. М., Залога В. О. Зношування і стійкість. Суми: Сумський державний університет, 2024. 274 с.
3. Манг Т., Дресел В. Паливо-мастильні матеріали та змащення. Вайнхайм: Wiley-VCH, 2023. 865 с.
4. Мортъє Р. М., Фокс М. Ф., Оршулік С. Т. Хімія та технологія мастильних матеріалів. Дордрехт: Springer, 2020. 698 с.
5. Стаховяк Г., Батчелор А. Інженерна трибологія. 4-те вид. Oxford: Butterworth-Heinemann, 2022. 884 с.
6. Суслов А. Г. Трибохімічні процеси в умовах граничного тертя. Харків: НТУ «ХПІ», 2020. 296 с.
7. Liqui Moly GmbH. Моторні оливи Molygen New Generation: технічна інформація. Ульм, 2022.

Олена Гусєва
(Кривий Ріг)

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ СИСТЕМИ: НЕОБХІДНА УМОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ

У статті розглядається роль інтелектуальних транспортних систем у трансформації дорожньої інфраструктури України. Обґрунтовано необхідність переходу від традиційної моделі експлуатації доріг до аналітично керованої системи управління рухом. Проаналізовано міжнародний досвід застосування адаптивних технологій, та визначено основні соціально-економічні та безпекові переваги впровадження «розумних» доріг, а також значення підготовки кадрів для ефективної цифрової трансформації транспортної галузі

Ключові слова: *інтелектуальні транспортні системи, «розумна» дорога, безпека дорожнього руху, цифрові технології, Variable Speed Limit, прогнозування ризиків, транспортна аналітика.*

The article examines the role of Intelligent Transport Systems in transforming Ukraine's road infrastructure. The need to shift from traditional road management to analytically controlled traffic systems is substantiated. International experience with adaptive technologies, including Variable Speed Limit systems, is analyzed. The study highlights the main social, economic, and safety benefits of "smart" roads, as well as the importance of training specialists for effective digital transformation of the transport sector.

Key words: *intelligent transport systems, smart road, road safety, digital technologies, Variable Speed Limit, risk prediction, transport analytics.*

Сучасний стан транспортної інфраструктури України демонструє не стільки дефіцит технологічних рішень, скільки відсутність цілісного бачення їхньої ролі у забезпеченні безпеки та ефективності перевезень. Інтелектуальні транспортні системи (ITS) у країні досі сприймаються як додатковий елемент модернізації, тоді як у провідних країнах світу вони є базовою складовою управління транспортними процесами. Попри наявність наукового потенціалу, в Україні існують проблеми із недостатнім фінансуванням, застарілою матеріально-технічною базою та обмеженим впровадженням результатів досліджень [1, с. 45]. Водночас активізація наукової діяльності та адаптація міжнародного досвіду відкривають нові можливості для модернізації транспортної галузі.

Найбільшим викликом залишається фрагментарність упровадження інтелектуальних рішень. Окремі цифрові інструменти, системи відеоспостереження чи автоматизованого контролю функціонують ізольовано, не формують єдиного інформаційного середовища. Це ускладнює оперативну реакцію на зміну інтенсивності руху, аварійні ситуації та вплив погодних умов. Впровадження ITS має стати не технічним експериментом, а інструментом управління безпекою дорожнього руху. Аналітичні алгоритми та технології штучного інтелекту дозволяють переходити від реагування на наслідки до прогнозування ризиків, своєчасного виявлення небезпечних ділянок та оптимізації організації руху [3, с. 102].

Особливої актуальності набуває розвиток «розумної» дорожньої інфраструктури, здатної здійснювати постійний моніторинг власного технічного стану, транспортних навантажень і умов експлуатації. Такі рішення створюють передумови для зниження аварійності, раціонального використання ресурсів і підвищення надійності транспортної мережі в цілому.

Ефективність трансформації можлива лише за умови впровадження конкретних інноваційних рішень, насамперед створення єдиної національної інтелектуальної системи управління дорожнім рухом, що інтегрує світлофорне регулювання, відеоаналітику,

метеодані та моніторинг транспортних потоків у режимі реального часу. Це дозволяє зменшити затори, скоротити витрати часу й пального та підвищити рівень безпеки. Важливим напрямом є застосування інтелектуальних систем аналізу аварійності на основі штучного інтелекту, які не лише фіксують ДТП, а й виявляють закономірності їх виникнення, прогнозують небезпечні ситуації та обґрунтовують управлінські рішення щодо організації руху, забезпечуючи економію ресурсів і підвищення транспортної безпеки [5, с. 18].

Окремої уваги потребує розвиток «розумних доріг», оснащених датчиками стану дорожнього покриття та транспортних навантажень, що дозволяє перейти від реактивного до превентивного обслуговування інфраструктури, зменшити витрати на ремонти та подовжити строк експлуатації доріг, забезпечуючи довгострокову економічну доцільність інвестицій [1, с. 101]. Така «розумна» інфраструктура є новим етапом розвитку транспортної системи, коли дорога перестає бути пасивним об'єктом і стає активним елементом управління рухом. Функціонування базується на постійному зборі, передачі та аналітичній обробці даних про транспортні потоки, поведінку водіїв і пішоходів, погодні умови та технічний стан покриття. За допомогою сенсорів, відеоаналітики, метеодатчиків і систем моніторингу навантажень інформація в режимі реального часу надходить до єдиного центру обробки, де алгоритми аналізують ситуацію та формують керуючі сигнали для інфраструктурних елементів. На практиці це означає, що інтелектуальний пішохідний перехід автоматично активує підсвічування та попереджувальні сигнали при наближенні людини, динамічні дорожні знаки змінюють обмеження швидкості залежно від погодних умов або інтенсивності руху, а адаптивне освітлення регулює яскравість відповідно до наявності транспорту чи пішоходів. Одночасно система фіксує деформації покриття, перевищення допустимих навантажень та ризик утворення ожеледиці, що дозволяє дорожнім службам реагувати превентивно, а не після виникнення критичних пошкоджень.

Одним із перспективних рішень, яке вже ефективно використовується у Нідерландах, Німеччині та Великій Британії, є система динамічного управління швидкістю Variable Speed Limit (VSL), що автоматично регулює дозволена швидкість руху залежно від умов дорожнього середовища та інтенсивності транспортних потоків. Використання такої системи дозволяє значно зменшити ризик утворення заторів, знизити аварійність на ділянках із високим навантаженням та адаптувати транспортний потік до погодних умов, забезпечуючи плавність руху [4, с. 45].

Для України впровадження такої інфраструктури має стратегічне значення. Сьогодні більшість доріг функціонує за застарілими стандартами, що не передбачають цифрового моніторингу й оперативного управління. Це призводить до підвищеної аварійності, нераціонального використання бюджетних коштів і значних експлуатаційних витрат. Перехід до «розумної» моделі дозволяє зменшити кількість дорожньо-транспортних пригод, підвищити рівень захисту пішоходів, стабілізувати швидкісний режим та знизити ризики, пов'язані з людським фактором. Водночас оптимізація транспортних потоків сприяє скороченню витрат пального та зменшенню шкідливих викидів, що має екологічний ефект.

Економічна доцільність таких рішень полягає у переході від реактивної моделі обслуговування до превентивної. Своєчасне виявлення дефектів дорожнього покриття дає можливість уникати дороговартісних капітальних ремонтів, а енергоефективне освітлення зменшує споживання електроенергії [1, с. 210]. За міжнародним досвідом, інвестиції в адаптивні системи освітлення та інтелектуальні переходи можуть окуповуватися протягом декількох років за рахунок економії ресурсів і зниження соціально-економічних втрат від ДТП. Довгостроковий ефект проявляється у підвищенні пропускної спроможності доріг без їх фізичного розширення, що особливо актуально для великих міст.

Не менш важливим є людський фактор у цифровій трансформації. Ефективність інтелектуальних систем залежить від підготовки фахівців, здатних користуватися сучасними технологіями та приймати управлінські рішення на основі аналітичних даних.

Сучасна транспортна мережа потребує спеціалістів із знаннями інтелектуальних транспортних систем, телематики, аналізу великих масивів даних і прогнозування процесів, оскільки вони забезпечують коректну роботу сенсорів, аналітичних платформ і алгоритмів регулювання. Без підготовлених кадрів навіть сучасне обладнання використовується лише частково, тому оновлення освітніх програм, практикоорієнтоване навчання та співпраця закладів освіти, наукових установ і транспортного бізнесу є необхідними умовами для ефективного функціонування «розумної» інфраструктури [2, с. 112].

Таким чином, інтелектуальні транспортні системи є не лише технологічною інновацією, а ефективним інструментом підвищення безпеки, економічної результативності та стійкості транспортної інфраструктури України, а їхнє впровадження слід розглядати як стратегічний напрям розвитку галузі та необхідну умову переходу до якісно нового рівня функціонування й інтеграції у європейський транспортний простір. Йдеться не просто про технологічне оновлення, а про зміну філософії управління транспортом, у центрі якої мають перебувати безпека, прогнозованість, ефективність використання ресурсів і довгостроковий сталий розвиток держави.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко О., Іваненко М. «Розумні» дороги та цифровий моніторинг транспортної інфраструктури. Харків: Транспорт, 2021. 256 с.
2. European Transport Safety Council. Road Safety Performance Indicators. Brussels, 2022.
3. Highway England. Smart Motorways: Design and Operation. London, 2020.
4. Ministry of Infrastructure of Ukraine. Strategy for Development of Transport Infrastructure. Kyiv, 2022.
5. Шевченко В. Інтелектуальні транспортні системи: теорія та практика. Київ: Логос, 2020. 312 с.

АРХІТЕКТУРА І БУДІВНИЦТВО

Карина Гапонова
(Київ)

АРХІТЕКТУРА ВИТРИВАЛОСТІ: ВІД СТІЙКОСТІ ДО ШВИДКОЇ РЕГЕНЕРАЦІЇ

У статті проаналізовано негативний вплив наслідків бойових дій на цивільні будинки різних конструктивних систем, зокрема розглянуто механізми руйнувань, спричинених влучаннями боєприпасів, дією ударної хвилі та пожежами. Проведено порівняльний аналіз стійкості стінових (панельних і цегляних) та каркасно-монолітних систем, визначено чинники, що забезпечують живучість будівель, зокрема наявність ядер жорсткості, монолітних поясів і збільшених перерізів колон. Обґрунтовано доцільність застосування каркасно-монолітних систем, інноваційних матеріалів і сучасних методів цифрового моделювання для підвищення надійності та забезпечення ефективного відновлення пошкоджених об'єктів.

Ключові слова: конструктивні схеми будівель, бойові дії, ядра жорсткості, прогресуюче обвалення, відновлення пошкоджених будинків, інноваційне будівництво, стійкість конструкцій.

The article analyzes the adverse impact of the consequences of military operations on civilian buildings of various structural systems, with particular attention to damage mechanisms caused by munition impacts, blast wave effects, and fires. A comparative assessment of the resilience of wall-based systems (panel and masonry) and frame-monolithic systems is conducted, and the key factors ensuring structural survivability are identified, including the presence of stiffness cores, monolithic belts, and increased column cross-sections. The study substantiates the feasibility of applying frame-monolithic systems, innovative materials, and advanced digital modeling methods to enhance structural reliability and ensure the efficient restoration of damaged buildings.

Keywords: structural systems of buildings, military operations, stiffness cores, progressive collapse, restoration of damaged buildings, innovative construction, structural resilience.

Повномасштабне вторгнення в Україну радикально змінило вимоги до цивільної інженерії, перетворивши будівництво з галузі створення комфорту на галузь забезпечення виживання. Традиційні архітектурно-будівельні проекти, що розроблялися для умов мирного часу, орієнтувалися переважно на статичні навантаження – власну вагу конструкцій, меблів та сніговий покрив. Проте сучасні виклики диктують необхідність врахування динамічних впливів екстремальної сили: прямих влучань боєприпасів, ударних хвиль та термічного впливу масштабних пожеж. Важливо розуміти, що сучасна концепція безпечного будинку не полягає у створенні абсолютно невразливої фортеці, оскільки спроектувати «вічний» цивільний об'єкт за розумні кошти наразі неможливо. Головною метою стає «життестійкість» – здатність споруди витримати удар без прогресуючого обвалення, захистити життя людей усередині та залишитися придатною для швидкої технічної реанімації.

Анатомія руйнування починається з моменту вибуху, який генерує ударну хвилю – область різкого стиснення повітря, що рухається швидше за звук. Основне навантаження на конструкцію триває лише мілісекунди, але цього достатньо, щоб виникла декомпресія, яка буквально розриває стіни зсередини. Окрім механічного удару, боєприпаси спричиняють внутрішнє розшарування матеріалів, що є критичним для цегляної кладки. Вона втрачає свою цілісність, перетворюючись на нестійку купу окремих елементів. Пожежі, що виникають після влучань, діють повільніше, але не менш руйнівні: висока температура

викликає розкриття тріщин у залізобетоні, знижуючи зчеплення арматури з бетоном, що призводить до раптового падіння перекриттів навіть через кілька годин після самого обстрілу.

Аналізуючи різні типи конструктивних систем, стає очевидним, що найбільш вразливими є старі панельні будинки. Їхня структура нагадує картковий будинок, де стабільність залежить від зварних з'єднань окремих плит. Руйнування однієї опорної панелі на нижніх поверхах часто призводить до ланцюгової реакції, коли верхні поверхи обвалюються під власною вагою, знищуючи всю секцію. Це і є феномен прогресуючого обвалення, який забирає найбільшу кількість життів. Цегляні будинки також демонструють низьку опірність вибуховій хвилі через крихкість матеріалу. Хоча вони краще тримають вертикальну вагу, боковий тиск вибуху легко вибиває цілі стіни, позбавляючи плити перекриття точок опори.

На протигагу їм, каркасно-монолітна система виявилася найбільш живучою. Завдяки наявності монолітного залізобетонного скелета, такі будинки здатні зберігати загальну стійкість навіть при значних локальних пошкодженнях. У таких спорудах основне навантаження тримають колони та так звані ядра жорсткості – зазвичай це монолітні шахти ліфтів та сходові клітки. Якщо ракета знищує частину зовнішньої стіни, каркас перерозподіляє вагу на сусідні опори. Це дозволяє уникнути повного обвалення під'їзду, обмежуючи руйнування межами однієї або двох квартир. Саме тому сучасні норми будівництва в Україні все більше орієнтуються на монолітне домобудування з посиленими вузлами з'єднань.

Для вдосконалення існуючих та нових проектів при мінімальних витратах інженери пропонують впровадження «надлишкових зв'язків». Це означає проектування перекриттів таким чином, щоб вони могли працювати як мембрани, утримуючись на сусідніх колонах навіть у разі зникнення однієї з опор. Іншим важливим аспектом є використання фібробетону. Додавання сталевих або полімерних волокон у бетонну суміш робить матеріал в'язким. При вибуху такий бетон не розлітається на гострі фрагменти, а лише деформується, утримуючи уламки всередині своєї структури. Це критично важливо, оскільки більшість травм у міській забудові спричиняють саме вторинні уражаючі елементи – бетонне кришиво та скло.

Питання засклення також потребує радикальних змін. Використання триплексу та спеціальних броньованих плівок дозволяє склу витримувати значний тиск вибухової хвилі. Навіть якщо скло розбивається, воно залишається на плівці, не перетворюючись на хмару осколків. У поєднанні з енергоефективними профілями це не лише підвищує безпеку, а й відповідає вимогам з енергозбереження, що є актуальним для повоєнної відбудови. Крім того, інженери розглядають можливість використання «жертвоних» фасадних панелей, які першими приймають удар, гасять енергію вибуху і легко замінюються після пошкодження, захищаючи основний несучий каркас.

Окремої уваги заслуговує стратегія швидкого відновлення, яка обговорювалася на міжнародних форумах, зокрема на InterBuildEXPO. Сьогодні неможливо чекати роками на відбудову житла, тому акцент зміщується на модульність та префабрикацію. Сучасні методи дозволяють створювати модульні секції стін та перекриттів, які точно повторюють параметри зруйнованих частин, але виготовлені за вищими стандартами міцності. Використання цифрового моделювання (BIM) дозволяє створити «цифровий паспорт» будівлі. Після влучання дрони сканують пошкодження, система автоматично накладає ці дані на 3D-модель і видає завдання заводу на виготовлення конкретних відсутніх блоків.

Такий підхід дозволяє проводити ремонт у стислі терміни: замість того, щоб зводити стіни з цегли безпосередньо на об'єкті, будівельники встановлюють готові заводські модулі з уже вмонтованими комунікаціями та вікнами. Це значно здешевлює процес відновлення та дозволяє заселити мешканців протягом кількох місяців. Реалізація таких проектів в Україні вже відбувається за підтримки іноземних інвесторів, що підтверджує економічну

доцільність інноваційного підходу. Будинок, який спроектований із думкою про можливість ремонту, коштує дорожче на етапі будівництва, але стає безцінним активом у довгостроковій перспективі.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що майбутнє української будівельної галузі лежить у площині поєднання монолітної міцності та модульної гнучкості. Впровадження обов'язкових ядер жорсткості, використання в'язких матеріалів, таких як фібробетон, та перехід на цифрові методи проектування створюють нову архітектурну реальність. Це шлях до створення міст, де будівлі здатні витримувати екстремальні випробування, мінімізуючи людські втрати та забезпечуючи швидке повернення до нормального життя. Український досвід у цій сфері вже стає унікальним кейсом для всього світу, формуючи нові стандарти глобальної безпеки в цивільній інженерії.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Безпека житлового середовища: аналітична доповідь щодо стійкості монолітно-каркасних систем під час воєнних дій в Україні (2022–2023 рр.). Київ: Центр стратегічних досліджень, 2023. 45 с.
2. Гетун Г. В. Проектування будівель і споруд в особливих умовах експлуатації: навч. посіб. Київ: Кондор, 2017. 320 с.
3. ДБН В.2.2-5:2023. Захисні споруди цивільного захисту. Державні будівельні норми України. Київ: Мінрегіон України, 2023. 124 с.
4. ДСТУ-Н Б В.1.2-16:2013. Настанова щодо розрахунку будівель і споруд на дію вибухових навантажень. Київ: ДП «УкрНДЦ», 2014. 56 с.
5. Інноваційне будівництво – ресурс для відбудови країни: матеріали круглого столу в рамках Міжнародної виставки InterBuildEXPO (Київ, 20 берез. 2024 р.). Київ, 2024.
6. Меленчук Л. Т. Особливості негативного впливу наслідків бойових дій на будинки різних конструктивних систем. Тези конференції КФКАБУ. Київ, 2024. 2 с.
7. Методичні рекомендації щодо обстеження будівель та споруд, пошкоджених внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Наказ Міністерства розвитку громад та територій України від 28.04.2022 № 65.
8. BIM-технології в реставрації та відбудові: посібник з використання цифрових двійників для відновлення зруйнованої інфраструктури. Build-IT Ukraine, 2023. 88 с.
9. Eurocode 1: Actions on structures - Part 1-7: General actions – Accidental actions. Brussels: European Committee for Standardization, 2006. 64 p.
10. FEMA P-424. Design Guide for Improving School Safety in Earthquakes, Floods, and High Winds. Washington: Federal Emergency Management Agency, 2010.

Науковий керівник: методист Меленчук Л. Т.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Бабаєва Валерія Ростиславівна – студентка 1 курсу магістратури факультету української та іноземної філології Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Бовдуй Світлана Петрівна – методист Балаклійського педагогічного фахового коледжу КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Бризгалов Михайло Володимирович – викладач дисциплін з агроінженерії ВСП «Технологічно-економічний фаховий коледж Миколаївського національного аграрного університету»

Бугайчук Катерина Андріївна – студентка 3 курсу Інституту права, психології та інноваційної освіти зі спеціальності «Психологія» Національного університету «Львівська політехніка»

Буренко Марія – студентка 1 курсу спеціальності «Інформаційні системи і технології» ВСП «Технологічно-економічний фаховий коледж Миколаївського національного аграрного університету»

Гапонова Карина Андріївна – студентка 3 курсу архітектурного факультету Київського фахового коледжу архітектури, будівництва та управління

Горозій Ігор Олексійович – студент 3 курсу факультету фізичного виховання та мистецтв КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Гриценко Олександр – студент 1 курсу спеціальності «Інформаційні системи і технології» ВСП «Технологічно-економічний фаховий коледж Миколаївського національного аграрного університету»

Гусак Світлана – викладач ВСП «Вишнянський фаховий коледж Львівського національного університету природокористування»

Гусакова Ірина Вікторівна – кандидат медичних наук, доцент кафедри нормальної фізіології Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова

Гусєва Олена Вікторівна – викладач спеціальних дисциплін ВСП «Автотранспортний фаховий коледж Криворізького національного університету»

Дворецькова Марія Сергіївна – викладач циклової комісії загальної підготовки Приватного фахового навчального закладу «Одеський коледж комп'ютерних технологій та дизайну «Сервер»

Дорошенко Ольга Геннадіївна – викладач циклової комісії медсестринства КЗ «Дніпровський базовий фаховий медичний коледж» Дніпропетровської обласної ради»

Єрохін Віктор Миколайович – викладач Слов'янського фахового коледжу Державного некомерційного підприємства «Державний університет «Київський авіаційний інститут»

Закорко Олександра Олександрівна – студентка 3 курсу відділення «Медсестринство-II» КЗОЗ «Харківський обласний медичний фаховий коледж» Харківської обласної ради

Захаренко Сергій Олександрович – студент електро-технічного відділення ВСП «Дніпровський фаховий коледж інженерії та педагогіки Українського державного університету науки і технологій»

Здражевська Уляна – студентка 1 курсу спеціальності «Інформаційні системи і технології» ВСП «Технологічно-економічний фаховий коледж Миколаївського національного аграрного університету»

Іванова Вікторія – студентка Балаклійського педагогічного фахового коледжу КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Кальян Анастасія Романівна – студентка факультету дизайну Київського національного університету технологій та дизайну

Кейса Уляна Богданівна – спеціаліст, викладач Звягельського медичного фахового коледжу Житомирської обласної ради

Кицкай Анжела Сергіївна – викладач I категорії Маріупольського будівельного фахового коледжу

Коваленко Ангеліна Євгеніївна – студентка 1 курсу спеціальності «Автомобільний транспорт» ОПП «Організація перевезень і управління на автомобільному транспорті» Харківського автотранспортного фахового коледжу

Ковальчук Юлія Миколаївна – викладач циклової комісії медсестринства КЗ «Дніпровський базовий фаховий медичний коледж» Дніпропетровської обласної ради

Колісник Діана – студентка Балаклійського педагогічного фахового коледжу КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Коломоєць Степан Владиславович – студент технолого-механічного відділення ВСП «Дніпровський фаховий коледж інженерії та педагогіки Українського державного університету науки і технологій»

Коляда Ірина Валеріївна – старший викладач кафедри іноземних мов Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

Коновалов Сергій Вікторович – кандидат медичних наук, доцент кафедри нормальної фізіології Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова

Корольов Олександр Сергійович – студент 4 курсу спеціальності «Автоматизація та комп'ютерно інтегровані технології» ВСП «Київський індустріальний фаховий коледж Київського національного університету будівництва і архітектури»

Костяна Тетяна Олександрівна – викладач циклової комісії педіатричних дисциплін КЗОЗ «Харківський обласний медичний фаховий коледж» Харківської обласної ради

Кривончак Олексій Вікторович – викладач економічних дисциплін Маріупольського будівельного фахового коледжу

Кушніренко Святослав Вікторович – студент 5 курсу факультету української і іноземної філології Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Лавська Валентина Іванівна – викладач циклової комісії вузьких дисциплін КЗОЗ «Харківський обласний медичний фаховий коледж» Харківської обласної ради

Лісіна Вікторія Іванівна – викладач іноземної мови циклової комісії іноземних мов та латинської мови КЗОЗ «Харківський обласний медичний фаховий коледж» Харківської обласної ради

Літвинчук Ангеліна Олександрівна – студентка 4 курсу спеціальності «Початкова освіта. Вчитель іноземної мови в початковій школі» Володимирського педагогічного фахового коледжу імені Агатангела Кримського Волинської обласної ради

Літова Єлизавета – студентка 2 курсу спеціальності «Тваринництво» ВСП «Технологіко-економічний фаховий коледж Миколаївського національного аграрного університету»

Логвінова Діана Валеріївна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри теоретичної та прикладної психології Національного університету «Львівська політехніка»

Мельник Людмила Михайлівна – кандидат технічних наук, доцент кафедри мистецтва та дизайну костюма Київського національного університету технологій та дизайну

Молдован Володимир Іванович – магістрант 2 курсу факультету журналістики Запорізького національного університету

Назаренко Богдана Володимирівна – студентка 3 курсу факультету педагогічної і мистецької освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Олицька Олена Олександрівна – PhD, доцент кафедри права та публічного адміністрування Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту

Олицький Олександр Миколайович – PhD, старший викладач кафедри вогневої підготовки Національної академії державної прикордонної служби України

Пальчикова Олександра Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології Криворізького державного педагогічного університету

Піх Тарас Миколайович – викладач циклової комісії фізичного виховання КЗ Львівської обласної ради «Бродівський фаховий педагогічний коледж імені Маркіяна Шашкевича»

Побережець Ганна Степанівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства і суспільних наук Миколаївського національного аграрного університету

Пономаренко Діана – студентка 3 курсу архітектурно-землевпорядного відділення Сумського фахового коледжу будівництва та архітектури

Продан Андрій – студент 1 курсу спеціальності «Інформаційні системи і технології» ВСП «Технологічно-економічний фаховий коледж Миколаївського національного аграрного університету»

Пура Ганна Валеріївна – викладачка математики ВСП «Технологічно-економічний фаховий коледж Миколаївського національного аграрного університету»

Семенова Марія Сергіївна – студентка 3 курсу відділення «Медсестринство-II» КЗОЗ «Харківський обласний медичний фаховий коледж» Харківської обласної ради

Сердюченко Анастасія Сергіївна – студентка 4 курсу спеціальності «Початкова освіта. Педагог-організатор» Володимирського педагогічного фахового коледжу імені Агатангела Кримського Волинської обласної ради

Соколова Алла Олександрівна – викладач циклової комісії загальноосвітніх дисциплін Харківського автотранспортного фахового коледжу

Стельмащук Аліна Олегівна – аспірант I року навчання кафедри нормальної фізіології, асистент кафедри нормальної фізіології Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова

Сулімова Ірина Сергіївна – студентка 2 курсу спеціальності «Психологія» Луцького національного технічного університету

Сулімова Лілія Олександрівна – викладач-методист Володимирського педагогічного фахового коледжу імені Агатангела Кримського Волинської обласної ради

Суханова Тетяна Євгенівна – доцент кафедри іноземних мов Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

Сушко Наталя Мирославівна – викладач іноземних мов вищої категорії ВСП «Технологічно-економічний фаховий коледж Миколаївського національного аграрного університету»

Удод Ірина Василівна – викладач Сумського фахового коледжу будівництва та архітектури

Форосянов Олег Іванович – викладач Харківського обласного медичного фахового коледжу

Форосянова Ірина Миколаївна – викладач Харківського обласного медичного фахового коледжу

Франчук Наталія Петрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, старший дослідник, доцент кафедри методики навчання математики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Чечельницька Юлія Євгенівна – викладач-методист, викладач вищої категорії ВСП «Дніпровський фаховий коледж інженерії та педагогіки Українського державного університету науки і технологій»

Чорновіл Ірина Сергіївна – викладач іноземної мови КЗ «Нікопольський фаховий медичний коледж» Дніпропетровської обласної ради»

Чорновіл Тетяна Сергіївна – викладач математики КЗ «Нікопольський фаховий медичний коледж» Дніпропетровської обласної ради»

Шатаєва Дарина Павлівна – студентка 1 курсу Навчально-наукового інституту медицини Національного медичного університету імені О. О. Богомольця

Шурхаленко Тетяна Володимирівна – методист Маріупольського будівельного фахового коледжу

Юрійчук Анастасія Олександрівна – аспірантка III року навчання кафедри комп'ютерної та програмної інженерії Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Якимчук Борис Андрійович – кандидат психологічних наук, професор кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ЗМІСТ

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Ангеліна Коваленко, Алла Соколова

ВПЛИВ СТРЕСУ НА ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ: КЛІТИННІ,
ГУМОРАЛЬНІ ТА СИСТЕМНІ МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЯЦІЇ 3

Дарина Шатаєва

МУЛЬТИФАКТОРІАЛЬНИЙ ПРИНЦИП ФОРМУВАННЯ ФЕНОТИПУ 5

ЖУРНАЛІСТИКА

Володимир Молдован

НОРМАТИВНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ЖУРНАЛІСТА
В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ 9

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Ганна Побережець

ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ УКРАЇНИ:
ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ 13

Андрій Продан, Наталя Сушко

THE TRANSFORMATION OF THE BRITISH EMPIRE: ADAPTATION,
REFORMS, AND THE IMPORTANCE OF KEEPING UP WITH THE TIMES 15

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Олена Олицька, Олександр Олицький

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ
ПОВОДЖЕННЯ ЗІ ЗБРОЄЮ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ТРУДОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ В ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ 20

МИСТЕЦТВО. ДИЗАЙН

Mariia Dvoretzkova

ART AS AN INSTRUMENT OF CULTURAL DIPLOMACY
OF UKRAINE DURING THE WAR 22

Анастасія Кальян, Людмила Мельник

ЗАСТОСУВАННЯ АПСАЙКЛІНГУ ПРИ РОЗРОБЦІ КОЛЕКЦІЇ ЖІНОЧОГО
ОДЯГУ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ 25

ПЕДАГОГІКА. ОСВІТА

Світлана Бовдуй, Вікторія Іванова, Діана Колісник

ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ 28

Ольга Дорошенко, Юлія Ковальчук

НАВИЧКИ М'ЯКОЇ КОМУНІКАЦІЇ (SOFT SKILLS)
В ПІДГОТОВЦІ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ: РОЛЬ ВИКЛАДАЧА
У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ 32

Віктор Єрохін

ФОРМУВАННЯ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ АВТОМОБІЛЬНОЇ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ 37

Олександра Загорко, Марія Семенова

ІГРОВІ МЕТОДИ У НАВЧАННІ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР:
ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ТА ПЕРЕВАГИ 40

Анжела Кицькай

ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ
СПЕЦДИСЦИПЛІН БУДІВЕЛЬНОГО НАПРЯМУ 42

<i>Тетяна Костяна, Валентина Лавська</i> ФОРМУВАННЯ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ МЕДИЧНОГО КОЛЕДЖУ ШЛЯХОМ УПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	45
<i>Олексій Кривончак</i> КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ВИКЛАДАННІ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ	49
<i>Вікторія Лісіна</i> CHALLENGES OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN MEDICAL COLLEGES	52
<i>Ангеліна Літвинчук</i> ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК ЗАСІБ НАВЧАННЯ МОВИ Й МОВЛЕННЯ ПЕРШОКЛАСНИКІВ	55
<i>Богдана Назаренко</i> ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ОСОБИСТОЇ ГІГІЄНИ ЯК СКЛАДОВОЇ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	58
<i>Олександра Пальчикова</i> МОВНА ОСОБИСТІТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПЕДАГОГІЧНОМУ ВИМІРІ	61
<i>Тарас Піх</i> ЗНАЧЕННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЩОДО ЗАСВОЄННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ДИСЦИПЛІНИ «ЗАХИСТ УКРАЇНИ»	64
<i>Ганна Рура</i> РЕАЛІЗАЦІЯ КОНТЕКСТНОГО НАВЧАННЯ ЧЕРЕЗ СИСТЕМУ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ ЗАДАЧ	66
<i>Анастасія Сердюченко</i> ФОРМУВАННЯ УМІНЬ ДРУГОКЛАСНИКІВ АНАЛІЗУВАТИ ТА ІНТЕРПРЕТУВАТИ ТЕКСТИ	69
<i>Лілія Сулімова, Ірина Сулімова</i> КОУЧІНГОВИЙ ПІДХІД У МЕТОДИЦІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	73
<i>Ірина Форостянова</i> ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	76
<i>Наталія Франчук, Анастасія Юрійчук</i> ФОРМАЛЬНА ВІДКРИТІСТЬ І ФАКТИЧНА НЕДОСТУПНІСТЬ: ЦИФРОВА ДОСТУПНІСТЬ У ПАРАДИГМІ ВІДКРИТОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ	79
<i>Ірина Чорновіл</i> ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА ЗАНЯТТЯХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	82
<i>Тетяна Чорновіл</i> ІНТЕГРАЦІЯ МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННЯ КЛІНІЧНОГО МИСЛЕННЯ	85
<i>Тетяна Шурхаленко</i> ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА	88
ПСИХОЛОГІЯ	
<i>Катерина Бугайчук, Діана Логвінова</i> ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ МОЛОДІ ТА ФАКТОРИ ЇЇ РОЗВИТКУ	91

<i>Світлана Гусак</i> ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ОСВІТИ ТА ХРОНІЧНОГО СТРЕСУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ	95
<i>Ірина Гусакова, Сергій Коновалов, Аліна Стельмашук</i> ІНДИВІДУАЛЬНА АГРЕСИВНІСТЬ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ ПЕРШИХ РОКІВ НАВЧАННЯ	98
<i>Борис Якимчук</i> ІНДИВІДУАЛЬНО-ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УЧНІВ З АСОЦІАЛЬНОЮ СПРЯМОВАНІСТЮ ОСОБИСТОСТІ	101
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ	
<i>Олександр Корольов</i> МОДЕЛЮВАННЯ N-ВИМІРНОГО КУБИКА РУБИКА В СЕРЕДОВИЩІ PROCESSING	106
ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ	
<i>Ігор Горозій</i> ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ З ФІТНЕСУ «SPORT MOVES» ДЛЯ ЛЮДЕЙ РІЗНОГО ВІКУ	110
<i>Сергій Захаренко, Юлія Чечельницька</i> ЗНАЧЕННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ЖИТТІ СТУДЕНТА	113
<i>Степан Коломоєць, Юлія Чечельницька</i> РОЛЬ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВОЇ НАЦІЇ	115
<i>Олег Форостянов</i> ГІПОДИНАМІЯ – АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ	118
ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ	
<i>Валерія Бабаєва</i> ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В АНГЛОМОВНОМУ ЗАГАЛЬНОПОЛІТИЧНОМУ МЕДІАТЕКСТІ	121
<i>Марія Буренко, Наталя Сушко</i> LATIN AS A SYSTEM-FORMING FACTOR IN ENGLISH LEGAL TERMINOLOGY	124
<i>Олександр Гриценко, Наталя Сушко</i> THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF ENGLISH IN THE CONTEMPORARY WORLD	127
<i>Уляна Здражевська, Наталя Сушко</i> DECODING CULTURAL CODES IN COMMUNICATION: HOW BRITISH SARCASM AND AMERICAN SMALL TALK REVEAL SOCIAL VALUES	130
<i>Ірина Коляда, Тетяна Суханова</i> THE USE OF AI TOOLS IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING: EDUCATIONAL CHALLENGES AND PEDAGOGICAL SOLUTIONS	135
<i>Святослав Кушніренко</i> МЕДІАЖАНРИ ТА ЇХ ДОСЛІДЖЕННЯ З БОКУ МЕДІАЛІНГВІСТИКИ	137
<i>Єлизавета Літова, Наталя Сушко</i> THE ROLE OF THE ENGLISH LANGUAGE IN SHAPING YOUTH IDENTITY WORLDWIDE	140
<i>Діана Пономаренко, Ірина Удод</i> АРХІТЕКТОР У ГЛОБАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ: РОЛЬ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	142

<i>Наталія Сушко</i> SHOULD GLOBISH BE TAUGHT? THE TRANSFORMATION OF FOREIGN LANGUAGE EDUCATION GOALS IN A GLOBALIZED WORLD МЕДИЧНІ НАУКИ	146
<i>Уляна Кейса</i> СТРЕС-ІНДУКОВАНА АМЕНОРЕЯ У ЖІНОК В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ ТЕХНІЧНІ НАУКИ. ТРАНСПОРТ	149
<i>Михайло Бризгалов</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ МОТОРНИХ МАСТИЛ З АНТИФРИКЦІЙНИМИ ПРИСАДКАМИ НА ТРИБОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЦИЛІНДРО- ПОРШНЕВОЇ ГРУПИ ДВИГУНА ВНУТРІШНЬОГО ЗГОРЯННЯ	152
<i>Олена Гусєва</i> ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ СИСТЕМИ: НЕОБХІДНА УМОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ АРХІТЕКТУРА І БУДІВНИЦТВО	158
<i>Карина Гапонова</i> АРХІТЕКТУРА ВИТРИВАЛОСТІ: ВІД СТІЙКОСТІ ДО ШВИДКОЇ РЕГЕНЕРАЦІЇ ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	161 164

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: зб. наук. праць. Переяслав, 2026. Вип. 115. 171 с.

Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, правильність фактів і посилань, достовірність матеріалів несуть автори публікацій. Передрук і відтворення опублікованих у збірнику матеріалів будь-яким способом дозволяється тільки при посиланні на «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку».

Матеріали науково-практичної інтернет-конференції розміщені на сайті:
<http://confscience.webnode.com.ua>

Укладачі: Ю. В. Кикоть, І. В. Гайдаєнко
Верстка та дизайн: І. В. Гайдаєнко

Адреса оргкомітету та редколегії:
08401, вул. Сухомлинського, 36 (к. 65),
м. Переяслав,
Київська обл., Україна
тел. 0930569496,
сайт: confscience.webnode.com.ua

